

With funding from

 Austrian
Development
Cooperation

Od zakona do akcije

Praćenje institucionalnog odgovora
na Rodno Nasilje na Kosovu

Od zakona u akciju

Praćenje institucionalnog odgovora na rodno
zasnovano nasilje na Kosovu

© Mreža žena Kosova, 2021. godine

Sva prava rezervisana.

Autori: Endrita Banjska, Besarta Breznica, David JJ Ryan i Nicole Farnsworth

Uređivanje: Lauren Hanna

Objavljeno na internetu u Prištini, Kosovo.

Dizajnirala Jeta Dobranja.

Ova objava je izrađena uz finansijsku podršku Austrijske razvojne agencije. Njegov sadržaj je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Austrijske razvojne agencije.

SADRŽAJ

Zahvalnice	2
Akronimi i Skraćenice	3
Sažetak	5
Uvod	6
Zašto ovo istraživanje?	9
Metodologija	10
O ovom izveštaju	12
Pravna analiza	13
Međunarodni pravni okvir	13
Tematska pitanja pod IK i njihova primenljivost na zakone kosova	15
Materijalno pravo	21
Istraga, tužilaštvo, procesno pravo i zaštitne mere	33
Mere za sprečavanje nasilja	42
Prikupljanje podataka	44
Zaključak	45
INSTITUCIONALNI ODGOVOR NA RODNO ZASNOVANO NASILJE NA KOSOVU	46
Sveukupna svest i primena pravnog okvira	46
MEĐUINSTITUCIONALNA KOORDINACIJA	54
Policija Kosova	63
Zaključak	68
INSTITUT ZA SUDSKU MEDICINU	68
TUŽILAŠTVO	70
ZASTUPNICI ŽRTAVA	73
PRAVNA POMOĆ	75
SUDOVI	77
KOSOVSKE Kazнено-POPRAVNE SLUŽBE	88
Probaciona SLUŽBA	89
SOCIJALNE USLUGE	90
ZDRAVSTVENE USTANOVE	103
OBRAZOVNE USTANOVE I USLUGE	106
Institucija OMBUDSMANA	109
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA	109
MEĐUNARODNE ZAJNTERESOVANE STRANE	111
PREPORUKE	118
CITIRANI RADOVI	124

ZAHVALNICE

Mreža žena na Kosovu (MŽK) se zahvaljuje svim predstavnicima institucija i organizacija koji su odvojili njihovo vreme za ovu vežbu praćenja. MŽK duboko ceni svoju tekuću saradnju sa Agencijom za ravnopravnost polova u Kabinetu premijera. Istraživački tim MŽK, uključujući Nerinu Guri, Endritu Banjsku, Besartu Breznicu, Dardana Hotija i Majlindu Behrami, neumorno je radio na vođenju, prepisivanju i analiziranju intervjua. Biljana Jaredić je vodila intervjue na srpskom jeziku. David JJ Ryan je autor pravne analize. Nicole Farnsworth i Adelina Berisha su podržale pisanje konačnog izveštaja. Lauren Hanna je podržala uređivanje izveštaja. Nadzorni tim za sudove MŽK je pružio informacije u vezi sa određenim slučajevima, uključujući Anitu Mazrekaj, Blerinu Sylejmani, Vionu Krasniqi, Genca Kadriu, Senada Telakua i Tringe Arifi. Erza Kurti je podržala integraciju nalaza praćenja suda u izveštaj i pomogla je u procesu istraživanja. Driton Zeqiri, Mirjeta Dibrani i Ernera Dushica su pomogli u istraživanju. Alba Loxha i Loreta Suka su podržale prevod i prepisivanje. Članovi osoblja MŽK su pružali stalnu podršku tokom procesa istraživanja i finalizacije, uključujući: izvršnu direktorku MŽK Igballu Rogova, direktorku programa i vodeću istraživačicu Nicole Farnsworth, menadžerku programa Adelinu Berisha, menadžerku programa Zanu Rudi i finansijsku menadžerku Besu Shehu.

Kolegijalni recenzenti su pružili korisne povratne informacije o nacrtu izveštaja, uključujući Arianu Ćosaj Mustafu, predsedavajuću Upravnog odbora MŽK i višu lektorku Riinvest International; Chiaru Tagliani, savetnicu za rodna pitanja Misije vladavine prava Evropske unije na Kosovu (EULEX); Edi Gusia, izvršni direktor, Agenciju za ravnopravnost polova; Basriju Kastrati, Direktor Kancelarije za zastupanje i pomoć žrtvama; i Arsima Shala, šefa jedinice za nasilje u porodici u policiji Kosova.

Ovo vežba praćenja i izveštaj ne bi bili mogući bez podrške Austrijske razvojne agencije.

AKRONIMI I SKRAĆENICE

ARP	Agencija za Ravnopravnost Polova
BIRN	Balkanska Istraživačka Novinarska Mreža
KZK	Krivični Zakonik Kosova
CEDAW	Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena
KM	Koordinacioni mehanizam
ISUP	Informacioni sistem za upravljanje predmetima
OCD	Organizacija civilnog društva
CSR	Centar za socijalni rad
PN	Porodično nasilje
IJPN	Istražna jedinica za porodično nasilje
ESLjP	Evropski sud za ljudska prava
EIGE	Evropski institut za rodnu ravnopravnost
ZZ	Zavod za zapošljavanje
NHZ	Nalog za hitnu zaštitu
EU	Evropska Unija
EULEX	Misija Evropske Unije za vladavinu prava na Kosovu
SRR	Službenik za rodnu ravnopravnost
GREVIO	Grupa stručnjaka za borbu protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja
ISM	Institut za sudsku medicinu
IK	Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija)
IKT	Informacione i komunikacione tehnologije
MO	Međunarodne organizacije
ZKPK	Zakon o krivičnom postupku Kosova
KPSK	Kazneno-popravne službe Kosova
KIJU	Kosovski Institut za javnu upravu
KIIRP	Kosovski institut za istraživanje i razvoj politike
KZK	Sudski savet kosova
PK	Policija Kosova
MŽK	Mreža Žena Kosova
SPP	Službenici za pravnu pomoć
LGBTQIA+	Lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transrodne osobe, queer, interseksualci, aseksualci i drugi
ZZPN	Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja
M&E	Praćenje i ocenjivanje
MER	Ministarstvo za ekonomski razvoj
MONT	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju
MF	Ministarstvo finansija

OSRR	Opštinski službenik za rodnu ravnopravnost
MZ	Ministarstvo zdravlja
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MALS	Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MRSZ	Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu
MP	Ministarstvo pravde
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
NKBPN	Nacionalni koordinator za borbu protiv porodičnog nasilja
NVO	Nevladina Organizacija
Br.	Broj
NSZNP	Nacionalna strategije Republike Kosova za zaštitu od nasilja u porodici i akcioni plan
IOK	Institucija ombudsmana Kosova
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
NZ	Nalog za zaštitu
RAE	Romi, Aškalije i Egipćani
RCZ	Regionalni centar za zapošljavanje
RROGRAEK	Organizacije Romkinja, Aškalijki i Egipćanki na Kosovu
SIT	Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje
SOP	Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu
NPHZ	Nalog za privremenu hitnu zaštitu
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni Program Ujedinjenih Nacija
UNFPA	Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo
UNICEF	Dečji fond Ujedinjenih nacija
UNMIK	Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu
UNODC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal
UNW	UN Women
ZŽ	Zastupnici žrtava
KZPŽ	Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama
CSO	Centar za stručno osposobljavanje

SAŽETAK

Od 2015. godine na Kosovu se dogodilo nekoliko promena u vezi sa zakonskim okvirom za rešavanje rodno zasnovanog nasilja: izmena Ustava Kosova tako što obuhvata Istanbulsku konvenciju, uključujući porodično nasilje i seksualno uznemiravanje u Krivičnom zakoniku Kosova, i uspostavljanje Nacionalne strategije o Zaštita od nasilja u porodici i akcioni plan (2016-2020) (NSZNP). Ostali relevantni zakoni i politike su na razmatranju. U tom kontekstu, Mreža Žena Kosova je preduzela ovo istraživanje kako bi identifikovala preostale praznine u kosovskom pravnom okviru u primeni Istanbulske konvencije i informisala tekuće procese procenom znanja, stavova i učinka odgovornih institucija u primeni relevantnog pravnog okvira. Ovaj izveštaj sumira nalaze, crpeći iz postojeće literature, intervju sa 190 relevantnih aktera, praćenja suda i podataka.

Rodno shvatanje nasilja nad ženama nije u potpunosti integrisano u pravnom okviru Kosova. Iako se nekoliko instrumenata bavi nasiljem u porodici, malo političkih intervencija reaguje na druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Usvajanje Nacrta zakona o krivičnom postupku će u formalnosti približiti kosovski zakon Istanbulskoj konvenciji, ali su potrebne dodatne zakonske i političke promene za primenu integrisanog, efikasnog, sveobuhvatnog i koordinisanog okvira za sprečavanje i rešavanje svih oblika rodno-zasnovanog nasilja. Napredak i međuinstitucionalna koordinacija su otežani nedostatkom zakonski propisanih stalnih službenih radnih mesta odgovornih za sprovođenje, odnosno praćenje i ocenjivanje, na nacionalnom i opštinskom nivou.

Sveukupno gledano, u ovom istraživanju su pronađena neka poboljšanja u znanju i stavovima institucija odgovornih za rešavanje rodno zasnovanog nasilja od poslednje vežbe nadgledanja 2017. Ipak, postojalo je nedovoljno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, posebno seksualnog nasilja. Optuživanje žrtve je i dalje trajalo. Naponi da se par „pomiri“ da bi se očuvala porodica i kršenje poverljivosti i dalje su prisutni u slučajevima nasilja u porodici. NSZNP je sproveden samo delimično. Nedovoljna budžetska izdvajanja omela su odgovarajući odgovor.

Što se tiče određenih institucija, kosovska policija je obično znala nova krivična dela iz Krivičnog zakonika i njihove odgovornosti. Međutim, neki službenici su i dalje uklanjali žrtve, a ne počinioce iz domova. Iako bi policija i tužioci trebalo da gone navodne zločine, čak i ako žrtve povuku svedočenje, to se nije uvek dešavalo. Povećano poverenje u policiju dovelo je do povećanog izveštavanja, ali neke ranjive grupe se i dalje plaše da pristupe policiji.

Iako su imenovani specijalizovani tužioci i sudije, nedostatak ljudskih resursa i dalje usporava prioritizaciju ovih slučajeva, kao i ometa sposobnost zastupnika žrtava da pruže podršku žrtvama. Sudije su nastavile da vrše pritisak na žrtve da se pomire sa počinioćima, a izricanje presuda nije uvek bilo efikasno, proporcionalno i odvrćajuće, prema Istanbulskoj konvenciji. Kazneno-popravna služba i probaciona služba još uvek nemaju programe za reintegraciju i rehabilitaciju počinilaca nasilja ili praćenje ovih slučajeva.

Centri za socijalni rad su se borili da obezbede odgovarajuće upravljanje slučajevima zbog nedostatka osoblja. To je oslabilo njihovu sposobnost da zastupaju prava deteta. Skloništa su se i dalje suočavala sa finansijskim problemima, mada se finansiranje poboljšalo od 2019. godine. Predstavnici

obrazovnih i zdravstvenih ustanova i dalje nemaju svest o rodno zasnovanom nasilju i možda neće slučajeve uvek prijaviti policiji. Programi lečenja su ograničeni. Službenici Centra za stručno osposobljavanje i Zavoda za zapošljavanje uglavnom nisu bili svesni svojih zakonskih odgovornosti i pristupa koji bi trebali imati u pružanju pomoći osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje.

Izveštaj se završava preporukama za zakonske promene i svaku relevantnu instituciju. U prilogu su sumirani nalazi praćenja primene NSZNP.

UVOD

Rodno zasnovano nasilje je nasilje počinjeno nad osobom zbog njenog ili njegovog pola ili nasilje koje nesrazmerno pogađa osobe određenog pola. S obzirom na nejednake odnose moći koji postoje među ženama i muškarcima u većini društava, rodno zasnovano nasilje ima tendenciju da žene pogađa znatno više od muškaraca.¹ Zaista, nasilje nad ženama i devojčicama je među najpreovlađujućim kršenjima ljudskih prava širom sveta.² Na Kosovu, anketa Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju u (OEBS) 2019. godine je pokazala da je 57% anketiranih žena pretrpelo psihološko, fizičko ili seksualno nasilje od svoje 15. godine.³ Tačnije, 53% žena je pretrpelo psihološko nasilje, 9% fizičko nasilje i 4% seksualno nasilje od strane intimnog partnera. Iako OEBS tokom istraživanja nije intervjuisao muškarce, istraživanje Kosovske ženske mreže (MŽK) iz 2015. godine pokazalo je da je 56% muškaraca i 68% žena pretrpelo neki oblik porodičnog nasilja tokom svog života.⁴ Zbog postojećih odnosa moći i ukrštanja nejednakosti, neki ljudi mogu biti posebno osetljivi na rodno zasnovano nasilje, poput lezbijki, gejeva, biseksualaca, transrodnih, queer, interseksualnih, asexualnih i drugih osoba koje identifikuju (LGBTQIA+) drugačije fizičke ili mentalne sposobnosti.⁵ OEBS-ova studija je otkrila je da su žene koje su imale niži nivo obrazovanja, bile finansijski zavisne ili su živele u ruralnim oblastima bile sklonije tome da izjave da su doživele porodično nasilje.

Više žena je iskusilo rodno zasnovano nasilje nego što je prijavljeno u ovim istraživanjima. S obzirom na to da mnoge žene na Kosovu (48%) i dalje smatraju nasilje, posebno porodično nasilje, privatnom stvari, rodno zasnovano nasilje često i dalje ostaje skriveno, a da nikada nije prijavljeno. Ovo ometa sposobnost institucija da se bave nasiljem. Štaviše, OEBS je otkrio korelaciju između ispitanika koji doživljavaju nasilje i koji veruju da je nasilje u porodici privatna stvar, da žene treba da budu poslušne i da žene treba da budu pokorne. Žene koje su izrazile ova uverenja su bile sklonije tome da ukažu na to da su pretrpele porodično nasilje.

Broj žena koje su pretrpele rodno-zasnovano nasilje je veći nego što je prijavljeno u ovim istraživanjima. S obzirom na to da mnoge žene na Kosovu (48%) i dalje smatraju nasilje, posebno nasilje u porodici, privatnom stvari,⁶ rodno zasnovano nasilje se često i dalje skriva, a da se nikada ne prijavi. Ovo ometa sposobnost institucija da se bave nasiljem. Štaviše, OEBS je utvrdio korelaciju između ispitanika koji doživljavaju nasilje i veruju da je nasilje u porodici privatna stvar, da žene treba da budu poslušne i da žene treba da budu pokorne. Žene koje su izrazile ova uverenja verovatnije su ukazivale na to da su pretrpele porodično nasilje

Opšta preporuka 19 Konvencije UN o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)

¹ Savet Evrope, [Šta uzrokuje rodno-zasnovano nasilje?](#), ND.

² UNFPA, [Rodno-zasnovano nasilje](#), 2017. godine.

³ OEBS, [Istraživanje o blagostanju i bezbednosti žena na Kosovu](#), 2019. godine.

⁴ Farnsworth, N., Qosaj-Mustafa, A., Banjska, I., Berisha, A., i Morina, D., za MŽK, [Nema više izgovora: Analiza stavova, slučajeva i institucionalnih odgovora na nasilje u porodici na Kosovu](#), 2015. godine.

⁵ Berisha, A., Farnsworth, N., i Hoti, D. za MŽK, [Sa reči na delana dela: Praćenje institucionalnog odgovora na Rodno-zasnovano nasilje na Kosovu](#), 2017. godine.

⁶ OEBS, [Istraživanje nasilja nad ženama: Blagostanje i sigurnost Žena](#), 2019. Ovo odjekuje nalazima istraživanja MŽK od 2015. godine da 31% Kosovara nasilje u porodici smatraju privatnom stvari i da susedi ne bi trebalo da ga prijavljuju policiji (Farnsworth i ostali. za MŽK, [Nema više izgovora](#), 2015. godine).

prepoznala je nasilje nad ženama, kako u privatnoj tako i u javnoj sferi, kao kršenje ljudskih prava.⁷ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici 2014. godine, poznata kao „Istanbulska konvencija“ (u daljem tekstu: IK), uvela je set sveobuhvatnih obaveza za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu u okviru pravni okvir međunarodnog prava o ljudskim pravima, čineći ga prvim pravno obavezujućim instrumentom ove vrste.⁸ IK prepoznaje da je nasilje nad ženama deo većeg sistema represije. Žene doživljavaju strukturno rodno zasnovano nasilje, koje se razlikuje od slučajnog nasilja počinjenog nad muškarcima.⁹ Na primer, na Kosovu, ovaj širi sistem represije uključuje niže stope zaposlenosti, rodno-zasnovanu diskriminaciju pri zapošljavanju, nedovoljnu zastupljenost žena na položajima donošenja odluka i minimalno vlasništvo nad imovinom.¹⁰ Sve ovo dovodi žene u neravnotežan položaj u društvu i samim tim u većem riziku od nasilja. Kosovo se obavezalo primeni CEDAW, a 2020. godine Kosovo je pripojilo IK u svoj ustav, čineći ga takođe primenljivim.¹¹

Pored osnovne potrebe da se rodno zasnovano nasilje reši kao ozbiljno kršenje ljudskih prava, sprečavanje nasilja takođe može doprineti značajnom smanjenju troškova državi, između ostalog u vezi sa radom policije, pravosuđem, socijalnim uslugama i nezaposlenošću.¹² Na Kosovu, zastarele procene sugerišu da je samo nasilje u porodici državu koštalo više od 3,1 milion evra i u 2011. i u 2012. godini direktnim troškovima, i znatno više u pogledu izgubljenih dana na poslu, uticaja na zdravlje i ishoda na obrazovanje ili dugotrajnu zaposlenost dece, između ostalih troškova.¹³ Stoga je rešavanje i sprečavanje nasilja, posebno recidivizma, u državnom interesu.

Od 2008. godine, Kosovo je usvojilo nekoliko zakona i politika za rešavanje i poboljšanje svog institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje.¹⁴ Nedavno, 2019. godine, Krivični zakonik Kosova (KZK) je izmenjen tako što obuhvata krivična dela u skladu sa Istanbulskom Konvencijom, uključujući: porodično nasilje, seksualno uznemiravanje i mutilaciju ženskih genitalnih organa.¹⁵ KZK sada prepoznaje nasilje u porodici kao fizičko, psihološko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje u porodičnim odnosima. Pred-postojeći Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNP) slično definiše ove vrste nasilja.¹⁶ U međuvremenu, 2020. godine Kosovo je započelo korake za izmene i dopune ZZNP, između ostalih relevantnih zakona, kako bi se bolje zadovoljile identifikovane potrebe i uskladio sa IK. I Nacionalna strategija Republike Kosovo o zaštiti od nasilja u porodici i Akcioni plan (NSZNPAP) za 2016.-2020. godinu, i standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu (SOP) takođe su dati za reviziju od strane Agencije za Rodnu Ravnopravnost i Ministarstva pravde

⁷ Komitet UN-a za eliminaciju diskriminacije nad ženama, [CEDAW Opšta preporuka br. 19: Nasilje nad ženama](#), 1992. [Opšta preporuka br. 35](#) dodatno je prepoznala da je zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama evoluirala u obavezujući princip međunarodnog običajnog prava.

⁸ Savet Evrope, [Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#) (Istanbulska konvencija), 2011.

⁹ Berisha i drugi za MŽK, [Sa reči na delana dela](#), 2017.

¹⁰ Za više detalja o postojećim strukturnim nejednakostima, vidi Farnsworth, N., Morina, D., Ryan, D., Rrahmani, G., Robinson-Conlon, V., i Banjska, I. za MŽK, [Rodna analiza Kosova](#), 2018.

¹¹ IK je sada primenljiva prema Članu 22 [\[Direktna primenljivost međunarodnih sporazuma i instrumenata\]](#).

¹² Na primer, studija slučaja u Ujedinjenom Kraljevstvu Evropskog instituta za ravnopravnost polova (EIGE) procenila je da rodno zasnovano nasilje zemlju košta više od 32,5 milijardi evra godišnje. ([Procena troškova rodno zasnovanog nasilja u Evropskoj uniji: Izveštaj](#), 2014. godine).

¹³ Farnsworth, N., Qosaj-Mustafa, A., Ekonomi, M., Shima, A., i Dauti-Kadriu, D. za MŽK, [Po koju cenu? Budžetiranje za sprovođenje pravnog okvira protiv nasilja u porodici na Kosovu](#), 2012. godine.

¹⁴ Za dalje informacije pogledajte sledeće poglavlje i prethodne publikacije MŽK.

¹⁵ Skupština Republike Kosovo, [Krivični Zakonik Kosova](#), 2019. godine.

¹⁶ Zakon br. 03/L-182, [Zakon o zaštiti od nasilja u porodici](#), 2010. godine.

preko Kancelarije nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici.¹⁷ U tom kontekstu, a nakon gore pomenutih zakonskih promena, ovim istraživanjem se nastojalo da se prati da li institucije znaju za ove promene, kako su počele da ih sprovode i da se prikupe dokaze koji bi mogli da informišu o daljim predstojećim zakonskim i političkim promenama.

Poboljšanje odgovora Kosova na rodno zasnovano nasilje kao kršenje ljudskih prava, uključujući obezbeđivanje pristupa pravdi, važno je za željeno pristupanje Kosova Evropskoj uniji (EU). Evropska komisija je uočila nedostatke u radu institucija u rešavanju rodno zasnovanog nasilja. U svom *izveštaju o Kosovu za 2018. godinu*, Evropska komisija je istakla nekoliko problema, uključujući: nedostatak koordinacije između policije, tužilaca, pravosudnih institucija i drugih ključnih aktera koji se bave rodno zasnovanim nasiljem; potreba za održivim finansiranjem prihvatilišta; i potreba za efikasnijom reintegracijom žrtava.¹⁸ U izveštaju Evropske komisije za *Kosovo 2019. godinu*, primećeno je da skloništima i dalje nedostaje održivo finansiranje i istaknut je izazov minimalne kazne.¹⁹ Studija Saveta Evrope dalje je otkrila da i dalje nedostaju dugoročne stambene i ekonomske mogućnosti za žrtve porodičnog nasilja i da pravna podrška zastupnika žrtava (ZZ) i dalje zavisi od kapaciteta pojedinca kojem je dodeljen slučaj.²⁰ Sve su to pitanja koja je NSZNP trebalo da reši u svom vremenskom okviru 2016-2020.²¹ Da bi se olakšala revizija sprovođenja NSZNP, kao i kontinuirano praćenje napretka vezanog za proces pristupanja EU, sadašnje istraživanje je takođe pokušalo da ispita sve promene u institucionalnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje na Kosovu. Zapravo, prethodni nadzor MŽK je podržao vladu Kosova i EU pružajući dokaze o trenutnoj situaciji.

U međuvremenu, *izveštaj* Evropske komisije za *Kosovo 2019* takođe je identifikovao poboljšanja od 2018. godine, napominjući da je imenovanje nacionalnog koordinatora protiv nasilja nad dometima doprinelo vidljivim poboljšanjima u naporima za primenu NSZNP.²² Izveštaj prepoznaje da su se u 2019. godini sedam opština stvorili mehanizmi koordinacije za rešavanje nasilja u porodici, a institucije su uspostavile bazu podataka za evidentiranje slučajeva nasilja u porodici. Međutim, čini se da samo približno polovina kosovskih opština ima uspostavljene mehanizme koordinacije.²³ Štaviše, u prošlosti je njihovo funkcionisanje bilo mešovito, zavisno od lokacije.²⁴ S obzirom na važnu ulogu koju takvi mehanizmi igraju u obezbeđivanju pravovremenog, međuinstitucionalnog pristupa usredsređenog na žrtve (vidi Okvir 1) usluga zaštite, rehabilitacije i reintegracije, ovo istraživanje je takođe pokušalo da ispita njihovo trenutno funkcionisanje i da li je bilo poboljšanje tokom vremena.

¹⁷ Da bi se ovo informisalo, sprovedena je evaluacija primene SOP-a. ARP, *Procena nivoa primene Standardnih operativnih postupaka za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu*, 2019. godine.

¹⁸ Evropska Komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo* 2018 Izveštaj*, 2018. godine.

¹⁹ Evropska Komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo* 2019 Izveštaj*, 2019. godine.

²⁰ Krol, STR., Kabashi, E., Ramizi Bala, A. za Savet Evrope, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, 2017. godine.

²¹ Ministarstvo pravde, *Nacionalna strategija Republike Kosovo za zaštitu od nasilja u porodici i akcioni plan (2016-2020) [NSZNP]*, 2017. godine

²² Evropska Komisija, *Radni dokument osoblja Komisije, Kosovo* 2019 Izveštaj*, 2019. godine.

²³ UN Women (UNW), izveštaj o napretku dostavljen MŽK-u 18. maja 2020. godine, neobjavljen, 2019. godine.

²⁴ Berisha i ostali za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine.

Okvir 1. Definicija: „Pristup usredsređen na žrtvu“

Korišćenje „pristupa usredsređenog na žrtvu“ znači da bi institucije trebale da nastoje da prioritete i potrebe osoba koje su pretrpele nasilje uvek stavljaju na prvo mesto.²⁵ Kao osnovni princip, institucije moraju minimizirati štetu i povećati sigurnost osoba koje su doživele nasilje. Moraju se osigurati empatija i poverljivost, a informacije se mogu deliti sa drugim institucijama samo nakon pristanka pogođene osobe. Osobe koje su pretrpele nasilje moraju biti u potpunosti informisane o svojim zakonskim pravima i uslugama podrške koje su im na raspolaganju. Onda kada postanu sigurne i sposobne, institucije bi trebalo da ih angažuju u izradi plana koji osigurava njihovu sigurnost i na kraju ih podrže uslugama rehabilitacije usklađene na osnovu njihovih potreba. Štaviše, oni bi trebali imati pravo da daju povratne informacije o tome kako su se institucije ophodile prema njima, uključujući i kako su upućivani; i institucije bi trebalo da koriste ove povratne informacije za poboljšanje usluga. Svi pružaoci usluga trebali bi proći obuku o pristupu usmerenom na žrtvu i osigurati njenu primenu u praksi. Korišćenje pristupa usredsređenog na žrtvu u skladu je sa IK.

ZAŠTO OVO ISTRAŽIVANJE?

Misija MŽK je da podrži, zaštiti i promoviše prava žena i devojaka. Ka ovome, jedan od dugoročnih strateških ciljeva MŽK je da žene i devojke žive živote bez rodno zasnovanog nasilja.²⁶ Da bi napredovala ka ovoj viziji, MŽK redovno prati učinak institucija kako bi procenila njihov napredak u primeni zakonskog okvira. Praćenjem, MŽK nastoji da obezbedi dokaze koji se mogu koristiti u komunikaciji i zastupanju sa institucijama, ka poboljšanom odgovoru. MŽK stoga ima za cilj da pruži korisne informacije i konstruktivne kritike koje će dovesti do poboljšanih života osoba koje su najviše pogođene nasiljem, posebno žena.

2008,²⁷ 2009,²⁸ 2015,²⁹ i 2017. godine,³⁰ MŽK je sprovedla istraživanje na celom Kosovu koje je ispitivalo institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje, sa fokusom na porodično nasilje, a od 2015. godine i na seksualno uznemiravanje. Sprovedene u bliskoj saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova u Kancelariji premijera Kosova (ARP), zajedno sa drugim relevantnim institucijama, ove studije su dale značajan doprinos informisanju ZZPN-u, NSZNP-u,³¹ i SOP-ovima. Najnoviji izveštaj MŽK-a iz 2017. godine, *Sa reči na dela*, koristio je nalaze praćenja institucionalnog odgovora na nasilje u porodici da bi dao preporuke za svaku odgovornu instituciju.³² Od tada, MŽK se sastala sa predstavnicima institucija kako bi razgovarala o ovim preporukama i podržala njihovu primenu. Ovaj

²⁵ This description draws from that of UNW, "[Victim/survivor-centred approach](#)", 2019.

²⁶ MŽK, *Strategija 2019-2022*, 2018.

²⁷ Farnsworth, N. i Qosaj-Mustafa, A. za MŽK u bliskoj saradnji sa Agencijom za ravnopravnost polova (ARP), *Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje za informisanje nacionalne strategije i akcionog plana protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, ARP: 2008. godine.

²⁸ Qosaj-Mustafa, A. i Farnsworth, N. za MŽK, *Više od „Reči na papiru“? Odgovor pružalaca pravde na nasilje u porodici na Kosovu*, UNDP, 2009. godine.

²⁹ Farnsworth i ostali za MŽK, *Nema više izgovora* 2015. godine.

³⁰ Berisha i ostali. za MŽK, *Sa reči na delana dela*, 2017. godine.

³¹ Procenjuje se da je 70% preporuka MŽK-a proisteklih iz njihovog izveštaja „Nema više izgovora“ ugrađeno u NSZNSTR.

³² Berisha i ostali za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine.

sadašnji izveštaj je takođe težio da proceni da li su institucije primenile prethodne preporuke MŽK i stepen u kojem se njihov učinak poboljšao od vežbe praćenja 2017. godine. Ovo istraživanje ima za cilj merenje promena u stavovima institucija, svesti o rodno zasnovanom nasilju kao i njegovom tretiranju od 2017. godine, kao i praćenje primene zakonskog okvira od strane relevantnih institucija.

Budući da je od 2017. godine, došlo do nekoliko izrazitih promena u zakonskom okviru, uključujući usvajanje Istanbulske Konvencije u kosovskom ustavu 2020. godine, ovaj izveštaj analizira u kojoj meri su one primenjene i koji koraci ostaju nerešeni kako bi se u potpunosti uskladio Pravni okvir Kosova sa IK. Povrh toga, kako je NSZNP istekao 2020. godine, ovom vežbom nadgledanja se nastojalo proceniti primena NSZNP-a i uobličiti proces izrade nove strategije i akcionog plana 2021. godine. Sveukupno, ovim istraživanjem se nastoji predložiti preporuke zasnovane na dokazima za poboljšanje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje na Kosovu.

METODOLOGIJA

Ka postizanju gorepomenutih ciljevima, ovo istraživanje je nastojalo da odgovori na tri međusobno povezana istraživačka pitanja i prateća potpitanja:

1. U kojoj meri je pravni okvir u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem usklađen sa IK-om; u kojoj meri se okvir primenjuje; koji delovima treba dalja revizija; i kako se ovo poboljšalo od 2017. godine, ako se uopšte poboljšalo?
 - 1.1. U kojoj meri je NSZNP (2016-2020) bio primenjen?
 - 1.2. U kojoj meri se primenjuju nove odredbe KZK-a koje se odnose na rodno-zasnovano nasilje?
2. U kojoj meri su predstavnici relevantnih javnih institucija svesni svojih dužnosti u vezi sa lečenjem slučajeva rodno-zasnovanog nasilja, i kako se ta svest promenila od 2017. godine, ako se uopšte promenila?
 - 2.1. Koliko su svesni različitih vrsta rodno-zasnovanog nasilja?
 - 2.2. Koliko su svesni svojih dužnosti u vezi sa nasiljem u porodici?
3. U kojoj meri relevantne institucije sprovode svoje odgovornosti?
 - 3.1. U kojoj meri funkcionišu mehanizmi koordinacije?
 - 3.2. Koji izazovi postoje za njihovu održivost i odgovarajuće funkcionisanje?

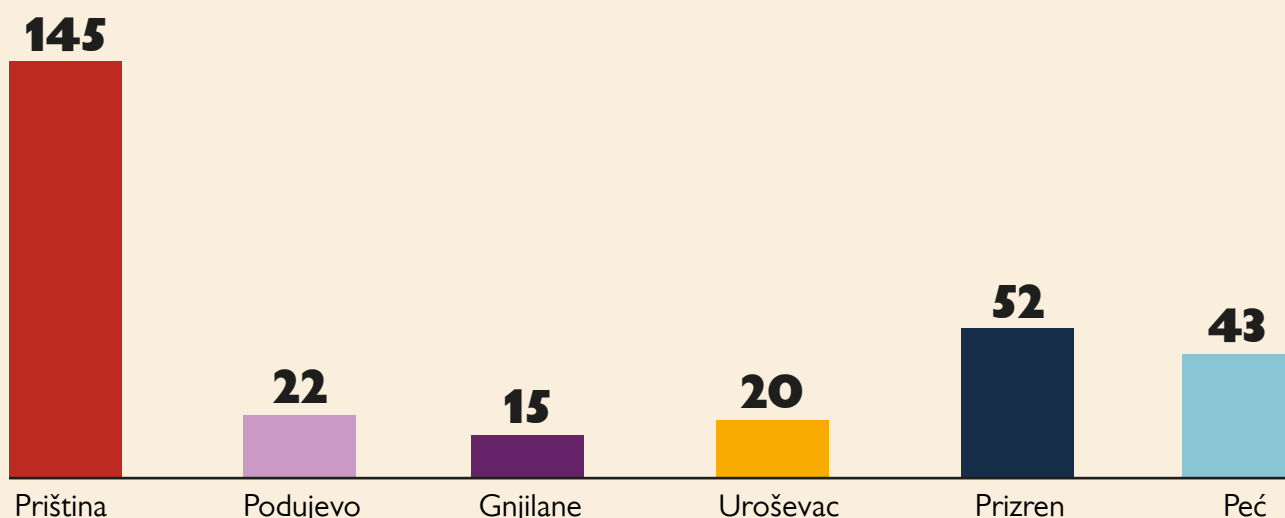
Za ovo istraživanje, rodno zasnovano nasilje je operacionalizovano, tako da po definisanju uključuje nasilje među muškarcima, fizičko nasilje, psihološko nasilje, prisilni brak, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija, tehnološki olakšano nasilje, seksualno uznemiravanje, silovanje, seksualni napad, sakaćenje ženskih polnih organa, uhođenje i ubistvo. Istraživački tim priznaje da postoje i drugi oblici rodno zasnovanog nasilja, među kojima je i trgovina ljudima. Ostali oblici nisu ispitani u ovom istraživanju zbog ograničenja vremena i resursa. MŽK koristi termin „žrtva“ u ovom izveštaju, jer ovaj izraz koriste IK, zakon EU i Kosovski pravni okvir. Iako se ovaj izraz koristi, MŽK takođe priznaje potencijalno zastupništvo i autonomiju osoba koje su pretrpele nasilje.³³

³³ Definicija žrtve, EIGE, 2012. godine

Ovo istraživanje je koristilo metodologiju sličnu onoj koja se koristila za prethodna istraživanja MŽK o rodno zasnovanom nasilju, za poređenje tokom vremena. Istraživanje je obuhvatalo mešovite metode, uključujući pregledivanje relevantnog pravnog okvira, posmatranje institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje, desk istraživanje, intervju i pregledivanje statističkih podataka.

Prvo, pregledom pravnog okvira ispitan je kosovski zakon i politika u vezi sa IK-om, i relevantnim aspektima pravne tekovine EU o rodnoj ravnopravnosti. Nastojalo je da identifikuje sve promene koje su i dalje potrebne u važećem pravnom okviru. Pravna revizija je informisala dizajn istraživačkih pitanja za intervju.

Grafikon 1. Praćeni slučajevi na sudovima za svaku opštinu

Drugo, šest obučениh posmatrača MŽK posmatralo je rad odgovornih institucija u rešavanju 297 različitih slučajeva rodno zasnovanog nasilja između januara i juna 2020. godine (šest meseci) u šest regiona u kojima se nalaze sudovi: Prištini, Podujevu, Gnjilanu, Uroševacu, Prizrenu i Peći (vidi grafikon 1). U Prištini je nadgledano znatno više slučajeva, jer u Prištini ima više sudova i tamo je prijavljeno više slučajeva. Praćeni su odabrani slučajevi korištenjem praktičnog uzorkovanja, u pokušaju da se prate svi slučajevi prijavljeni relevantnim institucijama. U nekim slučajevima, službenici MŽK-a ili posmatrači su takođe pratili slučajeve kada su se ljudi obraćali MŽK-u i tražili da MŽK nadgleda njihov slučaj. Posmatrači su koristili uspostavljeni protokol praćenja za posmatranje slučajeva, koji je obuhvatao procenu rada svih institucija angažovanih u datom sudskom ročištu. Takođe su prisustvovali saslušanjima u centrima za socijalni rad (CSR), kada je to bivalo relevantno. Posmatrači su unosili zapažanja u bezbedni mrežni softver (Kobo Tool Box), koji je sadržao standardizovani skup pitanja za svaku instituciju, na osnovu njihovih zakonskih odgovornosti.

Treće, sedmočlani istraživački tim MŽK je obavio 190 polustrukturiranih intervju sa institucijama i akterima odgovornim za sprovođenje zakonskog okvira koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje (55,5% žena, 44,5% muškaraca). Ispitanici su izabrani u skladu sa zakonskim odgovornostima i koristeći

uzorkovanje varijacija iz sledećih institucija: Kosovska policija, Advokati žrtava, CSR, građanski sudovi, krivični sudovi, tužilaštvo, institucija Ombudsmana, popravne službe, probacijske službe, obrazovne institucije, zdravstvene ustanove, zavodi za zapošljavanje, centri za stručno osposobljavanje, Institut za sudsku medicinu i prihvatilišta za osobe koje su pretrpele nasilje. MŽK je takođe intervjuisala različite organizacije civilnog društva (OCD) koje rade na rešavanju rodno zasnovanog nasilja.³⁴ To je uključivalo izvlačenje pouka iz iskustava i stručnosti organizacija članica MŽK, prvenstveno prihvatilišta. Intervjui su se odvijali u ruralnim i urbanim oblastima Prizrena, Suve Reke, Orahovca, Peći, Kline, Mališeva, Đakovice, Gnjilana, Južne Mitrovice, Severne Mitrovice, Prištine, Vučitrna, Glogovca i Uroševca. Vodiči za intervju prilagođeni svakoj instituciji su obuhvatali pitanja koja se odnose na zakonske odgovornosti institucije, poznavanje ovih odgovornosti, stavove i iskustva u tretiranju slučajeva rodno zasnovanog nasilja od 2017. godine. Oni su takođe zamoljivani da odraze promene koje su se dogodile u njihovoj instituciji od 2017. godine.

S obzirom na izolaciju i mere predostrožnosti preduzete na Kosovu za sprečavanje širenja virusa COVID-19, istraživači su obavili 130 intervju preko mreže (69%). Da bi olakšali tumačenje, istraživači su insistirali na tome da se razgovori vode pomoću kompjuterskih kamera kako bi mogli da posmatraju govor tela i izraze ispitanika. Ka triangulaciji istraživača i povećanoj valjanosti, dva istraživača su učestvovala u većini intervju: anketar i beležnik.³⁵ Istraživači su takođe koristili refleksivnost, odražavajući u beleškama nakon svakog intervju kako su istraživači mogli uticati na odgovore na intervju, s obzirom na njihovu starost, pol i položaj u društvu. Da bi umanjili bilo kakvi potencijalni, pretpostavljeni, rodni efekti u kojima bi stavovi istraživača u društvu mogli imati na intervju, tim je nastojao da se osigura da muški istraživači intervjuišu muškarce, a žene intervjuišu žene. Međutim, to nije bilo uvek izvodljivo s obzirom na raspored. Postoji mogućnost da su se odgovori učesnika istraživanja razlikovali u zavisnosti od pola osobe koja ih je intervjuisala.

Četvrto, MŽK je podnela zahteve za podatke i pregledala sve raspoložive statističke podatke koji se odnose na rodno zasnovano nasilje, koje održavaju relevantne institucije, uključujući policiju, tužilaštvo, sudove, skloništa i Ministarstvo rada i socijalne zaštite.³⁶ MŽK je takođe ispitala novu centralizovanu bazu podataka o slučajevima nasilja u porodici. Analiza podataka je imala za cilj ispitivanje trendova tokom vremena u vezi sa prijavljivanjem slučajeva rodno zasnovanog nasilja.

Istraživački tim je kodirao nalaze istraživanja u bazu podataka uspostavljene u skladu sa istraživačkim pitanjima. Tokom procesa kodiranja, najmanje dva člana tima su analizirala svaki intervju, koristeći triangulaciju istraživača, u pravcu poboljšane validnosti. Takođe, prema validnosti, autori su raspodelili konačni nacrt izveštaja za provere učesnika i kolegijalnu ocenu. Revizije su odrađene na osnovu dobijenih povratnih informacija pre objavljivanja izveštaja.

³⁴ Dodatak 1 sadrži listu svih ispitanika iz intervju.

³⁵ U nekoliko slučajeva beležnik nije mogao da učestvuje zbog poteškoća sa zakazivanjem. Da se ne bi izgubile nikakve informacije, ovi intervju su snimljeni i kasnije prepisani.

³⁶ Za sve primljene podatke pogledajte Dodatak 2.

O OVOM IZVEŠTAJU

Prvo poglavlje analizira trenutni kosovski pravni okvir u odnosu na IK, ka identifikovanju preostalih revizija potrebnih za adekvatno bavljenje rodno zasnovanim nasiljem u zakonu, kao deo tekućeg razmatranja i izmene Kosovskog pravnog okvira. Drugo poglavlje ispituje institucionalni odgovor na rešavanje rodno zasnovanog nasilja, sa odeljcima koji se fokusiraju na svaku odgovornu instituciju, kao i međuinstitucionalnu koordinaciju. Zadnje poglavlje obuhvata preporuke koje ciljaju svaku relevantnu instituciju. Prilozi uključuju listu ispitanika sa intervjua (1); statistiku o rasprostranjenosti različitih oblika rodno-zasnovanog nasilja koje su dobijene od strane institucija (2); i rezime nezavisne procene MŽK o primeni NSZNP (3).

PRAVNA ANALIZA

Ovo poglavlje analizira pravni i politički okvir koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje na Kosovu. Prvo ocrtava relevantan međunarodni pravni okvir, a zatim ispituje matična pitanja u vezi sa međunarodnom zajednicom. Sledeći odeljak analizira u kojoj meri je Kosovski zakon usklađen sa suštinskim odredbama IK, uključujući različita krivična dela rodno-zasnovanog nasilja i naknadu štete žrtvama. Zatim sledi ispitivanje o tome u kojoj meri je Kosovski pravni okvir usklađen sa odredbama IK koje se odnose na istragu, gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere. Poslednji odeljci navode mere u međunarodnoj zajednici za sprečavanje nasilja i prikupljanje podataka, kao i njihovu primenljivost na Kosovu.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Ovaj odeljak daje pregled primenljivog međunarodnog pravnog okvira koji je relevantan za adresiranje rodno zasnovanog nasilja i načina na koje su međunarodni instrumenti primenljivi u kontekstu Kosova.

Istanbulska konvencija

IK je stupila na snagu u avgustu 2014. godine. IK-om je nameravano da se pruži skup sveobuhvatnih obaveza za rešavanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama u pravnom okviru međunarodnog zakona o ljudskim pravima, čineći ga prvim pravno obavezujućim instrumentom ove vrste u Evropi.¹ Oslanjajući se na Deklaraciju UN-a o eliminisanju nasilja nad ženama, IK je prepoznala nasilje nad ženama kao manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, što je dovelo do dominiranja i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca i do sprečavanja potpunog napretka žena.²

IK definiše i kriminalizuje različite oblike nasilja, a potpisnici moraju izvršiti zakonodavne promene u domaćem građanskom i krivičnom zakonu ako je to neophodno. Navedeni zločini su psihološko logičko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, uključujući silovanje, prisilni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija i seksualno uznemiravanje. IK je holistička u svom pristupu sa svoja četiri stuba koji se bave uslugama prevencije, zaštite i podrške, krivičnim gonjenjem i koordiniranim politikama. Jedinstveno je pružen široki spektar mera za sprovođenje koordinisanih i sveobuhvatnih politika između nacionalnih i vladinih tela.³

25. septembra 2020. godine, Kosovo je izmenilo svoj Ustav da bi priznalo IK kao direktno primenljivu u svom zakonskom okviru.⁴ Ovaj metod primene međunarodnih instrumenata Kosovo je koristilo za nekoliko važnih dokumenata o ljudskim pravima, uključujući CEDAW sa opštim preporukama 19 i 35 o nasilju nad ženama, s obzirom na to da trenutni međunarodni pravni status Kosova ograničava pristup ratifikaciji ili potpunom učešću na konvencijama Ujedinjenih nacija (UN) ili Saveta

¹ Nousiainen, K. i Chinkin, C., "Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji", Evropska Komisija, 2015. godine, str. 39.

² Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Preambula.

³ Jürviste, Ü., Služba evropskog parlamenta za istraživanje, "Istanbulska konvencija: sredstvo za borbu protiv nasilja nad ženama i devojkama", 2015. godine, str. 1.

⁴ Savet Evrope, "Narodna skupština Kosova* odlučuje da primeni Istanbulsku konvenciju", 2020. godine.

Evrope.⁵ Iako priznaje simboliku označenu obuhvatanjem IK na listi Kosovski priznatih međunarodnih sporazuma, ovaj sistem „konstitucionalizacije bez ratifikacije“ ima svoje izazove.⁶ Ovo je naročito zbog nedostatka međunarodnog mehanizma nadzora i sprovođenja na Kosovu. Ipak, IK zahteva od država da osiguraju ili podstiču određene mere izmenama domaćeg pravnog i političkog okvira. Stoga, da bi odredbe IK imale praktičan efekat, Kosovo mora da preduzme dalje zakonodavne mere, praćene rigoroznim delovanjem odgovornosti i nadzora i strogom primenom zakona. Potvrđujući da uključivanje IK u ustav može i da nema praktičan uticaj bez zakonodavne intervencije, ovaj izveštaj analizira stepen u kojem kosovski pravni okvir trenutno odražava standarde postavljene IK-om i koje dalje izmene mogu biti neophodne..

Uloga zakona EU u suzbijanju rodno-zasnovanog nasilja.

Trenutno na nivou EU ne postoji opšti pravni instrument o rodno zasnovanom nasilju. Umesto toga, tekovine EU u ovoj oblasti uglavnom se sastoje od zaključaka Saveta, rezolucija Parlamenta i strategija Komisije; nijedna od ovih ne obavezuje države članice na akciju.⁷ Relevantne direktive nisu specifične za rodno-zasnovano nasilje i odnose se samo na nasilje nad ženama. Ipak, neki pravni akti su relevantni, jer Kosovo mora uskladiti svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU prema Sporazumu o stabilizaciji i asocijaciji.⁸ Ključni instrumenti obuhvataju Direktivu o pravima žrtava⁹ i Direktivu o borbi protiv trgovine ljudima.¹⁰ Ostali relevantni instrumenti uključuju preoblikovanu direktivu o jednakom tretiranju¹¹ i direktivu o rodu, robi i uslugama,¹² koje i definišu i osuđuju uznemiravanje¹³ i seksualno uznemiravanje,¹⁴ i direktivu o borbi protiv seksualnog zlostavljanja dece.¹⁵

TEMATSKA PITANJA POD IK I NJIHOVA PRIMENJIVOST NA ZAKONE KOSOVA

Ovaj odeljak ispituje određene teme u IK i u kojoj meri se one odražavaju u kosovskom pravnom i

⁵ Pristupanje Konvenciji je moguće za države koje nisu članice Saveta Evrope. Međutim, proces kojim se to radi po svojoj prilici nije dostupan Kosovu. Mora se obaviti konsultacija sa strankama Konvencije i dobiti njihov jednoglasni pristanak. Nakon ovoga, Komitet ministara može pozvati bilo koju državu da pristane. Za ovu odluku potrebna je dvotrećinska većina predviđena članom 20.d Statuta Saveta Evrope i jednoglasno glasanje zemalja potpisnica ove konvencije (član 76). Trenutno 12 od 47 članica Saveta Evrope ne priznaju Kosovo.

⁶ De Hert, STR. i Korenica, F., [“Novi ustav Kosova i njegov odnos sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima: konstitucionalizacija „bez“ ratifikacije u postkonfliktnim društvima”](#), ZaöRV 76(1), 2016. godine, str. 165.

⁷ Bonewit, A. (Generalni direktorat za unutrašnje politike Evropskog parlamenta), „Studija o pitanju nasilja nad ženama u Evropskoj uniji”, str. 44.

⁸ [Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji između Evropske unije i Kosova](#) (OJ L 71, 16.3.2016).

⁹ Direktiva 2012/29/EU [o zajedničkim minimalnim standardima o pravima, podršci i zaštiti žrtava](#).

¹⁰ Direktiva 2011/36/EU [o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava](#).

¹¹ Direktiva 2006/54/ES [o primeni načela jednakih mogućnosti i jednakog tretmana muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i zanimanja \(preinačena\)](#).

¹² Direktiva 2004/113/ES [o primeni načela jednakog tretmana muškaraca i žena u pristupu i snabdevanju robama i uslugama](#).

¹³ “Tamo gde se dešava neželjeno ponašanje vezano za pol osobe sa svrhom ili efektom povređivanja dostojanstva osobe i stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg, ili uvredljivog okruženja.”

¹⁴ “Tamo gde se dogodi bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, sa svrhom ili efektom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, ili uvredljivo okruženje.”

¹⁵ Direktiva 2011/93/EU [o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorišćavanja dece i dečije pornografije](#). Zaštita se takođe nalazi u Direktivi 2011/99/EU [o evropskom nalogu za zaštitu](#) i Regulativi (EU) Br 606/2013 [o uzajamnom priznavanju zaštitnih mera u građanskim stvarima](#). Međutim, primena ovih instrumenata je efektivna samo u EU.

političkom okviru, uključujući integraciju odgovarajuće rodne perspektive u pravni okvir, koordinaciju sveobuhvatnog međuinstitucionalnog pristupa usmerenog na žrtve i obilne mehanizme praćenja.

Sprovođenje rodne perspective IK

“Pol”

Odnosi se na „biološke razlike između žena i muškaraca.”

(CEDAW, Opšta preporuka 28)

“Rod”

Odnosi se na „socijalno konstruisane identitete, attribute i uloge žena i muškaraca i društveno i kulturno značenje društva za ... biološke razlike, koje rezultiraju hijerarhijskim odnosima između žena i muškaraca i u raspodeli moći i prava koja favorizuju muškarce a žene stavljaju u nepovoljan položaj. Na socijalni položaj žena i muškaraca utiču politički, ekonomski, kulturni, socijalni, verski, ideološki i faktori životne sredine koje kultura, društvo i zajednica mogu promeniti.”

(CEDAW, Opšta preporuka 28)

“Rodno-zasnovano nasilje”

Znači nasilje koje je počinjeno nad osobom zbog njenog ili njegovog pola ili koje nesrazmerno pogađa osobe određenog pola.

IK prepoznaje strukturnu prirodu nasilja nad ženama, što znači da je to manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca. Upotreba izraza „pol“ pokazala se kao ključna u opisivanju strukturnog ugnjetavanja nad ženama.¹⁶ Iako je taj termin već bio u upotrebi u međunarodnim ljudskim pravima pre uvođenja međunarodne zajednice (vidi okvir),¹⁷ IK je bila prvi pravno obavezujući međunarodni sporazum koji je definisao „rod“ u pojmovima društvenog konstrukcioniste. Države su pre odlučile da termin ne definišu na multilateralnom nivou zbog različitog razumevanja pojma i povezane kontroverzije.¹⁸ Suprotno tome, UN su definisale taj pojam i naglasile njegovu društveno izgrađenu prirodu, složenost ove konstrukcije i uticaje kulture, politike, ekonomije, rase i drugih promenljivosti.¹⁹ Ipak, takva definicija izostavljena je iz CEDAW-a 1979. godine, a koja se fokusira na

¹⁶ Antić, M. i Radačić, I., “Razvijanje razumevanja roda u međunarodnom pravu i „rodna ideologija“ 25 godina unazad od pekinške konferencije o ženama”, *Međunarodni forum o ženskim studijama*, 2020, godine. 83.

¹⁷ Vidi, na primer, Opštu preporuku 28 Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama (2010, godine. odeljak 5).

¹⁸ Oosterveld, V., “Definicija polova u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda: korak naprijed ili nazad za međunarodnu krivičnu pravdu?”, *Harvardov žurnal o ljudskim pravima*, 18, 2005, str. 70.

¹⁹ Ibidem, str. 71.

polnu diskriminaciju.²⁰ Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda postao je prvi međunarodni ugovor koji je usvojio definiciju „roda“ 2002. godine. Ovo je postalo osnova polarizovane rasprave između država, feminističkih nevladinih aktera i konzervativnih nevladinih predstavnika,²¹ što je na kraju rešeno primenom konstruktivne dvosmislenosti.²²

IK priznaje društveno izgrađenu prirodu roda kao „uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce“. Ova progresivna interpretacija roda izdvaja IK od prethodnih međunarodnih ugovora. IK zahteva sprovođenje rodno osetljivih politika i rodnu perspektivu u primeni i proceni uticaja njenih odredbi. Obaveze zaštite, podrške,²³ a krivični postupak treba da se zasniva na urodjeno razumevanje nasilja nad ženama.²⁴ Državne stranke moraju preduzeti mere, gde je to potrebno, da uključe nastavni materijal o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, uzajamno poštovanje i nestereotipizovane rodne uloge.²⁵ IK traži od država da zaštite prava žrtava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući, po prvi put u međunarodnom ugovoru, na osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije.²⁶

IK je delimično rodno specifična usredsređujući se na rodno zasnovano nasilje nad ženama, definisano kao „nasilje usmereno na ženu zbog njenog pola ili nasilje koje pogađa žene nesrazmerno“.²⁷ Međutim, u kontekstu porodičnog nasilja, odredbe IK su rodno neutralne. U cilju postizanja kompromisa za delegacije koje nerado shvataju nasilje u porodici kao rodno zasnovano nasilje,²⁸ IK važi za sve žrtve nasilja u porodici, ali posebnu pažnju posvećuje ženama žrtvama (član 2). Inače, član 3 (b) daje rodno neutralnu definiciju.

Iako je ovo rešenje opisano kao inovativno, incidenti nasilja u porodici nad muškarcima nisu ukorenjeni u strukturnoj diskriminaciji ili podređenosti.²⁹ Prethodni specijalni izveštaj UN-a za nasilje nad ženama, Rashida Manjoo, je napisala da upotreba rodne neutralnosti u ovom kontekstu „favorizuje pragmatičnije i politički prijatnije razumevanje roda, to jest, jednostavno eufemizam za „muškarce i žene“, radije nego sistem dominacije muškaraca nad ženama.“³⁰ Ona tvrdi da ovo sugerira da muške žrtve nasilja „zahtevaju i zaslužuju uporedive resurse sa onima koji se pružaju ženskim žrtvama, zanemarujući time stvarnost da se nasilje nad muškarcima ne događa kao rezultat prožimajuće nejednakosti i diskriminacije, a takođe da ono nije ni sistemsko ni pandemično na način na koji nasilje nad ženama neusporivo jeste“. Ona nastavlja:

²⁰ Iako je Komisija za eliminaciju diskriminacije žena kasnije sve više koristila termin „rod“ u svojim Opštim preporukama (kao što je Opšta preporuka 19 koja je definisala „rodno zasnovano nasilje“ 1992. godine.), preporuke nisu pravno obavezujuće za potpisnike, uprkos tome što predstavljaju autoritativna tumačenja CEDAW-a.

²¹ Oosterveld, V., „Konstruktivna dvosmislenost i značenje „roda“ za Međunarodni krivični sud“, *Međunarodni feministički časopis za politiku*, 2014, 16(4), str. 563.

²² „Konstruktivna dvosmislenost“ odnosi se na namernu upotrebu dvosmislenog jezika za rešavanje različitih gledišta o osetljivom pitanju.

²³ Članovi 18 i 49.

²⁴ Član 6.

²⁵ Član 14.

²⁶ Član 4.3; Pogledajte odeljak Nediskriminacija i međusektorski pristup za rešavanje rodno-zasnovanog nasilja u nastavku.

²⁷ Član 3(d).

²⁸ Neke delegacije su tvrdile da je porodično nasilje rodno neutralno, jer može uticati na muškarce, decu i starije osobe, čime se ono ukrštava sa uzrastom i polom (vidi Nousiainen, K. i Chinkin, C., „[Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji](#)“, Evropska Komisija, 2015, str. 43).

²⁹ Ibidem.

³⁰ Manjoo, R., „[Izveštaj specijalnog izveštioaca o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama](#)“, (A/HRC/26/38), str. 17.

Nasilje nad ženama se ne može analizirati od slučaja do slučaja, izolujući pojedinca, institucionalne i strukturne faktore koji upravljaju i oblikuju život žena. Takvi faktori zahtevaju rodno specifične pristupe kako bi se ženama obezbedio jednak ishod. Pokušaji kombinovanja ili sinteze svih oblika nasilja u „rodno neutralni“ okvir obično rezultiraju depolitizovanim ili razvodnjenim diskursom, koji napušta transformativnu agendu.

Štaviše, kako navodi Priručnik UN-a za zakonodavstvo o nasilju nad ženama (datiran pre stupanja IK na snagu):

Veliki broj zemalja usvojio je rodno neutralno zakonodavstvo, primenljivo i na žene i na muškarce. Međutim, takvi zakoni mogu biti predmet manipulacije nasilnih prestupnika. Na primer, u nekim zemljama su žene koje su preživele nasilje procesuirane zbog nemogućnosti da zaštite svoju decu od nasilja. Rodno neutralno zakonodavstvo takođe ima tendenciju da daje prioritet stabilnosti porodice nad pravima (pretežno ženskog pola) podnosioca pritužbe/preživelog/e jer ne odražava niti se bavi ženskim iskustvom nasilja počinjenog nad njima..³¹

Na Kosovu, Zakon o ravnopravnosti polova prepoznaje rodno zasnovano nasilje kao oblik diskriminacije koji „ozbiljno inhibira sposobnost žena i muškaraca da uživaju prava i slobode na osnovu jednakosti”.³² Međutim, pre usvajanja IK, u kosovskom pravnom okviru nije postojala odredba koja prepoznaje pretežno nesrazmeran uticaj takvog nasilja nad ženama..³³ NSZNP prepoznaje da nasilje u porodici prvenstveno pogađa žene i decu,³⁴ kao što to prepoznaje i Kosovski program za Rodnu Ravnopravnost 2020-2024.³⁵ Međutim, primarni pravni akt u sferi rodno zasnovanog nasilja na Kosovu, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNP),³⁶ ne odražava ovo razumevanje. OEBS je komentarisao da taj zakon ne prepoznaje na adekvatan način da nasilje nad ženama predstavlja oblik diskriminacije i kršenje ženskih ljudskih prava.³⁷ Savet Evrope je dao isti komentar o širem zakonodavnom okviru.³⁸ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici (SOP) na sličan su način lišeni rodni pitanja. Dalje, ne postoji nacionalna strategija koja se sveobuhvatno bavi rodno zasnovanim nasiljem izvan okvira porodičnog nasilja ili koja podržava integrisani odgovor na takvo nasilje. Čak i tamo gde se govori o nasilju u porodici, rodna neutralnost je istaknuta. Iz preliminarne perspektive korisno je razumeti ovaj deficit rodnog razumevanja nasilja i posledičnu potrebu za revizijama zakona i politike radi integracije roda u skladu sa međunarodnom zajednicom, kao tematskim pitanjima u kosovskom okviru.

³¹ UNW, *Priručnik za zakonodavstvo o nasilju nad ženama*, Njujork, 2012. godine, str. 12.

³² Zakon 05/L-020 o *Ravnopravnosti Polova*, Član 4.2.

³³ Gavrić, S. za Evropski ženski lobi, “*Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulska konvencija na Kosovu*”, str. 18.

³⁴ NSZNP, str. 8.

³⁵ ARP, *Kosovski program za ravnopravnost polova 2020-2024*.

³⁶ Zakon Br. 03/L-182 o *zaštiti od nasilja u porodici*.

³⁷ OEBS, *Odlučivanje o predstavkama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu*, 2012. godine, str. 23.

³⁸ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 78.

Rod u krivičnom zakonu

Krivične odredbe IK su uglavnom rodno neutralne, jer pol žrtve ili počinioca u principu ne bi trebalo da predstavlja konstitutivni element krivičnog dela. Ovo nije namenjeno sprečavanju država da uvede rodno specifične odredbe,³⁹ i postoje izuzeci. Na Kosovu se donekle može identifikovati razumevanje rodni efekata nasilja povezanog sa zločinom. Nacrt zakona o krivičnom postupku na Kosovu (ZKPK) nastoji da uvede „dužno razmatranje“ za „oštećenu ili žrtvu koja je žrtva ... trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodičnoj vezi, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije i žrtve koje su pretrpele značajnu štetu zbog težine krivičnog dela”.⁴⁰ Nijedna definicija roda nije uključena u nacrt ZKPK-a.

KZK prvenstveno razume rodne aspekte nasilja samo u okviru porodičnog okruženja. Definiše „ranjivu žrtvu“ kao: „žrtvu krivičnog dela koja je ... trudnica ... ili osoba čiji je odnos prema počiniocu i zavisnost od njega čine posebno ranjivom na ponavljanje viktimizacije, zastrašivanja ili odmazde”.⁴¹ „Ranjive žrtve” se specifično pominju u nekoliko krivičnih dela u vezi sa rodno-zasnovano nasiljem,⁴² ali svako krivično delo počinjeno nad žrtvom koja je „posebno ranjiva“ mora se tretirati kao otežavajuća okolnost tokom izricanja kazne.⁴³ Smernice za odmeravanje kazne Vrhovnog suda objašnjavaju da je najveća pažnja pri odmeravanju kazne tamo gde se primenjuju ove odredbe stepen ranjivosti žrtve i stepen u kojoj je počinilac opazio tu ranjivost.⁴⁴ U vezi sa nasiljem u porodici, smernice navode da će „duži period mentalnog i fizičkog zlostavljanja povećati bespomoćnost žrtve i verovatnoću da se utvrdi značajno pogoršanje.”⁴⁵ Smernice uopšteno informišu o pitanjima nasilja u porodici, iako razumevanje rodno zasnovanog nasilja je приметно odsutno.

Ostali zločini su teži kada počinilac deli porodični odnos sa žrtvom,⁴⁶ i opet postoji opšti otežavajući faktor sa istim principom.⁴⁷ Definicija „roda“ u KZK još uvek nije usaglašena sa širom definicijom roda koju je dala IK; trenutno sadrži dvosmisleni definiciju koja se koristi u Rimskom statutu („Rod - odnosi se na dva pola, muški i ženski, u kontekstu društva”).⁴⁸ Bez obzira na to, ima nekoliko krivičnih dela koja su otežana ako su počinjena na osnovu roda,⁴⁹ a postoji opšte primenljiv otežavajući faktor

³⁹ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 153.

⁴⁰ [Nacrt zakona o krivičnom postupku](#) br. 06/L-151, Član 63.1.4.

⁴¹ Zakonik br. 06/L-074 [Krivični zakonik Republike Kosovo](#), Član 113.39.

⁴² Vidi posebno: Lake telesne povrede (Član 185), teške telesne povrede (Član 186), sakaćenje ženskih genitalija (Član 180), napad (Član 184), otmica (Član 191), i nezakonito lišavanje slobode (Član 193).

⁴³ Član 70.2.6.

⁴⁴ Vrhovni Sud Kosova, [Smernice za izricanje kazne](#), Prvo izdanje, 2018, str. 79.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Vidi posebno: silovanje (Član 227), seksualni napad (Član 229), degradacija seksualnog integriteta (Član 230), i ropstvo, uslovi slični ropstvu i prisilni rad (Član 163).

⁴⁷ Član 70.2.14.

⁴⁸ Član 143.1.10. Neki tvrde da upotreba fraze „u kontekstu društva“ izričito uključuje socijalnu konstrukciju pola (Copelon, R., „Rodni zločini kao ratni zločini: Integriranje zločina nad ženama u međunarodno krivično pravo“, *McGill Pravni časopis*, 46, 2000, 237), dok konzervativne procene ove definicije generalno zaključuju da ona postavlja rod u okvire biološkog pola (Singson, S., „Nova Evropska konvencija definiše „rod“ kao socijalnu konstrukciju“, Katolički institut za porodicu i ljudska prava [C-FAM], 7. april 2000. godine, 1).

⁴⁹ Vidi na primer: teško ubistvo (Član 173), napad (Član 184), i teška telesna povreda (Član 186).

sa istim principom.⁵⁰

Koordinacija sveobuhvatnog institucionalnog odgovora

IK zahteva implementaciju integrisanih, efikasnih, sveobuhvatnih i koordinisanih politika koje obuhvataju sve relevantne mere za borbu i sprečavanje svih oblika nasilja koja spadaju pod IK-om, kao i za zaštitu i podršku žrtvama.⁵¹ Potpisnice treba da uspostave holistički odgovor usmeren na žrtve prema nasilju nad ženama.⁵² IK zahteva odgovarajuće izdvajanje finansijskih i ljudskih resursa za adekvatnu primenu integrisanih politika, mera i programa, uključujući one koje sprovode nevladine organizacije (NVO).⁵³ IK prepoznaje bitan rad nevladinih organizacija i civilnog društva, posebno nevladinih organizacija za ženska prava, tražeći od država da podstiču i podržavaju njihov rad.⁵⁴ Države moraju da odrede zvaničnu, centralna tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i ocenu politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja u IK.⁵⁵

Na Kosovu, odgovarajući SOP-i za nasilje u porodici⁵⁶ i trgovinu ljudima⁵⁷ uspostavljaju uloge, odgovornosti i međuinstitucionalnu koordinaciju institucija odgovornih za rešavanje nasilja u porodici odnosno trgovine ljudima. Međutim, ove odgovornosti se ne tiču izričito drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Niti su ove odgovornosti, posebno za međuinstitucionalnu koordinaciju u programima rehabilitacije, priznate u zakonu. Ovo ima budžetske implikacije i doprinosi nedostatku finansijske podrške za takve programe i mehanizme koordinacije. NSZNP prepoznaje nedostatak mehanizama koordinacije na Kosovu i potrebu za njima u svakoj opštini.⁵⁸ Do 2020. godine, primarni strateški cilj je bio:

Obezbeđivanje inkluzivnih i efikasnih mehanizama za brzu reakciju protiv nasilja u porodici, kao i odgovorne međuinstitucionalne saradnje između aktera na centralnom i lokalnom nivou, za zaštitu i upravljanje ovim slučajevima.⁵⁹ [sic]

NSZNP je dobro razvijen i praćen konkretnim, merljivim i primenljivim ciljevima, uključujući troškove i izvore finansiranja za svaku meru.⁶⁰ Stubovi strategije su: prevencija i podizanje svesti; zaštita i koordinacija; zakonodavstvo, istraga i krivično gonjenje; i rehabilitacija i reintegracija žrtava.

Međutim, prema definiciji, NSZNP se fokusirao na nasilje u porodici i nije se bavio drugim

⁵⁰ Član 70.2.12.

⁵¹ Članovi 7.1 odnosno 18.2.,

⁵² Član 7.2.

⁵³ Član 8.

⁵⁴ Član 9.

⁵⁵ Član 10.

⁵⁶ Kabinet premijera, [Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#).

⁵⁷ Kancelarija Ministarstva unutrašnjih poslova Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, [Standardni operativni postupci za žrtve trgovine ljudima na Kosovu](#).

⁵⁸ NSZNP, str. 30.

⁵⁹ Ibidem, str. 9.

⁶⁰ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 8.

oblicima rodno zasnovanog nasilja.⁶¹ Savet Evrope je skrenuo pažnju na činjenicu da su mnogi oblici nasilja obuhvaćeni IK-om, uključujući seksualno nasilje, prisilni brak, uhođenje, prisilnu sterilizaciju, prisilni pobačaj, psihološko nasilje i sakaćenje ženskih genitalija, u potpunosti odsutni iz ciljanih intervencija politike Kosovo.⁶² U Albaniji i Crnoj Gori, organ zadužen za praćenje sprovođenja IK, Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („GREVIO“), slično je izrazila zabrinutost da nacionalne strategije ne obuhvataju sve oblike nasilja nad ženama u skladu sa IK.⁶³ Kada se vladine strategije fokusiraju isključivo na nasilje u porodici, nedovoljno resursa se dodeljuje službama koje se bave drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Prema Krolu i ostalima, ovaj pristup takođe doprinosi nedovoljnom razumevanju nasilja nad ženama među pružaocima usluga, koji „uglavnom deluju na osnovu rodno neutralne definicije zasnovane na nasilju u porodici.”⁶⁴ S tim u vezi, izveštaj Saveta Evrope o Kosovu komentariše sledeće:

Pokrivenost svih oblika nasilja nad ženama od strane specijalističkih i opštih službi za podršku zaostaje za službama za podršku žrtvama porodičnog nasilja. Ne postoje posebne službe za specijalnu podršku za druge oblike nasilja koje pokriva IK, a žrtvama trenutno nije sistematski pružena podrška u okviru mandata specijalnih i opštih službi.⁶⁵

Kosovo stoga ima hitnu potrebu da razvije sveobuhvatnu strategiju koja se bavi svim oblicima nasilja nad ženama, koja sadrži rodno razumevanje nasilja i holistički odgovor na takvo nasilje, uzimajući u obzir sve mere obuhvaćene međunarodnom zajednicom. Savet Evrope preporučio je da takva strategija na Kosovu rešava veze između svih oblika nasilja nad ženama na koherentan i dosledan način, kao i da nasilje zasnovano na rodu rešava kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije.⁶⁶ Ovo je postalo još hitnije od isteka NSZNP za period 2016-2020.⁶⁷

Napredak je postignut sa Kosovskim programom za ravnopravnost polova 2020-2024, koji sadrži šire razumevanje rodno zasnovanog nasilja. Program je namenjen rešavanju nekoliko strukturnih nejednakosti koje pogađaju žene i devojke, uzimajući u obzir sve strateške dokumente koji utiču na agendu rodne ravnopravnosti, uključujući NSZNP, istovremeno ne duplirajući relevantne strategije. Prvo, skreće pažnju na žene koje su nesrazmerno pogođene rodno zasnovanim nasiljem. U vezi sa nasiljem u porodici, Program govori o kašnjenju u izdavanju i sprovođenju naloga za zaštitu i neadekvatnom izricanju kazni počinocima, čak i u slučajevima recidivističkog nasilja. Program takođe govori o trgovini ljudima, izazovima identifikovanja i lečenja slučajeva seksualnog uznemiravanja, prevalenciji

⁶¹ Dodatak 3 obuhvata definicije drugih oblika nasilja koje pokriva IK. Međutim, ovo nema suštinski uticaj na mere u Strategiji, jer se svi specifični ciljevi odnose samo na nasilje u porodici.

⁶² Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 45.

⁶³ GREVIO, *Izveštaj o osnovnoj proceni - Crna Gora*, 2018. godine, str. 15; i GREVIO, *Izveštaj o osnovnoj proceni - Albanija*, 2017. godine, str. 12.

⁶⁴ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 78.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibid, str. 79.

⁶⁷ U saopštenju za štampu Ministarstva pravde od 4. decembra 2020. godine, aktuelni NCDV je izjavio da njegova kancelarija „radi na Nacionalnoj strategiji za zaštitu od nasilja u porodici i dao je mišljenje o rešavanju nekih pitanja u okviru Nacrta zakona o zaštiti od porodičnog nasilja“ (Ministarstvo pravde, „Zamenik ministra Dushi: Gradimo lokalne mehanizme protiv nasilja u porodici, kakve imamo na centralnom nivou“ [“*Zëvendësministri Dushi: Të ndërtojmë mekanizma lokal kundër dhunës në familje, të ngjashëm siç i kemi edhe në nivelin qendror*”] [samo na Albanskom], 4. decembra 2020. godine).

ranih brakova u manjinskim i ruralnim zajednicama i neadekvatnim informacijama o rodno zasnovanom nasilju povezanom sa sukobima. Program takođe govori o slabom prijavljivanju seksualnog nasilja i nedovoljnom broju informacija o nasilju u ime „časti“. Rešavaju se strukturne nejednakosti, kao što je pristup žena tržištu rada. Program skreće pažnju na ograničene rodno raščlanjene podatke o rodno zasnovanom nasilju, nižu zaštitu žena na severnom delu Kosova i nedostatak mehanizama za praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja.

U pogledu ciljeva, Program ne uređuje izričito neoluko oblika rodno zasnovanog nasilja koji nisu pokriveni sadašnjim ili budućim NSZNP. Relevantni ciljevi u Programu uključuju procenat slučajeva nasilja u porodici kojima se bavi pravosuđe; pregled sprovođenja sankcija za počinioce rodno zasnovanog nasilja, uključujući odgovarajuće kazne za slučajeve trgovine ljudima; poboljšanje evaluacije prijave Komisije za verifikaciju za preživjele seksualnog nasilja počinjenog tokom rata u zakonski propisanom roku; integrisanje podataka o rodno zasnovanom nasilju u zdravstveni informativni sistem; i praćenje procenta devojčica i žena koje su doživele fizičko i psihičko nasilje. Što se tiče aktivnosti, Program uključuje imenovanje sudija i tužilaca specijalizovanih za bavljenje porodičnim slučajevima, nasiljem u porodici, seksualnim nasiljem tokom rata, imovinskim i naslednim pitanjima; obuku sudija, tužilaca i policajaca u vezi sa novo usvojenim definicijama u KZK, naglašavajući nasilje u porodici i seksualno uznemiravanje; poboljšanje podataka o žrtvama i počinioce nasilja u porodici; podizanje svesti o pravima žena, uključujući borbu protiv nasilja u porodici, rodni stereotipa i patrijarhata; priprema situacione analize radi boljeg razumevanja položaja devojčica i žena zatočenih u popravnom sistemu, uključujući njihov pristup uslugama reproduktivnog zdravlja; pružanje informacija i obuka devojka i ženama u popravnim sistemima i zatvorima u vezi sa njihovim pravima, uključujući rehabilitaciju i re-integraciju; i jačanje kapaciteta vladine komisije za razmatranje prijave preživelih od seksualnog nasilja tokom rata i organizacija licenciranih radi povećanja pristupa žena pravdi.⁶⁸ Stoga, iako je priznato u Programu, šire razumevanje rodno zasnovanog nasilja tek treba da se u potpunosti odrazi sveobuhvatnim pristupom u rešavanju svih oblika rodno-zasnovanog nasilja, kako je predviđeno u IK.

Praćenje

GREVIO ima zadatak da nadgleda primenu IK.⁶⁹ Strane u IK podnose izveštaje GREVIO-u, ali GREVIO ne procesuiru pojedinačne žalbe kršenja zakona.⁷⁰ Jedino telo koje se bavi pojedinačnim žalbama u okviru IK je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP). Budući da Kosovo nije član Saveta Evrope i nije u mogućnosti da formalno ratifikuje IK, građani Kosova nemaju pristup ESLJP-u. Stoga su ovi mehanizmi praćenja trenutno nepristupačni. Kosovo bi možda moglo da se uključi u pregovore sa Savetom Evrope za praćenje GREVIO-a, na sličan način na koji Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima nadgleda Kosovo. U međuvremenu, nedostatak pristupa mehanizmima praćenja stavlja dalji značaj na rad civilnog društva, uključujući OCD, akademike, sindikate i advokatske komore u praćenju primene

⁶⁸ ARP, [Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), strateški cilj 3 (str. 60-61).

⁶⁹ Rad takvih organizacija je prepoznat u Članu 66 IK.

⁷⁰ Međutim, GREVIO može pokrenuti istražni postupak tamo gde postoje pouzdane informacije koje ukazuju da je potrebna radnja za sprečavanje ozbiljnog, masovnog ili trajnog obrasca bilo kojih akata nasilja obuhvaćenih IK-om (Član 68).

zakonskog okvira.⁷¹ Međunarodna zajednica zahteva od država da imenuju zvanična tela koja će nadgledati i ocenjivati politike i mere za sprečavanje i rešavanje svih oblika nasilja.⁷² Zakon o ravnopravnosti polova već predviđa da ARP vodi sprovođenje i priprema izveštaje o CEDAW-u.⁷³ Mogu postojati mogućnosti za proširivanje ove nadležnosti na koordinaciju nezavisnog međuinstitucionalnog tela sa predstavnicima civilnog društva radi praćenja primene međunarodne zajednice, omogućavajući jači domaći sistem praćenja. O ovom i drugim mogućim scenarijima uspostavljanja stalnog nadzornog tela moglo bi se dalje raspravljati i njima se pozabaviti predstavnici institucija i civilnog društva, finalizirajući sveobuhvatan zakon o rodno zasnovanom nasilju.

MATERIJALNO PRAVO

Ovaj odeljak ispituje poglavlje V Međunarodnog krivičnog suda o materijalnom pravu, uključujući oblike rodno zasnovanog nasilja koji su u njemu inkriminirani i odredbe o naknadi štete žrtvama. Fokus ovog odeljka je u meri u kojoj se ove materijalne odredbe odražavaju u kosovskom zakonu.

Porodično nasilje

Međunarodno nasilje definiše nasilje u porodici kao, „sva dela fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koja se dešavaju u porodici ili porodičnoj jedinici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira da li počilac deli ili ne deli isto prebivalište sa žrtvom “. Od oblika nasilja u IK, nasilje u porodici je najobuhvatnije obrađeno u kosovskom pravnom okviru. Primarni pravni akti su ZZNP i KZK.

IK ne zahteva namerno krivično delo nasilja u porodici. Umesto toga, bilo koji od zločina pod IK može imati otežavajuće okolnosti u uslovima porodičnog nasilja; ako je krivično delo počinjeno nad bivšim ili sadašnjim supružnikom ili partnerom, od strane člana porodice, osobe koja živi u zajednici sa žrtvom ili osobe koja je zloupotrebila njen autoritet.⁷⁴ Kosovo je usvojilo višestrani pristup tretiranju porodičnog nasilja u KZK tako što je uključilo i namerno krivično delo nasilja u porodici i učinilo porodične odnose otežavajućom okolnošću za druge zločine.⁷⁵ Namerno krivično delo sadrži dve formulacije nasilja u porodici:⁷⁶

- Ko počinji fizičko, psihološko ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje s namerom da naruši dostojanstvo druge osobe u porodičnim odnosima (član 248.1),
- Svaki član porodice koji vrši fizičko, psihološko, **seksualno** ili ekonomsko nasilje ili maltretiranje prema drugom članu svoje porodice (član 248.3).

Iako je za obe formulacije kazna ista, ovo ponavljanje uzrokuje nepotreban nedostatak jasnoće,

⁷¹ Član 9.

⁷² Član 10.

⁷³ Član 8.1.5.

⁷⁴ Član 46a.

⁷⁵ Član 70.2.14. Dodatna kazna se izriče javnim službenicima koji su prema KZK osuđeni za nasilje u porodici; zabranjeno im je vršenje javne uprave ili službe od jedne do pet godina (Član 62.4).

⁷⁶ Član 248.

posebno zbog izostavljanja seksualnog nasilja iz prve formulacije krivičnog dela. Zakon bi bio znatno jasniji kada bi bio pojednostavljen na samo jednu formulaciju koja bi obuhvatala fizičko, psihološko, seksualno ili ekonomsko nasilje ili zlostavljanje u okviru „porodičnih odnosa“.

Definicija „porodičnog odnosa“, korišćena u prvoj formulaciji krivičnog dela, uključuje i osobe koje su:

- vereni ili su bili vereni ili venčani ili su bili venčani ili su u vanbračnoj zajednici ili su bili u vanbračnoj zajednici ili su stanovali u zajedničkom domaćinstvu;
- koji koriste zajedničku kuću i koji su u krvnom srodstvu, braku, usvojenju, tazbu ili su u starateljskim odnosima, uključujući roditelje, babe i dedove, decu, unuke, braću i sestre, tetke, ujake, nećake, nećake, rođake; ili
- koji su roditelji zajedničkog deteta. (Član 113.25)

Priznavanje aranžmana za „zajedničko domaćinstvo“ može biti korisno u kontekstu Kosova kako bi se objasnilo gde više porodica ili proširenih porodica žive zajedno. Međutim, IK precizira da nije bitno da li počinitelj deli ili je delio isto prebivalište sa žrtvom. Stoga, povezivanje zahteva zajedničkom domaćinstvu za određene odnose može biti problematično ograničavanjem obima primene zakona. Ovu definiciju treba razjasniti kako bi se uzeli u obzir svi članovi porodice (bez obzira na životni smeštaj) ili bilo koja osoba koja deli zajednički životni smeštaj (bez obzira na odnos). Pojašnjenje definicije takođe bi pozitivno uticalo na otežavajuću odredbu za druga krivična dela koja se odnose na porodične odnose.

Definicija porodičnog nasilja prema ZZNP detaljnija je nego u KZK, uključujući neiscrpnu listu radnji koje konstituišu nasilje u porodici.⁷⁷ ZZNP sadrži sličnu definiciju „porodičnog odnosa“ koju treba razjasniti u skladu sa gore navedenim. ZZNP posebnu pažnju posvećuje deci, starijim osobama i invalidima,⁷⁸ ali ne sadrži nijednu odredbu kojom se priznaje da su žene nesrazmerno pogođene nasiljem u porodici.

Psihološko nasilje

IK inkriminiše namerno ozbiljno narušavanje psihološkog integriteta osobe prinudom ili pretnjama.⁷⁹ Ono što se smatra „ozbiljnim“ nije definisano, ali je odredba usmerena na tok ponašanja, a ne na jedan događaj.⁸⁰ Psihološko nasilje spada u definiciju porodičnog nasilja u kosovskom zakonu, kako u ZZNP, tako i u KZK. Ovo je važno s obzirom na to da je nekoliko studija ukazalo da je to možda najrasprostranjeniji oblik nasilja u porodičnom okruženju, uključujući ograničenje finansijskih sredstava, obrazovanje ili medicinsku negu ili izolaciju, ponižavanje i pretnje.⁸¹ Takvo nasilje se često prati fizičkim

⁷⁷ Član 2.1.2.

⁷⁸ Član 1.

⁷⁹ Član 33.

⁸⁰ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 181.

⁸¹ Truchero Cuevas, J. i Khrystova, G., „Dobra međunarodna praksa i standardi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici“, Savet Evrope, 2015, str. 24-25.

ili seksualnim zlostavljanjem.⁸² Komitet za eliminaciju diskriminacije nad ženama je naglasio važnost prepoznavanja psihološkog nasilja u porodici u *VK protiv Bugarske*,⁸³ zaključujući da:

rodno zasnovano nasilje ... u smislu ... [CEDAW] i opšte preporuke br. 19, ne zahteva direktnu i neposrednu opasnost po život ili zdravlje žrtve. Takvo nasilje nije ograničeno na dela koja nanose fizičku štetu, već takođe obuhvata dela koja nanose mentalnu ili seksualnu štetu ili patnju, pretnje bilo kojim takvim delima, prinudu i druga lišavanja slobode.

ESLJP je doneo slične zaključke. Na primer, u slučaju *Hajduová protiv Slovačke*,⁸⁴ Sud je utvrdio da, iako ponavljene pretnje bivšeg supruga žrtve nikada nisu postale materijalizovane, one su bile dovoljne da utiču na psihološki integritet i dobrobit žrtve.⁸⁵ Ustav Kosova predviđa da se ljudska prava i osnovne slobode tumače u skladu sa odlukama ESLJP,⁸⁶ tako da ovakvo rasuđivanje može informisati kosovske sudove koji se bave slučajevima psihološkog nasilja.

Međutim, psihološko nasilje se može dogoditi i van sfere porodičnog nasilja, a IK ne ograničava primenu ovog krivičnog dela na porodično okruženje. Na primer, izveštaj sa objašnjenjima IK skreće pažnju na radno mesto ili školsko okruženje.⁸⁷ Kriminalizovanjem psihološkog nasilja samo u porodičnim odnosima možda neće uzeti u obzir obrasce ponašanja predviđene od strane IK. Prekršaj u porodičnom nasilju oslanja se na određeni odnos koji postoji da bi se dogodilo psihološko nasilje, koji se možda neće primeniti u okruženjima kao što su posao ili škola (na primer, kolege ili nastavnici). Na Kosovu, relevantna krivična dela u ovom kontekstu uključuju pretnju i ucenu,⁸⁸ i uznemiravanje.⁸⁹ Međutim, namenjena odredba o psihološkom nasilju u KZK može bolje poslužiti za psihološko nasilje iz rodne perspektive.⁹⁰

Fizičko nasilje

IK kriminalizuje bilo koja namerna dela fizičkog nasilja nad drugom osobom, bez obzira na kontekst u kojem se takva dela dešavaju.⁹¹ Ovo se odnosi na telesnu povredu pretrpljenu fizičkom silom.⁹² Fizičko nasilje spada u definiciju nasilja u porodici u KZK i ZZNP. Unutar KZK, tri krivična dela uglavnom

⁸² Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi A., i Lozano, R. (eds.) za Svetsku zdravstvenu organizaciju, *Svetski izveštaj o nasilju i zdravlju: Poglavlje 4 - Nasilje od strane intimnih partnera*, 2002. godine, str. 89.

⁸³ Komitet CEDAW-a, *VK protiv Bugarske* (CEDAW/C/49/D/20/2008).

⁸⁴ Vidi za primer: *Opuz protiv Turske* (Predstavka br. 33401/02); *A protiv Hrvatske* (Predstavka br. 55164/08); i *X i Y protiv Holandije* (Predstavka br. 8978/80).

⁸⁵ *Hajduová protiv Slovačke* (Predstavka br. 2660/03).

⁸⁶ Član 53.

⁸⁷ "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 181.

⁸⁸ KZK Članovi 181 odnosno 329..

⁸⁹ Vidi Uhođenje ispod.

⁹⁰

⁹¹ Član 35. "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 187.

⁹² Ibidem, prgf. 188.

zabranjuju fizičko nasilje: napad, laka telesna povreda i teška telesna povreda.⁹³ Ova krivična dela mogu preći na višu kaznu ako delo uključuje upotrebu oružja, ako je počinjeno protiv ranjive žrtve,⁹⁴ i/ili je motivisano brojnim zaštićenim osnovama, uključujući rod.

Femicid i duboka analiza

Femicid se odnosi na rodno-zasnovano ubijanje žena i devojaka. Ne postoji standardizovana definicija femicida, ali termin obuhvata čitav niz prepoznatljivih oblika. UN smatraju da femicid uključuje, na primer, ubijanje žena i devojaka kao rezultat nasilja intimnih partnera, nasilje u porodici, povezano sa „čašću“ ili mirazom, i / ili ubijanje ženskih seksualnih radnika.⁹⁵ Evropski institut za ravnopravnost polova (EIGE) takođe se odnosi na ženski feticid, smrtne slučajeve zbog nesigurnih pobačaja i smrtne slučajeve sakaćenja ženskih genitalija.⁹⁶

U okviru kosovskog zakona, krivično delo ubistva KZK izriče minimalnu kaznu od pet godina zatvora.⁹⁷ Kazneno delo otežavaju brojni faktori, povišenje kazne na najmanje deset godina ili doživotni zatvor, uključujući: ako je žrtva dete, trudnica, član porodice ili ako se motivacija zasniva na broju osnova, uključujući pol, rodni identitet ili seksualnu orijentaciju.⁹⁸ Definicija „člana porodice“ uključuje supružnike i osobe koje „žive u vanbračnoj zajednici”.⁹⁹ Teško krivično delo bi se moglo proširiti i na partnere i bivše partnere koji ne žive sa žrtvom. Pored toga, nekoliko krivičnih dela relevantnih za rodno zasnovano nasilje privlači povećanja kazne ako krivično delo rezultira smrću žrtve: silovanje, seksualni napad, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija i sakaćenje ženskih genitalija, uključujući podsticanje ili pomaganje.¹⁰⁰

IK ne koristi termin „femicid“, ali zločin fizičkog nasilja je namenjen da obuhvati nasilje koje rezultira smrću žrtve.¹⁰¹ Možda je značajnija dužnost dubinske analize nametnute državama da spreče, istraže, kazne i obezbede nadoknadu za nasilna dela u IK koja čine nedržavni akteri.¹⁰² Ovo se odnosi na situacije krajnje opasnosti u kojima su državni organi znali ili su trebali znati za rizik, ali nisu reagovali. Ova dužnost se može posmatrati u kontekstu nasilja intimnih partnera u sudskoj praksi ESLJP,¹⁰³ u kojem se sud pozvao na mišljenja Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena i jurisprudencije međuameričkog suda za ljudska prava o dubinskoj analizi. u *Branko Tomasic protiv Hrvatske* ESLJP je našao:

⁹³ Članovi 184, 185, odnosno 186..

⁹⁴ vidi odeljak gore „[Rod u Krivičnom Zakonu](#)”.

⁹⁵ Kancelarija UN-a za drogu i kriminal, *Globalna studija o ubistvima: Ubijanje žena i devojaka povezano sa polom*, 2018, str. 29-37.

⁹⁶ EIGE, *Terminologija i indikatori za prikupljanje podataka: Silovanje, femicidi i nasilje intimnih partnera*, 2017. godine, str. 34-35.

⁹⁷ Član 172.

⁹⁸ Član 173.

⁹⁹ Član 113.26.

¹⁰⁰ Članovi 227.5, 229.4, 178.3, 179.2, odnosno 180.4,

¹⁰¹ Član 35. „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011., prgf. 188.

¹⁰² Član 5.

¹⁰³ *Opuz protiv Turske*(Predstavka br. 33401/02).

Pozitivna obaveza će nastati tamo gde se utvrdi da su vlasti znale ili trebale da znaju u vreme postojanja stvarnog i neposrednog rizika po život identifikovane osobe zbog krivičnih dela treće strane a da nisu uspele da preduzmu mere u okviru svojih ovlašćenja za koje se, ocenjeno razumno, moglo očekivati da izbegnu taj rizik¹⁰⁴

Na Kosovu je poslednjih godina povećana pažnja posvećena femicidima u kontekstu nasilja u porodici i neadekvatnom odgovoru institucija na takve zločine, uključujući policiju i izricanje presuda. Od 2017. do 2020. godine, najmanje 74 žena je ubijeno.¹⁰⁵ Obaveza dubinske analize prema IK bi zahtevala istragu nakon takvih zločina o tome da li su državne vlasti prethodno znale o izloženosti žene nasilju, da li su državne institucije znale ili trebale znati da je život žene ugrožen i da li su preduzete odgovarajuće mere.¹⁰⁶ Treba razmotriti uspostavljanje „nadzora za femicide“ usredsređenog na sprečavanje identifikovanjem nedostataka u zakonu, politici ili primeni.¹⁰⁷ Sredstva, prema IK, moraju biti dostupni potomcima žrtve u slučaju njene ili njegove smrti.¹⁰⁸

Prisilan brak

Međunarodna zajednica zahteva od država da preduzmu mere kako bi se osiguralo da namerni prinudni brak odrasle osobe ili deteta bude kriminalizovan.¹⁰⁹ KZK adekvatno pruža ovu zaštitu. Prisiljavanje osobe da stupi u brak ili stupanje u brak znajući da je druga osoba primorana kažnjava se zatvorom.¹¹⁰ Kazna se povećava ako je krivično delo počinjeno nad detetom (mlađim od 18 godina);¹¹¹ od strane roditelja; i / ili ako postoje element materijalne koristi. KZK takođe kažnjava svakog zvaničnika koji svesno dozvoli nezakonit brak.

Građansko pravo ima presudnu ulogu u rešavanju prisilnih brakova. To se odražava u međunarodnoj zajednici jer brakovi zaključeni na silu moraju biti poništeni ili raskinuti bez nepotrebnog finansijskog ili administrativnog opterećenja žrtve.¹¹² Kosovski zakon o poodicipredviđa da brak nije važeći kada je zaključen „pod prinudom, pretnjom ili greškom ili bilo kojim drugim nedostatkom slobodne volje“ i poništava se ako je „supružnik“ dao pristanak pod strahom, nasiljem ili ozbiljnom pretnjom.¹¹³

Komentatori kažu da može biti teško zadovoljiti teret dokazivanja da je brak „prisiljen“. Iako sudovi mogu prihvatiti fizičke prijetnje ili emocionalni pritisak, među sudijama je postojala nespremnost da prihvate kao „iznuđene“ faktore poput straha od ostracizma ili srama, što može biti posebno teško

¹⁰⁴ *Branko Tomasic protiv Hrvatske* (Predstavka br. 46598/06).

¹⁰⁵ Podaci koje je MŽK-u dostavila kosovska policija. vidi takođe Kosovski centar za rodne studije, *Femicid i feministička perspektiva*, 2019. godine.

¹⁰⁶ Duhaček, D., Branković, B. i Miražić, M. za komitet FEMM Evropskog Parlamenta, *Ženska prava na zapadnom Balkanu*, januar 2019. godine, str. 41.

¹⁰⁷ Kancelarija visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija, „*Poziv za nadzor femicida 2020*“.

¹⁰⁸ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 164.

¹⁰⁹ Član 37.1. Namamljivanje odrasle osobe ili deteta na teritoriju koja nije prebivalište radi prinudnog braka takođe je inkriminisano (Član 37.2).

¹¹⁰ Član 239.

¹¹¹ Član 113.22.

¹¹² Član 32.

¹¹³ Nr. 2004/32, Članovi 18 odnosno 63,

za žene u određenim zajednicama..¹¹⁴ Na Kosovu se dečji i rani brakovi pretežno javljaju u zajednicama Roma, Aškalija, Egipćana, seoskih zajednica i dijaspora.¹¹⁵ Stoga bi obuka sudija o prisilnom braku trebalo da obuhvata pažnju na činjenicu da određeni kulturni ili rodni aspekti¹¹⁶ moraju biti uzeti u obzir u njihovom razumevanju o tome šta može predstavljati „silu“ (i „pretnju“ i „prinudu“ u Zakonu o porodici). U međuvremenu, obuka mora jasno staviti do znanja da nijedna kultura, običaj, religija, tradicija ili takozvana „čast“ ne mogu opravdati prisilne brakove u bilo kojim okolnostima, kako to zahteva IK.¹¹⁷

Uhođenje

IK definiše uhođenje kao „namerno ponašanje pretećih postupaka u više navrata usmerenih prema drugoj osobi, uzrokujući njoj ili njemu strah o sopstvenoj bezbednosti.“¹¹⁸ Iako KZK ne koristi izraz „uhođenje“, krivično delo „uznemiravanje“ beleži isto ponašanje.¹¹⁹ Uznemiravanje u KZK je „uzor ponovljene i neželjene pažnje ili komunikacije sa namerom da se uznemirava, zastraši, povredi, ošteti imovina ili ubije druga osoba ili njena deca, porodica, rođaci ili kućni ljubimci“ ili stavljanje osobe pod nadzor sa istom namerom.

Fraziranje ove odredbe u IK je naišlo na izvestan kriticism jer isticanje posledica ponašanja na žrtvu može postaviti posebno visoku granicu koja mnoge žrtve može ostaviti neprimereno nezaštićenim.¹²⁰ Neki tvrde da bi efekat na žrtvu trebalo izostaviti, jer je nametljiva invazija psihološkog prostora ili mentalne privatnosti dovoljna za kriminalizaciju.¹²¹ Kosovski zakon se suočava sa istim kritikama zahtevajući da se žrtva „stavi u razložen strah od smrti, teške telesne povrede, ozbiljne materijalne štete ili znatan emocionalni stres“.¹²² Buduća reforma bi trebalo da razmotri uklanjanje ovog aspekta krivičnog dela.

Kazna se povećava ako je krivično delo počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg domaćeg partnera ili člana porodice. Dalja otežavajuća okolnost je kada se koristi oružje, instrument ili drugi predmet.

Seksualno uznemiravanje

IK zabranjuje seksualno uznemiravanje, definisano kao: „bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode sa svrhom ili efektom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okružen-

¹¹⁴ Evropska agencija za osnovna prava, „[Rešavanje prisilnih brakova u EU: zakonske odredbe i obećavajuće prakse](#)“, 2014. godine, str. 19.

¹¹⁵ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 4.

¹¹⁶ Anitha, S. i Gill, A., „Prisila, saglasnost i rasprava o prisilnom braku u Velikoj Britaniji“, *Feminističke pravne studije*, 17(2), 2009, 165-184, str. 175.

¹¹⁷ Član 42.

¹¹⁸ Član 34.

¹¹⁹ Član 182. Neki komentatori kritikuju ovaj pristup, tvrdeći da su, iako su uhođenje i uznemiravanje povezani, različiti fenomeni opravdavaju odvojenu kriminalizaciju (Van der Aa, S., „Novi trendovi u kriminalizaciji uhođenja u državama članicama EU“, *Evropski časopis za krivičnu politiku i istraživanje*, 24, 2018, 315-333, str. 326).

¹²⁰ Ibidem, str. 325.

¹²¹ Guelke, J. i Sorel, T., „Kršenje privatnosti i zakona: slučaj uhođenja“, *Zakon, etika i filozofija*, 4, 2016, 32-60.

¹²² Član 182.

je”.¹²³ KZK sada sadrži novo, slično krivično delo.¹²⁴ Štiti sve osobe od seksualnog uznemiravanja, ali se posebno odnosi na one koji su „ranjivi“ zbog starosti, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće ili teškog fizičkog ili mentalnog invaliditeta, ali ne na osnovu pola. Povećava se kazna ako je počinitelj u položaju vlasti nad žrtvom ili ako se koristi oružje, instrument ili predmet.

Kosovski zakon takođe sadrži zaštitu od seksualnog uznemiravanja van krivične sfere, zabranom seksualnog uznemiravanja prema Zakonu o ravnopravnosti polova i Zakonu o zaštiti od diskriminacije.¹²⁵ Sankcije iz oba zakona su loše izrađene.¹²⁶ Ipak, uključivanje ovih zabrana je pozitivno jer je delokrug ovih zakona vrlo širok i obuhvata širok spektar aspekata javnog i privatnog života, uključujući, ali ne ograničavajući se na zaposlenje, obrazovanje, pristup socijalnoj zaštiti, socijalne pogodnosti, pošten i jednak tretman u sudskim postupcima i pristup javnim mestima.

Seksualno nasilje

IK zabranjuje različita krivična dela u vezi sa seksualnim nasiljem, uključujući:

- A. neusaglašeno upuštanje u vaginalno, analno ili oralno prodiranje seksualne prirode u telo druge osobe, bilo kojim telesnim delom ili predmetom;
- B. neusaglašeno upuštanje u druge činiove seksualne prirode sa osobom;
- C. neusaglašeno navođenje druge osobe da se upušta u činiove seksualne prirode sa trećom osobom.¹²⁷

KZK sadrži krivična dela silovanja i seksualnog zlostavljanja, koja se uglavnom podudaraju sa gore navedenim delima A, odnosno B.¹²⁸ Definicija silovanja je podvrgnuti drugu osobu seksualnom činu bez pristanka te osobe.¹²⁹ Seksualni napad je kada osoba dodiruje drugu osobu u seksualne svrhe ili navodi osobu da je dodirne ili drugu osobu u seksualne svrhe, bez pristanka.¹³⁰ KZK sadrži širok spektar otežavajućih okolnosti. Jedno je jedinstveno za silovanje: ako je delo praćeno pretnjom „otkrivanjem činjenice koja bi ozbiljno naškodila časti ili ugledu takve osobe ili osobe koja je usko povezana“. Kazne za silovanje i seksualni napad se povećavaju ako postoji opasnost od nasilja, neposredne opasnosti, eksploatacije, upotrebe oružja, mučenja, telesnih povreda, opijenosti, svesti o ranjivosti žrtve ili porodičnog odnosa sa žrtvom..

Saglasnost

IK usvaja pristup međunarodnog prava i zakona o ljudskim pravima uzimajući u obzir autonomiju koja

¹²³ Član 40.

¹²⁴ Član 183.

¹²⁵ Član 3.1.12; and Law No. 05/L-021 on the [protection from discrimination](#), Član 4.1.3.

¹²⁶ See MŽK, [Gender-Based Discrimination and Labour in Kosovo](#), str. 19 and 23.

¹²⁷ Član 36.

¹²⁸ Krivično delo degradacije seksualnog integriteta (član 230) uglavnom sledi istu strukturu ovih krivičnih dela, mada uz različite kazne. Ovo krivično delo je kada se osoba podstakne da razotkrije privatne delove tela, da masturbira ili počinu neko drugo delo koje narušava njen seksualni integritet, bez njihovog pristanka.

¹²⁹ Član 227. Član 225.4 definiše “seksualni čin”.

¹³⁰ Član 229.

je centralna za definiciju silovanja, navodeći da „saglasnost mora biti data dobrovoljno kao rezultat slobodne volje osobe procenjene u kontekstu okolnosti koje je okružuju . “ Savet Evrope pruža sledeće smernice:

Za krivično gonjenje ovog krivičnog dela biće potrebna procena dokaza zasnovana na kontekstu kako bi se od slučaja do slučaja utvrdilo da li je žrtva slobodno pristala na izvršeni seksualni čin. Takva procena mora prepoznati širok spektar ponašanja u odgovorima na seksualno nasilje i silovanje koje žrtve pokazuju i neće se zasnivati na pretpostavkama tipičnog ponašanja u takvim situacijama. Jednako je važno osigurati se da na tumačenja zakona o silovanju i krivično gonjenje slučajeva silovanja ne utiču rodni stereotipi i mitovi o muškoj i ženskoj seksualnosti.¹³¹

U izveštaju sa objašnjenjima o IK, Savet Evrope takođe skreće pažnju na slučaj ESLJP *M.C. protiv Bugarske*:

Sud je uveren da svaki kruti pristup krivičnom gonjenju seksualnih prestupa, poput zahteva za dokazom fizičkog otpora u svim okolnostima, rizikuje da određene vrste silovanja ostanu nekažnjeni i tako ugrozi efikasnu zaštitu seksualne autonomije pojedinca. ... [Države članice moraju zahtevati] kažnjavanje i efikasno krivično gonjenje bilo kog seksualnog čina bez pristanka, uključujući i odsustvo fizičkog otpora od strane žrtve.¹³²

Prema KZK, „saglasnost“ znači dobrovoljni pristanak osobe starije od 16 godina da se upušta u seksualni čin.¹³³ To takođe može značiti dobrovoljni sporazum između dve osobe starije od 14 godina kada razlika u njihovoj starosti ne prelazi dve godine. Pod KZK postoji odbrana gde osoba pogrešno veruje da je žrtva bila starija od 16 godina iz „opravdanih razloga”.¹³⁴ U takvim okolnostima, osoba ne može biti krivično odgovorna za upuštanje u usaglašeni seksualni čin sa osobom ispod starosti za davanje pristanka. Nemar optuženog nije dovoljan da zadovolji ovu odbranu, što znači da bi počinilac trebalo da bude osuđen ako je trebalo da bude svestan da je žrtva mlađa od punoletnosti za saglasnost ili ako je postupio nepromišljeno.

KZK definiše neke neiscrpne okolnosti u kojima saglasnost nije dobijena. To su: gde žrtva rečima ili ponašanjem izražava da ne želi da učestvuje u seksualnom činu; gde pristanak daje neko drugi osim žrtve; gde je saglasnost dobijena obmanom, strahom ili zastrašivanjem; ili tamo gde neko nije u stanju da pristane na seksualni čin zbog umanjenog mentalnog ili fizičkog kapaciteta ili opijenosti.

¹³¹ “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 192.

¹³² Predstavka br. 39272/98.

¹³³ Član 225.1 – 225.2.

¹³⁴ Članovi 25 i 226.

Neprihvatljivi dokazi

Iako *Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju* i poslovnik *Međunarodnog krivičnog suda* navode da prethodno seksualno ponašanje žrtve ne može biti prihvaćeno kao dokaz, IK to dozvoljava „samo kada je to relevantno i neophodno”,¹³⁵ dozvoljavajući znatnu diskreciju.¹³⁶ Na Kosovu, nacrt ZKPK želi da uvede sledeće:

Bilo koji dokaz koji se odnosi na prošlo seksualno ponašanje svedoka, žrtve ili oštećenog smatraće se neprihvatljivim u krivičnom postupku za krivična dela seksualne prirode, osim ako nije relevantan i strogo neophodan i ako ne predstavlja nepotrebno ponižavanje za svedoka, žrtve ili oštećene strane.¹³⁷

Jedine okolnosti u kojima se takvi dokazi mogu izneti su dokazivanje da fizički dokazi potiču od osobe koja nije optužena ili dokazivanje pristanka na osnovu prethodnog seksualnog kontakta između okrivljenog i svedoka, žrtve ili oštećene strane. Međutim, prethodno seksualno ponašanje se ne može koristiti kao jedini ili presudan dokaz koji dokazuje pristanak. Smernice za izricanje presuda Suda Kosova na Kosovu upućuju sudije da „prošla seksualna istorija žrtve nije bitna za njen kredibilitet. Niti bi to trebao biti razlog za smanjenje kazne počiniocu”.¹³⁸

Seksualno nasilje u vezama, uključujući bračno seksualno nasilje

IK zahteva da zakon prizna da se navedeni seksualni prestupi primene na dela počinjena protiv bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera.¹³⁹ Ova odredba prepoznaje da su seksualno nasilje i silovanje uobičajeni oblik vršenja moći i kontrole u zlostavljajućim vezama i da postoji verovatnoća da se dogode tokom veza i nakon raskida parova.¹⁴⁰ Prema tome, ne sme biti „izuzetaka od kriminalizacije i gonjenja takvih dela kada su počinjena protiv sadašnjeg ili bivšeg supružnika ili partnera”.¹⁴¹

Za silovanje i za seksualni napad, KZK prepoznaje njihovu pojavu u porodičnom odnosu kao otežavajuću okolnost.¹⁴² U ZZNP-u, „seksualni odnosi bez pristanka i seksualno zlostavljanje“ su priznati u definiciji nasilja u porodici.¹⁴³ Takođe se adekvatno priznaju prethodni supružnici ili partneri. Uprkos ovim odredbama, izražena je zabrinutost zbog neadekvatne primene i široko rasprostranjenih pitanja oko silovanja u braku na Kosovu.¹⁴⁴ Značajno, prethodni KZK je ograničio otežavajuću okolnost

¹³⁵ Član 54.

¹³⁶ Nousiainen, K. i Chinkin, C., „*Pravne implikacije pristupanja EU Istanbulskoj konvenciji*”, Evropska Komisija, 2015. godine, str. 44.

¹³⁷ Član 257.

¹³⁸ Vrhovni Sud Kosova, *Smernice za izricanje kazne*, Prvo izdanje, 2018. godine, str. 135-136.

¹³⁹ Član 36.3.

¹⁴⁰ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 194.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Članovi 227.4.9 odnosno 229.3.9,

¹⁴³ Član 2.1.2.7.

¹⁴⁴ vidi, za primer, Gjocaj, S., za Kosovo 2.0, „*Bračno silovanje...„legitimno“ i odobreno na Kosovu*”, Decembar 2019. godine.

u porodičnom odnosu na slučajeve u kojima je žrtva imala između 16 i 18 godina, čime je neopravdano isključio mnoge potencijalne žrtve bračnog silovanja.¹⁴⁵ Jasnoća u novom KZK je stoga dobrodošao razvoj događaja, ali možda će biti potrebno nadgledati kako bi se osigurala odgovarajuća primena s obzirom na ovu istoriju.

Sakaćenje ženskih genitalija

IC zabranjuje vršenje bilo kakvog sakaćenja ženskih genitalija ili prisiljavanje žena ili devojaka da se podvrgavaju bilo kakvim akcijama genitalnog sakaćenja.¹⁴⁶ KZK predviđa da će svako ko „iz nemedicinskih razloga delimično ili u potpunosti ukloni ili trajno prepravi spoljne ženske genitalije“ biti kažnjen kaznom koja se povećava za „ranjive“ žrtve.¹⁴⁷ Takođe se povećava kazna ako žrtva umre usled sakaćenja. Podsticanje ili pomaganje u krivičnom delu takođe je kažnjivo. Svetsku zdravstvenu organizaciju predviđa i aspekt „nemedicinskih razloga“ ove odredbe, ali je 2014. godine izražena zabrinutost zbog sve većeg trenda medicinskog obučenog osoblja koje vrši sakaćenja ženskih genitalnih organa.¹⁴⁸ Pored kažnjavanja, neophodne su i mere podrške i zaštite žrtava, koje bi trebalo da uključuju i obuku za profesionalce na frontu.¹⁴⁹ Dobra praksa u donošenju zakona protiv sakaćenja ženskih genitalija je da se zaštita žrtava od pretrpljenog sakaćenja nadgleda¹⁵⁰ i inkriminiše neuspeh u zaštiti devojke od rizika od sakaćenja genitalnih organa.¹⁵¹ To znači da ako je roditelji ili druga osoba odgovorna za devojkicu izlažu takvom riziku, oni se mogu suočiti sa krivičnim gonjenjem. Treba uzeti u obzir usvajanje ovog pristupa na Kosovu.

Prisiljeni abortus i prisiljena sterilizacija

IK se u istom članku bavi prisilnim pobačajem i prisilnom sterilizacijom.¹⁵² O ovim zločinima se posebno govori u KZK.¹⁵³ IK zabranjuje namerno izvođenje abortusa kod žene bez njenog prethodnog i informisanog pristanka.¹⁵⁴ Kosovski zakon o prinudnom pobačaju zabranjuje prekid trudnoće bez pristanka trudnice. Takođe zabranjuje prekid trudnoće uz pristanak trudnice, ali kršenjem Zakona o prekidu trudnoće.¹⁵⁵ Takve situacije ili pomaganje u njima kažnjavaju se zatvorom. Prisilni pobačaji nose povećanje kazne ako rezultiraju teškim telesnim povredama, ozbiljnim oštećenjem zdravlja ili smrću trudnice.

U slučaju prisilne sterilizacije, IC zabranjuje izvođenje operacije koja ima za cilj ili efekat ukidanje sposobnosti žene da se prirodno reprodukuje bez njenog prethodnog i nezavisnog pristanka ili razume-

¹⁴⁵ Zakonik br. 06/I-074 [Krivični zakonik Republike Kosovo](#) (Ukinut), Član 230.4.9.

¹⁴⁶ Član 38.

¹⁴⁷ Član 180.

¹⁴⁸ Svetska zdravstvena organizacija, "[Sakaćenje ženskih genitalija: informativni list](#)".

¹⁴⁹ Gardner-Rhys, R., "Najnoviji razvoj zakona u vezi sa sakaćenjem ženskih genitalija", *Dete i porodično pravo Kvartalno*, 28(1), 2016, 87-98, str. 96 – 97.

¹⁵⁰ Za primer, pogledajte Zakon o sakaćenju ženskih genitalija u Ujedinjenom Kraljevstvu 2003, s.3 (sa izmenama i dopunama).

¹⁵¹ Ibidem, s.3A (sa izmenama i dopunama).

¹⁵² Član 39.

¹⁵³ Članovi 178 and 179.

¹⁵⁴ Član 39a.

¹⁵⁵ Br. 03/L-110.

vanja.¹⁵⁶ Na Kosovu je prisilna sterilizacija formulisana u rodno neutralnim pojmovima. Za krivično delo prisilne sterilizacije predviđena je povećana kazna ako delo rezultira teškom telesnom povredom, ozbiljnim oštećenjem zdravlja ili smrću osobe. Kosovska odredba se oslanja isključivo na nedostatak pristanka, dok odredba IK dodatno zabranjuje sterilizaciju ako žrtva ne razume postupak.

Tehnološki olakšani zločin, uključujući “osvetnička pornografija”

Nekoliko novih oblika rodno zasnovanog nasilja se podstiču ili omogućavaju informaciono-komunikacionom tehnologijom (IKT). Tu spadaju uznemiravanja na mreži, uhođenje, zadirkivanje (bulizam) i seksualno zlostavljanje.¹⁵⁷ Jedan od oblika seksualnog zlostavljanja je „osvetnička pornografija“, koja se odnosi na širenje seksualno eksplicitnih slika ili video zapisa bez pristanka slikane osobe i bez legitimne svrhe (na primer, u krivičnom postupku). Iako su to česti slučajevi bivših partnera koji su materijal dobili uz saglasnot, počinioci nisu uvek bivši partneri i motiv nije uvek osveta.¹⁵⁸ Nedostaju empirijska istraživanja o seksualnom zlostavljanju na mreži, ali čini se da su žene i devojke nesrazmerno pogođene.¹⁵⁹

IK se ne bavi „osvetničkom pornografijom“, a tekuća debata okružuje tačan pravni odgovor na to pitanje. Neki tvrde da postojeći pravni lekovi mogu biti adekvatni. Međutim, krpež nespecifičnog građanskog zakona ili postojeći krivični zakoni često nisu u stanju da obuhvate štetu usled takvog ponašanja, delimično zbog spore prirode zakona da raeguje na nove tehnologije.¹⁶⁰ Tako je nekoliko država članica EU usvojilo ciljano krivično zakonodavstvo, ali se pokazalo da je teško izraditi odredbe koje adekvatno obuhvataju obim i prirodu takvog ponašanja.¹⁶¹

Delimični lek u okviru zakona o zaštiti podataka EU je „pravo na zaborav“,¹⁶² što omogućava građanima EU da zahtevaju da pretraživači brišu podatke o njima. Međutim, ovaj lek ne uklanja sadržaj sa veb stranica gde su one locirane, tako da je materijal i dalje dostupan. Evropski sud pravde nedavno je zaključio da se ovo pravo ne proširuje automatski izvan EU.¹⁶³ Stoga se građani Kosova moraju oslanjati na opšte smernice za uklanjanje materijala putem Interneta, koje se čine vrlo ograničenim i koje ostaju na diskreciji kompanije kojoj se zahtev podnosi. Uzimajući u obzir ograničene pravne lekove, Kosovo bi trebalo da razmotri usvajanje ciljane krivične odredbe u KZK i / ili mere u okviru Zakona o sprečavanju i borbi protiv kibernetičkog kriminala.¹⁶⁴ Kosovska policija ima Jedinicu za istragu kibernetičkog kriminala i treba razmotriti adekvatnu obuku za odgovor na takva pitanja.

¹⁵⁶ Član 39b.

¹⁵⁷ Zaključci Saveta Evropske unije, “Sprečavanje i borba protiv svih oblika nasilja nad ženama i devojka, uključujući sakaćenje ženskih genitalija”, Sastanak Saveta za pravosuđe i unutrašnje poslove, Luksemburg, 5-6. juna 2014. godine, str. 2.

¹⁵⁸ EIGE, “[Kibernetičko nasilje nad ženama i devojka](#)”, str. 2.

¹⁵⁹ Vidi za primer: Drouin, D., Ross, J., i Tobin, E., “Seksting (slanje poruka seksualne prirode): novo, digitalno sredstvo za agresiju intimnih partnera?”, *Kompjuteri u ljudskom ponašanju*, 50, 2015, 197, i Franks, M.A. i Citron, D., “Kriminalizovanje pornografske osvete”, *Wake Forest Law Review*, 49, 2014, 345.

¹⁶⁰ Henry, N. i Powell, A., “Seksualno nasilje u digitalnom dobu: delokrug i granice krivičnog prava”, *Društvene i pravne studije*, 25, 2016, 397, 398.

¹⁶¹ Ryan, D., “Evropska korektivna koherentnost u regulisanju otkrivanja seksualnih slika bez pristanka”, *Razmatranje Zakona o kompjuterima i bezbednosti*, 34, 2018, 1053-1076, 1066.

¹⁶² Sada „pravo na brisanje” (OUZP Član 17).

¹⁶³ Slučaj C-507/17 *Google protiv CNIL*.

¹⁶⁴ Br. 03/L –166.

Naknada žrtve

IK zahteva od država da obezbede da žrtve imaju pravo da traže naknadu od počinitelaca za bilo koje delo obuhvaćeno IK-om.¹⁶⁵ Državna odšteta se mora dodeliti u razumnom roku ako su osobe pretrpele ozbiljne telesne povrede ili oštećenje zdravlja do te mere da štetu ne pokrivaju drugi izvori kao što su počinitelj, osiguranje ili zdravstvene i socijalne odredbe koje finansira država.¹⁶⁶ Direktiva EU o naknadi štete žrtvama krivičnih dela takođe predviđa detaljne postupke kojima se dodeljuje naknada žrtvama.¹⁶⁷ Direktiva o pravima žrtava takođe zahteva mehanizme za dodeljivanje naknade od prestupnika.¹⁶⁸ Na Kosovu je Zakon o naknadi štete žrtvama kriminala široko usklađen sa Direktivom EU o naknadi štete žrtvama zločina.¹⁶⁹ Zakon posebno uključuje krivična dela koja spadaju u definiciju nasilja u porodici prema ZZNP-u, kao i ubistva, silovanja, trgovinu ljudima i seksualno zlostavljanje dece.¹⁷⁰ Zakon predviđa psihološke povrede. Nadležni organ je Komitet za obeštećenje žrtava zločina.¹⁷¹ Međutim, izražena je zabrinutost zbog nedovoljnih budžetskih izdvajanja za obeštećenje žrtava i neadekvatne pomoći žrtvama u podnošenju zahteva za oštetu.¹⁷²

Naknada za žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom

Međunarodna zajednica prepoznaje rodno zasnovano nasilje povezano sa sukobom u svojoj preambuli: „Prepoznajući stalna kršenja ljudskih prava tokom oružanih sukoba koji pogađaju civilno stanovništvo, posebno žene u obliku široko rasprostranjenog ili sistematskog silovanja i seksualnog nasilja i potencijal za povećanje rodne zasnovanog-nasilja tokom i nakon sukoba”.

Od februara 2018. godine, lica koja su pretrpela seksualno nasilje tokom rata na Kosovu se mogu prijaviti *Vladinoj komisiji za priznavanje i verifikaciju statusa preživelih žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata Kosova* da bi dobili priznanje i verifikovali se za pojedinačnu naknadu.¹⁷³ Međutim, ona izuzima žrtve koje su pretrpele seksualno nasilje povezano sa sukobima nakon 20. juna 1999. godine.¹⁷⁴ Dalje pitanje je nametanje petogodišnjeg roka za prijave nakon uspostavljanja Komisije.¹⁷⁵ Uvedeno je još nekoliko mera za preživjele seksualnog nasilja povezanog sa sukobom.¹⁷⁶

¹⁶⁵ Član 30.1.

¹⁶⁶ Član 30.2.

¹⁶⁷ Direktiva Saveta 2004/80/EC, 29. aprila 2004. godine u vezi naknade štete žrtvama zločina.

¹⁶⁸ Vidi takođe: Milquet, J. za Predsednika Evropske Komisije, [“Jačanje prava žrtava: od naknade do reparacije - za novu strategiju prava žrtava EU 2020-2025”](#), 2019. godine.

¹⁶⁹ Br. 05/L-036. Evropska Komisija, [Izveštaj o Kosovu za 2019. godinu](#), 2019. godine, str. 30.

¹⁷⁰ Član 6.

¹⁷¹ Vidi poglavlje III Zakona.

¹⁷² Vidi Advokati žrtava u nastavku.

¹⁷³ Osnovan prema Uredbi br. 22/2015 o definisanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobođilačkog rata na Kosovu.

¹⁷⁴ Ibid, Član 3.1.4.

¹⁷⁵ Uredba Br. 22/2015 [o definisanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom oslobođilačkog rata na Kosovu](#), Član 17.

¹⁷⁶ Uključujući osnivanje Nacionalnog saveta za preživjele od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu i usvajanje Zakona br. 04/L-17228 koji je pravno priznao status civilnih žrtava seksualnog nasilja tokom oružanog sukoba.

Ostale bitne odredbe

Prekršaji prema IK se prijavljuju bez obzira na odnos između žrtve i počinioca.¹⁷⁷ IK zahteva da kultura, običaj, religija, tradicija ili takozvana „čast“ budu neprihvatljivo opravdanje za prestupe.¹⁷⁸ Ne postoji takva odbrana u kosovskom krivičnom okviru. Štaviše, smernice za odmeravanje kazne Vrhovnog suda nalažu sudijama da ne uzimaju u obzir umanjenje kazne ako počinitelj tvrdi da je delovao iz ovih faktora, skrećući pažnju na činjenicu da IK zahteva oštriju kaznu kada član porodice počinio takvo krivično delo.¹⁷⁹

IK zabranjuje obavezne postupke alternativnog rešavanja sporova koji se odnose na sve oblike nasilja iz njegovog delokruga.¹⁸⁰ Nacrt ZKPK predviđa da se krivična dela nasilja u porodici neće upućivati na posredovanje, kao što to čini Zakon o posredovanju.¹⁸¹ Kodeks ponašanja posrednika takođe zahteva da posrednici prekinu svaki postupak posredovanja ako postoje elementi porodičnog nasilja, da obaveste stranke o razlogu prekida i da nalože strankama da slede „postupke u skladu sa važećim zakonodavstvom.“¹⁸² Ovo bi moglo biti prilično relevantno u drugim građanskim postupcima, kao što su ti povezani sa starateljstvom nad detetom, alimentacijom i razvodom, gde postoji potencijal za posredovanje radi traumatizacije žrtava i iskorišćavanja njihovih ranjivih položaja. Međutim, Zakon o porodici i dalje sadrži odredbu koja podstiče supružnike da preduzmu sve izvodljive korake, uključujući mere pomirenja, radi spašavanja braka, na koje su službenici pozivali u nastojanju da „pomire“ parove.¹⁸³ Primetno je da ista odredba zahteva da se izbegne svaki rizik od nanošenja štete ili nasilja supružnicima ili deci.

ISTRAGA, KRIVIČNO GONJENJE, PROCESNO PRAVO I ZAŠTITNE MERE

Sledeći pododeljci se usredsređuju na zaštitu žrtava, prvo tokom pravnog postupka, a zatim u smislu usluga podrške i zaštite od daljeg nasilja. Mnoge relevantne mere IK u ovoj oblasti se preklapaju sa Direktivom o pravima žrtava. Iako mnoge potrebne mere opisane u ovom dokumentu su trenutno odsutne u pravnom okviru, predloženi nacrt ZKPK bi značajno poboljšao usklađenost pravnog okvira sa IK i Direktivom o pravima žrtava. Stoga bi ga trebalo usvojiti sa trenutnim odredbama i nekoliko preporučenih sitnih prepravki.

Pregled prava žrtava

Nacrtom ZKPK se predlaže uvođenje značajne količine potrebnih detalja u vezi sa pravima žrtava.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Član 43.

¹⁷⁸ Član 42, ponovljen u Članu 12.5.

¹⁷⁹ Vrhovni Sud Kosova, *Smernice za izricanje kazne*, Prvo izdanje, 2018. godine, str. 135.

¹⁸⁰ Član 48.

¹⁸¹ *Nacrt zakona o krivičnom postupku*, Član 231; i Zakon br. 06/L-009, Član 2.3.

¹⁸² Zakonik MP-Br.12/2019 o *Ponašanju posrednika u Republici Kosova*, Član 7.8.

¹⁸³ Član 59. Vidi nalaze u *odeljku* Suda dole.

¹⁸⁴ *Nacrt zakona o krivičnom postupku* br. 06/L-151.

Prvo, nastoji da proširi definiciju oštećene strane ili žrtve obuhvatajući nekoga ko je pretrpeo štetu, uključujući fizičku, mentalnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak.¹⁸⁵ Trenutna odredba je usredsređena na kršenje ličnih ili imovinskih prava.¹⁸⁶ Iako će se prava iz Nacrta ZKPK primenjivati generalno na sve žrtve, biće uvedena nova odredba o ugroženim žrtvama:

oštećena ili žrtva koja je žrtva ... trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodičnim odnosima, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije i žrtva koja je pretrpela značajnu štetu zbog težine krivičnog dela Nacionalan prestup, kao i žrtve sa invaliditetom i one koje su posebno osetljive, biće dužno razmotreni.¹⁸⁷ [sic]

NSZNP 2016-2020 je takođe prepoznao zaštitu prava žrtava.¹⁸⁸ Pravni okvir Kosova će ispuniti mnoge zahteve Međunarodne zajednice i Direktive o pravima žrtava, pod uslovom da se nacrt ZKPK usvoji kako je trenutno formulisano.

Vodeća načela proceduralnih zaštita

Poglavlje VI Istanbulske Konvencije se odnosi na istragu, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere. Vodeća načela uključuju istragu i krivično gonjenje zločina bez odlaganja; adekvatnu i neposrednu zaštitu i podršku žrtvama; potpuno razmatranje prava žrtava, uključujući rodno razumevanje nasilja; i osiguravanje da vladine i nevladine organizacije i savetnici za nasilje u porodici mogu pomagati i/ili podržavati žrtve, na njihov zahtev, tokom istraga i sudskih postupaka.¹⁸⁹ U nastavku sledi pregled zaštitnih mera za žrtve predviđene u IK i Direktivom o pravima žrtava i kako se one prenose u Kosovski zakon.

Procena rizika

Centralni koncept zaštite žrtava prema IK je procena rizika i upravljanje rizikom. Sve relevantne vlasti treba da izvrše procenu rizika od smrtnog ishoda, ozbiljnosti situacije i rizika od ponovljenog nasilja za svaki slučaj posebno kako bi upravljale rizicima i utvrdile da li je potrebno obezbediti koordinisane mere bezbednosti i podrške. Slična obaveza postoji prema Direktivi o pravima žrtava.¹⁹⁰ Direktiva se generalno odnosi na sve žrtve, ali zahteva posebnu pažnju, između ostalog, i na žrtve rodno zasnovanog nasilja, nasilja u bliskim vezama i seksualnog nasilja. Isti pristup je usvojen u nacrtu ZKPK.

Nacrtom ZKPK predviđeno je da žrtve imaju pravo da dobiju informacije o vrstama podrške koju mogu dobiti „na osnovu pojedinačne procene policije, državnog tužioca, sudije ili drugog tela koje sprovodi krivični postupak.”¹⁹¹ Standardni operativni postupci za zaštitu i pomoć žrtvama pružaju

¹⁸⁵ Član 19.1.7.

¹⁸⁶ Trenutni Zakonik Član 19.1.7.

¹⁸⁷ Član 63.1.4.

¹⁸⁸ NSZNP 2016-2020, str. 9.

¹⁸⁹ Članovi 49, 50 and 55.2.

¹⁹⁰ Član 22.

¹⁹¹ Član 63.1.3.1.

procenu potreba žrtve kada se advokatu žrtve (VA) dodeli slučaj. Jednom kada se utvrdi potreba za uslugama, treba preduzeti odgovarajuće mere da se udovolji tim potrebama.¹⁹² Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici (SOP) detaljno opisuju postupak procene rizika koji bi policija trebalo da sprovodi u slučajevima nasilja u porodici.¹⁹³ ZZ treba da bude prisutan. Ako žrtva kontaktira aktera koji nije u policiji, treba koristiti isti osnovni obrazac.

Zaštita u pravnom postupku

Poglavlje VI IK uspostavlja niz proceduralnih zaštita radi zaštite i osnaživanja žrtava u svim fazama postupka, uključujući tokom istraga i suđenja. Mere su indikativne i stranke mogu usvojiti povoljnije odredbe. U sledećim tabelama „PŽ“ se odnosi na Direktivu o pravima žrtava, a „NKP“ odnosi se na nacrt ZKPK.

Opšte mere	
IK i PŽ	Kosovo
Obezbediti zaštitu žrtava, njihovih porodica i svedoka od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije (član 56a IK; član 18 VD).	Žrtve će imati pravo da zatraže zaštitu (NKP 63.1.17). Gore navedeni postupci procene rizika treba da se izvrše kako bi se utvrdilo koje su hitne, zdravstvene i bezbednosne potrebe relevantne za žrtvu.
Pružiti žrtvama odgovarajuće usluge podrške kako bi njihova prava i interesi bili pravilno predstavljeni i uzeti u obzir (član 56e IK).	Sve žrtve zločina imaju pravo na pristup uslugama podrške žrtvama (NKP 63.1.18) i mogu zatražiti pomoć od Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama (SOP).

Intervjuisanje	
K i PŽ i PŽ	Kosovo
Zaštititi žrtve tokom krivične istrage tako što će se obaviti razgovori sa žrtvama bez neopravdanog odlaganja nakon žalbe, smanjujući broj razgovora na minimum, omogućavajući žrtvi da bude u pratnji zakonskog zastupnika ili osobe po njihovom izboru i obavljajući medicinske preglede samo tamo gde su strogo neophodni (član 20 PŽ).	NKP transponuje ove zahteve (članovi 127.6, 127.7 i 142.4).

¹⁹² Član 8.

¹⁹³ Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici, str. 29. Vidi takođe Dodatak 8 (Kontrolna lista za procenu rizika).

Tamo gde pojedinačna procena smatra potrebnim, razgovori sa žrtvom treba obaviti u prostoru dizajniranom ili prilagođenom potrebama žrtava, koji sprovode profesionalci obučavani za tu svrhu, i koji se sprovode od strane iste osobe osim ako je ovo u suprotnosti sa dobrom administracijom pravde (član 23.2a - 23.2c VD).	Ovi zahtevi su u SOP. Međutim, ARP je utvrdio da svaka policijska stanica nema odgovarajuću sobu za intervjuisanje žrtava porodičnog nasilja. ¹⁹⁴ Takav prostor takođe treba da bude dostupan žrtvama drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve seksualnog nasilja.
Sve razgovore sa žrtvama seksualnog nasilja, rodno zasnovanog nasilja ili nasilja u bliskim vezama, osim ako ih ne sprovodi tužilac ili sudija, treba da vodi osoba istog pola kao i žrtva, ako žrtva to želi, pod uslovom da tok krivičnog postupka neće pod predrasudom (član 2d VD).	DPC transponuje ovaj zahtev (Član 127.8).
Omogućiti žrtvama, na način koji je u skladu sa proceduralnim pravilima unutrašnjeg zakona, da budu saslušane, da pruže dokaze i iznesu svoje stavove, potrebe i nedoumice, direktno ili preko posrednika, i i da one budu uzete u obzir (Član 56d IK; Član 10 PŽ).	DPC transponuje ove zahteve (Član 63.1.8).

Informacije	
IC and VD	Kosovo
Informišite žrtve pri prvom kontaktu o (Član 4 PŽ): - žalbenim postupcima; - pristupu pravnom savetovanju, pravnoj pomoći i bilo kojoj drugoj vrsti saveta, uključujući tumačenje i prevođenje; - kako i pod kojim uslovima mogu pristupiti nadoknadi žalbenim postupcima kada se njihova prava ne poštuju od strane nadležnih organa koji deluju u kontekstu krivičnog postupka; - kontakt informacijama radi komuniciranja o njihovom slučaju; - dostupnim uslugama restorativne pravde; - kako i pod kojim uslovima mogu biti nadoknađeni troškovi nastali usled njihovom učešća u krivičnom postupku.	NKP transponuje ove zahteve (Član 63.1.3).

¹⁹⁴ Agencija za Rodnu Ravnopravnost, "Procena nivoa primene Standardnih operativnih postupaka za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu" 2019. godine, str. 152.

Obavestiti žrtve o njihovim pravima i uslugama koje su im na raspolaganju i praćenju njihove žalbe, optužbama, opštem napretku istrage ili postupka i njihovoj ulozi u njima, kao i ishodu njihovog slučaja (Član 56c IK) uključujući (Član 6 PŽ): odluci da se ne nastavi ili da se okonča istraga ili ne pokrene postupak protiv osumnjičenog; vremenu i mestu suđenja i prirodi optužbi ; bilo kojoj konačnoj presudi; stanju krivičnog postupka.	Razne odredbe NKP delimično transponuju ove zahteve (Članovi 63.1.3.1, 63.1.9, 371.6 [sadašnji ZKPK član 369.6]). Žrtve nemaju izričito pravo da dobijaju informacije o opštem napretku istrage ili postupka u NKP -u. Međutim, postoji pravo uvida u spis predmeta (Član 212 [važeći Zakonik član 214]).
Osigurajte da su žrtve informisane, u najmanjem u slučajevima kada žrtve i porodica mogu biti u opasnosti, kada počinitelj pobjegne ili je oslobođen privremeno ili definitivno (Član 56b IK; Član 6.5 PŽ).	NKP transponuje ove zahteve (član 63.1.9).

Procesna prava	
IK i PŽ	Kosovo
Osigurajte da žrtve imaju pravo da preispitaju odluku da se ne pokrene krivično gonjenje (Član 11 PŽ).	NKP transponuje ovaj zahtev (Član 82.8).
Osigurajte da se mogu usvojiti mere za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve (Član 56f IK ; Član 21 PŽ).	Trenutni ZKPK i NKP pružaju ovu zaštitu (Članovi 219 i 220 NKP; Članovi 221 i 222 ZKPK). Molbe za anonimnost se mogu podneti u bilo kojoj fazi, gde postoji ozbiljan rizik za oštećenu, svedoka ili člana porodice.
Obezbedite žrtvama nezavisne i kompetentne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku ili kada dostavljaju dokaze (IK Član 56h; PŽ Član 7) i osigurajte da žrtve mogu podneti žalbu na jeziku koji razumeju ili primanjem potrebne jezičke pomoći (PŽ Član 5.2).	Trenutni ZKPK sadrži pravo na tumačenje (Član 14.2). DPC je dodao da takvo tumačenje mora biti zadovoljavajućeg kvaliteta za zaštitu pravičnosti postupka (Član 14.2). DPC takođe sadrži novo pravo žrtava na tumačenje tokom intervjuisanja i ispitivanja (Član 63.1.12), da podnesu zahtev i žalbu na jeziku koji razumeju ili uz jezičku pomoć (Član 63.1.13) i na prevod informacija od suštinskog značaja za ostvarivanje njihovih prava u krivičnom postupku (Član 63.1.14).
Osigurajte da se izbegava kontakt između žrtava i počinitelja u prostorijama suda i agencija za sprovođenje zakona, gde je to moguće (Član 56g IK; Član 19 PŽ) i da se omogući žrtvama da svedoče, u skladu sa pravilima predviđenim njihovim unutrašnjim zakonom, u sudnici, u odsustvu ili bar bez prisustva navodnog počinioca, izričito upotrebom odgovarajućih komunikacionih tehnologija (Član 56i IK; Član 23.3 PŽ).	NKP je uveo mogućnost da žrtva ili svedok svedoče na sednici koja je zatvorena za javnost ili na drugoj lokaciji pomoću tehnologije (Član 340).

Obezbediti pravo na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć žrtvama, pod uslovima predviđenim unutrašnjim zakonom (Član 57 IK; Član 13 PŽ).	NKP transponuje ovu odredbu tačno bez ikakvih kvalifikacija, kao što je procena pojedinaca na osnovu potreba ili resursa (Član 63.1.15), ukazujući da postoji verovatnoća da je naporima za prenošenje Direktive o pravima žrtava nedostajalo adekvatno razmatranje praktičnosti prava u njoj. EU je kritikovala ovu odredbu pravne pomoći u NKP-u kao „nedovoljnu u praksi da bi ispunila obaveze relevantnog kosovskog zakonodavstva i zahteve pravne tekovine EU i Evropske konvencije o ljudskim pravima i njene jurisprudencije.”¹⁹⁵ Pravo pod IK i Direktivi nije pravo na automatsku besplatnu pravnu pomoć, jer države treba da obezbede uslove za pristup. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (Br. 04/L-017) nudi više detalja o kvalifikacijama za prijavljivanje za pomoć. Prema Članu 64 DPC-a (trenutni ZKPK Član 63), žrtve imaju pravo da ih zastupa član advokatske komore ili ZZ.
Osigurati da se rok zastarelosti za pokretanje postupka za krivična dela seksualnog nasilja [Član 36], prinudnog braka [Član 37], fsakaćenja ženskih genitalnih organa[Član 38] i prisilnog pobačaja i prisilne sterilizacije [Član 39] nastavlja tokom određenog vremenskog perioda koji je dovoljan i srazmeran težini predmetnog krivičnog dela, kako bi se omogućilo efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva navrši punoletstvo (IK Član 58)	Kosovski zakon predviđa da kada je delo počinjeno nad osobom mlađom od 18 godina, zastara počinje da teče tek od dana kada žrtva napuni 18 godina. (KZK Član 100.2). Zakonska ograničenja krivičnog gonjenja na Kosovu utvrđena su u odnosu na maksimalnu kaznu za krivično delo, koja se kreće od trajanja od 4 godine (za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna) do trajanja od 30 godina (za krivična dela za koja je predviđena kazna doživotnog zatvora) (Član 99 KZK).

¹⁹⁵ Evropska Komisija, [Izveštaj o Kosovu 2019. godine](#), 2019. godine, str. 30.

Pravni lekovi	
IK i PŽ	Kosovo
Zaštitite žrtvu od sekundarnog i ponovljenog zlostavljanja, zastrašivanja i odmazde prilikom pružanja bilo kakvih usluga restorativne pravde (Član 12 VD). Takve usluge mogu se koristiti samo uz slobodan i informisan pristanak žrtve, koji se može povući u bilo kom trenutku.	Iako ove usluge pružaju neformalno, a u nekim slučajevima i od strane prihvatilišta i socijalnih radnika, one nisu adekvatno detaljno opisane u relevantnom zakonskom okviru.
Osigurajte da žrtve imaju pravo da od prestupnika dobiju odluku o naknadi štete (PŽ Član 16).	NKP pruža žrtvama pravo na razumnu, sudski naloženu restituciju od okrivljenog (Član 63. I. 19). Ako takva nadoknada nije moguća, žrtva ima pravo na zahtev iz Programa obeštećenja žrtava zločina (Član 63. I. 20).

Zaštita i podrška žrtvama

IK zahteva od država da zaštite žrtve od bilo kakvih daljih akata nasilja.¹⁹⁶ Mnoge odredbe IK se u ovoj oblasti preklapaju sa odredbama Direktive o pravima žrtava.¹⁹⁷ Prema vodećim načelima IK, mere se moraju: zasnivati na rodnom razumevanju nasilja nad ženama, fokusirajući se na ljudska prava i bezbednost žrtve; koristiti integrisani pristup koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinioca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja; izbegavati sekundarnu viktimizaciju; imati za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja; i pozabaviti se specifičnim potrebama ranjivih osoba. Akcenat ovog poglavlja IK je na saradnji među akterima. Iako organi za sprovođenje zakona mogu biti ti koji imaju prvi kontakt sa žrtvama, oni moraju biti u mogućnosti da žrtvu upute u službe specijalističke podrške kao što su centri za upućivanje žrtava seksualnog nasilja, krizni centri za žrtve silovanja, prihvatilišta, radi prikupljanja forenzičkih dokaza, psihološke podrške i / ili pravnog savetovanja.¹⁹⁸ Ovi koraci žrtvu često dovode u kontakt sa advokatima, advokatima žrtava, ili sudovima.

Nalozi za zaštitu

IK zahteva da države moraju staviti na raspolaganje **naloge za zaštitu** žrtvama svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Takve naredbe moraju biti dostupne bez obzira na druge pravne postupke.¹⁹⁹ Države takođe moraju osigurati da nadležne vlasti imaju moć izdavanja **naloga za zabranu u hitnim slučajevima** u situacijama **nasilja u porodici** od neposredne opasnosti.²⁰⁰ Nedostatak u Kosovskom pravnom okviru je ograničena dostupnost naloga za zaštitu za žrtve rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici. Nacrt ZKPK predviđa da žrtve moraju biti informisane o tome kako i pod kojim uslovima mogu „dobiti zaštitu, uključujući mere zaštite.”²⁰¹ Pogođene osobe, njihovi zastup-

¹⁹⁶ Član 18.

¹⁹⁷ Direktiva 2012/29/ EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava zločina i zameni Okvirne odluke Saveta 2001/220/JHA.

¹⁹⁸ “Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Istanbul, 11.V.2011, prgf. 114.

¹⁹⁹ Član 53.

²⁰⁰ Član 52.

²⁰¹ Član 63.1.3.3.

nici, ZŽ-i, predstavnici socijalne zaštite, osobe u porodičnom odnosu sa žrtvom i OCD mogu podneti molbu za nalog za zaštitu. ZZNP obuhvata tri oblika naloga za zaštitu koji se mogu tražiti kao odgovor na nasilje u porodici:

1. Nalozi za zaštitu (NZ-i), doneti sudskom odlukom radi pružanja mera zaštite žrtvi.
2. Nalozi za hitnu zaštitu (NHZ-i), izdati privremeno i pod kraćim vremenskim okvirom.
3. Privremeni nalozi za hitnu zaštitu (PNHZ-i), koji se izdaju van radnog vremena sudova.

OEBs je izrazio zabrinutost da nedovoljna razlika između NZ-a i NHZ-a u zakonu može prouzrokovati zabunu među žrtvama u određivanju redosleda koji je najprikladniji za njihovu situaciju, kao i kod sudova pri utvrđivanju da li dokazi koje je podneo podnosilac predstavke najbolje podržavaju izdavanje NZ-a ili NHZ-a.²⁰² Preciznije, test za oba naloga je isti i ne postoji definicija situacija koje predstavljaju hitne slučajeve, na primer da čine osnovu NHZ-a, a ne NZ-a. Jasnije razlikovanje moglo bi olakšati određivanje prioriteta za situacije neposredne opasnosti i izbeglo bi se to da se razlikovanje između NZ-ova i NHZ-ova ostavi otvoreno za tumačenje, što može doprineti nedoslednoj primeni.

Nekoliko mera može se dodeliti u NZ-ima i NHZ-ima, kao što su: zabrana pristupa žrtvi,²⁰³ zabranjivanje uznemiravanja, privremenog starateljstva nad detetom, uklanjanje počinioca iz zajedničkog doma, naređivanje počiniocu da plaća kiriju, mere povezane sa imovinom, oduzimanje predmeta koji se koristi za izvršenje čina nasilja, obavezno psiho-socijalno lečenje ili obavezno lečenje zavisnosti.²⁰⁴ Takođe su predviđene i druge mere neophodne za zaštitu bezbednosti, zdravlja ili dobrobiti zaštićene strane. Kao što je razmatrano u kasnijim poglavljima, čini se da nalozi za zaštitu retko uključuju neke od ovih mera, poput uklanjanja počinioca iz zajedničkog doma, plaćanja stanarine i alimentacije.

Uvedena su dva administrativna uputstva koja regulišu dve obavezne mere lečenja.²⁰⁵ Ona su kritikovana zbog nedovoljne pažnje na zaštićene osobe, neadekvatnih detalja o proceni lečenja, preneglašavanja pomirenja i potencijalnog sukoba sa ciljevima ZZNP-a.²⁰⁶ Obavezni tretman rehabilitacije za lica koja su počinila krivična dela pod dejstvom alkohola ili droga može se izreći i za druga krivična dela prema ZKPK.²⁰⁷ Na Kosovu nedostaju infrastruktura i posebni programi intervencije za počinioce porodičnog nasilja i seksualne prestupnike, prema međunarodnoj krivičnoj prijavi, uključujući lečenje od zloupotrebe supstanci i psiholoških poremećaja.²⁰⁸ Nedostatak jasnih programa koje finansira država sprečava sprovođenje ovih mera.

NZ-i ili NHZ-i se izdaju kada sud sumnja da će počinilac „neizbežno rizikovati zdravlje, bez-

²⁰² OEBs, „[Odlučivanje o predstavkama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu](#)”, 2012, str. 23.

²⁰³ Član 5. Ovo je dostupno i van slučajeve nasilja u porodici: ZKP, Član 177 / DZKP, Član 176.

²⁰⁴ Članovi 7, 10, 4, odnosno 9.

²⁰⁵ Administrativno uputstvo br. 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalnog tretiranja izvršioca nasilja u porodici i Administrativno uputstvo br. 02/2013 o metodama lečenja izvršilaca nasilja u porodici protiv kojih je izrečena mera obaveznog lečenja od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci.

²⁰⁶ Farnsworth i ostali za MŽK, [Nema više izgovora](#), str. 12.

²⁰⁷ Poglavlje XXXII

²⁰⁸ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 76-77.

bednost ili dobrobit zaštićene strane i osobe koja ima porodični odnos sa zaštićenom strankom”.²⁰⁹ Jednom izdata naredba se izvršava odmah i šalje policiji i drugim relevantnim stranama.²¹⁰

Peticije za PNHZ se podnose Kosovskoj policiji, a o njima odlučuje šef regionalne Kosovske policijske jedinice protiv nasilja u porodici.²¹¹ PNHZ-i su ograničeni na sledeće mere: zabrana počinocu da prilazi žrtvi ili uznemiravanje, uklanjanje počinoca iz zajedničkog doma i oduzimanje predmeta.²¹² Da bi se izdao PNHZ, mora biti zadovoljeno jedno od sledećeg: osnova za verovanje da je počinilac počinio ili pretio nasiljem u porodici; počinilac predstavlja neposrednu ili blisku opasnost po sigurnost, zdravlje ili dobrobit zaštićene strane; ili je PNHZ neophodan za zaštitu bezbednosti, zdravlja ili blagostanja zaštićene strane. Nalog se mora odmah dostaviti počinocu i stupa na snagu odmah.²¹³ PNHZ ističe na kraju narednog dana kada sudovi rade.²¹⁴

Kršenje bilo kog naloga za zaštitu predstavlja krivično delo koje treba odmah krivično goniti.²¹⁵ Ponavljanje prekršaja smatra se otežavajućom okolnošću koja utiče na izricanje kazne.²¹⁶ Izdavanje naloga ne sprečava pokretanje krivičnog postupka.²¹⁷

Službe za podršku

Sledeća tabela rezimira usluge podrške koje se zahtevaju IK-om i Direktivom o pravima žrtava i u kojoj meri one postoje na Kosovu.²¹⁸

Službe za podršku	
IK i PŽ	Kosovo
Osigurajte da žrtve dobiju adekvatne i pravovremene informacije o službama podrške i pravnim merama na jasnom i razumljivom jeziku ²¹⁸ (Član 19 IK, Član 3 i 4 PŽ).	Ovo pravo je transponovano u NKP (Član 63.1.3.1 i 63.1.10).
Osim ako je suprotno interesima žrtve ili ukoliko tok postupka ne bi bio pod predrasudom, dozvolite da žrtve prati osoba po njihovom izboru u prvom kontaktu sa nadležnim organom kada je zbog uticaja krivičnog dela žrtvi potrebna pomoć da shvati ili da bude shvaćena (Član 3.3 VD).	Ovo pravo je transponovano u NKP (Članovi 63.1.6).

²⁰⁹ ZZNP, Član 17.1.

²¹⁰ Sudovi moraju da donesu odluku o izdavanju NZ u roku od 15 dana od podnošenja žalbei NHZ u roku od 24 sata (ZZNP, Članovi 15 odnosno 16.1)

²¹¹ ZZNP, Član 22.3.

²¹² ZZNP, Članovi 5, 6, 7, i 10..

²¹³ ZZNP, Član 23.2, 23.4.

²¹⁴ ZZNP, Član 22.2.

²¹⁵ ZZNP, Član 26.1.

²¹⁶ ZZNP, Član 25.

²¹⁷ ZZNP, Član 26.2.

²¹⁸ Žrtve takođe moraju imati pristup primenljivim regionalnim i međunarodnim mehanizmima pojedinačnih / kolektivnih žalbi (Član 21). Međutim, takvi mehanizmi mogu biti ograničeni za građane Kosova.

Osigurati žrtvama pristup uslugama koje olakšavaju njihov oporavak od nasilja, uključujući pravno i psihološko savetovanje, finansijsku pomoć, smeštaj, obrazovanje, obuku i pomoć u pronalaženju zaposlenja (Član 20.1 IK; Članovi 8 i 9 PŽ).	Evropski ženski lobi je skrenuo pažnju na potrebu za znatno povećanom podrškom programima rehabilitacije i reintegracije žrtava rodno zasnovanog nasilja na Kosovu.²¹⁹ EU je takođe primetila potrebu za merama za efikasnu reintegraciju žrtava.²²⁰
Osigurati žrtvama pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama koje imaju adekvatna sredstva i gde su stručnjaci obučeni da pomažu žrtvama i upućuju ih na odgovarajuće službe (Član 20.2 IK).	Savet Evrope izveštava o nedovoljnom obučavanju i razumevanju rodno zasnovanog i intersekcijanskog nasilja među profesionalcima koji rade sa žrtvama, nedostatku standardizovanih procedura, protokola, smernica ili zajedničkog okvira i nedostatku dovoljnog ili održivog finansiranja vladinim budžetima.²²¹
Obezbediti adekvatnu geografsku distribuciju, neposrednu, kratkoročnu i dugoročnu službu specijalne podrške bilo kojoj žrtvi koja je podvrgnuta bilo kojem od akata nasilja obuhvaćenim delokrugom IK, što bi trebalo da obuhvati i specijalističke ženske službe za podršku ženama žrtvama i njihovoj deci (Član 22 IK).	Savet Evrope izveštava da ovaj standard na Kosovu nije ispunjen. Tamo gde su dostupne specijalističke usluge, važno je da takve službe i njihovo osoblje budu sposobni da se bave različitim vrstama nasilja nad ženama koje se dešavaju van porodičnih odnosa.²²²
Osigurati da su prihvatilišta lako dostupna i u dovoljnom broju da obezbede siguran smeštaj i da proaktivno dođu do žrtava, posebno žena i njihove dece (Član 23 IK). Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji precizira da bi trebalo proceniti bezbednosnu situaciju svake žrtve i izraditi individualni plan bezbednosti. Nužna je efikasna saradnja sa policijom po pitanjima bezbednosti.²²³	Savet Evrope izveštava da pružanje prihvatilišta na Kosovu ne zadovoljava evropski standard jednog porodičnog mesta na 10.000 stanovnika. Nedovoljan broj dugoročnih stanova ili nedostatak ekonomskih mogućnosti rizikuju da žrtve budu primorane da povrate počinioce.²²⁴ Postoje ograničene mogućnosti za bezbedan smeštaj žena sa dečacima starijim od 12 godina.²²⁵

²¹⁹ Gavrić, S. Evropski Ženski Lobi, "Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulska Konvencija na Kosovu", str. 18.

²²⁰ Evropska Komisija, [Izveštaj o Kosovu 2019](#), 2019, str. 28.

²²¹ Krol, i ostali, Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu, str. 74-75.

²²² Ibidem, str. 38.

²²³ "Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Istanbul, 11.V.2011, prgf. 134.

²²⁴ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 76.

²²⁵ Ibidem.

Osigurajte da krizni centri za upućivanje žrtava silovanja ili seksualnog nasilja budu lako dostupni i u dovoljnom broju da pružaju medicinski i forenzički pregled, podršku za traumu i savetovanje za žrtve. (IC Član 25).	Kosovo nema specijalističke službe koje se fokusiraju na žrtve seksualnog nasilja (ni krizne centre za žrtve silovanja ni centri za upućivanje žrtava seksualnog nasilja); drugi pružaoci usluga navodno posvećuju samo mali deo svog dela seksualnom nasilju.²²⁶ Zabrinjavajuće je da je pristup forenzičkim medicinskim pregledima ograničen na jednu ustanovu i nekoliko službi navodno zahteva od žrtve da podnese prijavu ili preduzme forenzički medicinski pregled da bi pristupilo uslugama podrške²²⁷
Obezbediti besplatne telefonske linije za pomoć širom države za pružanje saveta pozivao-cima, poverljivo ili uz dužno poštovanje njihove anonimnosti, u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenim delokrugom ove konvencije. (IC Član 24).	ZZNP zahteva od policije da obezbedi posebnu telefonsku liniju za prijavu nasilja u porodici (član 24). Pored toga, Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama upravlja još jednom besplatnom telefonskom linijom (0800 11 112) koja je dostupna 24 sata dnevno.²²⁸ Pokrivenost specijalističke linije za pomoć za oblike nasilja izvan nasilja u porodici je po izveštajima ograničeno.²²⁹ Ovo nije u skladu sa IK standardima, koji zahtevaju namensku liniju za pomoć za sve oblike rodno zasnovanog nasilja koje pokriva IK sa posebno obučanim operaterima. Takođe se navodi da su službe za pomoć ŽŽ i besplatne pravne pomoći nepouzidane i da ponekad ne funkcionišu.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ NSZNP 2016-2020, str. 18.

²²⁹ Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 76.

Osigurajte da pružanje usluga zaštite i podrške uzima u obzir prava i potrebe maloletnih svedoka, uključujući psiho-socijalno savetovanje prilagođeno uzrastu. (IC Član 26).	Nacrt ZKPK predviđa obezbeđivanje dečijeg psihologa ili savetnika koji će pomagati u ispitivanju dece svedoka. (Član 127.5). Navodno malo službi za podršku nudi specijalizovanu i prilagođenu uzrastu psiho-socijalnu podršku.²³⁰
Preduzmite neophodne mere da podstaknete bilo koju osobu koja je svedok izvršenja dela nasilja obuhvaćenog delokrugom IK-a ili koja ima osnovane razloge da veruje da se takvo delo može počiniti ili da se očekuju dalja dela nasilja, da to prijavi nadležnoj organizaciji ili vlasti (IC Član 27).	KZK kažnjava osobu koja ima saznanja, ali nije prijavila pripremu krivičnog dela, ako je takvo delo počinjeno ili pokušano (Član 377.1) i neprijavlivanje krivičnih dela ili izvršilaca (Član 378). Postoje veće kazne za neprijavlivanje nekoliko konkretnih krivičnih dela (Član 377.2). Postoji jedan izuzetak, ali on se ne odnosi na krivična dela koja uključuju zlostavljanje dece i nasilje u porodici (Članovi 377.3 i 378.3). Prema tome, obaveza prijave postoji ako osoba ima saznanja o nasilju u porodici, bez obzira na odnos.

²³⁰ Ibidem.

Kao što tabela ilustruje, postoje glavna pitanja u vezi sa pružanjem usluga podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Savet Evrope je izvestio:

S obzirom na to da je čitav sistem intervencija prilagođen da gotovo isključivo reaguje na nasilje u porodici, osnovne usluge za druge oblike nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom, posledicom toga nedostaju, posebno za žrtve seksualnog nasilja.²³¹

Ključno pitanje je neadekvatno finansiranje usluga podrške.²³² Pravni okvir fokusiran je isključivo na finansiranje mera povezanih sa nasiljem u porodici i ne postoji jasan mandat za finansiranje usluga podrške za druge oblike nasilja nad ženama. U istraživanju Saveta Evrope, pružaoci usluga su prokomentarisali da je neadekvatno finansiranje prepreka dugotrajnoj rehabilitaciji, reintegraciji i osnaživanju žrtava: „Zavisnost od donatora ne samo da ugrožava održivost pružanja usluga i mera za rešavanje nasilja nad ženama, već takođe specifične aktivnosti poput specijalizovane obuke ili opštinske inicijative za koordinaciju.”²³³ Da bi se sprovela IK i Direktiva o pravima žrtava, kosovski pravni okvir zahteva potpunije uključivanje dostupnih usluga, omogućavajući jasnije odgovornosti za njihovo finansiranje.

MERE ZA SPREČAVANJE NASILJA

Rani zakonodavni odgovori na nasilje nad ženama bili su usredsređeni na kriminalnu sferu bez bavljenja osnovnim uzrocima nasilja. Važnost preventivnih mera od tada dobija sve veći naglasak, a poglavlje III IK to odražava. Ovaj odeljak razmatra ove mere u kontekstu Kosova.

Menjanje šablona i angažovanje muškaraca

Prema CEDAW,²³⁴ IK poziva države da promene socijalne i kulturne šablone ponašanja kako bi iskorenile „predrasude, običaje, tradiciju i sve druge prakse koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca.”²³⁵ Upotreba loših stereotipa sve je više priznata kao oblik diskriminacije žena koji doprinosi rodno zasnovanom nasilju.²³⁶ IK zahteva od država da preduzmu mere za podsticanje svih članova društva, posebno muškaraca i dečaka, da aktivno doprinose sprečavanju svih oblika nasilja u IK.²³⁷ Angažovanje muškaraca u sprečavanju rodno zasnovanog nasilja postalo je sve više institucionalizovana komponenta rada na rodnoj ravnopravnosti na globalnom nivou. Njihov

²³¹ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 74.

²³² The EU acknowledged the failure to provide sustainable funding for shelters in its most recent Kosovo Report (Evropska Komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, 2019, str. 28).

²³³ Krol, i ostali, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 82.

²³⁴ Iako CEDAW izričito ne zabranjuje nasilje nad ženama, on pruža „rodno specifičan okvir za eliminisanje svih oblika diskriminacije nad ženama uključujući i nasilje nad ženama“, što omogućava komitetu CEDAW da nasilje nad ženama tumači kao oblik diskriminacije prema ženama i primenjuje je u svom radu (Šimonović, D., „Globalni i regionalni standardi o nasilju nad ženama: evolucija i sinergija CEDAW-a i Istanbulske konvencije”, *Human Rights, tromesečno izdanje* 36, 2014, 590).

²³⁵ Član 12.

²³⁶ Cook, R. i Cusack, S., *Rodna stereo-tipizacija transnacionalnih pravnih perspektiva*, Štampa Univerziteta Pensilvanije, 2010. godine.

²³⁷ Član 12.4.

efikasan angažman može imati koristi od razmatranja intersekcijskog razumevanja kako muškarci mogu doživeti marginalizaciju na osnovu rase, klase, seksualnosti i drugih socijalnih lokatora.²³⁸ Međutim, nesrazmerna proširenost i uticaj rodno zasnovanog nasilja na žene i rešavanje rodni nejednakosti se moraju tretirati kao prioriteta.²³⁹ Angažovanje muškaraca i dečaka u prevenciji nasilja nad ženama trebalo bi da se zasniva na feminističkim principima i da se predvodi od strane organizacija za ženska prava kako bi one unapređivale napore.

Stručnjaci za podizanje svesti, obrazovanje i obuku

IK uključuje stručnjake za podizanje svesti, obrazovanje i obuku u okviru poglavlja o prevenciji.²⁴⁰ Direktiva o pravima žrtava takođe naglašava mnoge od ovih tačaka.²⁴¹ Na Kosovu, NSZNP 2016-2020 je obuhvatala prevenciju kao primarni strateški cilj: „Smanjenje stavova i ponašanja koja podržavaju nasilje u porodici, kroz informisanje, obrazovanje i školovanje i kontinuirano podizanje svesti profesionalaca, zajednice i celog društva”.²⁴² Za podizanje svesti, takve kampanje treba da budu o redovnim kampanjama za suočavanje sa različitim oblicima nasilja, ženskim ljudskim pravima, rodnom ravnopravnošću, pravom žena da žive bez nasilja, odgovorima „nulte tolerancije“ i drugim inicijativama.²⁴³ Konkretne kampanje takođe treba da poboljšaju znanje o zakonima koji se bave nasiljem nad ženama i pravnim lekovima. Na Kosovu, različiti akteri treba da se uključe u podizanje svesti dok ARP koordinira takve mere.²⁴⁴

Prema IK, obrazovanje bi na sličan način trebalo da uključuje nastavne planove i programe na „svim nivoima“ o „ravnopravnosti žena i muškaraca, nestereotipnim rodni ulogama, uzajamnom poštovanju, nenasilnom rešavanju sukoba u međuljudskim odnosima, rodno zasnovanom nasilju nad ženama i pravo na lični integritet“. „Svi nivoi“ uključuju neformalne obrazovne ustanove, sport, kulturu i medije. Obrazovanje treba da bude rodno osetljivo i da uključuje informacije o zakonima koji promovišu ženska prava i bave se nasiljem nad ženama.²⁴⁵ Dobra praksa je uvođenje zakonskog zahteva za obrazovne vlasti da sprovedu „rodne revizije“ školskog materijala, osiguravajući uklanjanje seksističkih i diskriminatornih stereotipova.²⁴⁶ Na Kosovu je ova mera uključena u Zakon o ravnopravnosti polova, a ARP je objavio metodološki vodič o „Sprečavanju rodni stereotipa i promociji rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i materijalima“..²⁴⁷ Međutim, Program za ravnopravnost polova navodi da je

²³⁸ Casey, E., Leek, E., Tolman, R., Allen, C., i Carlson, J., „Dovođenje muškaraca u sobu: percepcije efikasni strategija za pokretanje učešća muškaraca u prevenciji rodno-zasnovanog nasilja na globalnom uzorku“, *Kultura, zdravlje i seksualnost*, 19(9), 2017, 979-995, str. 993.

²³⁹ Ibidem. Postoje zabrinutosti da učešće muškaraca reprodukuje šablone muške moći i privilegija i ugrožava žensko vođstvo pokreta (vidi: Muškarci se angažuju za UNW UNFPA, „Muškarci, muškosti i promena moći: dokument za diskusiju o uključivanju muškaraca u rodnu ravnopravnost iz Pekinga 1995 do 2015. godine“, str. 43).

²⁴⁰ Članovi 13 – 15.

²⁴¹ Član 26.

²⁴² NSZNP 2016-2020, str. 9.

²⁴³ Truchero Cuevas, J. i Khrystova, G., „Dobra međunarodna praksa i standardi o nasilju nad ženama i nasilju u porodici“, Savet Evrope, 2015. godine, str. 12.

²⁴⁴ Zakon o Ravnopravnosti Polova, Član 8.1.10.

²⁴⁵ Truchero Cuevas, J. i Khrystova, G., str. 12.

²⁴⁶ Prilagođeno poglavlju I španskog organskog zakona o integrisanim merama zaštite od rodno nasilja, 2004. godine.

²⁴⁷ Član 21. Jezik ove odredbe je aspirativan i treba ga ojačati; ARP, „[Sprečavanje rodni stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u školskim udžbenicima i materijalima](#)“.

postignuto malo napretka u sprovođenju rodne revizije udžbenika i nastavnih programa.²⁴⁸ Poboljšanje ovog je strateški cilj Programa.

IK zahteva obuku za stručnjake koji se bave žrtvama ili počiniocima nasilja o sprečavanju i otkrivanju nasilja, jednakosti žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, potrebama marginalizovanih žena, proceni rizika, rodnoj dinamici i kako sprečiti sekundarnu viktimizaciju. Ovo bi trebalo da uključuje koordinisanu saradnju više agencija za sveobuhvatno i pravilno rukovanje preporukama. Obuka je takođe potrebna prema Direktivi o pravima žrtava.²⁴⁹ Opšta i specijalistička obuka je posebno važna za policiju, tužioce, sudstvo, sudsko osoblje, advokate, organizacije za podršku žrtvama, socijalne i zdravstvene radnike i druge zvaničnike koji bi mogli da stupe u kontakt sa žrtvama.

Trenutno, SOP-ovi koji regulišu dužnosti profesionalaca u rešavanju nasilja u porodici na Kosovu samo su delimično u skladu sa zahtevima IK, jer ne uspevaju da se adekvatno bave drugim oblicima nasilja nad ženama.²⁵⁰ ARP je primetio da neadekvatna obuka otežava odgovarajuću primenu SOP-a o nasilju u porodici.²⁵¹ U idealnom slučaju, trebalo bi uvesti posebne protokole i smernice za stručnjake koji se bave žrtvama svih oblika nasilja u IK, a takve mere treba ojačati doslednom, sistematskom specijalizovanom obukom.²⁵²

Uvažavajući slobodu izražavanja i nezavisnost, IK podstiče privatni sektor i medije da učestvuju u dizajniranju i primeni politika, smernica i samoregulativnih standarda za sprečavanje nasilja nad ženama.²⁵³ Savet Evrope je komentarisao značaj medija na Kosovu u izveštavanju o nasilju nad ženama i nasilju u porodici na rodno-osetljiv, nestereotipan način.²⁵⁴ Mediji mogu oblikovati javno mnjenje, da bi povećana svest i rodno osetljiviji pristupi izveštavanju mogli dovesti do društvene podrške u sprečavanju i rešavanju nasilja nad ženama.²⁵⁵ OEBS na Kosovu je pripremio koristan dokument za novinare za izveštavanje o slučajevima nasilja u porodici.²⁵⁶

PRIKUPLJANJE PODATAKA

IK obavezuje države da redovno prikupljaju polno-razvrstane statističke podatke i podržavaju istraživanje o svim oblicima nasilja koje pokriva IK kako bi se proučili njegovi osnovni uzroci, posledice, učestalost, stope osuđujućih presuda i efikasnost implementacionih mera.²⁵⁷ Na Kosovu, Zakon o ravnopravnosti polova obavezuje sve javne institucije da prikupljaju polno-razvrstane statističke podatke i

²⁴⁸ ARP, [Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020-2024](#), str. 32.

²⁴⁹ Član 25.

²⁵⁰ Duhaček, D., Branković, B., i Miražić, M. za Komitet FEMM-a "Prava Žena u Zapadnom Balkanu", 2019, str. 54.

²⁵¹ ARP, "[Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#)", 2019, str. 150.

²⁵² Krol, i ostali, [Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu](#), str. 79.

²⁵³ Član 17.

²⁵⁴ Savet Evrope, "[Podizanje svesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici: rad sa medijima na Kosovu](#)", 2019. godine.

²⁵⁵ Ibidem.

²⁵⁶ OEBS Kosovo, "[Izveštavanje o nasilju u porodici: smernice za novinare](#)", 2018. godine. Savet Evrope je takođe pripremio smernice.

²⁵⁷ Član 11.

dostavljaju ih Kosovskoj agenciji za statistiku.²⁵⁸ Nepridržavanje toga se kažnjava novčanom kaznom.²⁵⁹

Pravosudni sistem nastavlja kontinuirani rad na tome da svoj Informacioni sistem za upravljanje predmetima (ISUP) postane potpuno operativan i usvojio je priručnik o upotrebi ISUP-a. Sistem treba da elektronski sadrži detalje svih slučajeva, dokumentacije i presuda koje obrađuje pravosudni sistem: policija, tužilaštvo i sudovi. Na kraju, to može omogućiti obradu institucionalnih podataka kako bi se proizvele statistike za javnu upotrebu i kako bi se informisalo kreiranje politika, što bi olakšalo vladinu komunikaciju sa EU u vezi sa njenim napretkom ka poglavlju 23 *pravne tekovine* EU, „pravosuđe i osnovna prava”. Iako su neke sudske presude dostupne na mreži, pronalaženje relevantne sudske prakse izuzetno je teško jer su odluke organizovane hronološki, a ne tematski. Stoga je teško dobiti informacije o tome kako sudovi konkretno tretiraju slučajeve rodno zasnovanog nasilja. Podaci razvrstani prema polu još uvek nisu lako dostupni na mreži.

Kosovo je takođe uspostavilo integrisanu bazu podataka o slučajevima rodno zasnovanog nasilja u decembru 2018. godine, koje finansiraju UN Women i EU.²⁶⁰ Zamenik ministra pravde i nacionalni koordinator za zaštitu od nasilja u porodici nadgleda bazu podataka. Postoje zabrinutosti u pogledu efikasnog korišćenja vremena službenika za unošenje podataka i u ovu i u ISUP bazu podataka. Činjenica da se MŽK borila da obezbedi rodno raščlanjene informacije od relevantnih institucija kako bi informisala ovaj izveštaj, sugerise da upravljanje podacima i dalje ne funkcioniše kako je predviđeno. Najvažnije institucije očigledno ne ispunjavaju svoju dužnost da podnose podatke Kosovskoj agenciji za statistiku u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova.

ZAKLJUČAK

Usvajanje predloženog nacrtu ZKPK, pravni okvir o rodno zasnovanom nasilju na Kosovu će se znatno približiti IK i Direktivi o pravima žrtava u pogledu istraga i krivičnih postupaka, kao i zaštite i podrške žrtvama. Iako će okvir ovim izmenama odražavati mnoge suštinske odredbe IK, oblasti za poboljšanje ostaju u postojećem pravnom okviru, posebno u vezi sa krivičnim delima kao što su porodično nasilje, psihološko nasilje, uhođenje, sakaćenje ženskih genitalnih organa i borba protiv novonastajućih oblika nasilja omogućenog informaciono-komunikacionom tehnologijom. Pored toga, pristup naložima za zaštitu se mora hitno proširiti na žrtve svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Glavno strukturno pitanje u pravnom i političkom okviru je nedostatak rodnog razumevanja nasilja nad ženama, posebno van sfere porodičnog nasilja. Rodna neutralnost u zakonu i odsustvo ciljanih mera politike za rešavanje oblika nasilja nad ženama, koja nisu nasilja u porodici, ilustruju potrebu za dodatnim pravnim i političkim merama za sprovođenje integrisanog, efikasnog, sveobuhvatnog i koordiniranog okvira za borbu i sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja koje nalaže IK. Potrebni su dalji aranžmani za institucionalizaciju praćenja i evaluacije, kao i implementacije.

²⁵⁸ Član 5.1.8.

²⁵⁹ Član 23.5.

²⁶⁰ Evropska Komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, 2019.godine, str. 28.

INSTITUCIONALNI ODGOVOR NA RODNO ZASNOVANO NASILJE NA KOSOVU

Ovo poglavlje ispituje institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje na Kosovu, u skladu sa postojećim zakonskim okvirom. Utvrđuje nedostatke kojima je potrebna adresa da bi se u potpunosti primenila IK. Ovo poglavlje prvo daje pregled opšte svesti institucija o pravnom okviru, stavovima prema rodno zasnovanom nasilju i ukupnoj primeni zakonskog okvira. Drugo, raspravlja se o među-institucionalnoj koordinaciji u bavljenju različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja na nacionalnom i lokalnom nivou. Poglavlje zatim uključuje odeljke o svakoj instituciji ili grupi institucija odgovornih za rešavanje rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Svaki odeljak raspravlja o njihovom znanju, stavovima i učinku u rešavanju rodno zasnovanog nasilja u skladu sa zakonskim okvirom. Poglavlje se oslanja na postojeća istraživanja, intervju, praćenje i podatke. Iako su istraživači angažovali triangulaciju da bi poboljšali validnost nalaza, na Kosovu mogu postojati drugi nivoi znanja i stavovi sa kojima istraživački tim nije naišao, s obzirom na korišćenu metodu uzorkovanja. Ipak, činjenica da su se teme ponavljale među ispitanicima sugeriše trendove u svesti i stavovima; autori su ukazali na razlike u nalazima, tamo gde su identifikovani.

SVEUKUPNA SVEST I PRIMENA PRAVNOG OKVIRA

Ovaj odeljak daje pregled znanja, stavova i primene pravnog okvira institucija pre nego što se o institucijama razgovara pojedinačno. To uključuje odgovarajuće pododjeljke o osiguravanju presječnog, nediskriminatornog pristupa; i budžetska izdvajanja za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja.

Upućenost i stavovi o rodno zasnovanom nasilju

U svojim stavovima, predstavnici institucija su se složili da su se svest i stavovi prema rodno zasnovanom nasilju, posebno nasilju u porodici, poboljšali od 2017. godine. Predstavnici različitih institucija sa kojima je MŽK razgovarala znali su za različite oblike nasilja zasnovanog na rodu, prema Pravni okvir Kosova. Neki su primetili da rodno zasnovano nasilje uključuje nasilje prema osobi drugog pola zbog njihovog pola. Neki su primetili da žene nasilje doživljavaju više od muškaraca i da je to kršenje ljudskih prava. Međutim, češće nego ne, ispitanicima je nedostajalo dublje konceptualno razumevanje. Povremeno su mešali rod sa polom ili ženom. Niti su imali tendenciju da potpuno razumeju rodne odnose i kako oni doprinose strukturnom nasilju nad ženama. Upitani da identifikuju oblike rodno zasnovanog nasilja, ispitanici su često pominjali fizičko, psihološko, seksualno i ekonomsko nasilje. Manje je pominjalo vrebanje, seksualno uznemiravanje, trgovina seksom i sakaćenje ženskih genitalija. Ispitanici su se često fokusirali na nasilje u porodici, pokazujući ograničeno znanje o drugim oblicima nasilja koji se javljaju van porodičnih odnosa. Ovo istraživanje je stoga potkrepilo nalaz Krol i dr. da pružaoci usluga „deluju uglavnom na osnovu rodno neutralne definicije zasnovane na nasilju u porodici“.²⁶¹ To se može

²⁶¹ Krol i drl., *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 78.

pripisati gore pomenutom fokusu pravnog i političkog okvira na mere nasilja u porodici i ograničenoj pažnji na druge oblike rodno zasnovanog nasilja. S obzirom na ovaj fokus, institucije su imale manje obuke ili iskustva u sveobuhvatnom tretiranju drugih oblika nasilja. Zapravo, ispitanici su ponavljali da su obuke, zajedno sa inkorporiranjem „nasilja u porodici“ u KZK-u, doprinele poboljšanju znanja i svesti u rešavanju ovih slučajeva.

Uz nekoliko značajnih izuzetaka, o kojima će se raspravljati u kasnijim odeljcima, zvaničnici su bili upoznati sa nedavnim amandmanima na KZK-u i novim definicijama krivičnih dela. No, ispitanici su često menjali seksualno zlostavljanje i seksualno uznemiravanje. Zbunjenost je takođe okružila članak KZK-a „Podstrekivanje da se otkriju intimni delovi tela“; ispitanik je rekao:

To znači, na primer, mi imamo pravilo oblačenja [u našem ministarstvu] i želeli smo da podignemo svest. Ružna je situacija kada žene nose kratke pantalone i ne izgledaju u redu. To je loša stvar. Pozdravili smo [činjenicu da je nekome] odbijen ulaz u ovu zgradu kako ne bi ušao bez poštovanja pravila oblačenja.

Čuti komentare, kao što je ovaj, ne samo da ilustruju loše razumevanje šta ovaj zločin podrazumeva, već takođe sugerišu šire socijalizovane rodne norme i stavove, što bi moglo uticati na pristupe zvaničnika u rešavanju rodno zasnovanog nasilja.

Rasprostranjeni nesporazum takođe je okružio novi članak KZK-a o sakaćenju ženskih genitalija. Na primer, ispitanik je rekao: „Sakaćenje je sinonim za štetu; može se desiti kada se seksualno nasilje vrši silom, kada postoji element sadizma; teško nasilje može da vam nanese vaš partner“. Ponavljale su se i kulturno relativističke izjave, postavljajući pitanje zašto je takav članak imao ikakvog značaja na Kosovu, gde ljudi „nisu životinje“. Takvi komentari sugerišu potrebu za daljom svešću o njenoj relevantnosti na Kosovu i osetljivijim načinima rasprave o tom pitanju.

Ispitanici iz institucija imali su tendenciju da znaju za ZZNP, iako je postojala određena zabuna u pogledu njegovog sadržaja i svrhe, posebno među institucijama koje nisu direktno uključene u njegovu primenu. Na primer, neki su razgovarali o lošoj primeni programa rehabilitacije, mada se to samo delimično i privremeno obrađuje u ZZNP u smislu naloga za zaštitu i pratećih administrativnih uputstava.²⁶² ZZNP e zapravo ne bavi sveobuhvatno dugoročnom reintegracijom niti nudi dugoročna rešenja za žrtve nakon isteka naloga za zaštitu. Činilo se da predstavnici nekih institucija ovo ne razumeju. Službenici angažovani na sprovođenju SOP-a koji se odnose na nasilje u porodici generalno su znali svoje odgovornosti. U međuvremenu, učesnici istraživanja u raznim institucijama imali su tendenciju da imaju manje znanja o NSZNP-u, posebno radnjama izvan delokruga njihovih institucija.

Da bi se procenili stavovi unutar institucija, i njihova sklonost upućivanju slučajeva prema KZK-u SOP-u i NSZNP-u, MŽK je pitala zvaničnike šta žena treba da uradi ako doživi porodično nasilje. Zvaničnici su obično tvrdili da žrtve treba da prijave nasilje policiji. Ipak, mišljenje da bi žene trebale da se bave nasiljem u porodici privatno je ustrajalo među zvaničnicima različitih institucija. Neki su rekli

²⁶² Administrativno uputstvo br. 12/2012 za utvrđivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počilaca nasilja u porodici i Administrativno uputstvo br.02 / 2013 o načinu lečenja počilaca nasilja u porodici protiv kojih je izrečena mera za obavezno medicinsko lečenje od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci.

„Izbegavamo taj razgovor sa muškarcima, naša generacija nije spremna da razgovara o temama koje su tabu. Samo mi ženske kolege govorimo o tome“.

- **Žena, službenik ministarstva**

da žrtva prvo treba da ode u CSR ili OCD, koji mogu da se konsultuju i vode porodicu; trebalo bi da kontaktira policiju samo u krajnjem slučaju, rekli su. Potreba za „spašavanjem porodice“ naizgled je zamenila žrtvu ili dobrobit dece za nekoliko ispitanika.

Generalno, koristeći indeks za procenu znanja i stavova odgovornih aktera prema rodno zasnovanom nasilju, MŽK je utvrdila da su se i znanje i stavovi poboljšali od 2017. godine. Na primer, ispitanici su u 2020. godine vero-

vatnije nego u 2017. godini razmotrili kontrolu nad članovima porodice, pretnje, udaranje deteta, do-
dirivanje člana porodice seksualno bez pristanka ili prisilno vođenje seksa sa intimnim partnerom kao
oblici nasilja. Bilo je manje verovatno da će „normalizovati“ nasilje kao „deo bilo koje veze“ ili da
smatraju da su alkoholizam ili nezaposlenost opravdani razlozi za nasilje. Ovi pozitivni pomaci u znanju
i stavovima, kako su izjavili ispitanici, mogli bi doprineti poboljšanom odgovoru na rodno zasnovano
nasilje.

Primena pravnog okvira: Pregled

Generalno, ispitanici su mislili da je ZZNP delimično primenjen. Ponavljajući nedostatak bila je slaba
primena naloga za zaštitu. Odgovori su takođe sugerisali da mere predviđene ZZNP, poput uklanjanja
počinioca iz zajedničkog prebivališta, zahtevanja od počinioca da plaćaju alimentaciju ili zahteva od njih
da plaćaju kiriju, ostaju nedovoljno tražene, što ponekad žrtve dovodi u opasnost od recidiva. Odsus-
tvo programa rehabilitacije i reintegracije žrtava i loše usluge rehabilitacije počinilaca i dalje su među
najčešćim ključnim izazovima.

Što se tiče primene SOP-a, uz napomenu poboljšanja od 2017. godine, često pominjani izazovi
povezani sa među-institucionalnom saradnjom. Finansijska ograničenja takođe su predstavljala pre-
preke, posebno za dovoljno ljudskih resursa za odgovarajuće vođenje slučajeva i za pokrivanje hitnih
troškova žrtava (npr. Hrana, odeća). Ovo istraživanje nije ispitivalo primenu SOP-ova za suzbijanje
trgovine ljudima, a posebno SOP-ovi ne postoje za lečenje drugih oblika rodno zasnovanog nasilja,
poput seksualnog nasilja.

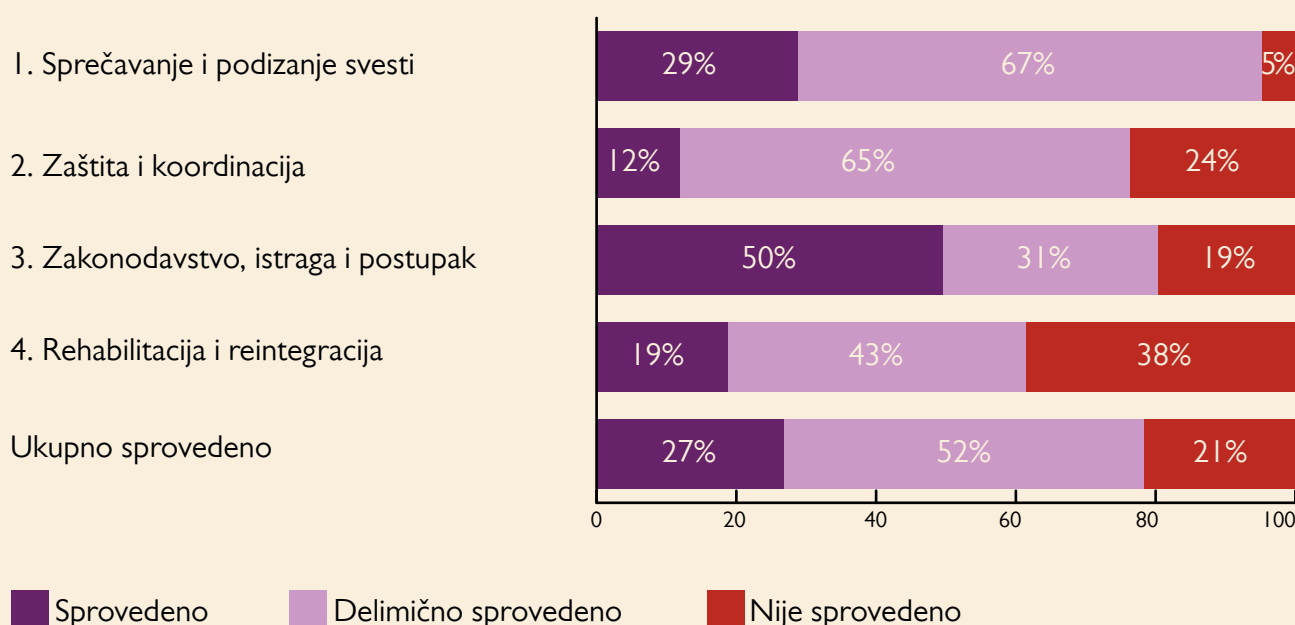
Nepoštovanje osiguranja poverljivosti klijenta i dalje predstavlja problem, rekli su ispitanici.
Predstavnik skloništa je rekao: „Na mnogim sastancima vidim [druge zvaničnike] koji pominju [imena i
prezimana žrtava], i to je vrlo loše. To mi smeta. Možete [spominjati imena] u kancelariji svaki dan, [ali]
kada izađete, govorite bez imena i bez prezimena.“ Stalna pitanja u vezi sa obezbeđivanjem poverljivo-
sti mogu sprečiti žene da veruju i time prijave nasilje institucijama.

Tema koja se ponavlja među ispitanicima iz različitih institucija bila je da je NSZNP za period
2016-2020, uključujući i njegov akcioni plan,²⁶³ sproveden samo delimično. Procene MŽK potvrđuju
ove odgovore. Sveukupno, samo približno 27% NSZNP-a je u potpunosti primenjeno, a 52% delimič-

²⁶³ Sve reference na NSZNP uključuju reference na njegov akcioni plan u ovom izveštaju.

no.²⁶⁴ U međuvremenu, oko 21% naizgled uopšte nije sprovedeno. Stub 3 akcionog plana, „Zakonodavstvo, istraga i postupak“, je najviše primenjen, sa završenim 50% predviđenih akcija (vidi Grafikon 2). Stub 1, „Prevenција i podizanje svesti“ je implementiran 29%, a Stub 4, „Rehabilitacija i reintegracija“, imao je samo 19% svojih akcija u potpunosti sprovedeno. Ovo otkriće je ponovljeno tokom intervjua, kao različiti ispitanici periodično naglašeni neuspesi u sprovođenju rehabilitacije i programa reintegracije za žrtve i izvršioци, uglavnom zbog nedovoljnog finansiranja. Stub 2, „Zaštita i koordinacija“, bio je najmanje primenjen, sa samo 12% u potpunosti primenjenih. Ispitanici su takođe primetili nedostatke, posebno u funkcionisanju mehanizama koordinacije i baze podataka o upravljanju slučajevima za žrtve porodičnog nasilja.

Grafikon 2. Primena NSZNP 2016-2020 od strane stubova

Preciznije, pod Stubom 1, „Prevenција i podizanje svesti“, NSZNP strateški cilj I nastojao je da smanji „stavove i ponašanje koji osuđuju porodičnu podršku nasilja u porodici“. Kao što je naznačeno, primećen je određeni napredak ka ovom dugoročnom cilju u tome što je MŽK identifikovala manje stavova i ponašanja u presudi u 2020. godini nego u 2017. godini, mada oni i dalje postoje među nekim zvaničnicima. Preciznije, Cilj 1.1. težio „jačanju profesionalnih kapaciteta profesionalaca koji pružaju osnovne usluge za sprečavanje nasilja u porodici“. MŽK je primetila napredak u većini institucija, mada nekoliko zvaničnika još uvek nije prisustvovalo obuci i profesionalni kapaciteti bi se mogli dalje poboljšati.²⁶⁵ Cilj 1.2. je imao za cilj da „podstakne pojedince da prijave slučajeve nasilja u porodici i poveća ... njihovo poverenje u odgovarajuće institucije“. Izgleda da je postignut napredak u prijavljivanju slučajeva nasilja u porodici, na šta ukazuje ukupni prosečan porast slučajeva prijavljenih policiji za 13% godišnje.

²⁶⁴ Za detalje i objašnjenje načina izračunavanja pogledajte Dodatak 3.

²⁶⁵ Za detalje i objašnjenje načina izračunavanja pogledajte Dodatak 3.

Cilj 1.3. nastojali da „povećaju svest društva zbog neprihvatanja i ne tolerisanja nasilja u porodici“, a povećana svest se činila uočljivom, što pokazuje rast različitog učešća žena i muškaraca u javnim demonstracijama, diskusijama na mreži i prijavljivanju nasilja u porodici.²⁶⁶

Pod Stubom 2 o „Zaštiti i koordinaciji“, opšti cilj je bio „do 2020. godine, osigurati inkluzivne i efikasne mehanizme za brzu reakciju protiv slučajeva nasilja u porodici, kao i odgovornu među-institucionalnu saradnju između aktera na centralnom i lokalnom nivou, za zaštitu i upravljanja ovim slučajevima“. Nadzor MŽK-a sugerisao je da je ovo delimično primenjeno. Iako su postojala poboljšanja uspostavljanjem novih Koordinacionih Mehanizama (MK), detaljno opisanih kasnije, MŽK je pronašla dokaze o sporom reagovanju i trajnim slabostima u među-institucionalnoj saradnji i upravljanju predmetima. Tačnije, prema cilju 2.1., „Unapređenje inkluzivnih politika u okviru zaštite žrtava porodičnog nasilja“, Kosovo je usvojilo IK i izmenilo i dopunilo KZK, kojim je uspostavljeno pravno okruženje za promene politika. Iako su naponi počeli da se revidiraju ZZNP-a i SOP-a, između ostalih politika, oni nisu dovršeni. NSZNP je takođe planirao za povećano funkcionisanje postojećih MK-a na lokalnom nivou, kao i uspostavljanje novih MK-a u opštinama u kojima nisu postojale (Cilj 2.2.). Zapravo su osnovane nove MK-e, ali MK-i još uvek ne postoje u nekim opštinama i nisu sve funkcionalne i efikasne. Prema proceni MŽK-a, Cilj 2.3. „Poboljšanje među-institucionalne koordinacije i saradnje između centralnog, lokalnog nivoa i organizacija civilnog društva, radi zaštite žrtava razjašnjavanjem uloga, zadataka i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga“, takođe je delimično sprovedeno; čini se da se koordinacija poboljšala među nekim zajednicama, ali ograničene usluge i dalje su na raspolaganju. MŽK-i delimično pripisuje ovo gore pomenutim ograničenjima u kosovskom zakonodavstvu, koje ne precizira precizno uloge, odgovornosti, a time i finansijska izdvajanja kako bi se osiguralo odgovarajuće funkcionisanje MK-a.

U okviru stuba 3, „Zakonodavstvo, istraga i postupak“, glavni cilj je bio: „do 2020. poboljšati pravnu infrastrukturu i povećati efikasnost u lečenju slučajeva [nasilja u porodici], sa fokusom na potrebe žrtava, kao i postići odgovarajuću kaznu za izvršioci“. Institucije su postigle napredak u ovoj oblasti usvajanjem međunarodne zajednice, izmenama i dopunama KZK-a i postizanjem nekih poboljšanja u koordinaciji u vezi sa upravljanjem predmetima. U međuvremenu, samo je malo poboljšanja došlo do izricanja presude. Cilj 3.1. usmeren na „poboljšanje pravne infrastrukture i drugih akata za efikasno lečenje slučajeva nasilja u porodici“. Ovo je delimično sprovedeno izmenama KZK-a i Ustava. Međutim, u sistemu pravosuđa još uvek ne postoji ujedinjena baza podataka koja bi precizno merila procenat počinilaca kažnjenih vrstom nasilja, njihovim kaznama ili vremenom potrebnim za okončanje predmeta. Cilj 3.2., „Profilisanje policijskih istražitelja, socijalnih radnika, advokata žrtava, tužilaca i sudija, za istragu i krivično gonjenje slučajeva nasilja u porodici uz dodatnu hitnost i brigu“ postignut je delimično, jer je nekoliko institucija, mada ne sve, imalo profilisane zvaničnike odgovorna za suzbijanje nasilja u porodici. Prema cilju 3.3., „Razjasniti uloge, zadatke i odgovornosti svake institucije u pružanju adekvatnih usluga za slučajeve nasilja u porodici“, postignut je napredak u razjašnjavanju uloga, ali neki ostaju nejasni ili neadekvatni. Niti se uvek podržava politika „nulte tolerancije“ prema nasilju u porodici,

²⁶⁶ Precizno merenje povećanja svesti nije bilo moguće zbog OEBS-a *Istraživanje o nasilju nad ženama: Dobrobit i sigurnost žena* (2019). koristili su nešto drugačije pokazatelje od ankete MŽK 2015 (*Nema više izgovora*), a OEBS-ovo istraživanje je intervjuisalo samo žene.

sugeriše nadzor MŽK-a.

Stub 4 o „Rehabilitaciji i reintegraciji“ imao je za cilj da „omogući pristup novim i postojećim uslugama koje su efikasne i održive, za dugoročnu rehabilitaciju i reintegraciju žrtava nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja i rehabilitaciju počinitelja, širom Kosova“, do 2020. godine. Ovo istraživanje pokazalo je mali ili nikakav napredak u osiguranju efikasnih, održivih usluga dugoročne rehabilitacije i reintegracije. Preciznije, MŽK je utvrdila da je delimično primenjen samo Cilj 4.1., „Uspostavljanje usluga za rehabilitaciju i osnaživanje žrtava porodičnog nasilja i povećanje njihove efikasnosti na centralnom i opštinskom nivou“. Preostala tri predviđena specifična cilja naizgled nisu realizovana:

4.2. Uspostavljanje budžetskih linija za dugoročnu reintegraciju usluga za žrtve porodičnog nasilja, na vladinom nivou.

4.3. Korišćenje integrisanih politika za poboljšanje usluga rehabilitacije i reintegracije žrtava porodičnog nasilja.

4.4. Uspostaviti rehabilitacione institucije i konsultantske centre sa obaveznim programima za počiniocima nasilja u porodici.

U kasnijim odeljcima ovog poglavlja govori se o sprovođenju akcija svake odgovorne institucije predviđenih NSZNP-om .

Nediskriminacija i interseksijski pristup adresiranju rodno zasnovanog nasilja

Međunarodna zajednica zahteva da države preduzmu mere za zaštitu prava žrtava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, udruživanje sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje, seksualna orijentacija, polni identitet, starost, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni status, emigrantski ili izbeglički status ili drugi status.²⁶⁷ Štaviše, interseksijski pristup pružanju usluga razmotrio bi načine na koje nejednakosti i / ili ranjivosti mogu ometati pristup različitih usluga ženama. Na primer, srpkinje u ruralnim područjima, mlade žene sa invaliditetom ili izolirane žene imigrantkinje koje ne govore albanski mogu se suočiti sa dodatnim izazovima u pristupu uslugama.

Učesnici istraživanja iz OCD-a koje rade sa grupama ljudi koji su možda dodali ranjivosti imali su različita gledišta o institucionalnom odgovoru na rodno zasnovano nasilje. Grupe koje rade sa LG-BTQIA + osobama primetile su određena poboljšanja u reakciji policije, dok su grupe koje su radile sa Romkinjama, Aškalijama i Egipćankama smatrale da policija nije slučajeve shvatila dovoljno ozbiljno. Aktivisti su rekli da žene sa različitim sposobnostima i dalje retko traže pomoć, pa nisu mogle da procene institucionalni odgovor. Slično tome, iskustva aktivista sa drugim institucijama, osim sa policijom, bila su previše ograničena da bi mogla da daju bilo kakav komentar o kvalitetu usluga.

Istraživanje Saveta Evrope o službama za podršku na Kosovu pokazalo je da više od polovine

²⁶⁷ Član 4.3.

pružalaca usluga nije pružilo obuku o jednakosti i diskriminaciji svom osoblju.²⁶⁸ Konstatujući da pristup uslugama za ranjive i marginalizovane grupe ostaje izazov (sa samo 9% pružalaca usluga koji nude usluge prilagođene njihovim specifičnim potrebama), izveštaj preporučuje pružanje redovne, odgovarajuće i efikasne intersekcijske obuke svom osoblju koje pruža specijalizovane i opšte usluge za rešavanje specifičnih potreba ranjivih grupa žena, kao što su LGBT, osobe sa invaliditetom, Romkinje i druge žene iz manjinskih grupa.²⁶⁹

Finansiranje za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja

Međunarodna zajednica zahteva odgovarajuću alokaciju finansijskih i ljudskih resursa za adekvatnu primenu integrisanih politika, mera i programa, uključujući one koje sprovode OCD-e.²⁷⁰ Na Kosovu, svaka budžetska organizacija ima odgovornost da na odgovarajući način finansira sprovođenje svojih odgovornosti.²⁷¹ Ministarstvo finansija (MF) postavlja ograničenja potrošnje, daje uputstva putem budžetskih cirkulara i sastavlja konsolidovani budžet Kosova pre nego što ga podnese parlamentu na raspravu i konačno usvajanje. Iako relevantna ministarstva predlažu budžetska izdvajanja, MF-a finalizuje ukupan kosovski budžet i može zatražiti da ministarstva finansiraju u dovoljnoj meri za sprovođenje svojih aktivnosti, uključujući za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu.

Brza analiza kosovskih zakona o budžetu za 2017-2020. godine identifikovala je vrlo malo specifičnih budžetskih linija povezanih sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja. Neke budžetske linije tome doprinose indirektno, na primer putem redovnih budžetskih linija odgovornih institucija (npr. Policija, tužilaštvo). Prema Kosovskom zakonu, prihvatilišta sa državnim dozvolom treba da dobijaju državna sredstva.²⁷² Budžeti za 2019. i 2020. godinu sadržali su budžetsku liniju za „Osnovne izdatke za skloništa“ pod Ministarstvom Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ) (880 000 EUR godišnje).²⁷³ Ova posebna budžetska linija za skloništa

uspostavljena je nakon godina intenzivnog zagovaranja od strane skloništa, MŽK, ARP i Bezbednosne polne grupe, koja uključuje i druge zainteresovane strane. Iako početni naponi nisu uspeali da dobiju podršku relevantnih ministarstava, parlament je ovu budžetsku liniju uvrstio nakon intenzivnog zalaganja neposredno pre odobravanja budžeta za 2019. godinu. Zatim, nakon daljeg lobiranja, vlada

²⁶⁸ Krol, i drugi, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, str. 79.

²⁶⁹ Ibidem, str. 79-80.

²⁷⁰ Član 8.

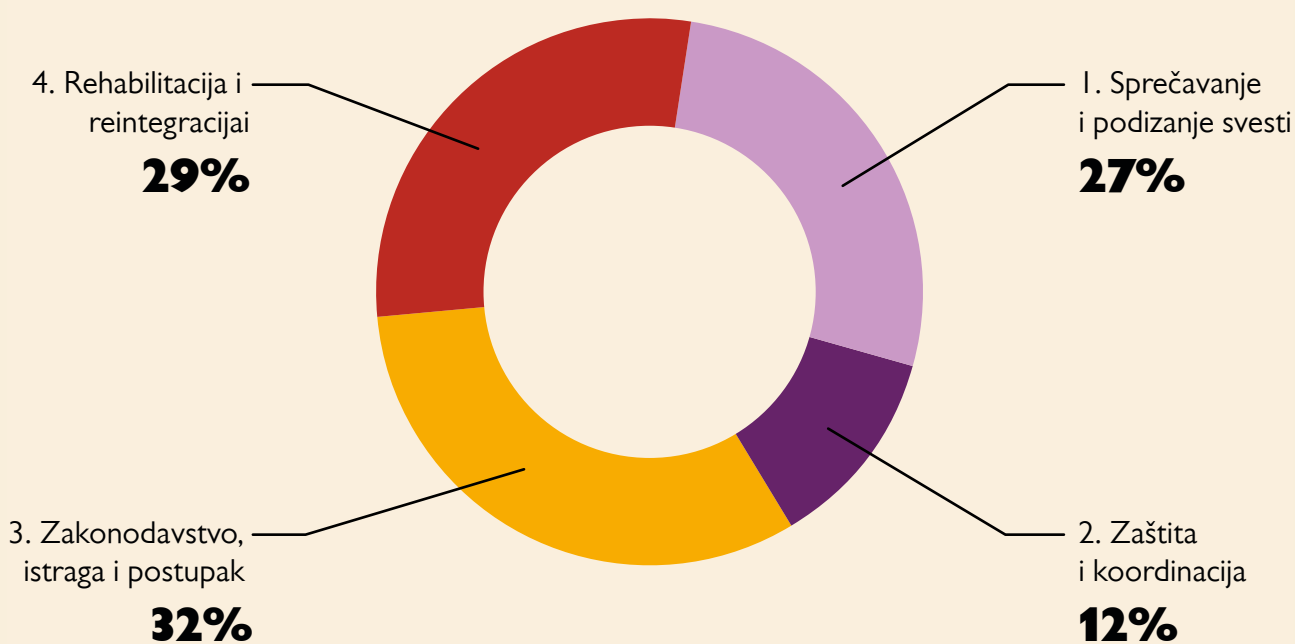
²⁷¹ Na Kosovu se pravni okvir odnosi na svako telo odgovorno za budžetiranje, uključujući ministarstva i opštine, između ostalog, kao „budžetske organizacije“. Prema [Zakon br. 03 / L-048 o upravljanju javnim finansijama i odgovornosti](#), Član 1., „Budžetske organizacije“ su „bilo koji javni organ ili javno preduzeće koje direktno prima prema Zakonu o apropijacijama apropijacija koja nije komponenta većeg agregatnog izdvajanja datog drugom javnom organu ili javnom preduzeću“.

²⁷² Zakon Br. 02/L-17, [Zakon o socijalnoj i porodičnoj službi](#), Član 8.

²⁷³ MŽK je zaokružila sve iznose u ovom izveštaju na najbliži evro. Zakon Br. 07/L –014 [Zakon o izmenama i dopunama zakona br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), Tabela 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima), str. 27/68, avgust 2020. ali su potom premešteni u MSLV budžetu za 2020. godinu Tabela 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima), str. 27/68, avgust 2020. U početnom budžetu za 2020. godinu „Osnovni izdaci za skloništa“ bili su u nadležnosti Ministarstva zdravlja, ali su potom u izmenjenom budžetu, u istom iznosu, premešteni na MSLV; Zakon br. 06 / L –133 „Osnovni izdaci za skloništa“ bili su u nadležnosti Ministarstva zdravlja, u izmenjenom budžetu, u istom iznosu; Zakon br. 06/L –133 [Zakon o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2019. godinu](#), Tabela 3.1: Centralni budžet (u evrima), str. 27/67, februar 2019.

je ponovo uključila istu budžetsku liniju 2020. godine (za 880.000 €).²⁷⁴ Pre 2019. godine prihvatilišta su dobijala sredstva putem opšte budžetske linije MRSZ-a za socijalne usluge. Odsustvo namenskog budžeta ometalo je pravovremenu i adekvatnu isplatu sredstava, ponekad doprinoseći zatvaranju skloništa zbog kojih su žene i deca bili izloženi riziku.²⁷⁵ Uprkos napretku postignutom u uspostavljanju ove budžetske linije, ona nije trajna. Godine 2020. Ministarstvo pravde je takođe imalo budžetsku liniju za „Skloništa za VKT“ za državno Privremeno osiguranje za žrtve trgovine ljudima (u početku 100.000 evra, izmenjeno na 90.683 Evra).²⁷⁶

Grafikon 3. NSZNP Budžetiranje planirano od strane stuba

U zakonima o budžetu za 2017-2020. godine, opštine nemaju posebne budžetske linije povezane sa rodno zasnovanim nasiljem. Neki imaju budžet za socijalno stanovanje, primarnu zdravstvenu zaštitu i druge troškove iz kojih bi se mogla izdvojiti sredstva za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu, ali to nije jasno naznačeno u njihovim budžetskim linijama. Samo je opština Suva Reka imala budžet za „Podršku skloništu žrtava porodičnog nasilja“ u okviru budžetske linije za primarnu zdravstvenu zaštitu (2.200 Evra) za 2020. godinu.²⁷⁷

Sveukupno, NSZNP je planirao ukupan budžet od 10,5 miliona evra, od kojih se 7,3 miliona evra očekuje od vlade, a skoro 3 miliona od donatora (28%).²⁷⁸ Iako su se planirana izdavanja dis-

²⁷⁴ Za dalje informacije pogledajte MŽK, „[Zagovaranje vodi novu vladu Kosova da uspostavi budžetsku liniju za skloništa](#)“, 28 May 2020. Iako se razlikovalo od iznosa u kosovskom budžetu za 2020. godinu, prema AGE, 10 skloništa imalo je budžet od 600 000 (komentar na nacrt izveštaja, 2021).

²⁷⁵ Pogledajte MŽK, „[Ministarstvo će osloboditi dugo očekivana sredstva za prihvatilišta odobrena od strane Skupštine](#)“, 1 Mart 2019.

²⁷⁶ Zakon Br. 07/L-001 [O budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), Tabela 3.1: Centralni Budžet (u evrima), p. 38/55, Marta 2020. godine; Law No. 07/L-014 [Zakon o izmenama i dopunama zakona br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), Table 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima) str. 40/58, avgust 2020. godine,

²⁷⁷ Zakon Br. 07/L-001 [O budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), str. 51, Mart 2020. godine; Zakon Br. 07/L-014 [Zakon o izmenama i dopunama zakona br. 07 / L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosovo za 2020. godinu](#), str. 66, Avgust 2020. godine

²⁷⁸ MJ, [NSZNP](#), 2017. godine

tribuirala prilično ravnopravno po stubovima NSZNP, najmanji procenat finansiranja planiran je za zaštitu i koordinaciju (12%). Primetno je da je NSZNP planirao da uspostavi budžetsku liniju za opštinske kancelarije za rodnu ravnopravnost za podršku funkcionisanju CM (2.2.5.). Međutim, NSZNP nije predvideo budžet za ovo.

Odsustvo ove opštinske budžetske linije učesnici istraživanja su često spominjali. Prema NSZNP-u, MF je takođe trebalo da poveća budžet za resurse i osoblje za NCDV (2.3.7), ali izgleda da nije dodata jasna budžetska linija za stalno osoblje.

Što se tiče stvarnih budžetskih izdvajanja, NSZNP je predvideo da će nekoliko opština i ministarstava dodeliti sredstva, uključujući „ekonomsko osnaživanje žrtava u obliku subvencija od relevantnih ministarstava“ (4.2.1.). Iako se čini da NSZNP ukazuje da će se to odraziti na „budžetske linije“ svakog ministarstva i opštine, u kosovskom budžetu nisu identifikovane takve posebne budžetske linije. Niti budžeti tokom ovog vremenskog okvira nisu sadržali bilo kakvu referencu na planiranu „raspodelu budžetskih sredstava svakog ministarstva / institucije za posebne programe za žrtve [porodičnog nasilja]“ (4.2.2.). Uprkos tome, ministarstva i opštine su možda dodeljivala takva sredstva putem širih neodređenih budžetskih linija za subvencije. O ostalim budžetskim izdvajanjima za sprovođenje NSZNP-a govori se u narednim odeljcima u vezi sa odgovornim institucijama.

Dostupne su izuzetno ograničene informacije o budžetskim izdvajanjima za rešavanje oblika rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici. U budžetu se 2019. godine pominje da je „finansijska podrška žrtvama seksualnog nasilja tokom rata“ prioritet. Iako ne postoji posebna budžetska linija za ovu svrhu, izdvajanja su postojala u okviru ostalih budžetskih linija, uključujući komisiju za razmatranje prijave preživelih (20.500 EVR), plate sekretara komisije (18.540 EVR), za četiri OCD-a koje podržavaju žene preživele (96.000 EVR), i za penzije preživelih u okviru opšte budžetske linije MRSZ-a za penzije za civilne žrtve rata (1.098.319 €).²⁷⁹ Kao u ovom primeru, postoji mogućnost da se neke usluge planiraju kao deo opštih troškova institucija, što se ne može identifikovati s obzirom na to da Kosovo koristi kategorije rashoda umesto budžetiranja stavki po stavkama. Zapravo, sadašnji kosovski budžetski sistem otežava praćenje preciznih budžetskih raspodela, a nekoliko institucija sa kojima je MŽK razgovarala mogle bi da pruže tačne informacije u vezi sa svojim budžetskim izdvajanjima za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu.

Kao što je objašnjeno u [Pravnoj analizi](#), pravni mandat za finansiranje usluga podrške za nekoliko oblika rodno zasnovanog nasilja nije dovoljno jasan. Kao rezultat toga, institucije nisu ili nisu mogle da finansiraju ove troškove. Čak i za sprovođenje postojećih zakonskih odgovornosti, kao što je vezana za nasilje u porodici, „Ne postoji budžet“ bila je tema koja se često čula među učesnicima istraživanja u svim institucijama. Nedovoljna budžetska izdvajanja, posebno za usluge rehabilitacije i reintegracije, više puta su pominjani kao glavni izazovi u primeni zakonskog okvira za rešavanje nasilja zasnovanog na rodu. Nedovoljna budžetska izdvajanja takođe su otežala CSR-u, ZŽ-u i skloništima, između ostalog, da izvršavaju svoje dužnosti i odgovornosti definisane u SOP-ima, jer im nedostaju ljudski resursi i pristup pouzdanom prevozu.

²⁷⁹ Informacije pruža AGE, citirano u MŽK-u, „[Praćenje primene COR indikatora 5.c.1 na Kosovu 2020. godine](#)“, str. 3.

Zaključak

Nalazi sugerišu poboljšanja u znanju i stavovima odgovornih zvaničnika u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem. Međutim, sveobuhvatno razumevanje rodno zasnovanog nasilja i temeljno poznavanje oblika nasilja koji nisu nasilje u porodici i dalje su neadekvatni među mnogim zvaničnicima. Ispitanici iz različitih institucija imali su tendenciju da veruju da je primena zakonskog okvira poboljšana, iako nekoliko oblasti zahteva dalja poboljšanja. NSZNP je sproveden samo delimično, a napredak ka uspostavljanju usluga rehabilitacije i reintegracije bio je posebno ograničen. Izgleda da ranjive grupe nemaju dovoljno informacija ili pristupa uslugama sa presječnim pristupom rješavanju svojih potreba. Kosovu nedostaje sveobuhvatan pravni i politički okvir za lečenje različitih oblika rodno zasnovanog nasilja. Ovo je doprinelo nedovoljnom znanju, procedurama i budžetskim alokacijama za bavljenje svim oblicima rodno zasnovanog nasilja prema IK-u.

MEĐUINSTITUCIONALNA KOORDINACIJA

Ovaj odeljak govori o međuinstitucionalnoj koordinaciji. Prema međunarodnoj raspravi, države moraju da odrede zvanična tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procenu politika i mera za sprečavanje i rešavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja.²⁸⁰ Kosovo je uspostavilo koordinaciona tela na nacionalnom nivou, kao i unutar nekih opština, usredsređenih prvenstveno na nasilje u porodici i trgovinu ljudima (o kojima ovde nije reč). Pododeljci koji slede istražuju ih. Odnosno, pododeljci se fokusiraju na svako od sledećih tela i aktera: saradnja u prepoznavanju i podršci preživelim seksualnog nasilja u ratu;

Međuministarska koordinaciona grupa protiv nasilja u porodici; nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici; Agencija za ravnopravnost polova; i opštinski odgovor na rodno zasnovano nasilje.

Saradnja u prepoznavanju i podršci preživelim seksualnog nasilja u ratu

Od 1999. godine, nekoliko grupa za ženska prava (CSO-ima) pružaju sveobuhvatne psiho-socijalne, zdravstvene, pravne i ekonomske usluge ženama koje su pretrpele seksualno nasilje tokom rata. U 2014. godini, bivša predsednica Kosova Atifete Jahjaga osnovala je Nacionalni Savet za Preživele Seksualnog Nasilja tokom rata posebnim Predsedničkom uredbom. Savet je angažovao predstavnike ključnih ministarstava, OCD-a i međunarodne zainteresovane strane. Savet je nastojao da uspostavi poboljšani, bolje koordinirani odgovor na psiho-socijalnu podršku, zdravstvenu zaštitu, pravdu, pravno priznavanje i ekonomsko osnaživanje preživelih seksualnog nasilja vezanog za sukobe. Savet se raspustio nakon završetka mandata predsednice Jahjage 2016. Međutim, članovi grupe nastavili su da se neformalno sastaju kako bi planirali, koordinirali i primenili sveobuhvatne usluge podrške, prvenstveno finansirane od OCD-a i stranih donatora.

Nakon što je Skupština izmenila i dopunila zakon o statusu i pravima lica pogođenih ratom tako da 2015. godine uključi „Žrtve seksualnog nasilja“,²⁸¹ Vlada je donela uredbu kojom se utvrđuju uslovi, kriterijumi i procedure za priznavanje i verifikaciju statusa lica koji su pretrpeli seksualno nasilje vezano za sukobe 2016.²⁸² Uredbom su utvrđene dužnosti i odgovornosti Vladine Komisije za Priznavanje i Verifikaciju Statusa Žrtava Seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog Rata na Kosovu (Komisija). Od februara 2018. Komisija je pregledala prijave i potvrdila da ljudi koji su pretrpeli seksualno nasilje ispunjavaju uslove za državnu kompenzaciju. Na osnovu zakona, odobreni kandidati se zatim kvalifikuju za pristup pogodnostima, uključujući penziju, zdravstvene usluge, podršku rehabilitaciji, prioritetni tretman u traženju zaposlenja, poreske olakšice, stambeno zbrinjavanje, prioritet u pristupu

²⁸⁰ Član 10.

²⁸¹ [Zakon br. 04/L-172](#) o izmeni i dopuni [Zakona br. 04/L-054](#) o statusu i pravima mučenika, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja, civilnih žrtava i njihovih porodica.

²⁸² Vlada Kosova, [Uredba br. 22/2015 o definisanju postupka za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobođilačkog rata na Kosovu](#), shodno članu 93 o nadležnostima vlade (stav 4) [Zakona br. 04/L-172](#) o izmeni i dopuni [Zakona br. 04/L-054](#) o statusu i pravima mučenika, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja, civilnih žrtava i njihovih porodica, i [Uredba pravila i postupka vlade Republike Kosovo, br. 09/2011](#), Član 19.

javnom obrazovanju i besplatno obrazovanje na javnim univerzitetima.²⁸³

Usred ovih pozitivnih mera, Amnesty International izrazila je zabrinutost da je Zakonom definisano da se rat završava 20. juna 1999, pa diskriminiše žene silovane nakon toga; nekoliko žena, posebno Srпкиnja, Romkinja i neke Albanke, stoga nemaju pristup pomenutim državnim davanjima.²⁸⁴ Amnesty International je takođe primetio da zakon zabranjuje korisnicima da primaju dve penzije u slučajevima kada preživeli već primaju drugu isplatu u vezi sa ratom (npr. Za udovice čiji su muževi umrli ili povređeni). Žene moraju da biraju koju će korist dobiti, što podriva svrhu prepoznavanja da je ovaj ratni zločin počinjen nad njima posebno i da zaslužuju naknadu. Štaviše, zakon je preživelim dao samo pet godina da se odluče da se prijave za priznavanje i beneficije, što Amnesty International smatra prekratkim vremenskim periodom. Zapravo, s obzirom na još uvek prisutnu društvenu stigmatu koja okružuje seksualno nasilje i različite socijalne položaje i okolnosti žena, možda će trebati vremena da se žene jave da zatraže beneficije. U međuvremenu, period za prijavu treba da se završi već 2021. godine.

Vladina komisija stvorena za verifikaciju prijava uključuje izuzetno kvalifikovane i pažljivo odabrane stručnjake. Koriste procedure uspostavljene kroz opsežni konsultativni proces koji je angažovao aktivistkinje za ženska prava specijalizovana za rad sa preživelim ženama, u pravcu osiguranja ženske zaštite, dostojanstva i pune poverljivosti. Zbog toga je Komisija najavljena kao najbolja praksa u regionu.²⁸⁵ Ipak, Komisija je imala nekih izazova. Značajan broj primljenih prijava doprineo je određenim kašnjenjima u obradi prijava. S obzirom na njihovu profesionalnu stručnost, članovi Komisije takođe rade dodatne poslove i mogu da rade samo nepuno radno vreme na preispitivanju slučajeva. Dugotrajni sati provedeni u obradi prijava, zajedno sa odsustvom psihološkog nadzora usred često uznemirujućih priča koje svakodnevno čuju, mogu dovesti članove Komisije u opasnost od sagorevanja.

Međuministarska koordinaciona grupa protiv nasilja u porodici

Vlada Kosova je 2012. godine osnovala Međuministarsku koordinacionu grupu protiv nasilja u porodici, na osnovu Vladine odluke.²⁸⁶ Grupom predsedava Nacionalni Koordinator Protiv Nasilja u Porodici (NCDV) u Ministarstvu pravde (MP), a potpredsednik joj je ARP. Odluka ne navodi uloge i odgovornosti Grupe; Niti MŽK nije mogla da nađe zvaničnu politiku u kojoj se navodi njena uloga. Zvanični članovi Grupe su MP-i, MRSZ-i, Ministarstvo Unutrašnjih Poslova, Ministarstvo Zdravlja (MZ), Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije (MONT), MF-e, Ministarstvo Kulture, omladine i sporta, Kosovska policija i Kosovska Agencija Statistika. Državno Tužilaštvo, Sudski Savet Kosova (SSK), Kosovski Pravosudni Institut i Koalicija skloništa poslužili su kao posmatrači i stručnjaci. Grupa se, između ostalih, angažovala na izradi NSZNP-a za 2016-2020. godinu.²⁸⁷

²⁸³ Ibidem, Član 5.

²⁸⁴ Amnesty International. *Rane koje nam pale dušu*: Naknada za preživeli kosovske žrtve silovanja tokom rata, ali još uvek nema pravde, 2017. godine, str. 9.

²⁸⁵ Intervju MŽK, -a 2021. godine

²⁸⁶ Vlada Kosova, *Odluka br. 04/83*, 11. jula 2012. godine

²⁸⁷ Kao što se nalazi u: Ministarstvo pravde, *Izveštaj o oceni Kosovskog programa protiv nasilja u porodici i Akcionog plana 2011-2014*, 2015. godine

Izvešteno je da Grupa nije funkcionisala kako je prvobitno bilo predviđeno.²⁸⁸ Bez NCDV-a, sastanci su se održavali samo sporadično. Kada su održavani sastanci, imenovana ministarstva su, kako se izveštava, na sastanke slala ministarske Službenike za rodnu ravnopravnost (SRR). Iako su dali plodonosan doprinos raspravi, grupa je proistekla iz nekoliko akcija jer SRR-i nisu imali politički uticaj ili izvršna ovlašćenja da pokreću odluke naprijed, prema bivšem NCDV-u. SRR-i nisu zauzimali položaje u okviru svojih ministarstava koji su im omogućavali da uspostave i usvoje zvanične programe, strategije ili budžete za bolje koordinirani, međuinstitucionalni odgovor na nasilje u porodici.

Nacionalni koordinator protiv nasilja u porodici

Na osnovu Odluke koju je Vlada donela 11. jula 2012. godine, zamenik ministra pravde zauzima mesto Nacionalnog koordinatora protiv nasilja u porodici (NCDV), dok ARP zauzima mesto potpredsednika.²⁸⁹ Pod nadzorom NCDV-a i ARP-a, odgovorne institucije su 2013. godine²⁹⁰ stvorile SOP za zaštitu od nasilja u porodici. NCDV-i treba da nadgleda sprovođenje NSZNP-a na nacionalnom nivou; koordinirati mere i politike povezane sa nasiljem u porodici; nadgledati bazu podataka o slučajevima nasilja u porodici; i koordinira rad Međuministarske koordinacione grupe za nasilje u porodici. NCDV-i takođe izrađuje izveštaje o praćenju i proceni NSZNP.²⁹¹

S obzirom na to da zamenik ministra pravde mora da zauzima položaj NCDV-a, nakon pada vlade nakon oglasenja nepoverenja 10. maja 2017. godine, Kosovo nije imalo nijedan NCDV-i od juna 2017. do početka 2018. godine. Posle vlade ponovo se raspao u avgustu 2019. godine, radno mesto je ponovo bilo upražnjeno do jula 2020. godine. Ukratko, tokom trajanja NSZNP za period 2016-2020. godine, NCDV-i se promenio tri puta i mesto je ostalo neispunjeno više od godinu dana. Većina akcija za primenu NSZNP-a završena je tokom mandata drugog NCDV-a, koji je bio na ovom položaju najduži period (godinu i po). Međutim, odsustvo doslednog NCDV-a omelo je napredak u primeni NSZNP-a, kao i njegovom praćenju. Štaviše, promene u NCDV-u doprinele su nepravilnostima na sastancima Međuministarske koordinacione grupe.²⁹² Ovo ilustruje važnost postojanja stalnog NCDV-a kako bi se osigurao napredak u rešavanju nasilja u porodici. Štaviše, nedostatak ljudskih resursa u kancelariji NCDV-a ometao je njen rad.²⁹³ Kao što je predstavnik ARP-a izjavio tokom sastanka 2018. godine, „trenutak je da kancelarija Nacionalnog Koordinatora dobije stručno osoblje“.²⁹⁴ Prema ARP-u, „trebalo bi da postoji stalno osoblje koje će služiti kao institucionalna uspomena za svakog koordinatora koji dođe do trenutka kada bude imenovan drugi“.²⁹⁵

²⁸⁸ Intervju MŽK-a sa bivšim NCDV-om, 2021. godine, među drugima.

²⁸⁹ Vlada Republike Kosova, [Odluka br. 04/83](#), 11. jula 2012. godine

²⁹⁰ ARP, [Standardni operativni postupci za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu](#) [SOPs], 2013. godine

²⁹¹ MP, [NSZNP](#), 2017. godine

²⁹² Berisha i drugi za MŽK, [Sa reči na delana dela](#), 2017; Ministarstvo Pravde, [Kancelarija Ministra Pravde](#), 7. jula 2020. MŽK nije obavila razgovor sa novim NCDV-om za ovaj izveštaj, pošto je mesto bilo novoimenovano pred kraj terenskog rada. Ovo je potvrdio bivši NCDV.

²⁹³ Kosova Live, „Nacionalna baza podataka kreirana za žrtve porodičnog nasilja“ [["Krijohet databaza kombëtare e të mbijetuarve të dhunës në familje"](#)] [Samo na Albanskom], 13. Marta 2018. godine

²⁹⁴ Kosova Live, „Nacionalna baza podataka kreirana za žrtve porodičnog nasilja“ [["Krijohet databaza kombëtare e të mbijetuarve të dhunës në familje"](#)] [Samo na Albanskom], 13. Marta 2018. godine

²⁹⁵ AGE, komentar dat tokom stručne revizije nacrtu izveštaja, 2021. godine

U skladu sa zahtevom IK da odredi službena tela odgovorna za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i ocenu politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja,²⁹⁶ MŽK-a je neprekidno naglašavala potrebu da NCDV-u bude stalni građanski položaj sluga, a ne politički položaj. Ovo bi institucionalizovalo njegovu ulogu i sprečilo prekide u sprovođenju njenog mandata usred nestabilnog političkog okruženja na Kosovu.²⁹⁷ GREVIO je na sličan način preporučio u Crnoj Gori i u Srbiji da odgovarajuća koordinaciona tela budu u potpunosti institucionalizovana sa odgovarajućom raspodelom ljudskih i finansijskih resursa, da imaju jasne odgovornosti i da imaju posebna tela za sprovođenje i praćenje i procenu kako bi se osigurala objektivnost.²⁹⁸ Dakle, dok NCDV-a ispunjava zahteve IK-a kao koordinacionog tela za sprovođenje, praćenje i ocenjivanje, za poboljšanje odgovornosti, dobra praksa bi možda zahtevala razdvajanje funkcija primene i praćenja i ocenjivanja u zasebna odgovorna tela.

Ovo istraživanje je takođe ispitalo delovanje NCDV-a u pravcu primene NSZNP-a. U okviru aktivnosti „1.2.5. Odgovorna i profesionalna primena SOP-a“, NCDV-i je trebalo da uspostavi funkcionalne mehanizme za podnošenje žalbi kako bi ljudi mogli prijaviti nedostatke u institucijama koje obavljaju svoje dužnosti, ali izgleda da oni ne postoje.²⁹⁹ NCDV-i je zajedno sa ARP-om, resornim ministarstvima, lokalnim institucijama, donatorima i OCD-om trebalo da objavi „1.3.2. Nacionalna periodična istraživanja o fenomenu, nivou, profilu počinilaca / žrtava nasilja u porodici i „godišnji statistički bilteni o broju prijavljenih slučajeva i slučajeva lečenih na multidisciplinarni način“ (1.3.3.) Neke institucije su imale ove podatke, poput godišnjeg statističkog biltena ZZ-a, ali takvi podaci nisu objavljeni u okviru konsolidovanog izveštaja, osim u okviru ovog sadašnjeg izveštaja.

Prema Stubu 2, NCDV-i je trebalo da koordinira, zajedno sa ARP-om, „2.1.1. Revizija i pregled postojećih politika i programa“. ZZNP-i je još uvek u pregledu. ARP-i je ocenio primenu SOP-a u 2019. SOP-ovi će biti pregledani i potencijalno revidirani nakon kompletiranja pravnog okvira sa planiranim zakonskim izmenama. Nijedan proces nije završen i nijedna druga poznata politika i program nisu izrađeni u skladu sa ovim NSZNP-om.

NCDV-i je ispunio svoju odgovornost da uspostavi sistem upravljanja podacima za koordinirano postupanje predmeta od strane MK-a, zajedno sa opštinama (2.2.2.), Na dva jezika, uz podršku UN Žene (UNŽ).³⁰⁰ Potpisan je Memorandum o razumevanju između MP, ovlašćenog za koordinaciju sistema, i SSK-a, Kosovske Policije i Tužilačkog Saveta Kosova, obavezujući se da će podatke ubaciti u integrisanu bazu podataka.³⁰¹ Pored toga, pružaoci socijalnih usluga i skloništa mogu ubaciti informacije. Svi pružaoci usluga iz ovih institucija obučeni su za unos podataka i obuka je institucionalizovana, u slučaju fluktuacije osoblja.³⁰² Integrisana baza podataka pokriva sve oblike nasilja prema IK-a, kao i informacije o

²⁹⁶ Član 10.

²⁹⁷ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017, str. 84.

²⁹⁸ GREVIO *Izveštaj o osnovnoj proceni - Crna Gora*, 2018. godine, str. 19; *GREVIO Baseline Evaluation Report – Serbia, 2019*, str. 18.

²⁹⁹ Niti je MEST imao informacije o ovome.

³⁰⁰ Ministarstvo Pravde, *„Izrađena je nacionalna baza podataka preživelih od nasilja u porodici i nasilja nad ženama“*, 12 Marta 2018. godine

³⁰¹ UNW, *Kosovo počinje da koristi integrisanu bazu podataka za slučajeve porodičnog nasilja*, 2019. godine

³⁰² Informacije u ovom pasusu pružio je UNV tokom stručne revizije nacrt izveštaja, 2021. Iako je UNV do danas finansirao održavanje baze podataka, postojali su planovi da vlada počne da je finansira od 2021. Proces uspostavljanja baze podataka podrazumevao je konsultacije sa ženama organizacije i institucije za zaštitu prava, uključujući Agenciju za zaštitu ličnih podataka, u pravcu osiguranja zaštite ličnih podataka lica koja trpe nasilje.

počinocima, omogućavajući praćenje slučajeva kako ih tretiraju različite relevantne institucije. Kao „živi alat“, baza podataka se ažurira mesečno novim funkcijama, infografikama i tabelama, a sažeti podaci će na kraju biti javno dostupni, prema IK-a.³⁰³ Međutim, intervjui MŽK-a sugerisali su da svaka institucija ne unosi dosledno sve podatke, a periodični izveštaji predviđeni NSZNP-om još uvek nisu bili dostupni.

NCDV-i je navodno uspostavio „konsolidovani sistem praćenja i procene“ za praćenje primene NSZNP-a (2.3.8.); stvorili zajedničku bazu podataka slučajeva kojima pomažu policija, tužilaštvo i sudstvo; i obučeno osoblje za korišćenje ove baze podataka 2.3.9.).³⁰⁴ Međutim, izveštaji zasnovani na ovom sistemu i bazi podataka nisu javno dostupni, što otežava nezavisno praćenje napretka.

Pod Stubom 4, NCDV-i je trebalo da obezbedi „4.1.6. Obuka osoblja u postojećim skloništima kako bi bila spremna za pružanje kvalitetnih usluga, zasnovanih na različitim kategorijama ”žrtava nasilja u porodici, uključujući LGBT-i, Rome, Aškalije, Egipćane i druge manjine. Intervjuisano osoblje skloništa nije naznačilo da je pohađalo takvu obuku. Takođe, MRSZ-i bi možda moglo biti pogodnije za organizaciju i pružanje takve obuke u okviru svojih procedura izdavanja dozvola.

Agencija za ravnopravnost polova

Osnovana 2005. godine prema Zakonu o ravnopravnosti polova, Agencija za Ravnopravnost Polova (ARP) ima sedište u Kabinetu premijera. Zadatak je podizanja svesti; i promovisanje ravnopravnog učešća muškaraca i žena u političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu. Takođe nadgleda sprovođenje različitih zakona, akata i odredbi od strane relevantnih institucija. ARP-i podržava mrežu SRR-a u opštinama i ministarstvima i oni bi trebalo da izveštavaju ARP-i o svojim naporima na rešavanju nasilja u porodici. ARP je bila ključna institucija koja je angažovana u različitim radnim grupama na izradi zakona, politika i programa o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Kao što je pomenuto, ARP-i služi kao potpredsednik Inter-ministarske Koordinacione grupe protiv nasilja u porodici. ARP-i je vodio mnoge kampanje za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju, uključujući i seksualno uznemiravanje i porodično nasilje. ARP-i konsultuje i blisko sarađuje sa organizacijama za zaštitu žena, uključujući skloništa, u svim pravnim i političkim reformama, kao i naporima za podizanje svesti u vezi sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja.

U vezi sa NSZNP-i, ARP-i je imao nekoliko odgovornosti za podršku drugim institucijama. Odgovornosti koje su posebno dodeljene ARP-i obuhvatale su „2.1.2. Pregled potreba za dopunom i izmenama SOP obrazaca“, proces koji nije mogao da započne jer novi ZZNP-i nije izmenjen. Međutim, u međuvremenu, 2019. godine, ARP je podržao ovu inicijativu organizovanjem pet radionica. Zajedno sa MRSZ-om, MONT-om i MZ-i, ARP je takođe trebalo da pruži „4.1.8. Obuke za službenike za zapošljavanje, zdravstvo, obrazovanje, socijalne usluge i druge za rodno osetljiv pristup“. Obezbeđeno je nekoliko takvih obuka, uključujući podršku ostalih aktera. Samo u 2019. godini 218 učesnika je dobilo sertifikate.³⁰⁵ U međuvremenu, kao što je pomenuto, odgovori intervjuisanih zvaničnika sugerisu potrebu za daljom obukom o rodno osetljivom pristupu, a nekoliko ispitanika izjavilo je da nisu pohađali

³⁰³ Član 11.

³⁰⁴ UNW je podržao uspostavljanje baze podataka i obuku ([Kosovo počinje da koristi integrisanu bazu podataka za slučajeve porodičnog nasilja](#), 2019).

³⁰⁵ Komentar ARP-a o nacrtu izveštaja, 2021. godine

takvu obuku.

Tokom pandemije COVID-19 2020. godine, ARP-i je preduzeo inicijativu da obezbedi utočište za žene i decu žrtve nasilja dok se ne budu testirani na COVID-19, kao i na one koji su imali pozitivan test na COVID-19. ARP je blisko sarađivao sa MH-i, MP-i, UNŽ-a i UNFPA-a kako bi osigurao blagovremeno uspostavljanje ovog skloništa. Obezbeđivao je zaštitu za ove žene i decu, dok je sprečavao potencijalni rizik za žene, decu i članove osoblja u kosovskim već postojećim skloništima. ARP-i se takođe povezao sa finansijerima, uključujući UNŽ-a i UNFPA-a, radi koordinacije pravovremene distribucije hitnih zaliha u skloništa, uključujući odeću, hranu, sredstva za čišćenje, zaštitnu opremu za hitne slučajeve i drugu opremu.

Opštinski odgovor na rodno zasnovano nasilje

Nakon decentralizacije, opštine igraju važnu ulogu u upravljanju međuinstitucionalnim odgovorom na rodno zasnovano nasilje. Opštine upravljaju zdravstvom, obrazovanjem, obukom, zapošljavanjem i socijalnim službama. Oni se finansiraju prvenstveno putem budžetskih transfera iz opšteg kosovskog budžeta. Opštine u velikoj meri zavise od opšteg granta sa centralnog nivoa, koji čini više od 80% njihovog budžeta u skoro svim opštinama osim Prištine.³⁰⁶ Hipotetički, mogli bi da generišu sopstvene prihode, alocirajući ih na rešavanje problema poput rodno zasnovanog nasilja, ali malo njih to čini. Ovo oslanjanje na transfere budžeta centralne vlade znači da su opštine ograničene u iznosu finansiranja koji mogu zatražiti za finansiranje usluga za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja.

Intervjuisani opštinski službenici nisu imali obuku o rodno zasnovanom nasilju, a nekima je nedostajalo znanje i razumevanje seksualnog uznemiravanja, seksualnog nasilja, uhođenja i sakaćenja ženskih genitalnih organa. U praksi se čini da se opštine nisu mnogo bavile oblicima rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici, za šta imaju jasne nadležnosti. Prema SOP-ovima, Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu upravlja socijalnim službama, a Odeljenje za obrazovanje nadgleda obrazovanje za žrtve porodičnog nasilja, odrasle i decu. Međutim, intervjuisani opštinski službenici imali su malo ili nimalo znanja o SOP-ovima, NSZNP ili da su imali bilo kakve odgovornosti prema NSZNP-u.³⁰⁷ Generalno, ovaj nedostatak znanja mogao je doprineti lošem sprovođenju njihovih odgovornosti.

Pored podrške nekoliko aktivnosti u NSZNP-a, opštine su imale posebnu odgovornost da uspostave regionalna, međuopštinska partnerstva za identifikovanje, upućivanje, smeštaj, rehabilitaciju i osnaživanje žrtava porodičnog nasilja, u saradnji sa Ministarstvom Unutrašnjih Poslova (MUP) i MRSZ-a (2.3.4.). Prema MRSZ-u, 64 regionalna sporazuma su potpisana od 2017. do 2020. godine, a četiri opštine su podelile svoje budžete (Peć, Prizren, Mitrovica i Đakovica).³⁰⁸ Stoga se činilo da samo neke opštine dele budžete za suzbijanje nasilja u porodici, kao što je predviđeno NSZNP-om.

Mehanizmi za koordinaciju (MK) trebalo bi da sarađuju na rešavanju nasilja u porodici i upravljanju određenim slučajevima na opštinskom nivou, u skladu sa zakonskim okvirom. Članovi MK-a uk-

³⁰⁶ Državna Služba za Reviziju, *Izveštaj o reviziji učinka*, 2018. godine, str. 7.

³⁰⁷ Za ovaj izveštaj intervjuisana su četiri odeljenja u više opština: Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu, Odeljenje za ravnopravnost polova, Odeljenje za obrazovanje i Odeljenje za finansije. MŽK je obavila 28 intervju sa predstavnicima ovih odeljenja.

³⁰⁸ Podaci dostavljeni MŽK-u, Novembra 2020. godine

ljučuju SRR, KP, Sudije, CSR, ZZ, Opštinska odeljenja za obrazovanje, zavode za zapošljavanje, OCD, uključujući prihvatilišta, i, u nekim opštinama, žene članice opštinske skupštine.³⁰⁹ Prema NSZNP, Ministarstvo Uprave za Lokalnu Samoupravu (MULS) bilo je odgovorno za uspostavljanje MK u opštinama koje ih nisu imale (2.2.4) i stvaranje budžetske linije za opštinske kancelarije za rodnu ravnopravnost za koordinaciju MK (2.2.5.). Počev od 2017. godine, NSZN-i je predvideo da će se svake godine osnovati osam novih MK u opštinama u kojima nisu postojali. Kada su upitani, predstavnik MULS-a sa kojim je obavljen razgovor nije bio svestan ovih odgovornosti, što može objasniti zašto ih MULS nije primenila. Uspostavljeno je više MK-a, ali ne u svim opštinama. Od 2020. godine izgleda da 19 opština ima MK-a (50%). Međunarodni akteri poput UNŽ-a (devet) i OEBS-a (dvanaest) izvestili su o finansiranju uspostavljanja MK-a. Opštine, ARP i UNŽ sarađivali su na obuci više od 80 članova MK-a u sedam opština Severne Mitrovice, Zvečana, Leposavića, Zubinog Potoka, Gnjilana, Đakovice i Dragaša o SOP-ovima i drugim oblicima nasilja obuhvaćenim IK-a, fokusirajući se na sprečavanje ponovne viktimizacije.³¹⁰ Međutim, MLGA-a nije kreirala predviđenu budžetsku liniju koja bi omogućila Vladi Kosova da institucionalizuje budžetska izdvajanja za podršku MK-a.

Opštinski službenici za rodnu ravnopravnost (SRR) koordiniraju MK-a u većini opština. Postoje izuzeci, kao u Uroševcu, gde zamenik gradonačelnika koordinira MK-a.

Navodno je u nekim opštinama SRR-ima nedostajalo političkog uticaja ili podrške posrednika moći unutar opštine, što im je ometalo sposobnost da obezbede političku podršku i odgovarajuća budžetska izdvajanja za rad MK-a.³¹¹ NSZNP-a je takođe predvideo da će svi SRR proći obuku kako bi povećali svoje kapacitete za koordinaciju MK-a. Dok neki SRR-i pohađali takvu obuku, većina nije. Čak i nakon pohađanja specijalizovane obuke, nekim SRR-ima nedostajalo je znanja i razumevanja o rodno zasnovanom nasilju.³¹²

NSZNP-i je predvideo da će opštine odražavati nove odgovornosti SRR-a u njihovim opisima poslova i povećati njihove zarade, nadoknađujući im povećane odgovornosti (2.2.1.). MŽK-a nije pronašla dokaze da su opštine revidirale opise poslova SRR-a ili povećale svoje plate. Jedan SRR-i je objasnio da nisu čekali da opština da njih podsticaj za rad; MK je preuzeo inicijativu da izradi sopstvenu strategiju za postupanje u slučajevima. „Kada imamo moćan mehanizam, onda je sve u redu i podrška je jasna“, rekao je SRR-i.³¹³ Iako je za pohvalu, kao što predviđaju Međunarodna zajednica i NSZNP-i, funkcionisanje MK-a na celom Kosovu ne bi trebalo da bude prepušteno individualnoj volji, već institucionalizovani pristup.

Uvodi se da nijedna opština nije dodelila sredstva za rad SRR-a u vezi sa MK-ima.³¹⁴ Iako neke opštine imaju opšte budžetske linije za rodnu ravnopravnost, one nisu namenjene MK-ima ili za rešavanje nasilja u porodici. Na primer, SRR u Mitrovici je prijavljen da ponekad koristi budžetsku lini-

³⁰⁹ UNW, izveštaj o napretku dostavljen MŽK 18. maja 2020, neobjavljen, 2019. godine

³¹⁰ UNW, komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

³¹¹ Intervju MŽK sa bivšim NCDV, 2021.

³¹² Tumačenje MŽK zasnovano na intervjuima sa GEO i datim komentarima.

³¹³ Intervju MŽK sa GEO, 2020.

³¹⁴ Intervju MŽK sa bivšim NCDV, 2021.

ju za rodnu ravnopravnost za rešavanje nasilja u porodici.³¹⁵ Međutim, opštinski budžet ne precizira iznos sredstava dodeljen za nasilje u porodici ili za podršku MK. Zapravo, stalno izražena zabrinutost među članovima MK-a, posebno SRR-a, bio je nedovoljan budžet za MK da nude usluge predviđene NSZNP-u.

Ostale institucije angažovane na MK-ovima su generalno složene da su MK-i znatno olakšale upravljanje predmetima, kao i olakšale saradnju među institucijama. Suprotno tome, ispitanici u nekim opštinama izvestili su da se opštinski saveti nisu redovno sastavljali i da neke od odgovornih institucija uopšte nisu učestvovala. Neke MK-a nisu imale odgovarajući prostor za sastanke.

Opštine treba da obezbede uključivanje žrtava porodičnog nasilja u „postojeći program“ i da naprave nacрте „programa za ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja u porodici, u saradnji sa privatnim preduzećima i donatorima“ (4.3.5.). MŽK-a nije identifikovala nijedan primer za to. Ni u jednoj od sedam opština koje je UNŽ-u nadgledao 2019. godine nisu rukovodioci podržavali žrtve putem EO-a u zapošljavanju.³¹⁶ U 2018. godini, ovih sedam opština podržalo je samo sedam žena uz naknade za kiriju, socijalno stanovanje i stručno usavršavanje. Od svih prijavljenih slučajeva (266), UNŽ-a je otkrio da su MK-i pomogli 137 žena, ali izgleda da nijedna nije postala potpuno autonomna, uglavnom zato što nisu obezbedili zaposlenje. Iako NSZNP-i ima posvećenu reintegraciju, ponavlja temu među ispitanicima iz relevantnih institucija, uključujući članove MK-a, bio je nedostatak programa reintegracije za žrtve, posebno stanovanje i zapošljavanje. Iako NSZNP-i ima stub posvećen reintegraciji, ponavljana tema među ispitanicima iz relevantnih institucija, uključujući članove CM-a, bio je nedostatak programa reintegracije za žrtve, posebno stanovanja i zapošljavanja.

Pored toga, NSZNP-i je opštinama dodelio nekoliko odgovornosti vezanih za sklonište i socijalno stanovanje. Opštine su morale da otvore „sklonište za dečake i muškarce žrtve porodičnog nasilja“ (4.1.5.). To nije postignuto. Možda je činjenica da NSZNP-i nije precizno odredila koja opština ima finansijsku obavezu da otvori ovo prihvatilište doprinela da se ova aktivnost ne sprovede. Opštine su takođe imale odgovornost da obezbede dugoročno sklonište za žrtve, kroz „sporazume o razumevanju između opština, skloništa, CSR-a i Komisije za Socijalno Sklonište, uključujući i regionalno sklonište putem međuopštinskih sporazuma“ (4.1.7.). MŽK-i je utvrdila da su Đakovica, Gnjilane, Severna Mitrovica i Prizren rezervisali socijalni smeštaj za žrtve, ali ostale opštine sa kojima su razgovarali nisu.³¹⁷ Opštine takođe treba da sarađuju sa MRSZ-om kako bi obezbedile opštinske objekte koji će služiti kao sklopovi za nasilje u porodici, kao i da žrtve uključe u kategoriju socijalnog stanovanja (4.3.1.). Nekoliko opština je ponudilo opštinske posede za skloništa (npr. Gnjilane, Prizren, Đakovica, Peć), a neke opštine podržavaju skloništa u plaćanju kirije.³¹⁸ Međutim, nemaju sva skloništa stalne prostore koje finansira država. Posebno, tokom pandemije COVID-19, vlada je koristila javnu imovinu u Prištini za prethodno pomenuto privremeno sklonište. Bilo je nejasno da li su opštine koristile neke druge vladine

³¹⁵ Ukupan budžet kancelarije GEO-a iznosio je 37.312 evra u 2018. godini, 30.513 evra u 2019. godini i 28.007 evra u 2020. godini.

³¹⁶ UNW, izveštaj o napretku dostavljen MŽK 18. maja 2020, neobjavljen 2019. Izveštaj je nadgledao sedam opština koje je UNV podržao: Gnjilane, Đakovica, Dragaš, Severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Le-posavić.

³¹⁷ Potvrđeno NCDV-om (intervju za MŽK, 2021. godine).

³¹⁸ Prema MRSZ, Prizren je obezbedio do 17 stanova u datoj godini od 2017. godine za privremeno socijalno stanovanje, a Gnjilane ih ima. Ukupno je 57 žrtava boravilo u njima od 2017. do novembra 2020. godine (Korespondencija MŽK sa MRSZ, novembar 2020. godine).

objekte za skloništa ili socijalna stanovanja, uključujući zaplenjenu imovinu (4.3.2.).³¹⁹ Opštine bi takođe trebale podržati skloništa koristeći svoj godišnji budžet za usluge kupovine (4.3.4.). Neke opštine su podržale skloništa, ali ne sve i, opet, takva podrška nije institucionalizovana.

Zaključak

Kosovo ima nekoliko koordinacionih tela, usmerenih prvenstveno na rešavanje nasilja u porodici i seksualnog nasilja počinjenog tokom rata. Što se tiče seksualnog nasilja počinjenog tokom rata, OCD-a za ženska prava pružaju većinu sveobuhvatnih usluga. Vladina Komisija za razmatranje zahteva za priznavanje i državne beneficije najbolja je praksa. Međutim, njen mandat će uskoro isteći i odgovarajuće zaštite ne postoje za sve žene. Kosovo nema koordinaciona tela za rešavanje oblika rodno zasnovanog nasilja u delokrugu IK, osim nasilja u porodici i trgovine ljudima.

Koordinacionim telima koja se bave nasiljem u porodici nedostaje jasan mandat utvrđen zakonom na nacionalnom nivou, a samim tim i dosledni ljudski i finansijski resursi kako bi se osiguralo njihovo pouzdano funkcionisanje. To uključuje jasne uloge, odgovornosti i razdvajanje dužnosti sprovođenja, praćenja i evaluacije. Više opštinskih upravnika osnovano je u opštinama i njihovo funkcionisanje je poboljšano od 2017. Ipak, nekoliko opština još uvek nema funkcionalne opštinske uprave, kao što je predviđeno NSZNP-om. Svi vodeći opštinski direktori u SRR-u nemaju adekvatno znanje, kapacitete, ažurirane opise poslova, odgovarajuću nadoknadu i politički uticaj za ovaj zadatak, prema NSZNP-u. Opštine nisu dodelile dovoljne budžete za sveobuhvatne usluge rehabilitacije i reintegracije usredsređene na žrtve, kao što predviđaju IK i NSZNP-a.

POLICIJA KOSOVA

Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) mora osigurati da policija bude obučena i sposobna da zaštiti i podrži sve žrtve rodno zasnovanog nasilja. Kosovska Policija (KP) odgovorna je za istragu i krivično gonjenje svih zločina koji uključuju rodno zasnovano nasilje, ako su definisani KZK-om i ZKPK-om; odgovaranje na izveštaje o nasilju u porodici prema ZZNP;³²⁰ sprovođenje procena rizika za žrtve; upućivanje žrtava na službe podrške; izvršavanje naloga za zaštitu i obrada TEPO predstavi.³²¹ KP Jedinice za Istraživanje Nasilja u Porodici (JINP) uključuju žene i muškarce policajce u svakoj opštini koji su posebno obučeni za bavljenje slučajevima nasilja u porodici. Šef Regionalne Kosovske Policijske Jedinice Protiv Nasilja u Porodici određuje odobravanje TEPO-a. U međuvremenu, Policijski Inspektorat sprečava, otkriva i istražuje krivična dela i druga kršenja od strane policijskih službenika.³²²

KP je obično prva tačka kontakta za nekoga ko je doživeo rodno zasnovano nasilje. Stoga KP ima tendenciju da bude prva institucija koja pokreće sprovođenje SOP-a povezanih sa nasiljem u porodici, odnosno trgovinom ljudima. Za podršku žrtvama neophodan je profesionalan i adekvatan

³¹⁹ Kao što je predviđeno prema ZKPK o oduzetoj imovini, član 284 (4).

³²⁰ Član 24.

³²¹ ARP, [SOP-i](#), 2013. godine

³²² Zakon Br. 03/L –23 I [o Policijskom inspektoratu Kosova](#).

odgovor, jer bi neadekvatan odgovor mogao dovesti do ponovne viktimizacije.³²³ Loš policijski odgovor takođe može dovesti do toga da potencijalni slučaj ne bude zvanično podnet. KP navodno nema standardizovan pristup u reagovanju na slučajeve u različitim regionima, što je prikazano odloženim lekarskim pregledom žrtava, što može potkopati pronalaženje fizičkih dokaza.³²⁴

Prvi koraci uključuju sprovođenje pravilne procene rizika situacije, procenu potencijala za kontinuirano nasilje i potrebne usluge, kao i obezbeđivanje dokaza. Nakon procene rizika, policija ima obavezu da zaštiti žrtve i obavesti ih o njihovim pravima, što može uključivati informisanje o raznim vrstama naloga za zaštitu, davanje TEPO-a i povezivanje sa drugim akterima radi pružanja psihološke podrške, pravne pomoći, skloništa i druga pomoć.³²⁵ Moraju imati odgovarajući plan zaštite za žrtvu nakon što se žrtva izvuče na sigurno. Policija takođe mora pratiti žrtvu do njenih kuća kako bi sakupila njihove stvari ako se to zatraži. Svaka policijska jedinica mora osigurati da u svom okrugu ima dovoljno ljudskih i tehničkih resursa za borbu protiv nasilja u porodici.³²⁶

Da bi ispitala bilo kakve promene u institucionalnoj svesti i učinku od 2017. godine, MŽK-i je 2020. godine obavila 37 intervju sa policajcima širom Kosova. Što se tiče znanja, polovina ispitanika prepoznala je da nasilje zasnovano na rodu uključuje nasilje počinjeno nad nekim zbog njegovog pola, ali drugima ovo nedostaje konceptualno razumevanje. Policajci su periodično identifikovali fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje kao oblike rodno zasnovanog nasilja. Policajci su takođe prepoznali nova krivična dela u KZK-u poput seksualnog uznemiravanja, sakaćenja ženskih genitalnih organa i uhođenja. Međutim, policajci su obično mešali rodno zasnovano nasilje sa nasiljem u porodici i imali manje znanja o seksualnom nasilju i seksualnom uznemiravanju.

Intervjuisani službenici nisu se direktno bavili nijednim slučajem seksualnog uznemiravanja, sakaćenja ženskih genitalija ili vreba, niti su čak čuli za bilo koji takav slučaj da je prijavljen ili procesuiran. KP još nije zabeležila slučajeve sakaćenja ženskih genitalnih organa, a prijavljeno je i nekoliko slučajeva seksualnog nasilja, mada su se izveštaji o silovanjima vremenom povećavali (grafikon 4).³²⁷ To je možda zato što se ljudi plaše da to prijave, s obzirom na njegovu privatnu i osetljivu prirodu. U nekim slučajevima, možda policija nije evidentirala takve slučajeve ili odvrćala žene od podnošenja slučajeva.³²⁸ Druga istraživanja sugeriraju da policija nije uvek tretirala odgovarajuće seksualno uznemiravanje i druge

„Slučajevi [nasilja u porodici] iz zajednice LGBTIAK + retko se prijavljuju policiji, jer policija [ove zločine] klasifikuje kao zločine iz mržnje, a ne kao krivična dela nasilja u porodici i ne tretira ih prioritarno.“

- Aktivista

³²³ Morina, D. i Demolli, L., *Rodno zasnovano nasilje na Kosovu: kritički pregled policijskog odgovora*, 2019. godine

³²⁴ EULEX, komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

³²⁵ AGE, *SOPs*, 2013, str 31.

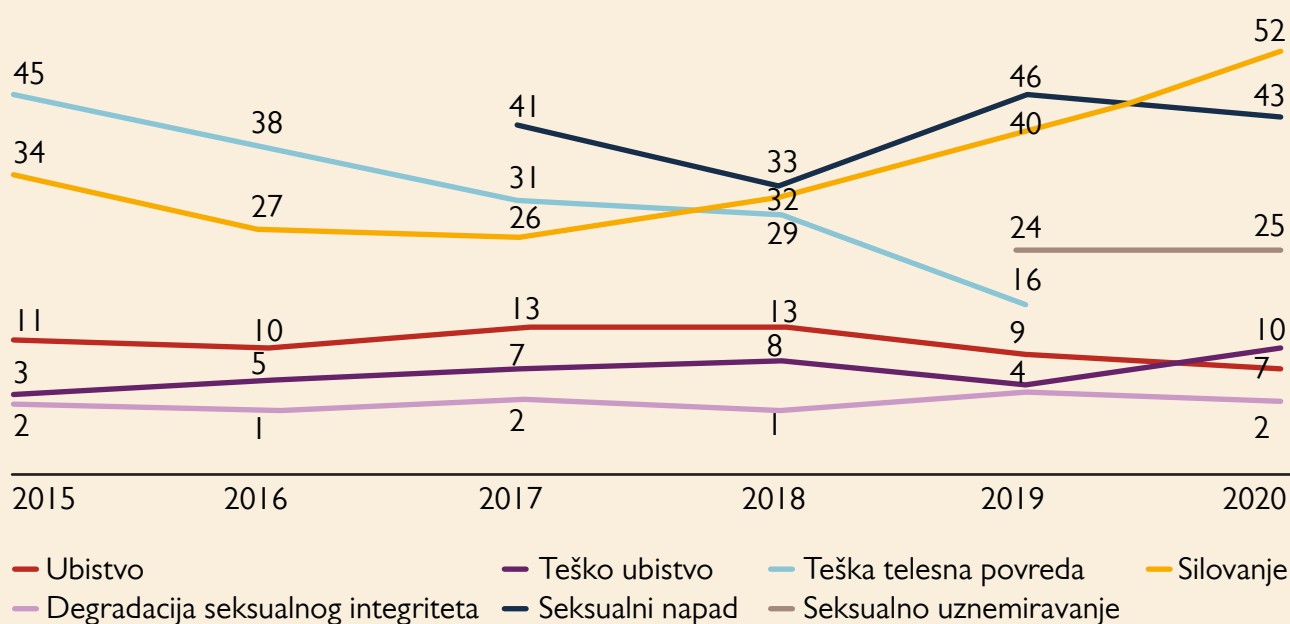
³²⁶ Ibidem I MJ, *NSZNP*, 2017. godine

³²⁷ Izvor: KP. MŽK je kombinovao slučajeve u skladu sa novim i starim člancima KZK-a za objedinjeni prikaz podataka. Grafikon uključuje samo nasilje nad ženama, jer su u približno 90% svih slučajeva seksualnog nasilja tokom ovog perioda žene bile žrtve. Iako je više muškaraca nego žena bilo žrtava ubistava i telesnih povreda, takvo nasilje nad ženama je mnogo verovatnije da će izazvati rodno zasnovano nasilje, to je nasilje počinjeno nad ženama jer su žene; štaviše, takvo nasilje često čini muški član porodice.

³²⁸ Razgovori MŽK sa mladim ženama i nadgledanje, 2020. godine

oblike seksualnog nasilja.³²⁹ Policajci su rekli žrtvama da im treba još dokaza; a neki službenici su davali pogrdne komentare, pitajući ih neprimerene pitanja ili zatražio da žrtve ponove svoju priču više puta, potencijalno doprinoseći ponovnoj traumatizaciji. Malo je takvih slučajeva istraženo nakon početnog uzimanja.³³⁰ S obzirom na to da intervjuisanim službenicima nedostaje iskustva u lečenju takvih slučajeva, MŽK-a nije mogla da proceni njihov odgovor.

Grafikon 4. Zločini nasilja nad ženama prijavljeni kosovskoj policiji, 2015 -2020

Što se tiče, neki policajci su i dalje imali stavove koji su ličili na optuživanje žrtava. U vezi sa slučajem koji je uključivao ponovljeno silovanje i viktimizaciju maloletnika od strane policajca i profesora škole, policajac je rekao:

Svi [problemi povezani sa ovim slučajem] povezani su sa ovom ženom, za koju mislim da ne može biti bez muškarca. ... Sa svima koje je ta devojka imala u kontaktu, završila je u hotelu. Zašto je sve vezano za ovu žensku?

Ispitanik sugerše da je devojčica kriva što je silovana, jer, prema njegovom mišljenju, „ne može biti bez muškarca“. Takvo okrivljavanje žrtve može otežati pristup pravdi i pristup zaštiti i dobrobiti žrtve usredsređen na žrtvu. Objašnjavajući Izveštaj IC-u ističe da mere i usluge koje ne uzimaju u obzir na odgovarajući način razarajuće posledice nasilja i dužinu procesa oporavka ili koje se neosetno odnose prema žrtvama, rizikuju ponovnu viktimizaciju korisnika usluga.³³¹

³²⁹ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počinioc*e, 2018. godine

³³⁰ Ibidem.

331 ³³¹ ["Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici"](#), Istanbul, 11.V.2011, str. 117. Zaštitne i pomoćne službe, uključujući i kontekst policije, moraju imati za cilj izbegavanje sekundarne viktimizacije prema Međunarodnoj krivičnoj zajednici (član 18.3).

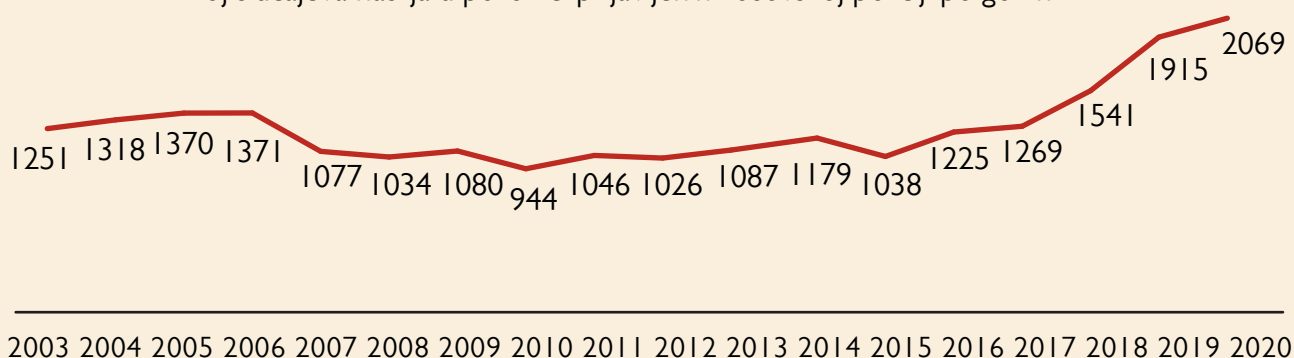
Krivljenje žrtve

Prema Američkom psihološkom udruženju, „Okrivljavanje žrtve“ socijalno je psihološki fenomen u kojem pojedinci ili grupe pokušavaju da se izbore sa lošim stvarima koje su se dogodile drugima pripisujući krivicu žrtvi traume ili tragedije.

Optuživanje žrtve služi za stvaranje psihološke distance između okrivljenika i žrtve, može racionalizovati neuspeh da interveniše ako je okrivitelj bio usputni promatračistvara psihološku odbranu okrivljenika od osećanja ranjivosti.

KP je imala znatno više iskustva sa slučajevima nasilja u porodici nego sa slučajevima seksualnog nasilja. Službenici su generalno verovali da su KP i druge relevantne institucije koje se bave nasiljem u porodici svesnije svojih dužnosti i načina postupanja sa takvim slučajevima nego što su bile 2017. Rekli su da se, od kada je novi KZK-a nasilje u porodici uključio kao specifično krivično delo, ti slučajevi tretiraju sa prioritetom, više nego 2017. U međuvremenu, intervjuisani službenici imali su samo delimično znanje u vezi sa NSZNP-i SOP. Iako su čuli za ove dokumente, pokazali su malo znanja o njihovom preciznom sadržaju ili primeni.

Grafikon 5. Broj slučajeva nasilja u porodici prijavljenih kosovskoj policiji po godini

Od 2017. godine prijavljuje se više slučajeva nasilja u porodici. Podaci koje pruža KP ilustruju eksponentan porast prijavljenih slučajeva (grafikon 5). Generalno, ispitanici su ovo povećanje pripisali poboljšanoj upućenosti ljudi o svojim pravima i poboljšanom poverenju u institucije (i ne nužno povećanju nasilja). Službenici KP to su pripisali povećanom poverenju u policiju. Prijavljivanje nasilja je takođe postalo lakše; KP telefonska aplikacija za prijavu zločina ažurirana je tako da uključuje nasilje u porodici, a ovo je široko oglašavano uz podršku UNŽ.³³² Neki su značajan porast slučajeva

“Postoje mnoge stvari koje treba poboljšati, ali policija je institucija koja treba da postupa sa kredibilitetom prema slučajevima nasilja u porodici, posebno za članove LGBTI zajednice. “

- **Activist**

³³² UNW, komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine.

prijavljenih 2020. godine pripisali povećanju nasilja usred pandemije COVID-19.³³³

Usred često citiranih poboljšanja u poverenju, intervjui sa potencijalno ranjivijim grupama sugerišu da se ne osećaju svi ugodno kad se obraćaju policiji za pomoć. Zabrinutost je postojala naročito zbog prijavljivanja ranog braka:

Te [maloletne brakove] ne prijavljujemo policiji, jer nam kažu: „Oni su ono što jesu i ne možemo ih promeniti jer oni imaju tradiciju zajednice“.

Takve zabrinutosti koje su pokrenule aktivistkinje koje rade sa Romkinjama, Aškalijkama i Egipćankama zahtevaju obraćanje, tako da veruju da će ih policija podržati ako se jave. Ako se ne osećaju sigurno prijavljujući takva krivična dela, policija ne može ispuniti svoju dužnost da zaštiti decu, kao među najugroženijima. Zapravo, Međunarodna zajednica jasno stavlja do znanja da su kulturne relativističke percepcije irelevantne kada je u pitanju osiguranje zaštite od rodno zasnovanog nasilja. Ako takva percepcija Roma, Aškalija i Egipćana zaista postoji među policajcima, to zavređuje pažnju. Štaviše, možda bi rad policije u zajednici mogao doprineti poboljšanju odnosa i poverenja, zajedno sa fokusiranom obukom koja integriše lokalno relevantne kulturne i rodne aspekte.³³⁴

Prema zapažanjima posmatrača MŽK, tokom saslušanja 4. aprila 2020. godine u Osnovnom Sudu u Prištini, policija je pratila navodnog počinioca M.G. Kada se saslušanje završilo, posmatrači MŽK su primetili kako je policajac pitao ženu koja je prijavila nasilje D.G.,

„Zašto mu se ne vratiš... da se pomirite?“

Generalno, policajci sa kojima je obavljen razgovor znali su da bi trebalo da vode slučajeve po službenoj dužnosti kada sumnjaju da je počinjeno krivično delo koje uključuje rodno zasnovano nasilje, čak i ako žrtva povuče svedočenje. Međutim, u praksi su se dogodili izuzeci, kako je opisao sudski nadzornik: „Nakon početne prijave o porodičnom nasilju, kosovska policija

nije prosledila slučaj tužiocu jer je supruga oprostila mužu za upotrebljeno nasilje...“³³⁵ Iako poboljššan od 2017. godine,³³⁶ još uvek se dešavalo da se neki takvi slučajevi dešavaju kada policija nije predala slučajeve tužilaštvu kada su počinjeni zločini i podstičući porodicu da se „pomiri“ (vidi okvir).

Policajci su uglavnom znali da žrtvama moraju pružiti zaštitu. Međutim, nedostajalo im je znanje u vezi sa svim relevantnim koracima koje predviđa Međunarodna zajednica. Na primer, ARP je primetio nedostatke kod policijskih službenika koji sprovode procene rizika.³³⁷ Iako je NSZNP-i predvideo da KP treba da preduzme „posebnu procenu okolnosti i upravljanje rizikom u svim krivičnim delima sa elementima DV-a“ (3.2.1.), Intervjui i nadzor MŽK-a takođe su utvrdili da policija nije uvek sprovodila analize rizika. 2018. godine, propust policije da sprovede odgovarajuću procenu rizika, omogućio je

³³³ Farnsworth i drugi za MŽK, *Pandemija ne zna za pol? Analiza rodno zasnovanog budžeta: Odgovor vlade Kosova*, 2020. Godine.

³³⁴ Anitha, S. i Gill, A., „Prisila, saglasnost i rasprava o prisilnom braku u Velikoj Britaniji“, *Feminist Legal Studies*, 17 (2), 2009, 165-184, str. 175.

³³⁵ Osnovni Sud u Peći, Predmet P. br. 1720/2019. godine

³³⁶ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017.

³³⁷ ARP, „*Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu*“, 2019. godine, str. 126 i 154.

fatalnu prepirku.³³⁸

U 2017. godini, policija je izjavila da je često uklanjala žrtve iz domova i odvodila ih u policijsku stanicu nakon početne prijave nasilja, dok su se počinioци vraćali u zajednički dom.³³⁹ Ova praksa se nastavila i 2020.³⁴⁰ Generalno, gotovo trećina svih ispitanika MŽK-a u istraživanju složila se da žena treba da ode u sklonište, a muškarac da ostane kod kuće. Umesto toga, prema SOP-ima, u takvim situacijama policija treba da zadrži osumnjičenog počinioца.³⁴¹ Štaviše, policija bi trebalo da obavesti žrtve da mogu dobiti naloge za zaštitu da uklone počinioce iz zajedničkog doma. Uklanjanje počinioца i omogućavanje žrtvi da ostane treba da bude prioritet, kao što se ogleda u IK.³⁴²

U slučaju broj 145/2020, koji je nadgledala MŽK, nakon sudskih ročišta 25. juna 2020. i 9. jula 2020. u Osnovnom Sudu u Prizrenu, Ogranak Suva Reka, policiji je naloženo da isprate D.G.-a da uzme njene lične stvari iz kuće u kojoj je, njen počinilac živeo. Čak i sa sudskom presudom, policija u Suvoj Reci je nije ispratila.

Policijski službenici su ukazali da ekonomska zavisnost žena od počinilaca i nedostatak imovinskih prava znače da žene nastavljaju da borave sa počinioциma, čak i kada su nalozi za zaštitu podrazumevali mere udaljavanja počinilaca od žrtava. Zbog toga su, između ostalih razloga, policajci rekli da se i dalje suočavaju sa poteškoćama u sprovođenju naloga za zaštitu.³⁴³ Ispitanik je rekao:

[Mi] smo ti koji često moramo da primenimo nalog za zaštitu. Nama kao policijskim službenicima je nemoguće da to uradimo, kada su dodeljene žrtvi i počinioцу koji žive zajedno, da nadgledamo da li se krši [mera neprilaženju žrtvi]. Može se dogoditi krivično delo. Teško nam je nadgledati [ovo] kada počinilac i žrtva žive zajedno.³⁴⁴

Zahtev i pružanje dodatnih mera, poput uklanjanja počinioца iz zajedničkog prebivališta ili zahteva od njega da plaća kiriju, mogu se koristiti za izbegavanje takvih situacija, omogućavajući lakše izvršenje naloga za zaštitu. Policija može obavestiti žrtve o njihovom pravu da zahtevaju takve mere.

Od 2020. godine, službenici uglavnom nisu znali u kojoj meri je KP primenio NSZNP-i. Analiza MŽK-a sugerise da je KP napredovala od 2017. godine, delimično sprovodeći svoje odgovornosti. NSZNP-i je predvideo „I.I.I.I. Stalna obuka i sertifikacija policijskih službenika usredsređena je na nasilje u porodici, na dobro definisane teme i odobrene module “. Iako je sva policija JNPPK-a bila

³³⁸ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D., *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Uklanjanje nekažnjivosti za počinioce*, 2018. godine

³³⁹ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

³⁴⁰ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

³⁴¹ AGE, *SOPs*, 2013, str. 31.

³⁴² „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011. godine, paragraf 264.

³⁴³ ZZ je takođe primetio da bi KP mogla da poboljša svoje nadgledanje naloga za zaštitu (intervjui MŽK, 2020); Prema OEBS-u, oko 74% naloga za zaštitu nadgleda policija (podaci dostavljeni MŽK, 2020).

³⁴⁴ KŽN interview with a police officer, 2020. Godine

obučena, drugi ispitanici sa kojima je razgovarala MŽK-a nisu bili obučeni.³⁴⁵ Inače, MŽK-a je utvrdila da je postignut određeni napredak. Intervjuisani policajci obično su izjavili da su učestvovali u najmanje jednoj obuci za rodnu ravnopravnost i sprečavanje nasilja u porodici koju je od 2017. godine nudila Kosovska Akademija za Javnu Bezbednost (KAJB) ili drugi subjekti. Policijska evidencija takođe sugerise da je u 2017. godini 38 učesnici su učestvovali u tri obuke, a u 2018. godini je na dve obuke učestvovalo 25 oficira. Misija Vladavine Prava Evropske Unije na Kosovu (EULEKS) obučila je približno 60 osoba koje su reagovale prvi put 2020. godine.³⁴⁶ sve u svemu, čini se da je učestvovao prilično mali procenat policijskih snaga, možda zato što obuka nije bila obavezna. nije bilo jasno da li je obuka uvek jačala profesionalne kapacitete.

U 2017. godini, nadzor MŽK-a sugerisao je da se policija ponekad bori da pomogne žrtvama jer nekim stanicama nedostaje određeni prostor za razgovore. NSZNP-i je predvideo da će MUP obezbediti odgovarajuću infrastrukturu za policiju (3.2.2.). Navodi se da svaka KP stanica u svim opštinama sada ima najmanje jednu sobu za intervjuisanje žrtava. MUP je takođe bio odgovoran za to da policajci govore srpski jezik, između ostalih relevantnih jezika (npr. Turski, Romski) (3.2.3.). Ovo je takođe prijavljeno kao završeno.

Zaključak

Iako policijski službenici imaju opšte znanje o raznim oblicima nasilja u vezi sa krivičnim delima, uključujući nova krivična dela u KZK-u, oni su obično mešali rodno zasnovano nasilje sa porodičnim nasiljem. Temeljno razumevanje različitih oblika seksualnog nasilja takođe se činilo ograničenim. Krivljenje žrtava i kulturno relativno opravdanje za nedovoljan policijski odgovor još uvek mogu postojati. Čini se da policajci i dalje teže da uklanjaju žrtve, a ne počinioce iz zajedničkih prebivališta. Niti policija uvek sprovodi sveobuhvatne procene rizika kako bi osigurala adekvatnu zaštitu žrtava. Ipak, čini se da su se celokupni odgovori KP na nasilje u porodici i primena NSZNP-a poboljšali, mada se čini da je potrebna dalja obuka

INSTITUT ZA SUDSKU MEDICINU

Institut za sudsku medicinu (ISM) olakšava istragu bilo koje vrste rodno zasnovanog nasilja. Istražuje žrtve i prikuplja fizičke dokaze koji će se koristiti na sudu. Da bi se pregledale, žrtve moraju pristati. U idealnom slučaju, trebalo bi ih pregledati u roku od 72 sata ili što je pre moguće kako bi se dobio tačan opis povreda.³⁴⁷ ISM takođe može da ispita osumnjičene počinioce nasilja kako bi identifikovao bilo kakve biološke dokaze u njihovim telima, povrede i/ili utvrdio da li su zloupotrebljavali drogu i/ili alkohol. ISM-ovi lekari moraju osigurati poverljivost, ostati objektivni i jednako tretirati svakog pacijenta.

U pogledu svesti, osoblje ISM-a poboljšalo je znanje o načinu lečenja slučajeva rodno zasnovanog nasilja od 2017. EULEKS i Švedska Međunarodna Agencija za Razvoj podržali su osoblje ISM-a

³⁴⁵ Potvrđeno intervjuom MŽK za NCDV, 2021. godine

³⁴⁶ EULEX komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

³⁴⁷ AGE, [SOPs](#), 2013. godine

obukom, poput prikupljanja bioloških dokaza povezanih sa seksualnim nasiljem. U 2017. godini javnost je izgledala prilično nesvesna ISM-om i njegovog rada. Stoga je ISM-i nastojao da obavesti žrtve da trebaju brzo potražiti pomoć, jer se fizički dokazi najbolje mogu dobiti odmah nakon incidenta.³⁴⁸ U saradnji sa EULEKS-om, ISM-i je preduzeo nekoliko kampanja za podizanje svesti o značaju bioloških dokaza u presuđivanju slučajeva seksualnog nasilja i, prema tome, blagovremenog prijavljivanja zločina, poput silovanja i seksualnog napada. Obrazovni naponi ciljali su i maloletnike, s obzirom na to da podaci ISM-a sugerišu da oni čine većinu žrtava.

Zvaničnik ISM-a izjavio je da godišnje prime najmanje 100 slučajeva silovanja, dok je 59% slučajeva seksualnog nasilja prijavljenih u 2017. godini uključivalo maloletnike.³⁴⁹ Ovo je zanimljivo u poređenju sa policijskim podacima, koji su tokom istog perioda beležili manje od 50 slučajeva godišnje, što sugerise da policija možda neće evidentirati neke slučajeve kojima upravlja ISM-i. Prema ISM-u, a potvrđeno policijskim podacima, „90% žrtava seksualnog nasilja su žene“. Na nesreću, rekli su da biološke dokaze mogu sakupljati samo u 28% slučajeva koji su im prijavljeni.³⁵⁰ Od slučajeva upućenih ISM-u, osoba koju je žrtva poznala počinila je krivično delo u 81% slučajeva seksualnog nasilja.

Zvaničnici ISM-a rekli su da kada su deca žrtve seksualnog napada ili silovanja, u nekim slučajevima članovi njihovih porodica više brinu o tome da li je devojčica ostala nevina nego o posledicama koje dete može doživeti. „Primećeno je da vrlo često [tužilaštvo] izda nalog za lekarski pregled samo da bi se dokazala, „nevinost“ osobe koja prijavljuje, jer porodica insistira, a ovo je iskrivljenje ili čak zloupotreba svrhe egzaminacije“, rekao je predstavnik ISM-a, primetivši potrebu da druge institucije prođu dalju obuku kako bi sprečile podnošenje takvih zahteva.³⁵¹ Socijalna stigma i kulturne norme koje okružuju nevinost i brak, posebno za devojke, mogu tako uticati na tretman devojčica koje su pretrpele seksualno nasilje, posebno s obzirom na nedostatak programa za pomoć. U mnogim slučajevima događaji mogu biti previše traumatizirani da bi se žrtve uopšte javile, a lekarski pregled može doprineti ponovnoj traumatizaciji.³⁵² Takvi problemi su se održali i 2020. Možda ovi problemi mogu objasniti zašto su neki slučajevi prijavljeni ISM-u, ali ne i policiji; porodice nisu želele niti dozvoljavale pravdu, posebno u slučajevima koji uključuju maloletnike. Ipak, u zaštiti prava žena i devojčica, institucije treba da nastave sa procesuiranjem takvih krivičnih dela po službenoj dužnosti. Zapravo, predstavnici ISM-a izrazili su potrebu za poboljšanom saradnjom sa policijom i sudovima.

Kosovo još uvek nema centre za upućivanje seksualnog nasilja ili krizne centre za silovanje specijalizovane za takav tretman kakav predviđa Međunarodna zajednica. Hitne službe takođe treba da omoguće pristup post-ekspozicijskoj profilaksi (hitni lek za sprečavanje HIV-a nakon izlaganja). Prilikom uspostavljanja jedne, Kosovo ima mogućnosti da crpi iz primera u regionu. Na primer, Centar za Upravljanje Kriznim Situacijama Liliu za slučajeve seksualnog nasilja, nedavno osnovan u Tirani, u Albaniji,

³⁴⁸ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

³⁴⁹ Na primer, 2017. godine 2% slučajeva bila su deca uzrasta 0-10 godina; 59% je bilo uzrasta 11-16 godina; 13% je bilo starosti od 17 do 20 godina; 16% je bilo uzrasta od 21 do 30 godina; i 10% su bili stariji od 30 godina (MŽK intervju, 2020. godine).

³⁵⁰ IFM, Brošura, „Govorimo na vreme, seksualno nasilje je zločin“, [“*Ma thuaj me Kohë, dhuna seksuale është krim*”], [u Albaniji].

³⁵¹ Komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

³⁵² IFM, Brošura.

pruža integrisane hitne usluge žrtvama.³⁵³ Nudi besplatne usluge hitne zdravstvene zaštite, psihološku negu i savetovanje, forenzičke preglede za prikupljanje dokaza za krivičnopravni postupak i usluge upućivanja u druge institucije, uključujući prihvatilišta. Sve usluge na jednom mestu pružaju profesionalci specijalizovani za lečenje seksualnog nasilja. Štaviše, čitav centar finansira vlada.

Zaključak

ISM-i je poboljšao svoja znanja i kapacitete za lečenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja od 2017. Štaviše, ISM-i je preduzeo napore da informiše ljude, posebno maloletnike, o važnosti blagovremenog prijavljivanja krivičnih dela, poput silovanja i seksualnog napada. Ipak, socijalna stigma i pritisak, uključujući članove porodice, mogu sprečiti žene i devojke da se jave ili traže pravdu. Nedovoljna saradnja između KP-a, ISM-a i tužilaštva naizgled otežava pravovremeno upućivanje slučajeva seksualnog nasilja u cilju očuvanja bioloških dokaza. Kosovo još uvek nema centre za upućivanje seksualnog nasilja ili krizne centre za silovanje specijalizovane za takav tretman kakav predviđa IK.

KRIVIČNO GONJENJE

Kancelarija državnog tužioca razmatra dokaze i odlučuje da li će nastaviti krivično gonjenje; osigurava tačno prikupljanje dokaza; nadgleda JNPPK; i pokreće određene krivične postupke *ex officio*, uključujući kršenje naloga za zaštitu. Da bi uspešno nastavio postupak, KP mora da obavesti tužioca. Nakon procene, državni tužilac može nastaviti postupak ili ga odbiti. Prema KZK-u, tužilac bira relevantna krivična dela za koja će optužiti počinioca. Tužioci moraju pohađati obuku o nasilju u porodici i moraju dati prioritet ovim slučajevima.³⁵⁴

U slučaju opisanom za MŽK u vezi sa silovanjem u braku, tužilac je izjavio da je bilo teško naći dokaz jer je žrtva odbila da bude ispitana. Slučaj su morali da zatvore zbog nedostatka dokaza. Generalno je rekla da je teško dokazati ove slučajeve jer moraju biti „sveži“. To sugeriše pre naglašavanje fizičkih dokaza kao „zlatnog standarda“ u procesuiranju seksualnog nasilja. Tamo gde forenzička svedočenja nisu dostupna, tužioci bi trebali proaktivno tražiti uspostavljanje drugih oblika potvrdnih dokaza, kao što su policijski izveštaji i izjave, medicinski izveštaji, informacije o prethodnim incidentima i svedočenje žrtava.

Za ovaj izveštaj, MŽK-a je intervjuisala sedam tužilaca. Oni su uglavnom znali svoje odgovornosti,³⁵⁵ kao i različite oblike rodno zasnovanog nasilja u KZK-u, osim sakaćenja ženskih genitalija. Tužioci su takođe imali tendenciju da brkaju seksualno nasilje sa seksualnim uznemiravanjem. Gener-

³⁵³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, „[Lilium Crisis Management Center for Cases of Sexual Violence](#)“, Albanija. UNDP, UNV i UNFPA podržali su njegovo osnivanje zasnovano na najboljim međunarodnim praksama, uz podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj.

³⁵⁴ AGE, SOP-ovi, 2013. godine; i MJ, [NSZNP](#), 2017. Godine.

³⁵⁵ Međutim, neki tužioci su znali svoje odgovornosti prema SOP-ima tek nakon što su im spomenuti. To sugeriše da možda oni sprovode svoje odgovornosti, a da ne znaju da su one u SOP-ovima.

alno, imali su izuzetno ograničeno iskustvo sa slučajevima seksualnog nasilja.³⁵⁶ Tužioci su ukazali da su oni, kao i druge institucije, svesniji rodno zasnovanog nasilja nego 2017. godine, s obzirom na pojačanu saradnju među institucijama i određivanje prioriteta u slučajevima nasilja u porodici. Ipak, neki su izvestili da se suočavaju sa izazovima prilikom korišćenja novog člana KZK-a o nasilju u porodici. Na primer, kako definisati „porodicu“ u vezi sa novim članom KZK-a izazvalo je zabunu, iako KZK-a definiše „člana porodice“ i „porodični odnos“.

Još jedna ponavljana tema među tužiocima bila je neizvesnost da li treba da koriste krivično delo nasilja u porodici ili telesno oštećenje. Jedan ispitanik je rekao da su dva člana u suptrotnosti. Navodno su u nekim slučajevima sudovi odbacili optužnice koje uključuju i nasilje u porodici i druga krivična dela poput lakih telesnih povreda, zahtevajući da tužilaštvo prekvalifikuje ove slučajeve. Činilo se da su sudovi u ovim slučajevima sugerisali da se u određenom slučaju ne smeju navoditi oba krivična dela. Iako se krivično delo

Predmet P.br. 16/20

MŽK-ovo nadgledanje sudskih sednica sugerise da u nekim slučajevima tužioci ne uzimaju u obzir sve relevantne okolnosti u slučaju. Na primer, u Osnovnom Sudu u Peći, na ročištu 4. marta 2020. godine, tužilac je u optužnicu uvrstio samo „porodično nasilje“, a ne i „uznemiravanje“, mada je žrtva doživela zastrašivanja i pretnji od strane njenog zlostavljača i osećala se ugroženim. To utiče na optužnicu i može dovesti do niže kazne za počinioa, u zavisnosti od načina na koji je optužnica podignuta.

nasilja u porodici preklapa sa drugim krivičnim delima, uključujući lake telesne povrede, oni nisu nužno kontradiktorni. U principu, učinilac može biti osuđen zbogistovremenih krivičnih dela,³⁵⁷ ali problem korišćenja oba u ovom kontekstu može biti da u krivičnim delima ne postoje materijalno različiti elementi u specifičnim okolnostima datog slučaja.³⁵⁸ Stoga bi izbor optužnice trebalo da bude specifičan za svaki slučaj, na osnovu čega bi bilo najbolje osigurati osudu zasnovanu na činjenicama i odražavati ozbiljnost onoga što se dogodilo. S tim u vezi, UNODC-ov *Priručnik o efikasnim reakcijama tužilaštva na nasilje nad ženama i devojkama* preporučuje:

Počinilac je mogao počiniti više krivičnih dela. Tužioci bi trebali razmotriti sve optužbe koje bi mogle proizaći iz uzorka upotrebe zastrašivanja, prinude i nasilja. Treba razmotriti koja se druga krivična dela mogu optužiti zajedno sa glavnim krivičnim delom.³⁵⁹

Tužioci bi posebno trebali razmotriti da li treba dodati optužbu za kršenje zaštite ili sudskog naloga, da li su prethodno počinjena krivična dela protiv iste žrtve, da li krivična dela treba optužiti kao

³⁵⁶ Samo jedan tužilac sa kojim je MŽK razgovarala bavio se takvim slučajem.

³⁵⁷ KZK, Član 76.

³⁵⁸ Apelacioni Sud (EULEX) [presuda](#) bavio se ovim pitanjem 2013. Primetio je da KZK u to vreme nije obezbedio eksplicitna pravila o određivanju slučajeve u kojima isti akt ispunjava definicije više krivičnih dela. Međutim, sud je utvrdio da se kumulativne osuđujuće presude mogu izricati samo u vezi sa istovremenim krivičnim delima ako se zločini smatraju dovoljno različitim ili ako sadrže „materijalno različit element“ koji se u drugom ne nalazi. Ovo se odnosilo na član 71. Privremenog krivičnog zakona Kosova [UNMIK/REG/2003/25](#)), ali sadašnja KZK zadržava istu odredbu (Član 76).

³⁵⁹ UNODC, *Priručnik o efikasnim reakcijama tužilaštva na nasilje nad ženama i devojkama*, 2014. godine, str. 82.

otežana, da li postoji obrazac zastrašivanja tako da je uznemiravanje primenljivo i sve relevantne radnje u ometanju pravde.³⁶⁰

Na Kosovu krivično delo nasilja u porodici ima znatno širu definiciju fizičkog nasilja („fizički napad bez obzira na posledice“³⁶¹) od zahteva za lakom telesnom povredom na osnovu štete, a to može olakšati osudu, u zavisnosti od prirode činjenica. Optužba za laku ili tešku telesnu povredu protiv ranjive žrtve može biti prikladna u zavisnosti od težine krivičnog dela i / ili štete, ali može biti neprikladna u zavisnosti od prirode odnosa između žrtve i počinioca. Kazneno delo nasilja u porodici odnosi se na druge oblike nasilja (psihološko, ekonomsko ili maltretiranje), koji mogu biti dovoljno materijalno različiti da predstavljaju dodatno krivično delo, u zavisnosti od slučaja. Dalja obuka koja uključuje studije slučaja, zajedno sa smernicama SSK-a, mogla bi da pomogne u razjašnjavanju ovih pitanja.

Tužioci su uglavnom znali svoje odgovornosti prema NSZNP. NSZNP predviđa da će državni tužilac imenovati tužioce specijalizovane za slučajeve nasilja u porodici. Zapravo, na nivou su imenovani specijalizovani tužioci. Međutim, ispitanici su rekli da neke opštine nemaju specijalizovane tužioce, što otežava koordinaciju među institucijama. Ovaj izazov ostaje od 2017. godine, kada su neke opštine takođe prijavile da nemaju specijalizovane tužioce.³⁶² Dakle, dok je NSZNP-i predvideo da će tužilaštvo sve slučajeve nasilja u porodici prioritet dati kao kršenje ljudskih prava (3.1.1.), To se naizgled ne dešava uvek u praksi.

Prema NSZNP-u, Tužilačko veće je trebalo da obezbedi odgovarajuću infrastrukturu u tužilaštvima za lečenje slučajeva (3.2.4.). U pet opština postavljene su posebne sobe za razgovore prilagođene žrtvama, ali ih Mitrovica i Đakovica još uvek nemaju. Tužilaštvo takođe treba da obezbedi dostupnost tužilaca koji, između ostalih jezika, govore i srpski jezik (3.2.5.). Prema Tužilačkom savetu, sva tužilaštva imaju tužioce koji govore srpski jezik, a dva tužioca u Prizrenu govore turski, ali izgleda da tužioci ne govore romski jezik.

NSZNP-u je predviđen „1.1.3. Kontinuirana obuka i sertifikacija tužilaca usredsređena je na DV, na dobro definisane teme i odobreni modul“, za koje je MP izjavio da su završeni.³⁶³ Svi intervjuisani ispitanici takođe su rekli da su pohađali nekoliko obuka o nasilju u porodici. Štaviše, NSZNP-i predviđa da će tužilaštvo svake godine održavati „kontinuirano predavanje sudija i tužilaca za podizanje svesti mladih stručnjaka u vezi sa lečenjem slučajeva nasilja u porodici“ (1.3.6.). Tužilačko veće izvijestilo je da je to završilo svake godine.

Zaključak

Tužioci su uglavnom bili informisani o raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja, osim sakaćenja ženskih genitalnih organa. Neki su seksualni napad pobrkali sa seksualnim uznemiravanjem. Neki su takođe izraženi nesigurnost u pogledu načina korišćenja novog krivičnog dela nasilja u porodici, posebno u kombinaciji sa drugim krivičnim delima. Imenovani su neki posebni tužioci. Tužioci su pohađali obuku

³⁶⁰ Ibidem.

³⁶¹ LPDV, Član 2.1.2.4, kako je primenljivo na osnovu KZK-a, Član 248.3.2.

³⁶² Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

³⁶³ MP, „Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije zaštite od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018. godine

za nasilje u porodici prema zahtevima NSZNP-a i uglavnom su značili svoje odgovornosti u NSZNP-u i SOP-u. Predstavnici drugih institucija potvrdili su da su tužioci dobro izvršili svoju ulogu. To sugeriše poboljšanje od 2017. godine, kada se čini da nekim tužiocima nedostaje znanja i profesionalnosti u rešavanju rodno zasnovanog nasilja. Njihovo iskustvo u tretiranju seksualnog nasilja i dalje je ograničeno, uglavnom zbog slabog prijavljivanja ovih zločina.

ZASTUPNICI ŽRTAVA

Kancelarija za Zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ) je u okviru Kancelarije Državnog tužioca Kosova. Zastupnici žrtava (ZZ) susreću se sa žrtvama, osiguravaju da razumeju dostupne državne usluge, zastupaju žrtve prema KZK-u i ZKPK-u, prijavljuju se u ime žrtava za naloge za zaštitu, učestvuju u sudskim postupcima ili nadgledaju njih, vrše procene rizika za žrtve i upravljaju putarinom. besplatna 24-časovna telefonska linija za pomoć. Žrtve mogu pozvati ovu liniju radi pružanja pomoći i upućivanja u odgovarajuće institucije.³⁶⁴

MŽK-a je intervjuisala sedam ZZ-a iz različitih opština. U većini slučajeva ZZ-i su bili upućena u različite oblike rodno zasnovanog nasilja i njihove zakonske odgovornosti. Međutim, oni su obično koristili termine „rodno zasnovano nasilje“ i „porodično nasilje“ naizmenično. ZZ-i su imala različita mišljenja o tome da li rodno zasnovano nasilje uključuje nasilje nad ženama ili nasilje prema drugom polu. Raspon stavova sa kojima se susreće sugeriše nedovoljno razumevanje koncepta rodno zasnovanog nasilja, posebno u pogledu IK.

Činilo se da su nasilnici bili svesni novih promena u KZK-u, a primetio je da su im novi članci olakšali rad, posebno novi članak o nasilju u porodici. ZZ-i, kao i druge institucije, imale su više iskustva u pružanju pomoći u slučajevima nasilja u porodici od ostalih slučajeva rodno zasnovanog nasilja.³⁶⁵ Na primer, od oktobra 2019. do septembra 2020. godine ZZ-i su podržala 423 slučaja porodičnog nasilja, pet slučajeva trgovine ljudima i dva slučaja seksualnog nasilja.³⁶⁶

ZZ-i imaju nekoliko odgovornosti vezanih za pomoć žrtvama porodičnog nasilja. Obično, odmah nakon prijave policiji o nasilju u porodici, ZZ-i se sastaju sa žrtvama kako bi ih obavestili o svojim pravima i dostupnim državnim službama. Tokom ovog početnog kontakta, ZZ-i treba da grade odnose sa žrtvama. ZZ-i igraju ključnu ulogu u zaštiti prava žrtava tokom krivičnog postupka; moraju prisustvovati svim ročištima i nadgledati sudske procese.³⁶⁷ Žrtve mogu odbiti pomoć. U takvim slučajevima, AŽ-i treba da se povuku, ali da obaveste žrtve o njihovim pravima da zovu ZZ-i ako se predomisle. Tokom preliminarne postupaka, ZZ mogu tražiti da preispitaju pretkrivične naloge i procene da li su to uticalo na prava žrtava.³⁶⁸

Balkanska mreža za istraživačko izveštavanje (BIRN) i praćenje slučajeva nasilja u porodici MŽK

³⁶⁴ AGE, SOP-ovi, 2013; MP, NSZNP, 2017; Krol, i drugi, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*.

³⁶⁵ Iako su neki ZZ-a čuli za takve slučajeve, samo je par podržalo takve slučajeve i pružili su ograničene informacije o svojim iskustvima u lečenju ovih slučajeva.

³⁶⁶ Republika Kosovo, Državni Tužilac, KZPŽ, Bilten, br.7, 2020. godine

³⁶⁷ Krol, i drugi, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*, 2017. godine

³⁶⁸ AGE, SOPs, 2013. godine

u 2017. godini otkrili su da policija većinu žrtava upućuje na AŽ-i.³⁶⁹ Činilo se da ZZ-i pomažu i obavljaju svoje dužnosti u skladu sa SOP. Stoga su žrtve upućivali u relevantne institucije i službe; razgovarao sa njima na sigurnom mestu; i obavestio ih o njihovim pravima. Samo u nekoliko slučajeva žrtve su informisane o svom pravu na naknadu štete, što bi ZZ-i trebalo da učine u svakom slučaju. ZZ-i su takođe primetili da su se suočili sa izazovima zbog nedovoljne podrške drugih relevantnih institucija i široko rasprostranjenog recidiva.

Svi ZZ-i se složili da žrtva koja pati od nasilja u porodici treba da kontaktira policiju. Međutim, neki su ukazali da bi rađanje dece moglo otežati proces razdvajanja. To su pripisali činjenici da su žrtve porodičnog nasilja obično ekonomski zavisne od svojih nasilnika i ne bi mogle same da izdržavaju svoju decu. Počinioi takođe mogu pokušati da zatraže puno starateljstvo nad decom, da manipulišu žrtvom da ostane ili da ih kazne zbog odlaska. To sugeriše nedovoljno znanje o odgovornosti institucija za zaštitu žrtava i njihovih zavisnih lica od počinilaca, kao predviđena od strane IK-a. Iako Kosovo ima na raspolaganju pravne lekove, uključujući starateljstvo nad detetom, kao i plaćanje kirije i alimentacije od strane počinilaca, čini se da se ove mere nedovoljno koriste. ZZ-i su u dobrom položaju za bolje savetovanje žrtava da zatraže takve mere u okviru naloga za zaštitu i građanskih sudskih postupaka.

Generalno, ZZ-i su primetili da su se njihova svest i učinak poboljšali od 2017. godine, kao i ostalih institucija. Skloni su izjavi da su imali dobru saradnju sa drugim institucijama. U međuvremenu, neki ispitanici iz drugih institucija ukazali su na to da službe za lečenje ne obilaze slučajeve kao ranije. U prošlosti je ZZ obično bio prisutan kada je žrtva prvi put dala izjavu u policijskoj stanici. Ispitanici kažu da ZZ-i obično nisu prisutni za takve izjave zbog nedostatka ljudskih resursa. Kao rezultat toga, žrtve moraju dati izjave dva puta, što može doprineti ponovnoj traumatizaciji. Pored toga, ZZ-i ne pomažu uvek žrtvama u podnošenju zahteva za odštetu.³⁷⁰

Sudski nadzornici MŽK-a takođe su primetili odsustvo ZZ-a na sudskim raspravama. U nekim slučajevima sud nije pozvao ZZ-i na sednicu.³⁷¹ U drugima su ZZ-i bili pozvani, ali nisu prisustvovali.³⁷² Takvo neučestvovanje može potkopati odgovarajuću zastupljenost žrtve i ometati pravilno nadgledanje suđenja u ime žrtve. Proširivanje odgovornosti ZZ-a za uključivanje podrške dodatnim žrtvama, bez izdvajanja dodatnih sredstava za zapošljavanje i obuku više ljudskih resursa, istegnulo je njihove ljudske resurse i omelo njihov blagovremen i kvalitetan odgovor. Kao što je Kosovski institut za istraživanje i razvoj politika (KIIRP) primetio 2018. godine:

[Zastupnici Žrtava] se suočavaju sa različitim problemima, uključujući prekomerno prezaposlenost, nedovoljno osoblja i nedovoljno planiranje. Trenutno postoje samo 23 advokata za žrtve koji pokrivaju 38 opština i sedam regiona. Na primer, u regionu Mitrovice postoje samo tri Zastupnika za žrtve koji pokrivaju 7 opština.³⁷³ [sic]

³⁶⁹ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

³⁷⁰ Komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

³⁷¹ Za primere pogledajte odeljak o "Sudovi".

³⁷² Na primer, na ročištu za nalog za zaštitu održanom u junu 2020. godine u Osnovnom sudu u Prištini, VA nije učestvovao, iako ga je pozvao Sud (predmet broj 788/2020).

³⁷³ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. za KIPRED, *Naknade žrtvama zločina: Odgovor na slučajeve nasilja u porodici i trgovine ljudima na Kosovu*, 2018. godine

Tokom posmatranja ukupnog napretka, ZZ-i takođe su nedostatke u primeni NSZNP pripisali nedostatku osoblja. NSZNP-i je predviđao kontinuiranu obuku i sertifikaciju ZZ-a, usredsređenih na porodično nasilje i korišćenje odobrenih modula (1.1.5.). Prema KZPŽ, ZZ-u su kontinuirano obučavani o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici, ali to nije podrazumevalo odobrene module i sertifikaciju, kao što je predviđeno NSZNP.³⁷⁴

Monitoring MŽK-a sugerisao je da je polovina nasilnih lica pohađala obuku o nasilju u porodici, a polovina nije. U međuvremenu, svi do jednog su pohađali trening o seksualnom uznemiravanju i identifikovanju seksualnog zlostavljanja između partnera. Pored toga, NSZNP je planirao da poveća broj ZZ-a koji govore srpski jezik, između ostalih manjinskih jezika, kao i uspostavljanje kancelarija za ZZ-i tamo gde oni ne postoje, kao što je severno Kosovo (2.3.2.). Ovo je delimično primenjeno jer dve nove ZZ-e govore srpski i turski jezik. Nisu osnovane nove kancelarije, a KZPŽ je primetio da s obzirom da 15 ZZ-a govori srpski jezik, uključujući i onu koja se nalazi u Severnoj Mitrovici, nisu potrebne nove kancelarije.³⁷⁵ Prema IK-a i NSZNP-u, ZZ-i su povećali broj osoblja koje pruža usluge linija za pomoć na srpskom i turskom jeziku, ali ne i na romskom jeziku (2.3.3.). A telefonsku liniju za pomoć postavili su na raspolaganju na severu.³⁷⁶

Iako linija za pomoć ZZ-a omogućava žrtvama da poverljivo prijavljuju zločine, kao i da dobijaju informacije o svojim pravima i postojećim uslugama,³⁷⁷ ona ne ispunjava u

potpunosti standarde IK-a. Telefonsku liniju za pomoć treba koristiti posebno za oblike rodno zasnovanog nasilja koje pokriva IK; linija za pomoć ZZ-a pruža podršku koja se odnosi na različita krivična dela, a ne samo ona koja uključuju rodno zasnovano nasilje.³⁷⁸ Štaviše, Kosovo nema nijednu liniju za pomoć koja nudi savetovanje u kriznim situacijama.³⁷⁹

Zaključak

ZZ-i su obično koristili izraze „rodno zasnovano nasilje“ i „porodično nasilje“ naizmenično. Iako obično savetuju žene da policiji prijave nasilje, neki ZZ-i mogu savetujte ženama da ostanu sa počiniocima ako imaju decu, što može dovesti žene i decu u opasnost. ZZ –i nisu uvek prisutni u policijskim stanicama kada žrtve prijavljuju nasilje i često su odsutne sa sudskih ročišta zbog nedovoljnih ljudskih resursa. Niti uvek pomažu žrtvama u podnošenju zahteva za odštetu. Inače, ZZ-i imaju tendenciju da sprovedu svoje dužnosti u skladu sa SOP. U vezi sa NSZNP-om, dostupnost različitih jezičkih usluga može se dalje poboljšati. Usluge linija za pomoć specijalizovane isključivo za rodno zasnovano nasilje mogu se proširiti, uključujući i profesionalno psihološko savetovanje, prema IK-a.

³⁷⁴ Komentar na nacrt izveštaja, 2021. godine

³⁷⁵ Ibidem.

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ Internet stranica državnog tužilaštva na [VA linija za pomoć](#).

³⁷⁸ Član 24.

³⁷⁹ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011. godine, paragraf 136.

PRAVNA POMOĆ

Kosovski zakon o besplatnoj pravnoj pomoći uključio je žrtve porodičnog nasilja na spisak lica koja imaju pravo da zatraže besplatnu pravnu pomoć od 2012.³⁸⁰ Službenici za Pravnu Pomoć (SPP) imaju mandat da pružaju besplatne pravne usluge ugroženim članovima društva. SPP informišu i savetuju žrtve svih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući žrtve porodičnog nasilja, o njihovim zakonskim pravima; uključiti se u pravne postupke; sastavlja dopise i pravne dokumente; zastupaju ih u krivičnim, građanskim, upravnim i prekršajnim postupcima na sudovima; i koordiniraju sa drugim institucijama.³⁸¹ SPP podržavaju žrtve u postupcima starateljstva nad detetom, razvodu braka, alimentaciji i drugim slučajevima koji mogu nastati nakon zaključenja krivične tužbe.³⁸²

Stalni izazov za SPP je finansiranje; osam kancelarija moralo je da se zatvori 2015. godine, a samo pet je funkcionisalo.³⁸³ Od 2020. godine, sedam regiona imalo je kancelarije za pravnu pomoć, što je značajno poboljšanje (Priština, Prizren, Peć, Mitrovica, Gnjilane, Uroševac i Đakovica).³⁸⁴ U međuvremenu, dva do tri dana nedeljno SPP su takođe posećivali opštine Kosovo Polje, Glogovac, Istok, Dečane, Dragaš, Suva Reka, Severna Mitrovica, Srbica, Mališevo, Gračanica i Kamenica. Loš pristup pouzdanom prevozu SPP -a ometao je njihov rad, posebno putujući u posetu žrtvama u ruralnim oblastima. Neki organi lokalne samouprave su počeli da nude sesije savetovanja na mreži, što može pomoći u rešavanju ovog izazova.

MŽK-a je 2020. intervjuisala šest SPP-a. Pokazali su određeno znanje o rodno zasnovanom nasilju, ali ograničeno znanje o ekonomskom nasilju. Većina je znala za krivično delo nasilja u porodici, ali nisu videli nijedan slučaj obrađen novim članom KZK-a. SPP-ima je nedostajalo znanje o NSZNP-a, a polovina uopšte nije čula za njega. Ispitanici su ukazali da je svest u njihovoj ustanovi ostala ista tokom vremena. Neki su priznali da njihove kolege i dalje vide nasilje u porodici kao nešto što je neizbežno u društvu, pa čak i kao nešto „smešno“. Jedan ispitanik je spomenuo da „[kolega] koji je bio s nama u kancelariji ponekad kaže da je šamaranje žene po licu normalno i ne treba je prijavljivati“. ³⁸⁵ SPP-i su takođe izrazili zabrinutost kako da se bave osetljivom prirodom slučajeva i da imaju pravi pristup sa preživelim. Izjavili su da žene nemaju imovinu ili bogatstvo i da moraju ostati sa počiniocima. To sugerise da SPP možda neće savetovati žrtve o svim merama koje su im potencijalno dostupne. Sve ove izjave ukazuju na potrebu za daljom obukom. Zapravo, polovina ispitanika izjavila je da do danas nije prošla nikakvu obuku o nasilju u porodici.

Pored toga, NSZNP-i je predvideo da će MP-i povećati „usluge besplatne pravne pomoći koje se pružaju žrtvama porodičnog nasilja“ (2.3.1.). Prema SPP-ima, od jula 2018. otvorili su 14 mobilnih kancelarija pored sedam gore pomenutih.

ZŽ-i igraju važnu ulogu u informisanju žrtava o njihovom pravu na besplatnu pravnu pomoć

³⁸⁰ Član 31.

³⁸¹ ARP, [SOP-i](#), 2013. godine

³⁸² Ibidem.

³⁸³ Farnsworth i drl. za MŽK, [Nema više izgovora](#), 2015. godine

³⁸⁴ Republika Kosovo, [„Agencija za besplatnu pravnu pomoć“](#), 2020. godine

³⁸⁵ Intervju MŽK-a sa službenikom za pravnu pomoć.

tamo gde nisu u mogućnosti da plate pravni savet i zastupanje. Mogla bi postojati određena zabuna u pogledu razlike između uloga ZZ-a i SPP-a; dok ZZ-i odmah savetuju i podržavaju žrtve, oni mogu da ih upućuju SPP-ima radi dalje, dugoročne podrške u slučajevima, uključujući i razvode, starateljstvo nad detetom i druga pitanja. Stoga je saradnja između SPP-a i ZZ-a važna kako bi se osiguralo da žrtve u potpunosti razumeju usluge koje su im na raspolaganju i njihovo pravo na pristup pravnom savetu i zastupanju kada je to potrebno.

SPP takođe imaju besplatnu liniju za pomoć koju žrtve mogu direktno kontaktirati. Ova linija za pomoć, međutim, nije u skladu sa preporučenim standardima Međunarodne zajednice, jer ne pruža specijalizovanu podršku koja se odnosi isključivo na rodno zasnovano nasilje; niti se SPP-e čine adekvatno obučeni za pružanje takve podrške. Posedovanje dve linije za pomoć moglo bi da doprinese zabuni, a linija za pomoć za ZZ-i izgleda bolje prilagođena svrsi predviđenoj u IK-a ako se reše navedena pitanja. Pri oglašavanju SPP-e linije za pomoć bila bi važna jasnost njegove svrhe koja se razlikuje od linije za pomoć rodno zasnovanom nasilju.

Zaključak

SPP-i su imali određena znanja o određenim oblicima rodno zasnovanog nasilja, ali nisu razumeli ekonomsko nasilje. Činilo se da nedovoljno razumeju različite mere na raspolaganju za ekonomsku podršku žrtvama, što bi moglo značiti da možda žrtvama ne pružaju sveobuhvatne informacije, uputnice i pomoć. Generalno, SPP-ima nije bilo dovoljno obuke o nasilju u porodici i drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Loša infrastruktura značila je da LAO nisu uvek mogli da posete žrtve u ruralnim oblastima, ali to se poboljšalo i ponekad su pružali savete na mreži. Razjašnjavanje uloge ZZ-a i SPP-a žrtvama je važno kako bi se osiguralo da oni jasno razumeju usluge koje su im na raspolaganju od svakog aktera.

SUDOVI

Kosovo ima sedam osnovnih sudova koji vode i krivične i građanske predmete. Osnovni sudovi moraju osigurati odgovarajući proceduralni tretman svih strana u pravnom postupku.³⁸⁶ Sudovi se prema predmetima moraju odnositi nepristrasno, podržavajući prava i interese obe strane. SSK-a imenovao je sudije specijalizovane za i odgovorne za određivanje prioriteta u slučajevima nasilja u porodici u krivičnim i građanskim postupcima, uključujući ubrzanje izdavanja naloga za zaštitu.³⁸⁷ U slučajevima nasilja u porodici mogu se istovremeno voditi i građanski i krivični postupci. Ovaj odeljak analizira znanje, stavove i učinak sudova u skladu sa zakonskim okvirom i ka primeni IK.³⁸⁸ Prvo ispituje njihovo sveukupno znanje i stavove u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem, nakon čega sledi primena zakonskih odgovornosti sudstva u vezi sa NSZNP-i. Odgovarajući pododeljci zatim raspravljaju o krivičnim sudovima i građanskim sudovima, s obzirom na njihove različite mandate.

³⁸⁶ Zakon Br. 06/L-054 o Sudovima.

³⁸⁷ Krol, i drugi, *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*; MP, NSZNP, 2017. godine

³⁸⁸ Ovaj odeljak se oslanja na postojeću literaturu, praćenje suda i intervju MŽK sa 17 ispitanika iz osnovnih sudova (osam krivičnih i devet sudija građanskog suda); dvoje sudija iz Apelacionog suda; dvoje sudija Vrhovnog suda; jedan ispitanik iz Ustavnog suda, odnosno SSK-a; i razmišljanja drugih institucija.

Znanje, stavovi i primena NSZNP

Intervjuisane sudije su obično znale za nova krivična dela u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem u KZK-u, ali nisu sve sudije tačno razumele njihove definicije. Na primer, degradacija seksualnog integriteta nije uvek bila pravilno shvaćena; jedan sudija je to definisao kao silovanje, rekavši da je to „oblik seksualnog nasilja, čiji je cilj postizanje zadovoljstva“.³⁸⁹ Drugi sudija je naizgled smatrao sakaćenje ženskih genitalija isključivo u kontekstu porodičnog nasilja ili je pomešao porodično nasilje sa rodno zasnovanim nasiljem, rekavši: „Ovo je vrlo ozbiljna telesna povreda ... nasilje u porodici ima svakakvih elemenata“.³⁹⁰ Takve izjave ukazuju na potrebu za daljom, obaveznom obukom o rodno zasnovanom nasilju.

U definisanju rodno zasnovanog nasilja, sudije koje su intervjuisale često su spominjale fizičko, psihološko i ekonomsko nasilje, ali je malo njih spominjalo seksualno nasilje. Zapravo, samo troje od 17 intervjuisanih sudija znalo je da je seksualno uznemiravanje sada krivično delo, prema SSK-u. Jedan od ove tri sudije definisao je seksualno uznemiravanje kao:

Kada jedna strana pogleda ili dodirne [drugu stranku] i time šteti integritetu druge strane, to je uznemiravanje. Čak se i ne bavim time [u svom ličnom životu]. Uglavnom [žene] moraju biti oprezne.³⁹¹

Ova izjava priznaje rodnu prirodu seksualnog uznemiravanja, jer krivično delo može nesrazмерно uticati na žene. Međutim, čineći to, ukazuje na neprikladan fokus na ponašanje žrtava, umesto na adekvatnu osudu izvršenja takvih zločina.

Što se tiče sakaćenja ženskih genitalija, neke sudije nisu smatrale krivično delo oblikom rodno zasnovanog nasilja i nisu imale znanja o njemu. Sudija je spomenuo:

Samo ne znam koliko se u našem društvu vrši [sakaćenje ženskih genitalnih organa]. Ne znam nijedan slučaj, pa mislim da je [njegovo uključivanje] u novi krivični zakon nepotrebno. Čini mi se da [sakaćenje ženskih genitalija] karakteriše primitivna društva. Mi [na Kosovu] nismo životinje. Ne znam zašto je uključen.³⁹²

Ovo je ilustracija ponavljajućeg trenda u mišljenju da je uključivanje sakaćenja ženskih genitalija kao krivično delo u KZK-u bilo nepotrebno jer se smatra da na Kosovu ne postoji. Ova izjava, kao i druge, ukazuje da se sakaćenje ženskih genitalija može posmatrati više kao kulturni fenomen, a ne kao kršenje ljudskih prava, što bi moglo uticati na njegov adekvatan tretman u slučaju da se pojave slučajevi. Kao i druge institucije, sudije su imale više znanja i iskustva sa nasiljem u porodici nego sa drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Intervjuisane sudije težile su da rodno zasnovano nasilje shvate kao nasilje u porodici, kako je definisano u SSK-u. Malo je njih shvatilo šire uključivanje drugih oblika rodno

³⁸⁹ Intervju MŽK sa sudijom građanskog suda, 2020. Godine

³⁹⁰ Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

³⁹¹ Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

³⁹² Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

zasnovanog nasilja, rodnih odnosa među ženama i muškarcima ili povezanog sa nesrazmernim efektima takvog nasilja na žene.

Na pitanje šta žrtva treba da učini ako doživi nasilje u porodici, sudija je predložio da žrtva pokuša da postigne razumevanje, navodeći, „kada [dve strane] imaju zajedničko dete, takođe imaju obavezu prema njima [detetu], ne samo sebi. Naročito kada su [deca] maloletna, imaju socijalnu obavezu“.³⁹³ Isti osećaj ponovili su i druge sudije. Ovo podvlači nalaze da sudije mogu ohrabriti parove da se pomire, dajući im prioritet nad sigurnošću žrtve, kao što je detaljno objašnjeno u kasnijem pododeljku.

Neke sudije su se borile sa načinom na koji se treba ponašati prema psihološkom nasilju. Na primer, jedan sudija je rekao da postoje komplikacije koje dokazuju psihološko nasilje, zbog njegove kontinuirane prirode. Rekao je da „postoji mogućnost da žene neprestano izazivaju psihološko nasilje nad muškarcima i da u određenom trenutku kada muškarac reaguje, reaguje fizički, a ne psihološki“.³⁹⁴ To sugerise da patrijarhalni pogledi na nasilje istraju. Muške rodne norme koje nalažu da muškarci treba da budu „moćni, samostalni i emocionalno kontrolisani“ mogu delovati kao prepreka muškarcima koji prijavljuju psihološko nasilje, kao i druge oblike nasilja u porodici.³⁹⁵ To može značiti da je psihološko nasilje nad muškarcima podcenjeno. Istraživanje je podržalo ideju da muškarci koji imaju ideologije „povezane sa tradicionalnom muškošću imaju negativniji stav prema traženju pomoći“.³⁹⁶ To, međutim, ne opravdava reagovanje fizičkim nasiljem i sud ga sigurno ne bi trebalo smatrati faktorom za smanjenje kazne. GREVIO je izričito preporučio da se „psihijatrijska patnja izazvana provokacijom ili nepravедnim postupcima žrtve ili neke druge osobe ne treba smatrati olakšavajućim okolnostima u slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama“.³⁹⁷

Što se tiče SOP-a i NSZNP-a, sudijama različitih sudova nedostajalo je znanja, što bi moglo ometati primenu. Niti su znali u kojoj meri su sprovedene odgovornosti pravosudnog sistema. NSZNP-i je predviđao „kontinuiranu obuku i sertifikaciju sudija usmerenih na DV-e, na dobro definisane teme i odobrene module“ (1.1.4.). Prema Akademiji pravde, obuka je bila *ad hoc* i nudila se samo ako su sudije to zahtevale. Monitoring MŽK-a je potvrdio da je ovo samo delimično sprovedeno. Trend koji se ponavljao među intervjuisanim sudijama bio je da nisu mogli pohađati neobaveznu obuku zbog velikog broja predmeta.

NSZNP-i je predvideo da će sudovi dati prednost slučajevima nasilja u porodici kao kršenje ljudskih prava (3.1.1.). Među sudijama intervjuisanim na različitim sudovima ponavljala se tema da je pravosuđe sada svesnije nego 2017. godine da slučajeve nasilja u porodici treba tretirati ozbiljno i kao prioritet. Nadzor MŽK-a sugerisao je da se to dešavalo ponekad, ali ne uvek, kao što je detaljno objašnjeno kasnije u ovom odeljku. NSZNP-i je takođe pozvao na „izbegavanje fragmentacije krivičnih i građanskih postupaka, dok tužilaštvo i sud tretiraju slučajeve [nasilja u porodici] prioritarno objedinjavanjem postupaka osigurati da „izdavanje naloga za zaštitu u parničnom postupku postane deo spisa

³⁹³ Intervju MŽK sa sudijom krivičnog suda, 2020. godine

³⁹⁴ Intervju MŽK sa sudijom građanskog suda, 2020. godine

³⁹⁵ Bates, A., „[Niko mi nikad ne bi verovao“: Istraživanje uticaja viktimizacije nasilja nad intimnim partnerima na muškarce](#)“, *Psihologija muškaraca i muškosti*, 2020, 21 (4), 497.

³⁹⁶ Ibid. Pogledajte takođe Bates, E. et. al., „[Šta je sa muškim žrtvama? Istraživanje uticaja rodni stereotipa na implicitne stavove i namere ponašanja povezane sa nasiljem nad intimnim partnerima](#)“, *Rodne uloge*, 2018. godine, 81, 1.

³⁹⁷ GREVIO, [Izveštaj o osnovnoj proceni - Albanija](#), 2017. godine, str. 51.

kancelarije tužioca za krivično gonjenje“ (3.1.4.). Sudije su izjavile da se to dogodilo u praksi.³⁹⁸

MŽK nije pronašla dokaze da pravosuđe „efikasno primenjuje izjavu o šteti (u cilju ostvarivanja naknade od optuženog u krivičnom postupku)“ (3.1.5.). Umesto toga, sudije su obično izjavljivale da žrtve „ne žele“ naknadu. Pravosuđe je takođe trebalo da obezbedi dostupnost sudija koji govore srpski jezik, između ostalog (3.2.6.). Čini se da svi sudovi imaju ovo ili prevodioce na raspolaganju, mada turski i romski mogu biti ograničeni. Konačno, prema NSZNP-i, MP-e je trebalo da izradi administrativno uputstvo ili odluku premijera „o subvencionisanju poslova za žrtve porodične porodice“ (4.3.3.), Ali izgleda da to ne postoji.

Krivični predmeti

Krivični sudovi utvrđuju kazne za počinioce krivičnih dela koja uključuju rodno zasnovano nasilje. To uključuje kazne za počinioce nasilja u porodici, kao i za osobe koje krše naredbe o zaštiti.

Iako se procenjuje da je 10.000 žena pretrpelo silovanje tokom rata na Kosovu, do danas je bilo vrlo malo osuđujućih presuda.³⁹⁹ MKSJ-u u Hagu je osudio dve osobe za progon seksualnim nasiljem na Kosovu.⁴⁰⁰ Prema Amnesty International iz 2017. godine, na kosovskim sudovima „završena su samo tri postupka za ratna silovanja; svaki je rezultirao oslobađajućom presudom nakon žalbe, nakon što su sudovi utvrdili da nema dovoljno dokaza za identifikaciju navodnog počinioce“. ⁴⁰¹ Ni Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) ni EULEKS nisu postigli napredak po ovom pitanju kada su vodili kosovske pravosudne institucije.⁴⁰² Vlada Kosova je preduzela nekoliko koraka u cilju praćenja i procesuiranja ovih slučajeva. Odsustvo pravde za ratna silovanja dodatno demotiviše preživjele da traže pravdu. Generalno, sudovi su imali ograničeno iskustvo sa slučajevima koji uključuju rodno zasnovano nasilje, osim slučajeva nasilja u porodici.

Prema ZKPK-u, dodeljeni pretresni sudija trebalo bi da „zakaže početno ročište koje će se održati u roku od trideset (30) dana od podizanja optužnice“. ⁴⁰³ Međutim, sud MŽK-a nadgleda periodično kašnjenja u radu sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Prema sudskom nadzorniku:

U Osnovnom sudu, Odeljenju za teška krivična dela, u Prištini, optuženi je osuđen 9. septembra 2019. godine za krivično delo nasilnog silovanja počinjenog 19. decembra 2001.

Žrtva je izvršila samoubistvo nedugo zatim, u januaru 2002. godine. Okrivljeni je osuđen na četiri godine zatvora i novčanu kaznu od 500 evra.

Sudski posmatrači takođe su izvestili o primećivanju slučajeva trgovine ljudima i seksualnog

³⁹⁸ Bivši NCDV je potvrdio da je ovo završeno (intervju MŽK, 2021. godine).

³⁹⁹ Za dalje detalje u vezi sa brojem žena, videti Farnsworth, N. za MŽK, [Istraživačko istraživanje o obimu rodno zasnovanog nasilja na Kosovu i njegovom uticaju na reproduktivno zdravlje žena](#), 2008, str. 14.

⁴⁰⁰ Vlastimir Đorđević in the case of [Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića](#) (Case No. IT-05-87/I-A, 27 January 2014) and Nebojša Pavković in the case of [Tužilac protiv Milutinovića i drugih](#). (Slučaj br. IT-05-87-T, 26. februara 2009.). Po žalbi Milutinovića i dr. al. suđenje 2014. godine, Žalbeno veće je utvrdilo dodatne tačke seksualnog nasilja nad Pavkovićem i poništilo oslobađajuće presude Nikoli Šainoviću i Sretenu Lukiću za progon seksualnim nasiljem, ali je odbilo da donese nove osuđujuće presude za ove optužbe.

⁴⁰¹ Amnesty International, [Rane koje nam pale dušu: Naknada za preživjele kosovske ratne ratne zločine, ali i dalje bez pravde, 2017](#), str. 7.

⁴⁰² Amnesty International je napisao: „Ovaj izveštaj dokumentuje propuste i Privremene misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i Policijske i pravosudne misije (EULEKS) koju vodi EU u istrazi i krivičnom gonjenju slučajeva seksualnog nasilja vezanog za sukobe. Silovanje i drugo seksualno nasilje u ratu nije bilo prioritet nijedne od ovih međunarodnih vlasti“ (ibidem, str. 7).

⁴⁰³ Član 242.4.

nasilja iz 2001. ili 2008. godine koji su započeli suđenje 2020.

Iako su sudije tokom razgovora ukazale da pravosudni sistem sada daje prednost slučajevima nasilja u porodici, sa tim slučajevima su se nastavila odlaganja. OIK je takođe primetila kašnjenje u sudskim postupcima u vezi sa nasiljem u porodici.⁴⁰⁴ Na primer, u Osnovnom Sudu u Uroševcu, Tužilaštvo je 24. jula 2019. godine pokrenulo postupak protiv čoveka zbog navodnog vršenja porodičnog nasilja nad njegovom suprugom, ali je sudsko ročište održano tek 17. jula 2020. godine, skoro godinu dana kasnije.⁴⁰⁵ Prvobitno saslušanje optužnica podnetih 2019. godine često se održavalo tek godinu dana kasnije, posebno u Uroševcu. Pored kašnjenja u održavanju početnih ročišta, glavni pretres je odložen mesecima ili čak godinama u nekoliko slučajeva, izvestili su posmatrači MŽK-a. Do kašnjenja je došlo iz različitih razloga, kao što je okrivljeno koji se nije pojavio u postupku uprkos redovnim pozivima suda, izostanak oštećen ili odsustvo tužioca na suđenju. Štaviše, Osnovni Sud u Peći u nekoliko navrata nije pozvao CSR-i i ZZ-a.⁴⁰⁶

Tema koja se ponavljala među sudijama bila je činjenica da žrtve često „povlače“ svoj slučaj protiv počinioce. Zvaničnici drugih institucija slično su primetili da sudije ponekad ne prate slučaj jer se žrtve „povlače“.⁴⁰⁷ U krivičnom postupku, sudstvo mora da sprovodi optužbe po službenoj dužnosti bez obzira na odluku žrtve.⁴⁰⁸ Kao što je predstavnik SSK-a naglasio, „ako je to krivični slučaj, trebalo bi da ga sprovedu do kraja“. Zaista su zabrinjavajući izveštaji da se takva praksa nastavlja kao i prethodnih godina.

U 2017. godini odbačeno je više od polovine svih krivičnih prijava povezanih sa nasiljem u porodici. Ovaj broj je ostao visok i u 2018. godini.⁴⁰⁹ Za osuđujuće presude, kazne za počinioce porodičnog nasilja i dalje su niske, iako su definicija porodičnog nasilja i njegove sankcije uključene u SSK-u. Istraživanje i nadzor MŽK-a takođe su istakli preostale nedostatke u odgovarajućem izricanju presude. Sudija Vrhovnog suda primetio je:

„Obično se dešava da je ovo možda prvi slučaj nasilja u porodici. Može biti da se nije dogodilo nasilje sa vrlo ozbiljnim posledicama, a žrtva oprašta počinioce.“

- Muškarac, sudija krivičnog suda

„Na našim sudovima žrtve često opraštaju počinioce jer nisu imale sredstava da se odvoje i žive samostalno.“

- sudija građanskog suda

„Ponekad sudije i dalje pokušavaju [pomiriti stranke], kažu, „Oh, pa to je vaš muž. Hajde, imate decu“, ali svojim uticajem kažemo sudiji da prestane: „Ovde smo zbog krivičnog dela.“ Dešavalo se ponekad da pokušaju da pomire [stranke].“

- Muskarac, VA

⁴⁰⁴ Institucija Narodnog Advokata, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018. godine, str. 109.

⁴⁰⁵ Predmet PP.II.br. I 139-12/2019. Ovo je bilo relevantno za član 248 KZK-a.

⁴⁰⁶ Ovo se dogodilo u C.nr. 174/20 24. februara 2020; P. 876/19 28. februara 2020; Br. 723/20 22. jula 2020; C. 590/20 6. jula 2020; P. 849/19 6. jula; P. 985/19 20. jula 2020; P. 1041/10 i P.br. 763/19 12. juna 2020. godine

⁴⁰⁷ Intervjui MŽK sa predstavnikom SSK i službenikom KP, 2020. godine

⁴⁰⁸ ZKP Član 363; ZKP Član 365.

⁴⁰⁹ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D. *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počinioce*. MŽK je više puta tražila podatke razvrstane po polu, ali nisu dostavljeni, tako da noviji proračuni nisu mogli da se izvrše.

Rešavanje slučajeva nasilja u porodici kasni iako su oni sada opet prioritet. Oni [sudije] ne prate pitanja sankcionisanja i kazni. Ovo su neki nedostaci koje tek treba rešiti.⁴¹⁰

Ispitanik je nastavio, izražavajući nezadovoljstvo zbog niske kazne za počinioce nasilja u porodici. Policajac je izrazio sličnu zabrinutost: „Imam dosta kontakata sa sudijama, kada govorimo o [slučajevima porodičnog nasilja], kažu da počinioce osuđuju na uslovnu kaznu od jedne godine i smatraju da je to mnogo“.⁴¹¹ To ukazuje na to da sudije možda nisu ni svesni da izriču niske kazne. ZZ-a su se obično složili da sudije daju niske kazne:

Mnogo je razloga koje su sudije navele. Najviše sam čula: „Možemo da izdajemo oštrije rečenice. Međutim, kada izgovorimo ove oštrije rečenice, porodični odnos se još više pogoršava. Cilj kažnjavanja ovih počinilaca krivičnih dela je da se obrazuju i ponovo okupe porodica, a ne da se naruši odnos između muža i žene. Dobro je ako se ponovo okupe jer nemaju gde da odu. Nema šta da se radi“. I sudovi analiziraju ovu situaciju i dolaze do ovih zaključaka.⁴¹²

Stoga, naizgled, neke sudije propisuju niske kazne sa motivom pomirenja dva partnera. Prema monitorima sudova MŽK-a, na sudije ponekad utiču zahtevi žrtava za blagim izricanjem kazne:

Na ročištu održanom 3. jula 2020. godine, optužena stranka H.K. optužena je za laku telesnu povredu i pretnju (članovi 188 i 185 prethodnog KZK-a), navodno počinjena 23. februara 2018. Oštećena B.K. zatražila je od suda da izrekne blagu kaznu, navodeći: „Ako mom mužu izreknete težu kaznu, onda će ova kazna uticati na slom naših porodičnih odnosa, jer imamo i ekonomskih problema jer živimo od socijalne pomoći.“ Državni tužilac je dozvolio oštećenom da povuče optužbu za pretnju. Optuženi je na kraju osuđen za lakšu telesnu povredu i osuđen na sudsku opomenu.

Sankcije za krivična dela koja su obuhvaćena IK-om moraju biti efikasne, proporcionalne i odvraćajuće, s obzirom na njihovu ozbiljnost i relevantne otežavajuće okolnosti.⁴¹³ Evropska Komisija je izrazila zabrinutost zbog blagih presude u slučajevima rodno zasnovanog nasilja na Kosovu.⁴¹⁴ U kontekstu nasilja u porodici, NSZNP-i je predložio da kaznene politike krivičnih sudova budu strože, sa dužim zahtevima za izricanje kazne, uključujući one koji krše naloge za zaštitu. Smjernice za odmjerenje kazne u Vrhovnom Sudu pokušale su riješiti ova pitanja davanjem sudijama više detalja, nadajući se da će se objektivnost i doslednost razviti u primjeni otežavajućih i olakšavajućih faktora. Na nesreću, Kosovski Pravni Institut utvrdio je 2019. godine da „praktično nije sprovedena Smernica“, da nije bilo doslednosti u pravnom obrazloženju i da se olakšavajući i otežavajući faktori nisu primenjivali u skladu

⁴¹⁰ Intervju MŽK sa sudijom, 2020. godine

⁴¹¹ Intervju MŽK sa sudijom sa KP, 2020. godine

⁴¹² Intervju MŽK sa ZZ, 2020. godine

⁴¹³ Članovi 45.I i 46, respektivno.

⁴¹⁴ Evropska Komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, 2019. godine, str. 28.

sa Smernicama. ARP je takođe izrazio zabrinutost da sudije prilikom utvrđivanja slučajeva nasilja u porodici koriste „sopstvenu praksu u donošenju presuda jer njihova praksa [nije] u skladu sa Smjernicama politike odmeravanja kazne“. To ukazuje na potrebu za povećanom pažnjom na propuste pravosuđa da adekvatno izrekne odgovarajuće kazne.⁴¹⁵ Na nesreću, Kosovski Pravni Institut utvrdio je 2019. godine da „praktično nije bilo primene Smernica“, da nije bilo doslednosti u pravnom obrazloženju i da se olakšavajući i otežavajući faktori nisu primenjivali u skladu sa Smernicama.⁴¹⁶ AGE je takođe izrazio zabrinutost da sudije prilikom određivanja slučajeva nasilja u porodici koriste „sopstvenu praksu u donošenju presuda jer njihova praksa [nije] u skladu sa Smjernicama politike odmeravanja kazne“. ⁴¹⁷ To ukazuje na potrebu za povećanom pažnjom na propuste pravosuđa da adekvatno izrekne odgovarajuće kazne. Kosovski pravni institut preporučuje intenzivnu obuku za sudije i da se posebno poziva na Smjernice prilikom izricanja kazni.⁴¹⁸

Građanski predmeti

Građanski sudovi treba da blagovremeno vrše reviziju OP-a i EPO-a, odlučujući o merama zaštite u okviru ZZNP-a. Građanski sudovi takođe odlučuju o nekoliko slučajeva koji imaju kontekstualni značaj za osobe koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje, poput pitanja koja se odnose na imovinu, nasledstvo, razvod, alimentaciju i starateljstvo nad detetom.

Reakcije sudija građanskih sudova bile su prilično dvosmislene u pogledu toga da li smatraju da su sudije sada svesnije nasilja u porodici nego 2017. godine. Međutim, sudije su se složile da žrtve porodičnog nasilja treba odmah da prijave slučajeve. Uprkos tome, dvoje sudija su napomenuli da bi žrtve trebale da pronađu sebi mesto za život ili da kontaktiraju članove porodice, umesto da odmah prijave nasilje. Pronađeni su dokazi da neke sudije mogu savetovati žrtve da se „pomire“ sa počinocima, umesto da odobravaju zahteve žrtava za naloge za zaštitu. Na primer, jedan sudija je tvrdio da su nalozi za zaštitu efikasni jer „[NZ-i] popravljaju odnose između partnera i mislim da će počinilac nasilja odlučiti da više ne vrši nasilje u porodici“. ⁴¹⁹ Sudija je naizgled držao ideju da su nalozi za zaštitu namenjeni pomirenju, a ne njihovoj jasnoj nameri da zaštite žrtve.

„[Kada stranke podnesu zahtev] za razvod braka, sudije imaju obavezu da traže od njih da se pomire. To je obavezno prema [Porodičnom] zakonu. Na sudu često vidimo da žene opraštaju [počinocima] jer nemaju sredstava da se odvoje i žive samostalno.“

- Žena, sudija krivičnog suda

Možda je zabrinjavajući nalaz ovog praćenja bila ponavljajuća tema „pomirenja“. Čini se da sudije građanskih sudova još uvek koriste zastarelu, zastarelu odredbu Porodičnog zakona, koja pod-

⁴¹⁵ Vrhovni Sud Kosova, [Smernice za izricanje kazne](#), Prvo izdanje, 2018. godine

⁴¹⁶ Kosovski Pravni institut, ["Politika odmeravanja kazne na Kosovu: Analiza primene Smjernica politike odmeravanja kazne od strane Kosovskih Sudova"](#), 2019. godine, str. 5.

⁴¹⁷ AGE, ["Procena nivoa primene Standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu"](#), 2019. godine, str. 134.

⁴¹⁸ Kosovski Pravni institut, ["Politika odmeravanja kazne na Kosovu: Analiza primene Smjernica politike odmeravanja kazne od strane Kosovskih Sudova"](#), 2019. godine, str. 246.

⁴¹⁹ Intervju MŽK-a sa sudijom Apelacionog Suda.

stiže supružnike da se pomire da spasu svoj brak.⁴²⁰ Međutim, ista ta odredba naglašava potrebu za izbegavanjem bilo kakvih potencijalni rizik od povrede ili nasilja nad supružnicima ili decom. Uprkos tome,vo pitanje se često primećuje od 2008.⁴²¹ Sudije nastavljaju da teže pomirenju parova, navodeći da bi se ili roditelji trebali pomiriti zbog svoje dece ili da je nasilje normalan deo veze. Sudski monitor MŽK zabeležio je jedan takav slučaj:

U Osnovnom sudu u Prizrenu, tokom naloga za zaštitu i saslušanja o starateljstvu nad detetom, monitor MŽK-a primetio je da je sudija pokušao da pomiri navodnog počinioca i žrtvu, iako je bilo ogromnih dokaza da je došlo do nasilja, uključujući medicinske i policijske izveštaje. Štaviše, optuženi je na sudu priznao da se navedenog datuma dogodilo nasilje. Žrtva je jasno stavila do znanja da ne želi da oprostí optuženom, izjavivši: „I on je zažalio zbog toga poslednji put. Zatim je nastavio sa [nasiljem] “. Žrtva je to izjavila nakon što su joj i ZZ-a i sudija rekli da se čini da se optuženi kaje zbog svojih postupaka. Ipak, sudija je preporučio pomirenje, kako bi porodica ostala netaknuta, a deca ostala sa ocem. Sudija je rekao: „Vi ste ti koji odlučujete. Samo zbog dece, da ih ne biste zlostavljali, vi ste ti koji morate da razmislite o ovome. “ Nakon što je žrtva po drugi put ukazala da ne želi da se pomiri, usvojen je njen zahtev za nalog za zaštitu.

Takvi slučajevi, koji su se ponavljali, uključivali su neprimeren pritisak sudija na žrtve i potencijalnu ponovnu viktimizaciju. Drugi sudski monitor MŽK-a je izvestio:

U slučaju nasilja u porodici u Osnovnom Sudu u Gnjilanu, sudija je pokušao da ubedi žrtvu i navodnog nasilnika da nastave svoj brak. Obe strane bile su prisutne na sudu kako bi rešile administraciju dokaza, zahtev za alimentaciju, podelu imovine i starateljstvo nad detetom. Sudija je rekao ZZ-a: „Ne morate da dođete u moju kancelariju da biste mi rekli šta da radim; žele da budu ponovo zajedno“. Nakon saslušanja, sudija je preporučio da obe strane „nađu snagu i budu jake za svoju decu; raspravljati i ne donositi ovu odluku [da se odvoji].”⁴²²

Drugi sudija izrazio je nezadovoljstvo zakonskom zabranom obaveznog posredovanja u slučajevima porodičnog nasilja:⁴²³

Ono što je pogrešno u [proceduri] je činjenica da medijacija više nije dozvoljena, odnosno ne možemo slučajeve nasilja u porodici poslati u medijaciju. Ne znam zašto su zakon napravili na taj način, ali bilo bi dobro videti gde postoji mogućnost da kada ti slučajevi [dođu na sud] prvi

⁴²⁰ Član 59.

⁴²¹ Farnsworth, N. i Qosaj-Mustafa, A. za MŽK i AGE, *Bezbednost počinje kod kuće: Istraživanje radi informisanja nacionalne strategije i akcionog plana protiv porodičnog nasilja na Kosovu*, AGE: 2008, p. 106; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više izgovora*, 2015. godine, str. 13; Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine, str. 20.

⁴²² MŽK izveštaje nadgledanja, 2020. godine

⁴²³ *Nacrt zakona o krivičnom postupku*, Član 231; i Zakona br. 06 / L –009, Član 2.3.

put budu poslati na posredovanje. Daje priliku supružnicima da se pomire, da vide mogu li se konsolidovati i nastaviti svoj zajednički život dalje.⁴²⁴

Takva gledišta bila su ponavljana tema u intervjuima i praćenju suda.⁴²⁵ Mreža MŽK je više puta gledala sednice na kojima su sudije vršile pritisak na parove da se pomire, uprkos očiglednim rizicima od nasilja. U drugom slučaju u Osnovnom sudu u Prizrenu, ogranak Suva Reka, koji je podrazumevao zahtev za nalog za zaštitu 26. juna 2020. godine, sudski nadzornik je primetio:

Sudija je u početku insistirao na tome da se stranke pomire, iako je žrtva imala obimne medicinske izveštaje koji dokazuju da je doživela nasilje. Činilo se da je navodni počinitelj u više navrata zlostavljao žrtvu, ali da se u više navrata sjedinio sa žrtvom uz podršku starijih u kući. Na kraju saslušanja, žrtva je jasno izjavila da ne želi da bude sa počiniocem. Uprkos tome, sudija je rekao žrtvi: „Imate vremena da razmislite i reflektujete dok se ne donese odluka, da se pomirite sa supružnikom zbog svoje dece“, i „zarad svoje dece imate da razmislim o ovome“.⁴²⁶

Takođe u 2018. godini, pravosudne institucije su navodno opravdale pritisak na parove da se pomire jer je to bilo neophodno u svrhu „spašavanja porodice“.⁴²⁷ Tradicionalni stavovi i pretpostavke sudija u vezi sa porodicom i uporni naponi ka pomirenju mogu potencijalno ugroziti žrtve. Monitor MŽK-a opisao je jedan takav slučaj:

U Osnovnom sudu u Peći, žrtva i nasilnik odlučili su da se odvoje. Suprug je živio u zajedničkom stanu, dok je supruga živela u iznajmljenom stanu sa svojom decom. Kada je nasilnik odveo decu na nekoliko dana i nije dozvolio supruzi da ih vidi, otišla je u zajednički stan da vidi decu. Suprug ju je fizički napao i nasilno odveo iz stana. Tokom saslušanja na kojem je žrtva zatražila nalog za zaštitu, sudija se obratio žrtvi rekavši: „Zašto ste otišli u stan? Zašto ste insistirali da ostanete u stanu?“ Gotovo u suzama, zaštićena strana je izjavila: „Ja, sudijo, danima nisam videla decu. [Nije mi dozvolio] da ih vidim.“ Sudija je odgovorio: „Jasno je da ste još uvek zaljubljeni.“ Ovim „dokazima“ sud je odlučio da odbije njen zahtev za nalog za zaštitu.⁴²⁸

Sudija u ovom slučaju zanemario je nasilje koje se dogodilo, uzurpiranje deteta nad detetom, kao i zahtev žrtve za zaštitu. Ova odluka dovela je žrtvu u opasnost od daljeg nasilja. Štaviše, u potpunosti je ignorisala potencijalne mere naloga za zaštitu koje bi mogle zaštititi žrtvu i njenu decu, poput pružanja privremenog starateljstva i zahteva od počinioca da plati kiriju ili napusti zajedničke prostorije. Kao što je napomenuto u odeljku o KP, uklanjanje počinitelja iz zajedničkog doma i omogućavanje žrtvi

⁴²⁴ Intervju MŽK-a sa sudijom, Priština, 2020. godine

⁴²⁵ U drugom slučaju u Osnovnom sudu u Gnjilanu, sudija je rekao i žrtvi i nasilniku da „pronađu snagu i budu jaki za decu; razgovarati i [ne] pogoršavati stvar“ (slučaj br. 412/2020. godine).

⁴²⁶ Predmet br. 201/2020.

⁴²⁷ Qosaj-Mustafa, A. i Morina, D., *Pristup pravdi za žrtve rodno zasnovanog nasilja na Kosovu: Ukidanje nekažnjivosti za počinioce*.

⁴²⁸ Predmet Br. 170/20 on 20 Juli 2020. godine

da ostane treba da bude prioritet, kao što se ogleda u IK.⁴²⁹

Sudije i sudski službenici složili su se da se slučajevi nasilja u porodici sada tretiraju prioritetnije nego 2017. Međutim, čini se da neke sudije još uvek ne shvataju hitnost takvih slučajeva. Na primer, u jednom slučaju koji je nadgledala MŽK-a, Osnovni sud u Peći je 12. jula 2019. godine dobio zahtev za nalog za zaštitu, ali početno ročište održano je tek 3. marta 2020.⁴³⁰ Sud nije poštovao princip prioriteta za hitne slučajeve razmatranje slučajeva nasilja u porodici, niti ZZNP-a, koji kaže da sud mora da donese odluku u roku od 15 dana od prijema zahteva za nalog za zaštitu.⁴³¹ Pored kršenja zakona, takva kašnjenja žrtvu dovode u opasnost da nanese štetu. U nekoliko navrata, naročito u Osnovnom Sudu u Peći, posmatrači su takođe primetili da sud nije pozvao ZZ-a i CSR-i na ročišta o nasilju u porodici ili nalogima za zaštitu, uključujući slučajeve kada su stranke imale decu.⁴³²

„Mnogo je poteškoća u dodeljivanju naloga za zaštitu (posebno kada su) žrtva i počinilac pod istim krovom. Imali smo takav slučaj kada se završilo ubistvom. Nema smisla da se počinilac drži podalje od žrtve na samo 200 ili 100 metara.“

– Muškarac, socijalni radnik,
Priština

Poteškoće u pružanju i sprovođenju odgovarajućih mera u okviru naloga za zaštitu i dalje su se ponavljale među učesnicima istraživanja iz različitih institucija. Prvo, sudije su primetile da žrtve ponekad zahtevaju samo zabranu pristupa i nikakve druge potencijalne mere koje bi ih mogle zaštititi. Štaviše, zabrane približavanja i dalje se ne poštuju, s obzirom na životne situacije na Kosovu u kojima nekoliko članova porodice boravi u istom domaćinstvu. Kao što je pomenuto, policija je takođe primetila poteškoće u sprovođenju naloga za zaštitu merama koje zabranjuju pristup žrtvi u situacijama kada su žrtva i počinilac boravili zajedno.

Od 2008. godine nadležne institucije dosledno izveštavaju o ovom pitanju, što ilustruje uporno ograničeno razumevanje i potencijalno kulturološki uticali nedostaci kod sudija koji pružaju druge mere predviđene zakonom. Iako bi sudije mogle da obezbede dodatne mere koje zahtevaju da navodni počinioци napuste zajedničko prebivalište, plate kiriju za žrtvu da živi negde drugde i / ili plaćaju alimentaciju, sudije su navodno oklevale da primene ove mere zbog zabrinutosti zbog činjenice da počinilac nije u mogućnosti da plati. Zabrinutost ne bi trebalo da se odnosi na ekonomsku situaciju počinioца, već na adekvatnu i neposrednu zaštitu žrtava, kako zahteva IK.

Sudski službenici MŽK-a takođe su primetili slučajeve u kojima su se žrtve povukle ili odlučile da neće slediti zahteve za nalog za zaštitu. Prema sudskom nadzorniku:

Na ročištu za zahtev za nalog za zaštitu u Građanskom Odeljenju u Peći 12. marta 2020. godine, zaštićena stranka povukla je ovaj zahtev za nalog za zaštitu na osnovu toga što je poboljšala odnose sa počinioцем nasilja, mada to nije bio prvi put da je počinilac upotrebio nasilje nad žrtvom.⁴³³ Slični

⁴²⁹ „Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Istanbul, 11.V.2011. godine, paragraf. 264.

⁴³⁰ Predmet br. P.nr:670/19.

⁴³¹ Član 15.

⁴³² Tokom sednica koje su uključivale zahteve za naloge za zaštitu 24. februara 2020. (slučaj br. 174/20), odnosno 22. jula 2020. godine (slučaj br. 723/20), CSR nije pozvan. Na drugom zasedanju 6. jula 2020. nisu pozvani ni CSR ni ZZ-a (slučaj br. 590/20).

⁴³³ Predmet br. 284/20.

slučajevi u kojima su povučeni zahtevi za mere zaštite takođe su primećeni u Osnovnom sudu u Prištini u februaru 2020. godine.

Dalje bi trebalo istražiti razloge za povlačenje predstavki za zaštitu žrtava i, naročito, da li na takve odluke utiče pritisak počinitelaca, socio-kulturni faktori, napori za pomirenje sudija ili širi izazovi za žrtve kada se angažuju u pravnom sistemu (kao što je pristup pravnom savetu ili kašnjenje u određivanju predstavki).

Postupak starateljstva nad detetom može biti usko povezan sa slučajevima nasilja u porodici. Na primer, u jednom slučaju koji su dokumentovali nadglednici MŽK, na osnovu informacija iz ZZ-a:

[Bivši muž] je uzeo decu, uskrativši im majku starateljstvo i njeno legitimno pravo da viđa svoju decu. Posle nekog vremena umro je, a deca su nastavila da žive sa roditeljima svog oca. Muževi roditelji još uvek ne dozvoljavaju majci da viđa svoju decu. Ona je pokrenula slučaj radi pokušaja starateljstva nad svojom decom, ali pravosudni sistem je samo odložio njen slučaj. ZZ-a je zatražila nalog za zaštitu kako bi deca mogla biti privremeno poverena majci, ali sud je odbio zahtev izjavivši da starateljstvo nad detetom podrazumeva zaseban postupak. Potraživanje starateljstva moglo bi potrajati godinama. Iz strukturalne perspektive, s obzirom na kulturne norme prema kojima se pretpostavlja da starateljstvo nad detetom treba da spada u patrijarhalnu lozu, odnosno sa porodicom njihovog oca, sudovi imaju tendenciju da starateljstvo dodeljuju očevima, čak i kada su oni bili počinioci nasilja.⁴³⁴ Građanski sudovi imaju tendenciju da starateljstvo dodeljuju očevima, takođe na osnovu argumenta da očevi imaju veće šanse da izdržavaju decu, što teoretski može imati određenu verovatnoću istine, s obzirom na širu strukturalnu diskriminaciju na Kosovu koja postoji nad imovinskim pravima, zaposlenjem i pristup resursima. Iako ovaj pristup nije podržan pravnim okvirom, sudije mogu ojačati tradicionalne društvene norme da bi muškarci, kao ekonomski hranitelji, trebalo da brinu o deci, bez obzira da li je otac nasilnik. Takve odluke donete na ročištima o starateljstvu nad detetom, povezane sa Porodičnim zakonom, nisu u skladu sa pristupom usmerenim na žrtve i potrebama dece, kako je predviđeno međunarodnom zajednicom i kosovskim zakonom. Dalje, strah od takvih ishoda može sprečiti žene da traže zaštitu, prijavljuju nasilje ili pokreću postupak razvoda zbog straha od gubitka starateljstva nad svojom decom. Savet Evrope je pružio sledeći komentar o pritvoru prema IK-u:

U kontekstu pronalaženja holističkih rešenja koja izbegavaju sekundarnu viktimizaciju, Istanbulska konvencija zahteva od sudija da uzmu u obzir sve poznate slučajeve nasilja u porodici kada odlučuju o starateljstvu ili pravima posete (član 31). Bilo je primera da je nasilnom roditelju odobreno posećivanje ili čak starateljstvo samo zato što se smatralo da je u najboljem interesu deteta da održi kontakt. Istanbulska konvencija, međutim, jasno utvrđuje da će nasilje nad neovisnim negovateljem ili detetom uvek trebati biti uključeno u odluke o vršenju roditeljskog prava i da vršenje prava posete ili starateljstva nikada ne bi trebalo da ugrozi bezbednost žrtava

⁴³⁴ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

ili one njihove dece.⁴³⁵

ZZNP-i predviđa da žrtva porodičnog nasilja može tražiti privremeno starateljstvo nad decom, do isteka naloga za zaštitu i sudske odluke o dugoročnim starateljskim pravima nad detetom. Međutim, s obzirom na gore pomenute tradicionalne društvene norme i odnose, sudije građanskih sudova navodno možda neće uvek pravilno primeniti ove odredbe. Sudija je primetio:

[ZZNP] Član 6. stav 2. kaže da je starateljstvo nad detetom privremeno povereno žrtvi porodičnog nasilja, dok se roditeljsko pravo [privremeno] oduzima počiniocu porodičnog nasilja. ... Sada, u praksi, kada nema nasilja nad decom, sudovi dodeljuju redovne kontakte ocu sa detetom, što je u suprotnosti sa odredbama [u ZZNP]. ... Ovom odredbom [ZZNP], bez razmatranja da li je bilo nasilja nad decom, za mene je način za sankcionisanje roditelja koji se loše ponašao prema majci. Obično u ovim slučajevima sudije ionako dodeljuju [deci] redovne posete sa počiniocem nasilja.⁴³⁶

„Nema mnogo ozbiljnih zdravstvenih ustanova koje rade na rehabilitaciji osoba zavisnih od alkohola ili opojnih droga.“

– predstavnik SSK

To sugerise da sudije mogu nametati prava na posetu, uprkos tome što takva prava nisu predviđena ZZNP-om. OEBS je primetio još 2012. godine da sudije prekoraču svoju nadležnost nametanjem mera koje nisu predviđene ZZNP-om.⁴³⁷ Drugo tumačenje je da neke sudije mogu ukinuti ili izmeniti naloge za zaštitu,⁴³⁸ kojima je žrtvi nasilja dodeljen privremeni pritvor nad detetom, davanjem prava počiniocima na posetu nakon što je zaštitnim nalogom uklonjeno roditeljsko pravo počinioca. Dalja istraga mogla bi istražiti ovo pitanje i kako se starateljstvo nad detetom vrši u odnosu na naloge za zaštitu. Još jedno stalno pominjano pitanje među ispitanicima iz različitih odgovornih institucija bilo je to što sudije retko dodeljuju mere predviđene za rehabilitaciju od zavisnosti od droge ili alkohola. Univerzitetski Klinički Centar Kosova nudi takve usluge naizgled od 2017. CSO-i takođe pružaju neke ograničene usluge. Stoga, možda relevantnim institucijama nedostaje znanje da su ove usluge dostupne, ne zahtevaju ove mere ili ne smatraju potrebnim da se te mere dodele. Pre svega, počinioci navodno nemaju uvek pristup adekvatnim i korisnim uslugama rehabilitacije.⁴³⁹ S obzirom da su takve usluge dostupne samo u Prištini, to takođe može predstavljati izazov za neke počinioce da im mogu pristupiti.

Zaključak

Iako su sudije bile svesne promena KZK-a i inkorporacije IK u Ustav Kosova, nisu svi imali sveobuh-

⁴³⁵ Savet Evrope, *Dečja prava*, 2019. godine

⁴³⁶ Intervju MŽK-a sa sudijom, 2020. godine

⁴³⁷ OEBS Misija na Kosovo, “*Odlučivanje o predstavkama za mere zaštite u slučajevima nasilja u porodici na Kosovu*”, 2012. godine

⁴³⁸ LDPV, 20. Jan 20. predviđa: „Kad god dođe do promene, stranka ili okrivljeni mogu podneti zahtev za promenu ili promenu naloga za zaštitu, gde može biti odlučeno da se nalog promeni: 2, () izmena, (3) to se ukine, gde Sud oceni da su prestali svi ozroci na osnovu kojih je izdat nalog za zaštitu “.

⁴³⁹ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017. godine

vatno razumevanje rodno zasnovanog nasilja, posebno različitih oblika seksualnog nasilja. Sudovi su se malo sreli slučajevi vređanja, seksualnog napada, silovanja ili seksualnog uznemiravanja. Većina slučajeva rodno zasnovanog nasilja koje su tretirali odnosili su se na nasilje u porodici. Sudije su se složile da su slučajevi nasilja u porodici sada prioritetniji nego ranije, ali praćenje sugerise da odlaganja i dalje traju, što potencijalno dovodi žene u veliki rizik od daljeg nasilja. Fenomen da žene “povlače” svoja svedočenja i odustajanje od krivičnih prijava naizgled se nastavlja, uprkos jasnim zakonskim obavezama da nastave sa gonjenjem po službenoj dužnosti. Kazne za krivična dela nasilja u porodici i dalje su niske. Neke sudije i dalje teže pomirenju porodica, mada to nije u njihovom mandatu kada su žene i deca u opasnosti od nasilja. Još uvek je malo mera dodeljeno u nalogima za zaštitu, što koči sveobuhvatan pristup usmeren na žrtve. Potrebna su dalja istraživanja uzroka žrtava koje povlače predstavke za zaštitu ili traže blaže izricanje kazne, kao i starateljstva nad detetom u vezi sa nalogima za zaštitu.

KOSOVSKE KAZNENO-POPRAVNE SLUŽBE

Prema kosovskom zakonu, posebno KZK-u, Kosovska popravna služba (KPS) je odgovorna za rehabilitaciju zatvorenika. Misija KPS-a je da „resocijalizuje zatvorenike poštujući njihova osnovna prava bez obzira na rasu, jezik i veru, kao i da obezbedi bezbedno okruženje za osoblje, zatvorenike i društvo”.⁴⁴⁰ Počiniocima će možda trebati psihološka podrška ili pomoć u oporavku od zavisnosti od alkohola i/ili droge.⁴⁴¹

U 2017. godini, zaposlenima u KPS-u je nedostajalo znanja u vezi sa pravnim okvirom koji se odnosi na nasilje u porodici, kao i njihovim dužnostima i obavezama u radu sa prestupnicima.⁴⁴² Intervjui su 2020. godine sugerisali da zaposleni u KPS-u sada imaju više znanja o pravnom okviru vezanom za rodno zasnovano nasilje, novom KZK-u i njihovim zakonskim obavezama. Oni su imali tendenciju da znaju o najizraženijim oblicima nasilja na Kosovu, uključujući porodično nasilje, seksualno uznemiravanje i rodno zasnovano nasilje, ali nisu imali znanja o seksualnom nasilju, podsticanju na otkrivanje intimnih delova tela, silovanju, sakaćenju ženskih genitalnih organa i vrebanju. Zvaničnici KPS-a su imali tendenciju da nemaju informacije o SOP-ovima i NSPDV-u, njihovim dužnostima i obavezama prema njima, niti o načinu primene relevantnog zakonodavstva.

Prema NSZNP-u, KPS je, uz podršku MP-a, trebalo da uspostavi programe rehabilitacije i „odgovarajuću infrastrukturu za rad sa počiniocima nasilja u porodici“, prema ZZNP-u (4.4.1.). KPS ima posebnu grupnu terapiju za počinioce nasilja, ali sesije nisu obavezne. Stoga su službenici KPS primetili da prisustvuju samo prestupnici koji odluče da učestvuju. KPS još uvek nema sveobuhvatan program koji eksplicitno sarađuje sa počiniocima rodno zasnovanog nasilja. Ni, naizgled, nisu posebne mere rehabilitacije zasnovane na rodu zasnovane na nasilju uključene u njihove lične planove rehabilitacije. Zvaničnik KPS-a je primetio da nedostatak posebnih programa otežava rehabilitaciju: „Neke osobe imaju osećaj nasilja iznutra i, u određenim trenucima, eksplodiraju, kao da je reč o nečemu

⁴⁴⁰ MP, [NSZNP](#), 2017, str. 20.

⁴⁴¹ Ibidem.

⁴⁴² Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017.

organskom. Ljudi [koje tretiramo] imaju tendenciju da budu nasilni i eksplodiraju i vrate se na istu tačku”.⁴⁴³ Činilo se da je predstavnik nagovestio da je nasilje nešto što je svojstveno nekoj osobi, što bi možda moglo da posluži kao neki oblik opravdanja nasilja u porodici. KPS treba da pruži usluge i poruke koje naglašavaju da ne postoji izgovor za nasilje. Kao što je prijavljeno 2017. godine, lični planovi rehabilitacije prestupnika trebalo bi da uključuju „resocijalizaciju u vezi sa odnosima moći i tradicionalnim rodnim ulogama“ ka transformaciji tradicionalnih rodnih odnosa i sprečavanju recidivističkog nasilja.⁴⁴⁴ U skladu sa IK, Kosovo bi trebalo da razmotri uspostavljanje programa rehabilitacije sa minimalnim standardima usmerenim na promenu nasilnih obrazaca ponašanja usvajanjem nenasilnog ponašanja u međuljudskim odnosima, uz održavanje, kao primarne brige, sigurnosti, podrške i ljudskih prava žrtava.⁴⁴⁵ NSZNP je takođe predvideo da će KPS, uz podršku MJ-a, „nadgledati rehabilitaciju i reintegraciju počililaca“ (4.4.3.). Iako pokrenut kao pitanje i 2017. godine,⁴⁴⁶ KPS još uvek ne održava podatke o tome da li su lica koja su lečena počinila rodno zasnovano nasilje. Ni KPS ne održava podatke o svom tretmanu recidivističkih slučajeva rodno zasnovanog nasilja. Dakle, KPS još uvek nema sistem koji bi omogućio praćenje.

Zaključak

Iako službenici KPS-a imaju više znanja nego 2017. godine, još uvek nemaju razumevanja u vezi sa relevantnim pravnim okvirom i sopstvenim dužnostima i obavezama u vezi sa rešavanjem rodno zasnovanog nasilja. KPS još uvek ne nudi sveobuhvatne posebne programe lečenja za rehabilitaciju osoba koje su počinile rodno zasnovano nasilje. Iako su potencijalno korisni, posebni programi terapije za počinioce nasilja nisu obavezni i stoga se čini da su imali minimalan uticaj. Za transformaciju obrazaca ponašanja, prema IK-u, potreban je sveobuhvatniji program. KPS-ovi sistemi za upravljanje podacima još uvek ne prate vrste krivičnih dela koja su izvršili njihovi klijenti, što ometa odgovarajuće nadgledanje.

PROBACIONA SLUŽBA

Probaciona služba je odgovorna za organizaciju, sprovođenje i nadgledanje alternativnih kazni, kao i za socijalnu reintegraciju osuđenih lica. Prema NSZNP-u, oni bi trebalo da nadgledaju i podržavaju osuđene prestupnike koji su na uslovnoj slobodi:

razvojem individualnih programa nadzora; izradom izveštaja o sprovođenju alternativnih i uslovnih kazni za tužioce, sudove i veće za uslovno puštanje; vođenjem i pružanjem podrške osuđenim licima po izvršenju kazne; vođenjem evidencija i registara o sprovođenju alternativnih mera i kazni u sistemu elektronskog upravljanja podacima.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Intervju MŽK-a sa predstavnikom KPS-a, 2020.

⁴⁴⁴ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁴⁴⁵ Član 16.

⁴⁴⁶ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017, str. 24.

⁴⁴⁷ MP, *NSZNP*, 2017, str. 20-21.

Prema predstavniku Probacione službe, celokupno znanje i stavovi zaposlenih prema nasilju u porodici su se promenili i poboljšali od obuke.⁴⁴⁸ Bez obzira na to, kao i 2017. godine, službenici Probacione službe sa kojima se razgovaralo 2020. godine nemaju znanje o NSZNP-u i ovim odgovornostima.⁴⁴⁹ Na pitanje o rodno zasnovanom nasilju, ispitanici nisu razumeli različite oblike, uključujući seksualno uznemiravanje, seksualno nasilje, podsticanje na otkrivanje privatnih delova, silovanje, porodično nasilje, sakaćenje ženskih polnih organa i vrebanje. Ispitanici su znali da su ova krivična dela kažnjiva po novom KZK-u, ali ih nisu razumeli kao oblike rodno zasnovanog nasilja.

Prema tužiocima, većina slučajeva rodno zasnovanog nasilja dobija uslovne kazne. Međutim, Probaciona služba ne prati takve slučajeve. Niti imaju posebne usluge za osobe koje su počinile rodno zasnovano nasilje. Stoga, baš kao što je MŽK zaključila 2017. godine, „čini se da postoji nedovoljna infrastruktura za rehabilitaciju počinilaca rodno zasnovanog nasilja”.⁴⁵⁰ To sugerise da njihove gore pomenute odgovornosti predviđene NSZNP-u nisu sprovedene.

Generalno, Probaciona služba se sastaje sa uslovno puštenim. Praćenjem uslovnih slučajeva rekli su da pokušavaju da smanje recidiv. Njihove glavne odgovornosti uključuju merenje ponašanja uslovno puštenih, razumevanje njihove kriminalne prošlosti i razmatranje da li je počinilac nasilan. Na osnovu ovih faktora, oni procenjuju da li je verovatno da će neko počiniti neko drugo krivično delo. Čini se da Probaciona služba nema jasne smernice za ove procene koje uključuju faktor pažnje među počinocima i razumevanje rodničkih odnosa. Ovo omogućava subjektivne procene, a takvim procenama mogu nedostajati adekvatne informacije za plan upravljanja slučajem kako bi se sprečilo recidivističko nasilje. Stoga, Probaciona služba još uvek nema uspostavljene odgovarajuće sisteme za pomoć počinocima u rešavanju socijalno-psiholoških problema koji mogu omogućiti recidiv.⁴⁵¹

Zaključak

Zaposleni u Probacionoj službi nemaju znanja o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja i njihovim zakonskim odgovornostima prema NSZNP-u. Još uvek nemaju registar za praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja, niti posebne programe lečenja koji bi mogli da doprinesu smanjenju recidiva i sprečavanju nasilja.

SOCIJALNE USLUGE

Ovaj odeljak ispituje različite socijalne usluge koje nadgleda Ministarstvo rada i socijalne zaštite, uključujući Centre za socijalni rad (CSR), prihvatilišta, zavode za zapošljavanje i centre za stručno osposobljavanje (CSO). Svaki pododeljak ovih tela ispituje njihovo znanje, stavove i pružene usluge, u skladu sa njihovim zakonskim odgovornostima i IK.

⁴⁴⁸ Intervju MŽK-a, 2020.

⁴⁴⁹ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁴⁵⁰ Ibidem, str. 25.

⁴⁵¹ Ovo je takođe identifikovano kao problem u Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite

Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) je odgovorno za organizovanje kvalitetnih socijalnih usluga za „osobe u potrebi“ na Kosovu. Prema Zakonu o porodičnim i socijalnim službama, ovo posebno uključuje žrtve porodičnog nasilja, trgovine ljudima i porodica u kojima je roditelj bio nasilnik.⁴⁵² MRSZ nadgleda licenciranje i profesionalni rad lokalnih NVO-a koje pružaju usluge osetljivim grupama, uključujući žrtve rodno zasnovanog nasilja.⁴⁵³ MRSZ mora osigurati da socijalne usluge budu dostupne svim stanovnicima „bez ikakvih razlika, poput rase, etničke pripadnosti, pola, jezika, religije, političkog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, bogatstva, rođenja ili nečeg drugog”.⁴⁵⁴ Preko opštinskih odeljenja za socijalnu zaštitu, MRSZ nadgleda rad različitih pružalaca usluga, posebno onih koji se bave uslugama rehabilitacije i reintegracije.⁴⁵⁵

Dakle, socijalne usluge su decentralizovane na Kosovu. Pojedine opštine su isključivo odgovorne za pružanje socijalnih usluga,⁴⁵⁶ a to se ogleda u Zakonu o lokalnoj samoupravi i Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama.⁴⁵⁷ Međutim, kada opština ili druga organizacija koja pruža socijalne i porodične usluge kontinuirano ne ispunjava minimalne standarde koje MRSZ navodi za pružanje ovih usluga, „[MRSZ] će biti direktno odgovorna za pružanje takvih usluga, sve dok je neophodno da bi se situacija popravila “[sic].”⁴⁵⁸ Iako se decentralizacija ogleda u zakonu, finansiranje i infrastruktura su trenutno nedovoljni.⁴⁵⁹

Generalno, prema Zakonu o socijalnim i porodičnim uslugama: „Sa ciljem da opštinama ili organizacijama koje pružaju socijalne i porodične usluge u njeno ime, da im se omogući obavljanje takvih funkcija, [MRSZ] će dodeliti godišnje fondove za ovu namenu sa jednim javnim oglašavanjem za kupovinu usluga”.⁴⁶⁰ Kao što je detaljno opisano u odeljcima koji slede, pružaocima usluga, uključujući CSR i skloništa, nedostaju dovoljna budžetska izdvajanja za izvršavanje njihovih zakonskih odgovornosti, posebno za ljudske resurse, vozila i odgovarajući prostor. Predstavnik MRSZ-a je takođe primetio da nema dovoljno sredstava za sprovođenje SOP-a o nasilju u porodici, jer socijalni radnici nisu imali vozila za posetu žrtvama.⁴⁶¹ Odgovornost je MRSZ-a da obezbedi da se za te svrhe izdvoji dovoljno budžeta. Međutim, trenutna formula finansiranja za generalno nerazvijene socijalne usluge je neodrživa, navodi se u izveštaju Evropske komisije iz 2019:

Usluge se finansiraju kroz nacionalne pilot projekte za opštine i sopstvena sredstva opština. Međutim, ovo se pokazalo problematičnim za mnoge opštine, posebno one male, koje

⁴⁵² [Zakon br. 02/L-17](#), člana 1.3.

⁴⁵³ [Zakon br. 02/L-17](#), član 8; Evropski savet, „[Izveštaj o proceni potreba: Smernice za kvalitet sigurnih kuća za podršku žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu](#)”, 2019.

⁴⁵⁴ [Zakon br. 02/L-17](#), član 2.1.

⁴⁵⁵ [Zakon br. 02/L-17](#), član 2-3.

⁴⁵⁶ Evropski centar za politiku i istraživanje socijalne zaštite, „[Nadgledanje i procena socijalnih usluga na Kosovu – izazovi i preporuke za politike](#)”, sažetak politika, 2019/14.

⁴⁵⁷ Zakon br. 03/L-040 i Zakon br. 02/L-17.

⁴⁵⁸ [Zakon br. 02/L-17](#), član 2.7.

⁴⁵⁹ Evropski centar za politiku i istraživanje socijalne zaštite, „[Decentralizacija socijalnih usluga na Kosovu – politički izazovi i preporuke](#)”, sažetak politika, 2018/5.

⁴⁶⁰ Član 2.10, izmenjen i dopunjen.

⁴⁶¹ Intervju MŽK-a, 2020.

uopšte nisu mogle da dodeljuju budžete za usluge - posebno za usluge koje su nekada bile podugovarane sa NVO. Prema [MRSZ], postoji nekoliko opština u kojima su određene socijalne službe i usluge NVO-a u potpunosti odsutne.⁴⁶²

Konkretno vezano za nasilje u porodici, prema ZZNP, MRSZ je odgovorna da obezbedi da CSR i prihvatilišta pružaju kvalitetne socijalne usluge.⁴⁶³ Predstavnik MRSZ-a je izvestio da povremeno nadgledaju CSR i redovno nadgledaju skloništa, posebno tokom pandemije COVID-19, mada na različite načine. Ako se praćenjem otkriju nepravilnosti u skloništim, oni mogu pokrenuti inspekcije, što rezultira izveštajima sa preporukama za skloništa. Takođe nadgledaju finansijske izdatke.

MRSZ je naznačilo da je Ministarstvo sprovelo sve svoje dužnosti prema NSZNP-u.⁴⁶⁴ NSZNP je predvideo da će MRSZ pružati „kontinuiranu obuku i sertifikaciju zaposlenih u CSR, CSO i EO usredsređene na NP, na dobro definisane teme i odobrene module“ (1.1.6.). Prema MRSZ-u, od 2017. do 2020. godine održana je 161 obuka o nasilju u porodici, kroz koji je sertifikovano 447 službenika.⁴⁶⁵ Monitoring MŽK-a je otkrio da je većina socijalnih radnika prošla obuku o porodičnom nasilju, ali još uvek nije prošla obuku o seksualnom uznemiravanju ili kako da prepoznaju znakove seksualnog zlostavljanja u partnerskom odnosu. Štaviše, neka ograničenja znanja su ostala među socijalnim radnicima, o čemu se govori u sledećem pododeljku. Nisu svi zaposleni u CSO-u i EO-u pohađali obuku, sugerišu intervjui MŽK-a. NSZNP je takođe planirao „kontinuiranu obuku i sertifikaciju zaposlenih NVO usredsređenih na NP“ (1.1.9.). Neke NVO su organizovale i pohađale obuku, a redovne obuke o nasilju u porodici održane su u 2018. i 2019. godini putem ARP-a i MRSZ-a. Obuci su prisustvovali kosovska policija, CSR, ZZ, zdravstveni radnici i zaposleni u OCD-u.

MRSZ je takođe imalo odgovornost za poboljšanje „standarda usluga za žrtve / preživjele nasilja u porodici“ (2.1.3.) i prilagođavanje „usluga zaštite kako bi im grupe s posebnim potrebama bile dostupne (kao što su osobe sa invaliditetom, LGBT, manjine - pružanje usluga na njihovom jeziku, itd.) u skladu sa poboljšanim i odobrenim standardima zasnovanim na međunarodnim standardima“ (2.3.6.), zajedno sa NCDV. MŽK nije utvrdila jasan napredak ni u jednom od njih.⁴⁶⁶ Intervjui su sugerisali da se osobe sa različitim sposobnostima i dalje suočavaju sa izazovima u pristupu uslugama, a posebne usluge za zaštitu LGBT osoba ne mogu biti identifikovane.⁴⁶⁷ U vezi sa reintegracijom, MRSZ treba da pomogne da se obezbedi „pružanje kratkoročnih i dugoročnih psihološko-socijalnih konsultacija za žrtve porodičnog nasilja od strane ovlašćenih stručnjaka“ (4.1.1.). MZ je navela da sedam centara za mentalno zdravlje pruža psiho-socijalno savetovanje za žrtve rodno zasnovanog nasilja, a žrtve često traže pomoć u tim centrima. U međuvremenu, CSR-i nemaju uvek psihologe, što bi moglo da poboljša dostupnost usluga žrtvama. Generalno, MŽK-ov pregled primene NSZNP-a sugerise da je MRSZ delimično primenio svoje odgovornosti u vezi sa NSZNP-om.

⁴⁶² Mistafo, A. i Haxhikadrija, A. za Evropsku komisiju, „[Finansiranje socijalne zaštite - Kosovo](#)“, 2019, str. 11.

⁴⁶³ Član 27.

⁴⁶⁴ Intervju MŽK-a sa predstavnikom MRSZ-a, 2020.

⁴⁶⁵ Podatke MŽK-u dostavilo MRSZ-o, novembar 2020.

⁴⁶⁶ U praćenju, MP je takođe izvestilo da „nema napretka“ („Prvi izveštaj o monitoringu sprovođenja Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018).

⁴⁶⁷ Intervju MŽK-a, 2020.

Zaključak

MRSZ nije u potpunosti primenio svoje odgovornosti u vezi sa sveobuhvatnom obukom za sve aktere koji pružaju socijalne usluge; uspostavljanje politika i standarda usluga za odgovarajuću zaštitu i lečenje žrtava; osiguravanje međusektorskog pristupa uslugama koje se bave potrebama najugroženijih, kao što su osobe različitih sposobnosti, LGBTKIA + osobe i manjine; obezbeđivanje sveobuhvatnih psihosocijalnih usluga; i, što je najvažnije, izdvajanje dovoljnih budžetskih izdvajanja za dovoljno ljudskih resursa i opreme za sprovođenje postojećeg zakonskog okvira.

Centri za socijalni rad

Centri za socijalni rad (CSR) su odgovorni za pružanje usluga rehabilitacije i reintegracije, posebno za žrtve porodičnog nasilja. Žrtvama nude socijalne i porodične usluge, informišu ih o raspoloživim resursima kao što su skloništa i psiho-socijalno savetovanje, a posle pomažu i žrtvama. Prema SOP-ovima, svaki slučaj treba da ima imenovanog rukovodioca slučaja koji pruža podršku žrtvi u svakom koraku procesa i uspostavljanju individualnog plana.⁴⁶⁸ Pre izrade individualnog plana, rukovodilac slučaja osigurava da žrtva ima 48-časovni period razmišljanja. Rukovodilac slučaja dizajnira ovaj plan nakon procene situacije, uključujući ekonomske i stambene potrebe. CSR takođe imaju glavnu odgovornost za obezbeđivanje dobrobiti dece. Socijalni radnici moraju da posećuju porodice kako bi osigurali zdravlje dece i svedočili na sudovima u vezi sa najboljim interesima deteta.⁴⁶⁹ CSR bi trebalo da usko koordiniraju sa drugim relevantnim i odgovornim institucijama, posebno u sprovođenju plana rehabilitacije dogovorenog sa žrtvom.

Zaposleni u CSR-u se slažu da je rodno zasnovano nasilje nasilje nad licima zbog njihovog pola. Takođe su shvatili da rodno zasnovano nasilje više pogađa žene. Iako su bili skloni da identifikuju fizičko, psihološko, ekonomsko i emocionalno nasilje kao oblike rodno zasnovanog nasilja, nedostajalo im je znanja koja se odnose na sakaćenje ženskih genitalija, seksualno uznemiravanje i vrebavanje. Iako su socijalni radnici znali za ove i druge članove u KZK-u, oni uglavnom nisu razumeli njihove koncepte i definicije, osim nasilja u porodici. Na primer, predstavnik CSR-a se mučio da objasni mutilaciju ženskih genitalija, pogrešno navodeći da to uključuje oštećenje genitalija usled silovanja. Takvi komentari su sugerisali potrebu za daljom obukom socijalnih radnika.

“To zavisi od finansijske situacije. Ne možemo da biramo prema polu [roditelja koji dobija starateljstvo nad detetom]. “

– predstavnik CSR-a

ZZNP je delimično bio poznat nekim zaposlenima u CSR-u. Izgledalo je da su neki obavešteni o svojim gore pomenutim odgovornostima u okviru SOP-a ili NSZNP-a. U međuvremenu, drugi nisu ni znali da NSZNP postoji, pa stoga nisu mogli znati njihove dužnosti.

S obzirom na zakonsku odgovornost socijalnih radnika za zaštitu prava i dobrobiti deteta tokom sudskog postupka, i prethodno dokumentovani trend da socijalni radnici

⁴⁶⁸ ARP, [SOP-ovi](#), 2013; [NSZNO](#).

⁴⁶⁹ Ibidem.

preporučuju deci da ostanu sa očevima nasilnicima, navodno radi njihovog ekonomskog blagostanja,⁴⁷⁰ predstavnici CSR-a su ponovo upitani 2020. godine o njihovim preporukama u takvim slučajevima. Socijalni radnici su obično preporučivali da dete treba da ode kod „odgovornijeg roditelja”.⁴⁷¹ Neki su rekli da deca treba da daju svoje mišljenje o roditeljskom starateljstvu. Neki socijalni radnici su smatrali da deca uvek treba da budu sa majkom, dok su drugi tvrdili da deca treba da budu sa roditeljem koji je u boljem materijalnom položaju. Mnoštvo odgovora na ovo pitanje ilustruje da socijalni radnici mogu imati prilično subjektivnu definiciju „odgovornosti“ i „najboljeg interesa deteta“, što može dovesti decu u rizik od daljeg nasilja u nekim, mada ne u svim slučajevima. Posebno se navodi da IK i ZZNP izričito kažu da dete nikada ne sme biti dato počinocu nasilja. MŽK je pokušala da nađe smernice ili SOP-ove koji bi pomogli socijalnim radnicima u formulisanju preporuka, ali nisu pronašli nijedan takav zvanični obrazac.

Na pitanje koje korake treba da preduzme žrtva koja pati od nasilja u porodici, nekoliko zvaničnika CSR-a je verovalo da treba kontaktirati policiju. Drugi su smatrali da pre nego što slučaj prijave policiji, žrtve treba da potraže pomoć od CSR-a. Uznemirujući i ilustrativni za širi, pomenuti trend među službenicima, neki zaposleni su verovali da žrtva treba da pokuša da se pomiri sa počinioem kako bi mogli da ostanu zajedno. Na primer, rekao je asocijalni radnik:

“Mislim da prvo moramo da potražimo i nađemo razumevanje, u zavisnosti od toga ko je izvršio [nasilje]. Ako je to supružnik, moramo sagledati situaciju u kojoj se nalaze i otkriti zašto su u toj situaciji. “

- predstavnik CSR-a

Ovde je problem u tome što se [žrtva] brinula samo za svoje telo [a ne za svoju decu. Inače], ona bi odlučila drugačije. Prvi korak je popravljnje njene veze. Pokušavamo da pronađemo način da razgovaramo sa obe strane tako da muškarac razume njeno stanje. Trudimo se da popravimo odnose supružnika: pomirenje za parove što je više moguće.⁴⁷²

Sa sličnim osećanjima, MŽK je primetila kontinuirani trend pokušaja „pomirenja“ slučajeva, čak i kada su počinjeni zločini. To žrtve može dovesti u opasnost od recidiva, kao i decu pod rizikom od nasilja.

U 2015. i 2017. godini, MŽK je utvrdila da su se CSR-i suočili sa nekoliko izazova u izvršavanju svojih odgovornosti, uključujući nedovoljno stručno osoblje, propuste da pravilno nadgledaju dobrobit dece i lošu infrastrukturu za obezbeđivanje sigurnog okruženja za pružanje pomoći žrtvama.⁴⁷³ Ipak, 2020. godine ispitanici iz institucija koje rade sa CSR ponovili su istu zabrinutost.⁴⁷⁴ Posmatrači MŽK-a su takođe primetili u nekoliko navrata da socijalni radnici nisu pravilno obavljali svoje dužnosti i bili nespremni za sudske sednice (vidi okvir 2).

⁴⁷⁰ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁴⁷¹ Intervju MŽK sa predstavnikom MRSZ-a, 2020.

⁴⁷² Intervju MŽK sa predstavnikom CSR-a, 2020.

⁴⁷³ Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015; Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁴⁷⁴ Intervju MŽK-a, 2020.

Okvir 2. MŽK Nadgledanje slučajeva koji su uključivali CSR-e

U građanskom odeljenju Osnovnog suda u Prištini, saslušanje o nalogu za zaštitu je održano 8. januara 2020. M.Sh. je upotrebio nasilje nad V.B. nekoliko puta. To je uključivalo dokumentovani recidiv, jer je žrtva prijavila nasilje i 2012. godine. Prema izjavama datim tokom saslušanja, službenik CSR-a nije izašao na lice mesta da razgovara sa zaštićenom strankom ili optuženim, iako se nasilje odvijalo u prisustvu dece. Na pitanje zašto, zvaničnik CSR-a je izjavio da ga je veliko opterećenje i loša podela predmeta u CSR-u sprečavalo da poseti ovu porodicu.⁴⁷⁵

Tokom saslušanja o zaštitnom nalogu 4. juna 2020. godine, održanog u Građanskom odeljenju Osnovnog suda u Prištini, CSR nije bio pripremljen i nije mogao da sudiji pruži traženi izveštaj („socijalna anamneza“) o životnim uslovima i emocionalnom statusu dece.⁴⁷⁶

U građanskom odeljenju Osnovnog suda u Prizrenu, 26. juna 2020. godine, službenik CSR-a nije prisustvovao sednici u kojoj je žrtva zatražila nalog za zaštitu. Dakle, Sud nije mogao blagovremeno dobiti izveštaj o emocionalnom, duhovnom i zdravstvenom stanju dece da bi doneo presudu.⁴⁷⁷

U drugoj sesiji kada je žrtva tražila nalog za zaštitu u Osnovnom sudu u Prizrenu, CSR nije podneo profesionalni izveštaj o socijalnoj anamnezi o životnim uslovima deteta. CSR je pripisao kašnjenja pandemiji COVID-19 i letovanju, zbog čega je sudija po treći put sazvaio ročište. Neuspeh CSR-a da na vreme dostavi ovaj izveštaj doprineo je kašnjenju u pružanju naloga za zaštitu, potencijalno ugrožavajući žrtvu i decu. Iako je sud primio zahtev 19. juna 2020. godine, poslednje ročište se završilo 17. jula 2020. godine, a odluka je strankama poslata 21. jula 2020. godine, mesec dana nakon početnog zahteva. Zakonski rok za završetak takvih slučajeva, uključujući i izradu odluke, je 15 dana.⁴⁷⁸

U slučaju koji se odnosi na prethodno zatraženi nalog za zaštitu, zakazan za 19. jun 2020. godine, žrtva je želela da odustane od prethodno traženog naloga za zaštitu, jer su počinilac i žrtva postigli sporazum u vezi sa alimentacijom za svoju ćerku. Dve strane su se takođe dogovorile o pravima posete počinioaca. Budući da se slučaj odnosio na starateljstvo nad detetom, sud je izričito pozvao predstavnika CSR, prema SOP-u. Međutim, nije bio prisutan predstavnik CSR-a.⁴⁷⁹

“Često se dešava da ovi socijalni radnici to rade preko telefona. U jednom slučaju, direktor socijalne zaštite je morao da interveniše, a kada je socijalni radnik došao, [on/ona] je bio nemaran i lenj. “

- Predstavnik sigurne kuće

Kao što ovi primeri ilustruju i potvrđeni intervjui sa drugim institucijama, službenici CSR-a se još uvek ponekad ne pojavljuju na sudskim ročištima koja uključuju maloletnike, uprkos njihovoj odgovornosti da zaštite prava deteta u takvim postupcima.⁴⁷⁹ Štaviše, saslušanja o izdavanju naloga za zaštitu su odložena zbog odsustva ili loše pripremljenosti službenika CSR-a. Službenici PK-a su primetili da se socijalni radnici prijavljuju policijskim stanicama samo tokom redovnog radnog vremena od 09:00 do 17:00, mada slučajevi

⁴⁷⁵ Izveštaj sudskog posmatrača MŽK-a, 2020.

⁴⁷⁶ Predmet # 875/2020. Tokom ročišta o zaštitnim nalogima, sudovi imaju tendenciju da zahtevaju da CSR daju „socijalnu anamnezu“ ili izveštavaju o dobrobiti dece pogođene slučajem. Obično CSR posećuju detetov dom i profesionalno sastavljaju ovo izveštavanje na osnovu svojih zapažanja. Izveštaji mogu sadržati predloge u vezi sa starateljstvom nad detetom.

⁴⁷⁷ Slučaj #788/2020.

⁴⁷⁸ Slučaj #801/2020.

⁴⁷⁹ MŽK je ranije dokumentovala ovo pitanje (Qosaj-Mustafa, A. i Farnsworth, N., [Više od „reči na papiru“? Odgovor pružalaca pravde na nasilje u porodici na Kosovu](#), 2009).

nasilja u porodici često stižu noću. Službenici KP-a su takođe primetili da rukovodioci slučajeva CSR-a nisu uvek obavljali naknadne posete sa žrtvama ili porodicama koje su pretrpele porodično nasilje, što je jedna od njihovih primarnih odgovornosti.⁴⁸⁰ U ovim i drugim slučajevima socijalni radnici su rekli da nemaju automobile i da stoga ne mogu putovati u policijske stanice ili u nadzorne posete. Štaviše, socijalni radnici su primetili da im još uvek nedostaju ljudski resursi za upravljanje svim predmetima koji su im dodeljeni, što ometa njihovu sposobnost da izvršavaju svoje dužnosti i obezbede odgovarajuće upravljanje predmetima.⁴⁸¹ Zapravo, dok bi CSR trebali da se sastanu, u proseku, sa 220 žena i najmanje 200 slučajeva dece godišnje, koliko je bilo sigurnih kuća, oni su se bavili praćenjem samo 65 slučajeva godišnje.⁴⁸² Štaviše, CSR nemaju uvek psihologa koji radi na licu mesta, što ih sprečava da nude usluge prema SOP-ima. SOP-ovi navode da su CSR odgovorni za pružanje mera naloga za zaštitu „psiho-socijalnog tretmana”.⁴⁸³ Bez dostupnog psihologa, nalog za zaštitu ne može da se primeniti.

Istraživanje 91 žena žrtve nasilja u vezi sa kvalitetom socijalnih usluga koje su dobile 2020. godine nagoveštavalo je da žene izgledaju zadovoljne naporima socijalnih radnika.⁴⁸⁴ Većina žena je rekla da su zadovoljne (66%) odgovorima CSR na njihove potrebe. Kada su im postavljena konkretnija pitanja, postalo je jasno da žrtve nisu informisane o mnogim resursima koji su im na raspolaganju. Na primer, malo žena (14%) je znalo šta je plan usluga. U međuvremenu, 27% je reklo da je CSR napravio individualni plan da ih podrži, a od njih je samo 25% dobilo kopiju tog plana. Malo je ljudi dobilo informacije o privremenom stanovanju, mada su mnoge žene ukazale da im to nije potrebno. U međuvremenu, samo polovina je znala da mogu pristupiti psiho-socijalnom savetovanju. Veoma je malo njih znalo za mogućnosti stručnog obrazovanja, a samo osam žena je koristilo ove resurse (9%). Stoga, uprkos opštem zadovoljstvu žena radom CSR-a, socijalni radnici naizgled nisu pružili dovoljno informacija u vezi sa svim raspoloživim opcijama kako bi žene mogle da odaberu najbolji način delovanja za sebe i svoje porodice.

Prema NSZNP-u, CSR su morali da obezbede „2.3.5. Pобољшanje usluga za decu svedoke nasilja u porodici sa posebnim naglaskom na decu stariju od 12 godina “. Dečji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) podržao je CSR da uspostave posebne prostorije u nekim CSR za intervjuisanje dece koja su bila svedoci ili su doživela nasilje. Međutim, izgleda da još uvek ne postoje specijalizovane službe za zaštitu dečaka starijih od 12 godina zajedno sa njihovim majkama.⁴⁸⁵

Zaključak

Ispitanicima CSR-a je nedostajalo znanje o rodno zasnovanom nasilju, uključujući i novi KZK. Neki i dalje preporučuju roditelju sa boljom materijalnom situacijom starateljstvo nad detetom, umesto da se

⁴⁸⁰ Intervju MŽK-a sa službenicima KP-a, 2020.

⁴⁸¹ To su potvrdili i predstavnici drugih institucija poput PK i VA (intervjui MŽK, 2020). MŽK je otkrila da je isti problem postojao u njegovom prethodnom istraživanju (Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017).

⁴⁸² Kalkulacije MŽK-a zasnovane na podacima dostavljenim od strane MRSZ-a, novembar 2020. Za dalje podatke, vidi Aneks 2.

⁴⁸³ ARP, *SOP-ovi*, 2013.

⁴⁸⁴ Od 31. jula do 31. decembra 2020. godine, osam sigurnih kuća u kojima su smeštene žene koje su preživele nasilje učestvovalo je u studiji MŽK-a, u kojoj su članovi osoblja anketirali žene klijente uzrasta od 15 do 50 godina o kvalitetu usluga koje su pružali CSR-i. Odazvale su se uglavnom Albanke, mada su učestvovali i Romkinje i Srkinje.

⁴⁸⁵ Za detaljnije informacije, vidi, odeljak o sigurnim kućama dole.

fokusira na opšte dobro deteta. S tim u vezi, zaposleni u CSR-u su i dalje pokušavali da pomire parove, dovodeći žrtvu u opasnost, suprotno IK-u, LPDV i SOP-u. Sva ova pitanja ukazuju na ograničenja u njihovim profesionalnim kapacitetima. Štaviše, socijalni radnici često odsustvuju sa sudskih ročišta i ne prate porodice kod kojih se desilo nasilja. Zbog budžetskih ograničenja, posebno usred decentralizacije, CSR se i dalje suočavaju sa nekoliko resursnih izazova povezanih sa ljudskim resursima i infrastrukturom. Ova ograničenja im otežavaju da se prijave policijskim stanicama i sudskim raspravama. U isto vreme, ovi nedostaci pokazuju nedovoljnu odgovornost CSR-a u obezbeđivanju odgovarajućih profesionalnih i ljudskih resursa za zaštitu prava žrtava i dece. Stoga su se njihovi učinci malo poboljšali, ili se čak uopšte nisu poboljšali, od 2017. godine.

Skloništa/prihvatišta

Skloništa igraju vitalnu ulogu u zaštiti, rehabilitaciji i reintegraciji žrtava nasilja u porodici i trgovine ljudima.⁴⁸⁶ Ona treba da obezbede sigurno mesto, kao i druge usluge kao što su odeća, hrana, zdravstvena zaštita, lekovi, savetovanje, psiho-socijalni tretman, pravni saveti, poseban tretman za žrtve sa posebnim potrebama, obrazovanje, stručna obuka i razne aktivnosti.⁴⁸⁷ Skloništa treba da pruže žrtvama informacije o uslugama koje nude one i druge institucije. Trenutno Kosovo ima 14 skloništa/prihvatišta za ljude koji su pretrpeli rodno zasnovano nasilje, uključujući 12 koje vode OCD, kao i opštinska sigurna kuća u Zubinom Potoku i državno Privremeno osiguranje za slučajeve visoko rizične trgovine ljudima. Devet skloništa bavi prvenstveno nasiljem u porodici, dok povremeno pomaže druge slučajeve. Nalaze se u Prištini, Đakovici, Gnjilanu, Uroševcu, Peći, Prizrenu, Južnoj Mitrovici, Novom Brdu i Zubinom Potoku. Takođe postoji dnevni centar pod vođstvom OCD-a koji se nalazi u severnoj Mitrovici. Dva skloništa pomažu samo žrtvama seksualne trgovine. Dva skloništa u Prištini brinu samo o deci koja su pretrpela različite oblike nasilja, uključujući siročad. Ovaj odeljak se prvenstveno fokusira na sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici.

Prema SOP-ovima, sigurne kuće bi trebalo da kontaktiraju ZZ-e radi pružanja pravnog savetovanja i zaštite u vezi sa sudskim postupcima, kao što je pisanje zahteva za PO-ove i EPO-e; pratnja žrtve u policiji, zdravstvene službe, forenzici i sudski postupci; i razviti obrazovne planove zasnovane na potrebama za žrtve i decu.⁴⁸⁸ Ako žrtva u početku odbije usluge sigurne kuće, uvek ih može zatražiti kasnije.

Trajanje boravka zavisi od skloništa/prihvatišta. Većina dozvoljava boravak do šest meseci. Međutim, u nekim slučajevima skloništa nude svoje usluge i do 12 meseci. U retkim slučajevima je prekoračeno 12 meseci.⁴⁸⁹ Za osobe koje borave u skloništu, nakon obaveznog 48-časovnog perioda razmišljanja, skloništa su odgovorna za mapiranje ličnog plana za žrtvu, u saradnji sa rukovodiocem slučaja CSR. Na osnovu ovog plana nude relevantne usluge. Za reintegraciju, skloništa moraju da nude

⁴⁸⁶ MP, [NSZNP](#), 2017; OIK, [Godišnji izveštaj br. 18](#), 2018; ARP, SOP-ovi, 2013; MP, [NSZNP](#), 2017; Farnsworth i drugi za MŽK, [Nema više opravdanja...](#), 2015.

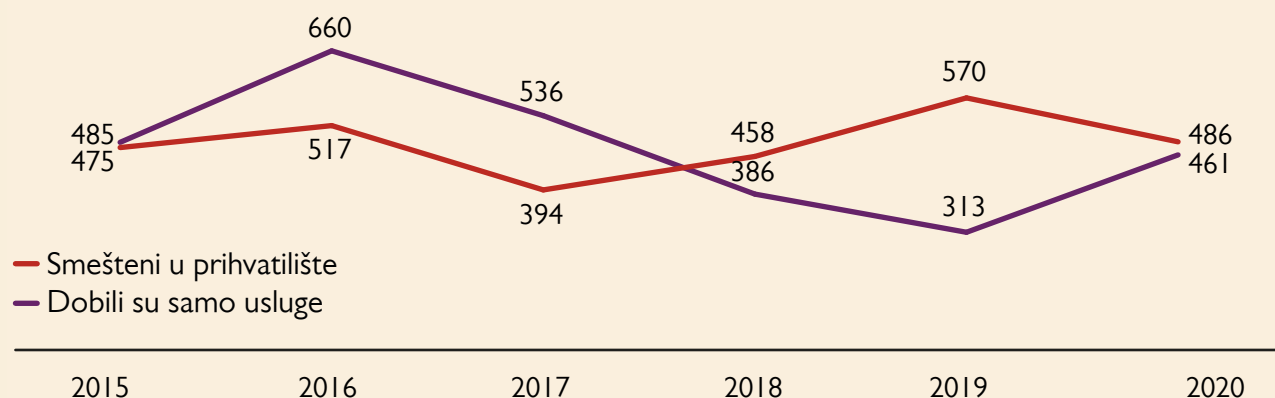
⁴⁸⁷ Ibidem.

⁴⁸⁸ ARP, [SOP-ovi](#), 2013, str. 43.

⁴⁸⁹ Krol, i drugi., Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu MP, [NSZNP](#), 2017.

kurseve i obuku za poboljšanje profesionalnih veština žrtava, što olakšava mogućnosti zapošljavanja.⁴⁹⁰ Iako je žrtvama dozvoljen kontakt sa rođacima, osoblje skloništa prati žrtve kada posete njihove porodice, osiguravajući im sigurnost. Ako član osoblja uoči potencijalnu pretnju žrtvi, mora odmah kontaktirati policiju ili druge relevantne institucije.⁴⁹¹

Grafikon 6. Broj osoba smeštenih u prihvatilište, asistiranih od strane prihvatilišta (skloništa) 2015-2017

Prosečno je 477 žena i dece boravilo u deset skloništa od 2017. do 2020. godine (vidi grafikon 6)⁴⁹². Vlada Kosova ugovara nevladina skloništa za pružanje usluga, s obzirom na njihove kvalifikacije pokazane kroz postupak izdavanja dozvola,⁴⁹³ uspostavljene sisteme za pružanje ovih usluga i dugogodišnju stručnost. Prema NSZNP-u, skloništa finansira MRSZ uz dodatna sredstva opštine; neki donatori pružaju dodatnu podršku.⁴⁹⁴ Svake godine, skloništa su morala da konkurišu za sredstva od MRSZ-a. Politička nestabilnost, zajedno sa kasnim usvajanjem godišnjih budžeta, ponekad su doprineli kašnjenju u isporuci sredstava, što je prouzrokovalo periodično zatvaranje skloništa i stavljanje žrtava u opasnost od daljeg nasilja.⁴⁹⁵ Pored toga, sredstva nisu bila dovoljna za pokrivanje svih troškova skloništa kako bi im se omogućilo da izvrše svoje zakonske odgovornosti. Prema izveštaju IOK-a za 2018. godinu, MRSZ je finansiralo samo polovinu budžeta skloništa.⁴⁹⁶ Činjenica da se skloništa znatno finansiraju bila je zajednička nit u nekoliko izveštaja.⁴⁹⁷ Opštine Novo Brdo, Priština, Gnjilane, Đakovica, Prizren, Peć i Zubin Potok su obezbedile smeštaj za skloništa, dok su skloništa u Uroševcu i Južnoj Mitrovici nastavili da plaćaju kiriju.⁴⁹⁸ Stalno plaćanje zakupnine za skloništa je neefikasno kada postoje potencijalne

⁴⁹⁰ ARP, *SOP-ovi*, 2013.

⁴⁹¹ ARP, *SOP-ovi*, 2013.

⁴⁹² Za više detalja, vidi Aneks 2.

⁴⁹³ Zahtevi za ovo su u *Administrativnom uputstvu (MRSZ) br 01/2020 o licenciranju pružalaca socijalnih i porodičnih usluga na osnovnom, srednjem i visokom nivou*, izdatim u skladu sa Zakonom br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama. Sigurne kuće potpadaju pod klasifikaciju „visoka“ (vidi, član 8).

⁴⁹⁴ MP, *NSZNP*, 2017.

⁴⁹⁵ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017, str. 28

⁴⁹⁶ IOK, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018.

⁴⁹⁷ IOK, *Godišnji izveštaj br. 18*, 2018; IOK, *Godišnji izveštaj br. 19*, 2019; OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015.

⁴⁹⁸ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019. Intervju MŽK-a sa NKBPMP, 2021.

“Samo mi treba zgrada, jer moram da platim kiriju i potreban mi je objekat koji ne moram da platim. Želim samo kupatilo, sobe i ormar za žene”.

- Predstavnik skloništa

državne imovine koje bi mogle da se koriste i budu održivije.

Kao što je gore pomenuto, nakon opsežnog zagovaranja MŽK-a, skloništa, ARP-a i rodne grupe bezbednosti, parlament je usvojio određenu budžetsku liniju za skloništa u 2019. godini u iznosu od 880 000 €, iako je MRSZ kasnilo sa isplatom sredstava.⁴⁹⁹ Vlada je nastavila sa istim iznosom u budžetu za 2020. godinu, a MRSZ je podelilo 600.000 evra za 10 sigurnih kuća.⁵⁰⁰ Ovo signalizira značajno poboljšanje. Ipak, i dalje ostaje potreba za zakonskim utvrđivanjem

odgovornosti skloništa, prema trasiranju puta za trajnu budžetsku liniju i potpunom pokrivanju sveobuhvatnih usluga korišćenjem pristupa usredsređenog na žrtve, kako predviđa IK.

Dalje finansiranje je potrebno za rešavanje nekoliko preostalih nedostataka u primeni MZ-a. Kosovo još uvek nema dovoljno kreveta prema IK. Konvencija sadrži preporuke da države treba da obezbede najmanje jedno sklonište za žene na svakih 10.000 stanovnika, sa kosovskim stanovništvom od 1,81 miliona, što znači najmanje 181 prostora.⁵⁰¹ Međutim, Kosovo je imalo samo 105 prostora od 2020.⁵⁰² Takođe, kako su postojeće sigurne kuće na Kosovu prvenstveno usredsređene na nasilje u porodici, oni nemaju jasan mandat koji finansira država da pružaju specijalizovane usluge za osobe koje su pretrpele nasilje van porodičnih odnosa, mada su takve usluge nudili retko. Primetno je odsustvo državnih centara za upućivanje seksualnog nasilja i kriznih centara za silovanje za pružanje pomoći osobama koje su pretrpele seksualno nasilje, u skladu sa IK. Pored toga, još uvek ne postoji specijalizovano sklonište za muškarce ili LGBTQIA + osobe na Kosovu. Oni se i dalje upućuju u skloništa koji se nalaze u Albaniji ili Srbiji, iako su postojeća skloništa na Kosovu povremeno imale utočište za lezbejke i trans žene.⁵⁰³

Kao što je pomenuto, prema odgovornostima MRSZ-a, skloništa bi trebalo da pružaju usluge žrtvama nasilja u porodici bez obzira na „rasu, etničku pripadnost, pol, jezik, veru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, imovinu, rođenje ili drugi status”.⁵⁰⁴ Aktivistkinja za prava osoba različitih sposobnosti je nagovestila da sigurne kuće ne pružaju odgovarajuće uslove za žene sa invaliditetom. Dostupnost usluga različitim osobama, bez diskriminacije, takođe predviđa IK.⁵⁰⁵ Iako bi skloništa pomagala osobama svih etničkih zajednica, ponekad Srpkinjama, posebno na severu Kosova, nije bilo prijatno da pristupe ovim uslugama. Postojali su određeni izazovi za žrtve koje ne govore

⁴⁹⁹ Zakon br. 06/L-133 [Zakon o budžetskim podelama budžeta Republike Kosovo za 2019](#), Tabela 3.1: Centralni budžet (u evrima), str. 27/67, Februar 2019. O kašnjenjima, vidi: MŽK, [“MŽK nastavlja da podržava finansiranje sigurnih kuća”](#), 31. januar 2020.

⁵⁰⁰ Zakon br. 07/L-014 [Zakon o izmenama i dopunama Zakona br. 07/L-001 o budžetskim izdvajanjima za budžet Republike Kosova za 2020](#). godinu, Tabela 3.1: Revidirani budžet za centralni nivo (u evrima), str. 27/68, avgust 2020; o isplatama, ARP, komentar na nacrt izveštaja, 2021.

⁵⁰¹ Savet Evrope, [“Objašnjenje Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”](#), 2011, str. 33.

⁵⁰² The Kvinna till Kvinna Foundation, [Ženska prava na zapadnom Balkanu, Žene u politici, rodno zasnovano nasilje i sigurnost za žene braniteljke ljudskih prava u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji 2020](#), 2020.

⁵⁰³ OEBS, [Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu](#), 2019; Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017.

⁵⁰⁴ Zakon br. 02/L-17 [o socijalnim i porodičnim uslugama](#), član 2.1; ARP, [SOPs](#), 2013, str. 24; vidi, i, OEBS, [Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu](#), 2019, str. 12.

⁵⁰⁵ Član 4.3.

albanski jezik da bi pristupile informacijama na svom jeziku, iako je srpski službeni jezik na Kosovu.⁵⁰⁶

Kako su ovi nedostaci u dostupnosti usluga skloništa identifikovani ranije, NSZNP je predvideo uspostavljanje „novih skloništa“ zadovoljavanje potreba manjinskih zajednica“ (4.1.4.). 2018. godine je otvoreno sklonište koje daje prioritet uslugama za srpske žene u južnim delovima Kosova. Godine 2020. sklonište je uspostavljeno na severu Kosova zajedničkim naporima opština Leposavić, Severna Mitrovica, Zubin Potok i Zvečan, uz inostranu podršku. Poslednje navedeno je jedino sklonište kojim upravlja vlada na Kosovu, pored visoko rizičnog Privremenog bezbednosnog objekta za žrtve trgovine ljudima. To su značajna poboljšanja od poslednjeg izveštaja o nadgledanju MŽK-a, jer je zabrinutost zbog dostupnosti usluga za srpske žene i decu stalna tema već nekoliko godina.⁵⁰⁷ Skloništa na severu Kosova se, kako se izveštava, suočilo sa problemima licenciranja, jer kosovske institucije ne priznaju diplome i sertifikate određenog osoblja, stečene u Srbiji.⁵⁰⁸ Međutim, ove diplome i overe mogu biti overene na Kosovu i koristiti se u postupcima izdavanja dozvola, iako su pojedinci možda odlučili da to ne čine iz političkih razloga.⁵⁰⁹ Takva politizacija politika i usluga vjerovatno rizikuje žrtve.

Još jedan preostali izazov je sudbina dečaka starijih od 12 godina koji imaju majke koje su pretrpele nasilje; oni ne mogu ući u sklonište obzirom na potrebu da zaštite mentalnu i fizičku dobrobit drugih žrtava koje tamo borave. Predstavnik skloništa je napomenuo da su date preporuke za stvaranje posebnog aneksa za majke sa dečacima starijim od 12 godina, ali sigurne kuće za to nemaju finansijska sredstva. Trenutno se dečaci stariji od 12 godina često moraju odvojiti od majki i poslati u dečja skloništa u Prištini, što može doprineti (ponovnoj) traumatizaciji.⁵¹⁰ Alternativno, i što je zabrinjavajuće, prethodno pomenuto istraživanje MŽK-a i skloništa je otkrilo da većina ovih dečaka trenutno živi sa počinocima ili porodicama počinilaca. Još uvek nema sistemskog rešenja za ovo pitanje.

Što se tiče sposobnosti skloništa pružaju kvalitetne, sveobuhvatne usluge usmerene na žrtve u pravcu rehabilitacije i reintegracije u skladu sa međunarodnom zajednicom i kosovskim pravnim okvirom, glavni, ponavljajući izazov sa kojim su sigurne kuće suočene jeste prethodno pomenuto nedovoljno i neodrživo finansiranje države za pružanje ovih usluga. S tim u vezi, skloništanisu imala redovne procene potreba zasnovane na jedinicama, procene kapaciteta osoblja i procene prestanka isporuke usluga, što bi sve doprinelo boljem informisanju o budžetiranju i uslugama.⁵¹¹ U međuvremenu, osoblju skloništa je i dalje potreban adekvatan, redovan nadzor obučanih profesionalaca kako bi se sprečilo premor od prekomernog rada.

Država takođe nije izdvojila dovoljno sredstava za sprovođenje planova upravljanja predmetima koji bi omogućili rehabilitaciju i reintegraciju žena, kao što predviđaju IK i NSZNP. Finansijska nezavisnost i stanovanje žrtava su dva ključna, temeljna pitanja kojima je potrebno hitno rešavanje kako bi im se omogućilo da napuste sklonište bez povratka u nasilni odnos. Iako su predviđene NSZNP-om, opcije

⁵⁰⁶ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019.

⁵⁰⁷ Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017, str. 28; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015, str. 77.

⁵⁰⁸ OEBS, *Sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja na Kosovu*, 2019.

⁵⁰⁹ ARP, komentar o nacrt izveštaju, 2021.

⁵¹⁰ Na primer, Hirokazu Yoshikawa je napisao o efektima razdvajanja dece od roditelja ("*Razvojni efekat razdvajanja roditelja i deteta*."), *Godišnji pregled razvojne psihologije*, 2019).

⁵¹¹ Savet Evrope, *Izveštaj o proceni potreba. Smernice za kvalitet sigurnih kuća za podršku žrtvama nasilja nad ženama i porodičnog nasilja na Kosovu**, 2019.

socijalnog stanovanja su i dalje ograničene; prema MRSZ-u, 2020. godine je postojalo samo ukupno 18 takvih stanova, pre svega u Prizrenu (17) i Gnjilanu.⁵¹² Kao što je pomenuto, iako bi se mogle koristiti druge pravne mere kao što su zahtevanje alimentacije, uklanjanje počinioca iz zajedničkog prebivališta i pravna podrška u zahtevu imovinskih prava u građanskom postupku, ovi pravni lekovi se i dalje nedovoljno koriste.⁵¹³ Zakon o finansiranju posebnih stambenih programa zahteva od opština da svake tri godine vrše procenu stambenih potreba i pripremaju programe socijalnog stanovanja.⁵¹⁴ Međutim, prema izveštaju Evropske komisije iz 2019. godine, „opštine nisu prikupile podatke o žrtvama porodičnog nasilja i nisu uključile žrtve porodičnog nasilja među potencijalne korisnike svojih planiranih programa socijalnog stanovanja.”⁵¹⁵ Žene i deca žrtve nasilja u porodici i dalje su izuzetno osetljivi na beskućništvo i stambenu isključenost, posebno u pogledu dugoročnih stambenih rešenja.⁵¹⁶

Širom sveta je zabeležen porast slučajeva nasilja u porodici usred pandemije COVID-19 i pratećih mera izolacije.⁵¹⁷ Kao rezultat pandemije, kosovska skloništa su se suočila sa dodatnim izazovima. U početku nisu imali pristup potrebnim snabdevačima za čišćenje, opremi za ličnu zaštitu, potrebnim uslugama rehabilitacije i reintegracije žrtava i tehnološkom priboru za decu koja uče iz sigurnih kuća.⁵¹⁸ Zbog rizika koji je COVID-19 predstavljao ljudima starijim od 50 godina, mnogi stariji službenici sigurnih kuća se nisu osećali prijatno da rade. To je značilo da su mlađi službenici morali da preuzimaju dodatne smene, rade duže vreme i preuzmu dodatne odgovornosti za čišćenje.⁵¹⁹ Međunarodne agencije poput UN Women, UNMIK i UNFPA, kao i lokalne OCD, kao što je MŽK, brzo su reagovala na pružanje hitnih potreština. UNW je isporučio tehničku opremu skloništa, uključujući ekonomsko osnaživanje žena prema odeljenjima, kao i tehnologiju koja je deci omogućila nesmetano obrazovanje. Skloništa su prošle obuku o smernicama za planiranje bezbednosti u vanrednim situacijama. UNW je takođe finansirao dva klinička psihologa za podršku skloništu u Đakovici, pružajući individualnu i grupnu terapiju za žene i decu.⁵²⁰

MŽK sarađuje sa Autonomnim ženskim centrom u Srbiji i skloništa, uz podršku Balkanskog fonda za demokratiju, na uspostavljanju sigurnog hardvera, softvera i protokola za poboljšane mogućnosti tele-savetovanja, što bi im omogućilo da savetuju žene na mreži i putem telefon. Takve usluge takođe mogu podržati žene koje žive u izolaciji u budućnosti, nakon završetka pandemije COVID-19.

U aprilu su skloništa takođe dobile profesionalnu podršku za čišćenje od svojih opštinskih vlada. Pored toga, kao što je pomenuto, ARP, MZ i MP, uz finansijsku podršku UNW-a i UNFPA-a, osnovali su privremeno sklonište za smeštaj žrtava koje su bile pozitivne na COVID-19 dve nedelje, sve dok nisu

⁵¹² Prepiska MŽK-a sa MRSZ-on, novembar 2020.

⁵¹³ Vidi, prethodni odeljak o [sudovima](#).

⁵¹⁴ Zakon br. 03/L-164, član 20.

⁵¹⁵ Haxhikadrija, A. za Evropsku komisiju, [Nacionalne strategije za borbu protiv beskućništva i stanovanja - Kosovo](#), 2019, str. 13.

⁵¹⁶ Ibid, str. 5.

⁵¹⁷ Campbell, A.M., [Sve veći rizik od porodičnog nasilja tokom pandemije Covid-19: Jačanje saradnje u zajednici radi spašavanja života](#), 2020; Sharma, A. i Bikash Borha, S., [Covid-19 i nasilje u porodici](#), 2020.

⁵¹⁸ Farnsworth i drugi za MŽK, [Pandemija ne poznaje rod? Analiza rodnog fiskalnog budžeta: Odgovor Vlade Kosova na pandemiju COVID-19 iz rodne perspektive](#) 2020.

⁵¹⁹ Razgovori MŽK-a sa osobljem sigurnih kuća, 2020.

⁵²⁰ UNW komentar na nacrt publikacije, 2021.

mogle biti bezbedno prebačene u sigurnu kuću.⁵²¹ U skloništu se takođe nalazile žrtve dok nisu mogle biti testirane. Ovo je bila važna vladina inicijativa za zaštitu osoblja skloništa, kao i žena i dece koja već borave u skloništimao rizika potencijalnog širenja virusa unutar skloništa. MZ je nadgledalo funkcionisanje ovog skloništa, koje je moglo da primi do 40 osoba. UNW je obezbedio higijenske pakete, odeću i ličnu zaštitnu opremu. Sklonište je ostalo operativna 2021. godine.

Zaključak

Od 2017. godine došlo je do značajnih poboljšanja u državnom finansiranju skloništa. Ipak, dobro planirano, procenjeno, dovoljno, održivo i zakonski zaštićeno finansiranje ostaje pitanje skloništa, posebno u pravcu omogućavanja da obezbede sveobuhvatnu zaštitu centrirani planovi rehabilitacije i reintegracije i prateće usluge. Kosovo još uvek nema dovoljno skloništa, skloništaza dečake starije od 12 godina da budu sa majkama, usluge za LGBTQIA + osobe i druge specijalizovane službe za žrtve nasilja, osim nasilja u porodici i trgovine ljudima, kako predviđa IK.

Kancelarije za zapošljavanje i centri za stručno osposobljavanje

Žene koje su finansijski zavisne i nemaju sredstva za samostalan život rizikuju da se vrate u nasilne porodične situacije.⁵²² U 2017. godini ispitanici su ponovo identifikovali ekonomsku zavisnost žrtava od počinitelja i slabe programe rehabilitacije za rešavanje ovog problema kao ključne faktore koji ometaju autonomiju žrtava.

Četiri institucije su odgovorne za pružanje podrške žrtvama u osiguravanju zaposlenja, prema finansijskoj autonomiji. Sigurne kuće nude kurseve za žrtve. Određeni rukovodilac predmeta CSR upućuje žrtve u Centre za stručno osposobljavanje (SSO) i/ili u Biroe za zapošljavanje (BZ) (nekadašnji Regionalni centri za zapošljavanje). U SSO-ima žrtve mogu pohađati kurseve za sticanje veština i učenje o raznim profesijama. BZ su odgovorni za prikupljanje podataka; prijavljivanje nezaposlenih lica; pružanje stručnih konsultacija za zapošljavanje i karijerno vođenje; posredovanje u postupcima zapošljavanja; informisanje registrovanih lica koja traže posao o mogućnostima za obuku; uključivanje osoba koje traže posao u stručno usavršavanje; i davanje izjava o nezaposlenosti. SSO i BZ moraju dati prioritet uslugama za žrtve.⁵²³

Generalno, BZ imaju tendenciju da pronađu posao za više muškaraca nego žena; u 2019. godini 43% zaposlenih lica bile su žene. Generalno, žene se suočavaju sa više prepreka u osiguranju zaposlenja nego muškarci. Prema Kosovskoj agenciji za statistiku, u 2019. godini stopa nezaposlenosti je bila veća među ženama (34,4%) nego među muškarcima (22,6%).⁵²⁴ Žene su takođe previše zastupljene među dugotrajno nezaposlenima, to jest osobama koje su nezaposlene duže od godinu dana).⁵²⁵ Štaviše, žene imaju izuzetno visoku stopu neaktivnosti, što govori da čak ni ne traže posao; ovo se odnosi na šira

⁵²¹ UNW, "Privremene sigurne kuće uspostavljene za bezbedno karantinisanje preživelih nasilja u porodici na Kosovu", 9. maj 2020.

⁵²² Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁵²³ ARP, *SOP-ovi*, 2013; MP, *NSZNP*, 2017.

⁵²⁴ Agencija za statistiku Kosova, *Anketa o radnoj snazi, 2019*, 2020.

⁵²⁵ Citirano u Farnsworth, N., Guri, N., Selimaj Krasniqi, N., Dushica, E., Maxharraj, A., iHanna, L. Za MŽK, *Pandemija ne poznaje rod*, 2020.

kontekstualna pitanja i strukturnu diskriminaciju žena u zapošljavanju, unapređenju i drugim oblastima, s obzirom na tradicionalne rodne norme i neplaćeni ženski rad kod kuće.⁵²⁶ Situacija je složena za žrtve porodičnog nasilja koje se mogu suočiti sa dodatnim izazovima u obezbeđivanju zaposlenja, uključujući dodatnu diskriminaciju poslodavaca koji ne žele „problematično“ osoblje; zabrinutost zbog posete bivših supružnika radnom mestu; i poteškoće u pristupu bezbednim radnim mestima.⁵²⁷ Žrtve nasilja u porodici takođe mogu imati emocionalne traume, što može otežati pronalaženje i zadržavanje posla.⁵²⁸

S obzirom na ove izazove, da bi identifikovao načine za bolju pomoć žrtvama porodičnog nasilja, BZ-ovi treba da pohađaju obuku.⁵²⁹ UNDP je za ovu svrhu razvio nastavni plan i program koji je nekoliko predstavnika BZ-a i SSO-a dobio 2015. godine. Međutim, od 2017. godine nisu svi ispitanici pohađali takvu obuku i čini se da nije institucionalizovan kao obavezan. Niti su ispitanici u ovim insti-

“U mnogim slučajevima drugi pol, žena, dovodi to do tačke nasilja ili izaziva nešto slično “.

- zaposleni BZ-a

tucijama imali obuku o porodičnom nasilju i NSZNP-u od 2017.⁵³⁰ Zaposleni u SSO-u i BZ-u sa kojima je razgovarala MŽK-a još uvek nisu pokazali nikakvo znanje o tome kako konkretno pomoći ljudima koji su pretrpeli porodično nasilje, a neki nisu znali o njihovim obavezama prema SOP-ovima i NSZNP-u.⁵³¹ Štaviše, službenici BZ-a i SSO-a nisu znali za članove koji se odnose na rodno zasnovano nasilje u KZK-u, što bi moglo ometati njihovu sposobnost da prijave nasilje

ako se to primeti. To sugerise da im je nedostajalo znanje i protokoli za pružanje pomoći osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje.

Što se tiče stavova, oni su bili skloni da veruju da bi se počinioci i žrtve trebali pomiriti i ostati zajedno. Takođe su postojali dokazi o optuživanju žrtava. Neki zvaničnici BZ-a i predstavnik SSO-a nagovestili su da se čak i pored nasilja parovi moraju složiti zbog svoje dece. U međuvremenu, drugi zvaničnici BZ-a su izjavili da bi sudovi trebalo da kazne počinioce.

Zvaničnici BZ-a i SSO-a intervjuisani 2020. godine naglasili su da se ništa nije promenilo u njihovom postupanju sa slučajevima od 2017. Generalno, oni su bili skloni da ocenjuju svoju saradnju sa drugim institucijama koje tretiraju žrtve porodičnog nasilja kao vrlo dobru. Ukupno su SSO-ovi

“Angažovana je žena, a bivši muž joj je pretio na poslu ”

- zaposleni BZ-a

pomogli 36 ženama, a BZ-i su pomogli 40 ženama žrtvama da obezbede zaposlenje od 2017. do novembra 2020. Iako je pohvalno, treba primetiti da će to činiti manje od 5% žena zaštićenih podrškom MRSZ-a.⁵³² Stoga, iako je NSZNP predviđao „davanje prioriteta zapošljavanju žrtava/preživelih osoba koje žive sa NP“ (4.3.7.), nije jasno da se to nužno

⁵²⁶ Banjska, I., Ryan, D., Farnsworth, N., Demiri, L., Sijarina, L., i Tërshani, A. za MŽK, *Rodno zasnovana diskriminacija i rad na Kosovu* 2019.

⁵²⁷ Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017.

⁵²⁸ Ibidem.

⁵²⁹ Ibid. MP, *NSZNP*, 2017.

⁵³⁰ Intervjui MŽK-a, 2020.

⁵³¹ MŽK je imala slična saznanja u 2017. (Berisha i drugi za MŽK, *Sa reči na dela*, 2017).

⁵³² Obračun MŽK-a na osnovu podataka dostavljenih od strane MRSZ-a, novembar 2020.

dogodilo s obzirom na mali procenat slučajeva nasilja u porodici kojima je pomognuto.

Kao i 2017. godine, među razlozima za pružanje podrške tako malom broju žena žrtava bio je i taj što poslodavci možda neće želeti da ih zaposle, jer njihovi bivši supružnici prate žrtve i mogu stvarati probleme na poslu. Predstavnik BZ-a je izjavio da počinioци prate žrtve i stvaraju probleme.⁵³³ Dalja obuka mogla bi da pomogne BZ-ima kako da se nose sa takvim situacijama u saradnji sa drugim relevantnim institucijama, kao što su nalozi za zaštitu i povećana poverljivost u vezi sa istorijom žrtava. Pored toga, NSZNP je planirao da BZ, zajedno sa MRSZ, Ministarstvom trgovine i industrije i Ministarstvom ekonomskog razvoja (MER), „ponude podsticaje (fiskalni paket) za preduzeća koja zapošljavaju osetljive kategorije društva, uključujući žrtve porodičnog nasilja “(4.3.6.). Možda bi ovo moglo pomoći podstaknuti poslodavce da razmotre angažovanje više žena. Međutim, MŽK nije identifikovala nijedan dokaz o postojanju takvih paketa.

Zaključak

U zaključku, službenici SSO i BZ su pokazali ograničeno znanje o rodno zasnovanom nasilju, krivičnim delima KZK-a, njihovim zakonskim odgovornostima za pružanje pomoći žrtvama prema SOP-ovima i NSZNP-u i kako pomoći ljudima koji su pretrpeli porodično nasilje u obezbeđivanju zaposlenja. Naizgled nisu pohađali obuku od 2015. To je doprinelo nedovoljnom znanju i kapacitetima u pružanju podrške ženama da obezbede zaposlenje, uključujući podršku u prevazilaženju izazova koje počinioци predstavljaju kroz saradnju sa drugim odgovornim institucijama. Kao rezultat toga, SSO i BZ su podržali vrlo mali broj žena u osiguranju zaposlenja, a od 2017. je postignut vrlo minimalan napredak u ovom pogledu.

ZDRAVSTVENE USTANOVE

Ministarstvo zdravlja (MZ), javne zdravstvene ustanove i centri za mentalno zdravlje su odgovorni za obezbeđivanje pružanja kvalitetnih medicinskih usluga osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. Prema SOP-ovima, žrtve bi trebalo da dobiju redovnu zdravstvenu zaštitu i zaštitu mentalnog zdravlja besplatno.⁵³⁴ U nekim slučajevima, zdravstvene ustanove mogu biti prva institucija koju je posetila žrtva nasilju u porodici. Stoga, zdravstvene ustanove igraju važnu ulogu u identifikovanju potencijalnih žrtava nasilja u porodici.⁵³⁵ Širenjem informacija o znakovima nasilja u porodici, zdravstvene ustanove mogu učiniti razliku, a i sprečiti nasilje u porodici.⁵³⁶

Prema KZK-u, medicinski radnici su obavezni da pozovu policiju kada imaju slučaj rodno zasnovanog nasilja. Prema SOP -u o nasilju u porodici, nakon pružanja lečenja žrtvi, zdravstvene ustanove „će odmah obavestiti policiju“ ako sumnjaju da su povrede prouzrokovane nasiljem u porodici.⁵³⁷

⁵³³ Intervju MŽK-a, 2020.

⁵³⁴ ARP, [SOP-ovi](#), 2013

⁵³⁵ Ministarstvo pravde, MP, [NSZNP](#), 2017.

⁵³⁶ ARP, [SOP-ovis](#), 2013.

⁵³⁷ ARP, [SOP-ovi](#), 2013, str. 40 i 68.

U međuvremenu, „Kontrolna lista za zdravstvene ustanove“ u SOP-ima uključuje: „Policija je odmah obavještena o pristanku žrtve“.⁵³⁸ To je razumljivo izazvalo zabunu kod medicinskih radnika kada žrtva ne da saglasnost.⁵³⁹ Čini se da je ovo greška u SOP-ovima, jer je u suprotnosti sa obavezama zdravstvenih ustanova u glavnom telu SOP-a, gde obaveza prijavljivanja ne zavisi od pristanka žrtve. Zapravo, traženje pristanka žrtve može rizikovati da medicinski radnici počine krivično delo prema KZK-u ako su svesni krivičnog dela, ali ga ne prijavljuju.⁵⁴⁰ Ako se to od njih zatraži, zdravstvene ustanove moraju dostaviti pisani izveštaj o relevantnom slučaju službenicima pravosuđa; međutim, medicinski dosije pacijenta može se objaviti samo u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.⁵⁴¹

Iako je zdravstveno osoblje sa kojim je razgovarano imalo saznanja o fizičkom nasilju u okviru porodičnog nasilja, oni su manje znali o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja i odgovarajućem tretmanu nasilja. Na primer, zdravstveni radnik je rekao: „Seksualni napad je uznemiravanje žene bez njenog pristanka. Ili se [seksualni napad] vrši na mestu koje nije prikladno za izvršenje takvog dela“. Zdravstvenim radnicima je nedostajalo razumevanja seksualnog nasilja, seksualnog uznemiravanja, silovanja, sakaćenja ženskih genitalija i podsticanja na otkrivanje intimnih delova tela. Na primer, jedan zdravstveni radnik je rekao: „Do sakaćenja genitalija može doći tokom nasilnog seksa.“⁵⁴² Zdravstveni radnici su izjavili da nemaju poseban protokol za lečenje sakaćenja ženskih genitalija i koristili bi samo operativni protokol sudske medicine. 2013. godine, MZ je zajedno sa UNFPA-om izradio smernice za pružaoce zdravstvenih usluga o tome kako se leče različiti oblici rodno zasnovanog nasilja, ali one ne uključuju sakaćenje ženskih genitalija.⁵⁴³ Za nasilje u porodici postupci su bili jasniji nego za druge oblike nasilja. Intervjuisano medicinsko osoblje je obično govorilo da je u stanju da otkrije nasilje u porodici i znalo je da takvo nasilje treba da prijavi policiji. Međutim, nedostajalo im je znanja o LPDV, SOP-u i NSZNP-u.

NSZNP je predvideo „kontinuiranu obuku i sertifikaciju zdravstvenih službenika usredsređenih na NP, na dobro definisane teme i odobrene module“ (I.I.2.). MP je izvestilo da je ovo završeno.⁵⁴⁴ Međutim, praćenje MŽK sugerise da je samo nekoliko zdravstvenih radnika pohađalo obuku, posebno s obzirom na gore pomenute nedostatke u njihovom znanju o rodno zasnovanom nasilju i relevantnom pravnom okviru. Intervjuisani medicinski radnici uglavnom nisu pohađali nijednu obuku o prepoznavanju znakova nasilja, načinu komunikacije sa osobama koje su pretrpele nasilje i važnosti poverljivosti.

Zdravstveni radnici su rekli da uvek ispunjavaju svoju dužnost da policiji prijave rodno zasnovano nasilje. Međutim, izrazili su zabrinutost zbog recidivizma, kao što je jedan rekao:

Postupci se ne izvode kako bi trebalo. Postoje slučajevi, na primer, kada je majka 13 puta došla u hitnu pomoć zbog nasilja, a njeno dete zatražilo pomoć. [Još jedan slučaj] je bio kada je dete

⁵³⁸ ARP, *SOP-ovi*, 2013, Aneks I3.

⁵³⁹ Zdravstveni radnici su izrazili zabrinutost zbog ovoga tokom razgovora (MŽK, 2020).

⁵⁴⁰ Član 378.

⁵⁴¹ Zakon br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka.

⁵⁴² Intervju MŽK-a, 2020.

⁵⁴³ Smernice je MŽK-u dostavilo MZ 23. februara 2021.

⁵⁴⁴ MP, „Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020“, 2018.

bilo teško povređeno. [Počinilac] ga je gotovo zadavio, ali je i dalje slobodan.⁵⁴⁵

Zdravstveni radnici su rekli da su se često susretali sa slučajevima recidivističkog nasilja i stoga osećali da druge institucije možda ne ispunjavaju svoje odgovornosti. Rekli su da druge institucije nakon toga nisu obavestile ishode takvih slučajeva sa zdravstvenim radnicima, što bi im, kako su rekli, moglo pomoći da bolje leče slučajeve.

U vezi sa uslugama rehabilitacije, prema NSZNP-u, MZ treba da podrži „pružanje kratkoročnih i dugoročnih psihološko-socijalnih saveta za žrtve porodičnog nasilja od strane ovlašćenih profesionalaca“ (4.1.1.). Prema MZ-u, psiho-socijalno savetovanje se pruža u sedam regionalnih centara za mentalno zdravlje i žrtve porodičnog nasilja često traže pomoć u tim centrima. Neki lekari i medicinske sestre su rekli MŽK-u da bi zdravstvene ustanove trebale imati ove usluge na raspolaganju kada žrtve zatraže medicinsku pomoć, jer bi im to pomoglo. MZ takođe treba da obezbedi „medicinsko lečenje i savetovanje žrtava DV u postojećim zdravstvenim ustanovama (centri za mentalno zdravlje, psiholozi, psihijatri)“ (4.1.2.). Žrtve su, prema izveštajima, imale takav medicinski tretman. MZ je takođe trebalo da uspostavi „savetovališta za žrtve“ (4.1.9.) i obuču osoblje programa rehabilitacije (4.4.2.). Prema MZ-u, osoblje programa rehabilitacije je obučeno i sertifikovano, ali zdravstveni radnici nisu obavešteni o ovim obukama. Činjenica da intervjuisani zdravstveni radnici nisu bili svesni da li je MZ primenilo NSZNP dalje sugerše da je MZ preduzelo nekoliko koraka ka sprovođenju ovih odgovornosti.

U vezi sa ZZNP-om, zdravstvene ustanove takođe imaju odgovornost da pružaju usluge rehabilitacije za počinioce.⁵⁴⁶ Javne zdravstvene ustanove moraju izvršiti medicinski tretman koji je naložio sud zbog zloupotrebe supstanci među počinioćima. Tema koja se ponavljala među predstavnicima različitih institucija bila je da medicinske ustanove još uvek ne nude odgovarajuće programe rehabilitacije za ljude kojima je potrebno lečenje zbog zloupotrebe supstanci.⁵⁴⁷ Kao što je pomenuto, Univerzitetski klinički centar Kosova pruža usluge rehabilitacije bolesti zavisnosti od 2004. godine; nude usluge lečenja droga i alkohola. Međutim, ili drugi odgovorni akteri ne znaju za ove usluge ili počinioći žive predaleko od usluga da bi mogli da pristupe pomoći koja im je potrebna. Čini se da u zdravstvenim ustanovama ne postoje programi lečenja da bi počinioći radili na rešavanju drugih faktora koji mogu doprineti nasilju, poput psihološkog tretmana koji se odnosi na odnose moći, upravljanje besom i druga pitanja mentalnog zdravlja.

Zaključak

Kao i 2017. godine, zdravstvenim radnicima je još uvek nedostajalo znanje o različitim oblicima rodno zasnovanog nasilja, osim nasilja u porodici, ZZNP, SOP, NSZNP i kako najbolje lečiti osobe koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje, uglavnom zbog toga što nisu pohađali obuku. Zdravstveni radnici imaju protokole za lečenje oblika rodno zasnovanog nasilja, osim sakaćenja ženskih genitalija. Znaju svoju dužnost da žrtve upućuju u policiju i izjavili su da to redovno čine. Žrtvama je na raspolaganju

⁵⁴⁵ Intervju MŽK-a, 2020

⁵⁴⁶ ZZNP, članovi 4 i 9.

⁵⁴⁷ Ovo je takođe bilo prethodno pitanje (Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017).

zaštita fizičkog i mentalnog zdravlja. U međuvremenu, usluge rehabilitacije i za žrtve i za počinioce mogu se poboljšati unapređivanjem profesionalnih kapaciteta zdravstvenih radnika, uključujući lečenje rodni normi, besa i tradicionalnih odnosa moći.

OBRAZOVNE USTANOVE I USLUGE

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) mora osigurati da škole sprečavaju nasilje putem obrazovanja, kao i otkrivanje i upućivanje svih identifikovanih slučajeva rodno zasnovanog nasilja. Obrazovne institucije su takođe odgovorne za obrazovanje žrtava. Ovaj odeljak uključuje pododeljke koji ispituju prevenciju nasilja i preporuke, kao i obrazovnu podršku žrtvama.

Sprečavanje nasilja i upućivanja

U skladu sa IK, NSZNP je predvideo angažovanje obrazovnih institucija na podizanju svesti o različitim oblicima nasilja, načinu prijavljivanja i rešavanju osnovnih uzroka rodno zasnovanog nasilja u pravcu transformacije tradicionalnih rodni normi. MONT je 2014. godine objavio priručnik, u saradnji sa Save the Children Kosovo.⁵⁴⁸ Priručnik navodi da deca u osmom razredu (otprilike 13-14 godina) treba da kroz kreativne nastavne programe uče o različitim oblicima nasilja i kako mogu da prijave nasilje. MONT je takođe razvio nastavni plan i program o nasilju u porodici, koji se uči u školama. Da bi se povećala svest o nasilju u porodici, prema NSZNP, MONT je trebalo da preispita nastavne planove i programe za pred-univerzitetsko obrazovanje, kako bi se osiguralo uključivanje standardizovanih informacija o nasilju u porodici, vrstama nasilja i načinu prijave nasilja (1.3.1.). Trebalo je da uključi posebnu pažnju nasilju nad ženama, decom, starima, osobama različitih sposobnosti, LGBT osobama i etničkim manjinama. Prema MONT-u, svi oblici rodno zasnovanog nasilja sada su deo školskog programa, a neki didaktički materijali koji se bave slučajevima nasilja u porodici distribuirani su školama.

NSZNP je predvideo kontinuiranu godišnju obuku i sertifikaciju nastavnika, direktora, savetnika, psihologa, upravnih odbora u školama, roditelja i službenika u opštinskim direkcijama za obrazovanje o nasilju u porodici (1.1.7.). Praćenjem od 2017. godine utvrđeno je da nastavnici nisu pohađali obuku kako je predviđeno NSZNP; generalno im je nedostajalo znanje o NSZNP i njihovim odgovornostima vezanim za njega.⁵⁴⁹ MONT je rekao da su u školama održani neki sastanci sa nastavnicima i psiholozima, ali da nisu imali informacije o tome da li su održane obuke o nasilju u porodici. MŽK je 2020. godine i dalje pronašla minimalne dokaze da je obuka u dovoljnoj meri dostigla nastavnike i obrazovne radnike.

Štaviše, intervjui MŽK-a sa predstavnicima obrazovnih institucija 2020. godine sugerisali su da imaju minimalno znanje o rodno zasnovanom nasilju, uključujući seksualno nasilje, porodično nasilje, silovanje, podsticanje na otkrivanje intimnih delova tela i seksualno zlostavljanje. Na pitanje šta treba da radi žena koja pati od nasilja u porodici, neki su se složili da treba da ostane u porodici, posebno

⁵⁴⁸ Arenliu, A., Ibra-Zariqi, Q., Puka, E., i Bahtiri, S., *Manual Didaktik për Parandalimin e Dhunës* [Didaktički priručnik za sprečavanje nasilja], 2014, str. 55.

⁵⁴⁹ Berisha i drugi za MŽK, *Sreći na dela*, 2017; MJ, "Prvi monitoring izveštaj o sprovođenju Akcionog plana Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020", 2018.

u slučajevima kada imaju decu, kako bi pokušala da postigne razumevanje. Takvi stavovi, zajedno sa slabim razumevanjem rodno zasnovanog nasilja i strukturnih pitanja koja ga podržavaju, mogu značiti da prosvetni radnici ne pružaju odgovarajuću pomoć žrtvama, uključujući decu, kako je predviđeno u IK i kosovskom pravnom okviru.

Prema KZK-u i SOP-u, vaspitači imaju zakonsku obavezu da prijave porodično nasilje odmah kada sumnjaju da se to događa učeniku.⁵⁵⁰ Činilo se da 2015. godine intervjuisani nastavnici nisu znali ovu odgovornost.⁵⁵¹ Od 2013. godine, Sistem upravljanja informacijama o obrazovanju olakšava prijavljivanje potencijalnih slučajeva nasilja u porodici. Međutim, 2017. godine ovaj program je korišćen samo slučajno, jer obrazovno osoblje nije imalo informacije u vezi sa brojem prijavljenih slučajeva.⁵⁵² Situacija je ostala ista i 2020. godine; neko obrazovno osoblje nije znalo da postoji platforma za prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici. MONT je izjavio da se slučajevi i dalje prijavljuju na mreži, ali osoblje nema informacije u vezi sa brojem prijavljenih slučajeva.

Pored toga, MONT je trebalo da obezbedi „sistematizaciju pedagoga i psihologa u školama“ zapošljavanjem 80 novih pedagoga i psihologa svake godine (I.2.1.). Ovi psiholozi i pedagozi su trebali da pomognu deci koja se bore sa nasiljem u porodici. Da bi olakšao imenovanje psihologa i pedagoga, NSZNP je predvideo da će MONT izmeniti Administrativno uputstvo za „imenovanje pedagoga i psihologa“ tako da neće ograničiti njihovo imenovanje na osnovu broja učenika u školi, već će omogućiti svakoj školi da imaju svoje.⁵⁵³ Prema MONT-u, Administrativno uputstvo je izmenjeno, ali primena je izostala.⁵⁵⁴

Od 2015. godine, samo su opštine Peć i Gnjilane imale angažovane psihologe i pedagoge. U 2017. godini Kosovo je imalo 79 pedagoga i psihologa.⁵⁵⁵ U 2018. i 2019. ovo se povećalo na 84, odnosno 99. Od 2020. bilo ih je ukupno 109. Uprkos napretku, ovo nije ispunilo NSZNP cilj zapošljavanja 80 novih ljudi godišnje. Neki opštinski direktorati za obrazovanje su ukazali da posebno ruralnim područjima nedostaju psiholozi i pedagozi. Naglasili su da je potrebno još. Izgleda da su pogođena i neka urbana područja; na primer, samo devet psihologa i četiri pedagoga opslužuju svih 40.000 učenika u opštini Priština i oni nisu proporcionalno raspoređeni po školama. Štaviše, psiholozi koji rade u školama naizgled nisu imali odgovarajuću obuku o temama nasilja u porodici ili kako na odgovarajući način pomoći žrtvama.

NSZNP je takođe predvideo da će MONT sarađivati sa opštinskim odeljenjima za obrazovanje i SRP-ima u opštinama u „proizvodnji/distribuciji informacija o važećem zakonodavstvu, zaštiti koja se pruža i relevantnim institucijama gde se mogu uputiti“ (I.2.4.). Ove informacije su široko rasprostranjene, uključujući OCD u saradnji sa institucijama. Na primer, MŽK je sarađivala sa ARP i IOK, uz podršku UNW-a i Austrijske razvojne agencije, u nekoliko kampanja fizičkih i društvenih medija objavljujući gde ljudi mogu da pristupe pomoći. U nekim opštinama školske grupe su posećivale ulične

⁵⁵⁰ KZK, član 378; MP, *NSZNP*, 2017.

⁵⁵¹ Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015.

⁵⁵² Berisha i drugi za MŽK, *S reči na dela*, 2017.

⁵⁵³ NSZNP tačka I.2.2. Administrativno uputstvo 26/2013.

⁵⁵⁴ Prepiska MŽK-a sa MONT-om, 2021.

⁵⁵⁵ MONT dostavio podatke MŽK-u, 2021.

izložbe na kojima su učenici saznali više o tome kojim institucijama treba pristupiti.

Takođe u vezi sa obrazovanjem, prema NSZNP-u Kancelarija za dobro upravljanje je bila odgovorna za „organizovanje nacionalnih kampanja za podizanje svesti svake godine, sa temama postavljenim u skladu sa međunarodnim danima/kampanjama ... i ciljajući različite grupe pojedinaca koji su više pogođeni nasiljem u porodici, kao što su žene, deca, starije osobe, osobe sa invaliditetom, LGBT, RAE zajednice “(1.3.4.). MŽK nije našla dokaze da je Kancelarija za dobro upravljanje sprovela ove kampanje. Međutim, nekoliko kampanja su organizovali drugi. Ono što je najvažnije, raznoliki niz aktera je bio angažovan u godišnjoj kampanji 16 dana protiv nasilja nad ženama sa akcijama usklađenim kroz zajednički kalendar, koji koordinira UNW. Ukupan broj učesnika je teško proceniti. Kampanje i specifični napori na terenu usmereni su na žene, decu, osobe sa invaliditetom, LGBT i RAE.⁵⁵⁶ Međutim, nije bilo jasno da li je neka kampanja posebno ciljala starije osobe.

Obrazovna podrška za žrtve

Opštinske direkcije za obrazovanje su odgovorne za pružanje obrazovanja za žrtve porodičnog nasilja i podršku obrazovanju dece tokom boravka u sigurnim kućama.⁵⁵⁷ Prosvetni radnici i psiholozi s kojima je razgovarala MŽK rekli su da su deca koja su pretrpela porodično nasilje imala isti tretman kao i njihovi školski drugovi i da nisu imale posebne usluge. U međuvremenu, primetili su da deca koja su bila žrtve porodičnog nasilja ili se suočavaju sa nasiljem u porodici imaju loš uspeh u školi. Prema prosvetnim radnicima, sa ovom decom treba više da rade. Međutim, škole ne mogu da pruže takvu individualizovanu podršku jer su učionice prenatrpane, a obrazovno osoblje „nema dovoljno vremena“ za konkretan rad sa decom koja su doživela nasilje u porodici.

Prema SOP-ovima, žrtve bi trebalo da identifikuju relevantne obrazovne kurseve koje žele da pohađaju, a samim tim i koje obrazovne institucije treba da im pruže podršku u njihovim gore pomenutim planovima rehabilitacije, kreiranim zajedno sa njihovim rukovodiocima slučajeva iz sigurne kuće ili CSR-a.⁵⁵⁸ Prema SOP-ovima, ovi planovi imaju za cilj „razvoj profesionalnih kapaciteta žrtve, pomoć u pronalaženju prilika za zaposlenje i integrisanje žrtve u društvo”.⁵⁵⁹ Pored toga, prema NSZNP-u, MONT je trebalo da radi na „uključivanju žrtava porodične porodice u postojeće obrazovne programe za odrasle“ (4.1.3.). MONT je izvestio da je u kontaktu sa univerzitetima za upis žrtava starijih od 18 godina u dodiplomske programe. Međutim, nisu postojale informacije u vezi sa planiranom izradom obrazovnih programa zasnovanih na Zakonu o obrazovanju i osposobljavanju odraslih br. 04/L-143; o broju žrtava uključenih u obrazovne programe godišnje; ili o predviđenim stipendijama. MONT je takođe distribuirao SOP-ove po obrazovnim institucijama, prema kojima bi ove institucije trebale podržati žrtve u daljem obrazovanju. Prema SOP-ovima i NSZNP-u, žrtve navodno dobijaju obrazovnu pomoć.⁵⁶⁰

⁵⁵⁶ I na primer, podržao UNW, MŽK je finansirala tri organizacije da dođu do ovih specifičnih grupa 2020. godine.

⁵⁵⁷ ARP, [SOP-ovi](#), 2013.

⁵⁵⁸ Ibidem.

⁵⁵⁹ Ibid., str. 51.

⁵⁶⁰ Intervju MŽK-a sa službenikom MONT-a, 2020.

Zaključak

Obrazovni programi uključuju informacije o nasilju u porodici, ali možda manje o drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja i o transformisanju tradicionalnih rodni uloga. Sistem upravljanja informacijama o obrazovanju je olakšao prijavljivanje mogućih slučajeva nasilja u porodici, ali obrazovno osoblje toga nije svesno i stoga ga ne koristi. Vaspitači su imali minimalno znanje o raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja i načinu interakcije sa osobama koje su pretrpele nasilje. Ovo zajedno sa kulturnim normama može značiti da vaspitači ne prijavljuju uvek nasilje kada se ono dogodi, uprkos svojoj zakonskoj obavezi da to čine. To sugerise potrebu za daljom obaveznom obukom. Škole nemaju dovoljno nastavnika ili psihologa za adekvatnu pomoć deci kojoj je potrebna dodatna pomoć. Za žrtve postoje posebni obrazovni programi koje finansira država.

INSTITUCIJA OMBUDSMANA

Institucija ombudsmana za Kosovo (IOK) je odgovorna za adresiranje optužbi da je država prekršila ljudska prava ili nije ispunila svoje obaveze. Kada osobe osete da je država prekršila njihova prava, na primer kada prijavljuju krivično delo, IO im može pomoći u traženju pravde. Stoga je to „poslednja stanica“ za podršku kada druge institucije ne uspeju u odgovornostima. Osobe koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje, uključujući porodično nasilje, mogu da se obrate IOK-u radi istrage i pomoći ako veruju da su institucije loše postupale sa njihovim slučajem.⁵⁶¹ Kao što je navedeno u godišnjem izveštaju IOK-a 2019, oni istražuju kako bi osigurali da „čitav lanac institucija koji se bavi nasiljem u porodici pravilno funkcioniše“⁵⁶². IO je osnovao Odeljenje za zaštitu od diskriminacije, koje se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti. IO ima sedam regionalnih kancelarija, a svaka kancelarija ima Jedinicu za ravnopravnost polova i službenika za rodnu ravnopravnost.

U godišnjim izveštajima IOK-a za 2017., 2018. i 2019. godinu ne pominje se koliko su pritužbi primili u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem. U 2019. godini IO je primila 65 slučajeva koji se odnose na rodnu ravnopravnost, a 39 je otvoreno za istragu, ali njihov izveštaj ne precizira da li se ti slučajevi odnose na rodno zasnovano nasilje.⁵⁶³ IO još uvek nema odgovarajući sistem upravljanja podacima da bi kvantitativno pratio vrste slučajeva kojima se pomaže i njihove ishode, ali je planirao da razvije takvu bazu podataka.⁵⁶⁴ Generalno, IOK je proglasio da je stavljanje porodičnog nasilja u KZK pozitivan korak, a činjenica da sve više ljudi prijavljuje nasilje ukazuje na to da su svesni svojih prava i mogu ih zahtevati.⁵⁶⁵

IOK može igrati važnu ulogu u sprovođenju principa dubinske pažnje pod IK,⁵⁶⁶ isticanjem institucionalnih neuspeha u odgovoru na rodno zasnovano nasilje, posebno tamo gde su preduzeti neadek-

⁵⁶¹ MP, *NSZNP*, 2017; ARP, SOP-ovi, 2013; Farnsworth i drugi za MŽK, *Nema više opravdanja*, 2015; Krol, i drugi., *Mapiranje usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama na Kosovu*.

⁵⁶² IOK, *Godišnji izveštaj br. 19*, 2019, str. 79.

⁵⁶³ Ibidem.

⁵⁶⁴ Intervju MŽK-a, 2021.

⁵⁶⁵ IOK, *Godišnji izveštaj br. 19*, 2019.

⁵⁶⁶ Vidi: *Femicide* dužnost dužne pažnje gore.

vatni koraci za sprečavanje fatalnog krivičnog dela. Rođaci osoba koje su umrle mogu pružiti saglasnost za istrage OIK-a⁵⁶⁷. Kada IOK otkrije krivično delo, obaveštava se nadležni organ da pokrene istragu.⁵⁶⁸

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Pored skloništa, SOP-ovi i NSZNP-i predviđaju da i druge organizacije civilnog društva (OCD) mogu pružiti podršku žrtvama putem psihološkog ili pravnog savetovanja, podizanja svesti i/ili pomoći u prijavljivanju za TEPO.⁵⁶⁹ Nekoliko OCD-a nudi dnevnu sigurnu kuću za žrtve različitih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući posebne usluge za LGBTKIA + osobe, žene sa invaliditetom i žene koje su tokom rata pretrpele seksualno ili druge oblike nasilja.⁵⁷⁰ Neki ispitanici iz OCD-a su nagovestili da se čini da je žrtvama nasilja u porodici ugodnije dolaziti kod njih, umesto u policiju, zbog socijalnih stigma vezanih za nasilje u porodici.⁵⁷¹ Pored toga, OCD mogu igrati važnu ulogu u nadgledanju vlade i pozivanju institucija na odgovornost za sprovođenje relevantnog pravnog okvira. OCD takođe podržavaju vladu da svojom stručnošću bolje primeni pravni okvir.

S obzirom na to da NSZNP izričito predviđa da će se OCD angažovati na pružanju podrške njenom sprovođenju, dobra praksa koju predviđa i IK bi podrazumevala izdvajanje fondova za podršku njihovim naporima u doprinosu sprovođenju ove vladine strategije i akcionog plana.⁵⁷² Međutim, NSZNP nije predvideo nikakav budžet za OCD. Iako su neki mikro grantovi možda dati preko ARP-a ili opština, generalno vlada nije opredelila sredstva za angažovanje i podršku OCD u njihovim ulogama u podizanju svesti, pružanju usluga ili nadgledanju, osim gore pomenutih budžetskih izdvajanja za sigurne kuće.

Ispitanici OCD-a intervjuisani 2017. godine imali su tendenciju nedostatka znanja o NSZNP-u i ulozi koju predviđa OCD u njegovoj primeni, mada su neki pohađali obuku prema NSZNP-u. Kako neke OCD nisu imale znanja o NSZNP-u, postojali su slučajevi da OCD sprovedu NSZNP, a da to nisu namerno učinili. Na primer, nekoliko ispitanika je pomenulo organizovanje višestrukih kampanja za podizanje svesti vezanih za rodno zasnovano nasilje.⁵⁷³ Više OCD-a rade sa marginalizovanim grupama kojima će biti teško da potraže pomoć od drugih aktera zbog straha da bi državne institucije mogle da ih diskriminišu ili imaju mali pristup dostupnim resursima. Na ovaj način, OCD su, ne znajući, doprinele primeni NSZNP-u.⁵⁷⁴

OCD su preduzele nekoliko inicijativa za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju, posebno nasilju u porodici, čime su doprinele cilju NSZNP-a „I.3. Povećati svest društva o neprihvatanju i ne tolerisanju nasilja u porodici”. Na primer, Aktiv žene iz Đakovice su održale predavanja o po-

⁵⁶⁷ Zakon br. 05/L-019 o Narodnom advokatu, član 16.6

⁵⁶⁸ Ibidem, član 16.5.

⁵⁶⁹ ARP, [SOP-ovi](#), 2013; MP, [NSZNP](#), 2017.

⁵⁷⁰ Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017; intervju MŽK-a, 2020.

⁵⁷¹ Ibidem.

⁵⁷² Za više informacija o važnosti održivom finansiranju OCD-a, vidi: Farnsworth, N., Guri, N., Morina, D., Kohonen, T. za MŽK, [Gde je novac za ženska prava?](#), 2020.

⁵⁷³ Berisha i drugi za MŽK, [S reči na dela](#), 2017.

⁵⁷⁴ Ibid.

rodičnom nasilju i nasilju u školama. Mreža ženskih organizacija Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu (RROGRAEK) uspešno je podigla svest o rodno zasnovanom nasilju u ovim zajednicama, što pokazuju njihova istraživanja pre i posle kampanje. Oni su angažovali i obučili mlade žene i muškarce za sprovođenje akcije od vrata do vrata u ovim zajednicama, informišući ljude o uzrocima i posledicama rodno zasnovanog nasilja i kako to prijaviti.⁵⁷⁵ Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje (SSI) je organizovao radionice i obuke kako bi informisao ljude o oblicima nasilja u porodici. Podržane od strane UN Women i Austrijske agencije za razvoj, članice MŽK-a, uključujući sigurne kuće, sarađivale su na organizovanju interaktivne ulične izložbe koja je putovala širom Kosova, podižući svest o oblicima nasilja u porodici i kako ljudi to mogu prijaviti, kao i kojim institucijama da se obrate ako ne dobijaju odgovarajući odgovor države. Artpolis je angažovao ljude, posebno mlade, u globalnoj kampanji podizanja svesti. Jedna milijarda raste, obaveštavajući ljude da milijarda žena svake godine pretrpi rodno zasnovano nasilje i angažujući ljude da se bore protiv nasilja kroz muziku i ples. Nekoliko organizacija se bavilo seksualnim uznemiravanjem putem kampanja na društvenim mrežama. Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture je organizovao izložbe, filmove i kampanje za podizanje svesti o seksualnom nasilju počinjenom tokom rata, dostupnim prednostima i osnaživanje žrtava. Zvaničnici su primetili da su mnogi naponi OCD-a u podizanju svesti doprineli povećanju svesti i izveštavanju o slučajevima, posebno u ruralnim oblastima.⁵⁷⁶

OCD su takođe pružale upitnike i pomagale potencijalno marginalizovanim ili ranjivim grupama. Centar za ravnopravnost i slobodu, koji radi sa LGBTKIA + osobama, podržao je slučajeve porodičnog nasilja i uputio ih u specijalizovanu sigurnu kuću u Tirani, jer takva sigurna kuća ne postoji na Kosovu. Centar za razvoj društvenih grupa, koji takođe radi sa LGBTKIA + osobama, i Centar za jednakost i slobodu takođe su pomagali pojedincima u prijavljivanju nasilja policiji. Slično tome, s obzirom na njihov bliski odnos sa institucijama, RROGRAEK funkcioniše kao most između institucija i žrtava porodičnog nasilja. Centar za pravnu pomoć i regionalni razvoj nudi besplatnu pravnu pomoć u slučajevima u kojima ZZ ne mogu da pomognu. MŽK je prosleđivala slučajeve relevantnim institucijama, pratila postupanje državnih institucija u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i pružala pravnu pomoć u slučajevima koji nisu mogli da pristupe institucionalnoj podršci.

Više državnih institucija je napomenulo da su od OCD-a prošle obuku o rodno zasnovanom nasilju ili nasilju u porodici. Na primer, MŽK je podržala obuku različitih institucija o njihovom pristupu osobama koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. SIT takođe sarađuje sa institucijama na unapređivanju usluga koje nude, uključujući rehabilitaciju počilaca, što može doprineti sprečavanju nasilja u porodici.

U vezi sa rehabilitacijom i reintegracijom, OCD su doprinele sprovođenju ciljeva NSZNP-a 4.1. „Uspostavljanje službi za rehabilitaciju i osnaživanje žrtvi nasilja u porodici i povećanje njihove efikasnosti na centralnom i opštinskom nivou“ i 4.4. „Uspostaviti rehabilitacione institucije i konsultantske centre sa obaveznim programima za počinioce porodičnog nasilja.“ Kako državne institucije imaju malo takvih usluga na raspolaganju, nekoliko OCD-a pružaju podršku u rehabilitaciji i reintegraciji. Kosovski Centar

⁵⁷⁵ Komentar dat tokom provere učesnika, 2021.

⁵⁷⁶ Intervju MŽK-a sa predstavnikom SRR-a i predstavnicima MP-a, 2020.

za rehabilitaciju žrtava torture, Medica Đakovica i Medica Kosova nude psiho-socijalni tretman za žrtve porodičnog nasilja i preživele seksualno nasilje. Artpolis takođe pruža obuke za upravljanje stresom za žrtve porodičnog nasilja i osoblje sigurnih kuća. OCD koje rade sa osobama sa invaliditetom su pružale psihološko savetovanje žrtvama porodičnog nasilja sa invaliditetom. Pored toga, nekoliko sigurnih kuća, SIT i Medica Đakovica tretiraju počiniocima nasilja. Tokom pandemije COVID-19, neke OCD su morale ukinuti svoje usluge, barem od marta do maja 2020. godine, ograničavajući pristup ženama važnim uslugama podrške u to vreme.⁵⁷⁷

Generalno, OCD-ovi su doprineli sprovođenju relevantnog pravnog okvira kroz podizanje svesti, upućivanje, pružanje usluga, nadzor sudova, pravnu pomoć i institucije za obuku, iako za ovaj posao retko imaju finansijsku podršku vlade.

MEĐUNARODNE ZAINTERESOVANE STRANE

Nekoliko međunarodnih aktera je radilo na rešavanju rodno zasnovanog nasilja na Kosovu (vidi tabelu I). Podržali su razvoj važećeg pravnog okvira, podržali usluge, uložili u unapređenje kapaciteta različitih odgovornih institucija, nadgledali institucije i finansirali poboljšanja državne infrastrukture. Njihova podrška je pomogla poboljšanju usluga koje su na raspolaganju žrtvama i koordinaciji među institucijama u njihovom odgovoru na nasilje u porodici, na primer kroz podršku KM-ove. Oni su obezbedili obuku za PK, CSR-e, sudstvo i sigurne kuće. Međunarodne zainteresovane strane su takođe finansirale OCD kampanje za podizanje svesti, postavljanjem posebnih soba za razgovore u CSR-u i policijskim stanicama i telesnih kamera za policiju.

Pre svega, NSZNP predviđa da će međunarodni akteri biti odgovorni za nekoliko aktivnosti u okviru ovog vladinog plana. Iako Kosovo možda donekle zavisi od međunarodnog finansiranja, potrebno je uspostaviti planove za obezbeđivanje dugoročnog državnog finansiranja za sprovođenje zakona i politika koje se odnose na rodno zasnovano nasilje. Država ne može neograničeno da zavisi od strane pomoći, a uloge i odgovornosti institucija, posebno predviđene IK i nacionalnim zakonom, moraju se budžetirati u okviru trajnih budžetskih linija budžeta Republike Kosovo.

Tabela I. Naponi međunarodnih aktera za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja

Akteri	Programi	Kada	Rezultati
Većina svih aktera	I 6 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama	2017-2020	Razni akteri su se udružili da bi podigli svest o nasilju nad ženama. UNW koordinirani kalendar aktivnosti različitih aktera.
Savet Evrope	Mapiranje usluga za žrtve rodno zasnovanog nasilja	2016-2021	Pratili su sve službe za žene žrtve nasilja, davali preporuke i organizovali obuke za odgovarajuće institucije, u skladu sa Istanbuls-kom konvencijom.

⁵⁷⁷ UNW, *Uticaj pandemije COVID-19 na specijalističke službe za žrtve i preživele nasilje na Kosovu **, Predlog za rešavanje potreba, 2020.

	Izveštaj o proceni potreba za sigurne kuće	2019-2020	Istražena potreba za sigurne kuće u skladu sa IK.
	Kurs o obrazovanju za ljudska prava za pravnike (HELP) o rodno zasnovanom nasilju	2019-2020	Preveo i prilagodio Kurs za pomoć Saveta Evrope za Kosovo na lokalne jezike (albanski i srpski). Obučeni pravni stručnjaci (sudije, tužioci, advokati, advokati i policija) sa 12-nedeljnim kursom o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, prema standardima IK i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.
	Smernice za kvalitet sigurnih kuća	2020	Cilj je da pomogne lokalnim vlastima u obezbeđivanju standarda za žrtve u skladu sa IK.
	Nastavni planovi i programi za tužioce o rodno zasnovanom nasilju	2020	Povećati kapacitete pravnih stručnjaka, pre svega tužilaca i sudija, za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu, koristeći obuku za programe sa Vodičem za priručnike i resurse za trenere koji se pružaju Kosovskoj pravnoj akademiji.
	Programi lečenja za počinioce: Analiza kosovskog * pravnog okvira i izveštaja o dobroj praksi	2020-2021	Istraživanje je procenilo trenutni pravni i politički okvir koji se odnosi na počinioce rodno zasnovanog nasilja da bi se identifikovale potrebe i identifikovali postojeći programi, predlažući preporuke prema međunarodnim standardima i smernicama.
	Smernice za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju	2020-2021	Cilj je da informiše inicijative i kampanje za podizanje svesti vlasti, prema standardima IK.
EU	Podrška rešavanju rodno zasnovanog nasilja (razne aktivnosti)	2016-2020	Pregledali su nacрте zakona u skladu sa pravnom tekovinom EU o ravnopravnosti polova i savetovali vladu o potrebnim zakonskim i političkim izmenama i dopunama radi boljeg rešavanja rodno zasnovanog nasilja. Podržani program za sprovođenje normi i promena uma UNW-a, uključujući podršku nacionalnom koordinatoru i upravljanje podacima, između ostalih aktivnosti. Obezbeđeno finansiranje sigurnih kuća i dnevnih centara za lečenje osoba koje su pretrpele rodno zasnovano nasilje. Podrška odgovoru na COVID-19 uključila je pažnju na rodno zasnovano nasilje.
EULEX	Nadgledanje rodno zasnovanog nasilja	Mandat	Povećavanje svesti i standardi izveštavanja u vezi sa slučajevima porodičnog nasilja, seksualnog napada i trgovine ljudima u policijskim i pravosudnim institucijama..
	Podržana skloništa		Podeljene donacije skloništima

	Povećanje kapaciteta Policije Kosova	2019-2021	Obuke za izgradnju kapaciteta za policiju kako bi povećala svoje znanje o postupanju sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja, kako prepoznati znakove zlostavljanja i pravilno razgovarati sa žrtvama.
	Kampanja “Govori na vreme”	2019-2020	Kampanja u školama o seksualnom nasilju, šta raditi kada se dogodi seksualni napad i važnosti bioloških dokaza. Posećeno 33 škola pre pandemije i nastavio sa TV i oglasima na društvenim mrežama.
	Podrška Komisiji		Podrška Komisiji za verifikaciju statusa preživelih seksualnog nasilja povezanog sa sukobima.
KFOR	Podrška nacionalnim i međunarodnim akterima u suzbijanju rodno zasnovanog nasilja	2015-2020	Podržane sigurne kuće sa različitim osnovnim zalihama; održane prezentacije o rodnim stereotipima u srednjim školama; pomoglo se brojnim nevladinim organizacijama u humanitarnim projektima vezanim za rodno zasnovano nasilje; organizovana onlajn konferencija za 20. godišnjicu Rezolucije 1325.
OSCE	Ravnopravnost polova u školama	2016-2017	Organizovao 20 informativnih sesija o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju sa nastavnicima i direktorima škola u različitim opštinama širom Kosova.
	Podrška međuresornoj radnoj grupi za nasilje u porodici	2017	Pruženi saveti radnoj grupi usredsređenoj na sprovođenje okvira politike za nasilje u porodici..
	Podrška pružaocima zdravstvenih usluga u vezi sa nasiljem u porodici	2017	Održano pet radionica o tome kako identifikovati, uputiti i tretirati žrtve nasilja u porodici. 100 pružalaca zdravstvene zaštite i kosovska policija naučili su svoje odgovornosti kako je navedeno u SOP-ima..
	Okrugli stolovi o nasilju u porodici	2017	Organizovani okrugli stolovi za 24 sudije, tužioca, policajca, predstavnika CSR-a i AŽ iz odabranih regiona radi razgovora o slučajevima nasilja u porodici, uključujući kulturnu osetljivost i složenost u tužilaštvu.
	Podrška žrtvama nasilja u porodici	2017-2020	Razgovarano sa institucijama koje poboljšavaju mehanizme zaštite i održivu podršku žrtvama porodičnog nasilja u regionu Prištine.
	Procena sudskog odgovora na nasilje u porodici	Mandat	Nadgledanje i izveštavanje o slučajevima nasilja u porodici i njihovo postupanje od strane institucija pravosudnog sistema.

	Podrška kosovskom forumu žena sudija i tužilaca	2017	Podržan je Forum da organizuje seriju okruglih stolova o pravnom okviru vezanom za nasilje u porodici i poteškoće sa njegovom primenom u praksi.
	Obuke za sudije i tužioce	2017-2020	Podržana obuka o porodičnom nasilju za sudije, tužioce, policijske istražitelje, AŽ i socijalne radnike.
	Jednakost polova se odnosi i na muškarce i dečake	2017-2018	Podržani rad sa dečacima u školama na zaustavljanju rodno zasnovanog nasilja. Sprovedena prva sveobuhvatna studija o stavovima i praksi muškaraca prema rodno zasnovanom nasilju.
	Istraživanje o dobrobiti i bezbednosti žena	2018-2019	Pruženi su detaljni podaci o obrascima nasilja nad ženama, stavovima prema rodnim ulogama i uticaju nasilja na živote pogođenih žena.
	Sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici na Kosovu	2018-2019	Pružen pregled trenutne situacije u sigurnim kućama za nasilje u porodici; iznet pravni okvir koji reguliše njihovo funkcionisanje; i opštinski mehanizmi zaštite.
	Deca pre svega: uloga CSR-a u sudskom postupku	2019-2020	Istražena zaštita prava dece koja su uključena u kosovski pravosudni sistem. Zapažanja praćenja suđenja i razgovora sa sudskim i nesudskim osobljem analizirana u svetlu domaćih i međunarodnih zakona i standarda.
	Izgradnja kapaciteta operatora SOS telefona	2020	Izgradnja kapaciteta operatera linija za pomoć: obuka o psihosocijalnoj podršci za KZPŽ i operatere sigurnih kuća.
	Kampanje za podizanje svesti o prevenciji rodno zasnovanog nasilja	2020	Organizovana kampanja za podizanje svesti za informisanje preživelih o uslugama dostupnim tokom COVID-19 zaključavanja. Zalagano za potpisivanje tri memoranduma o saradnji između opština i sigurnih kuća za finansiranje sigurnih kuća.
	Brifing sa Skupštinom kosovskog ženskog kokusa o međunarodnoj zajednici.	2020	Organizovan brifing o ključnim principima i odgovornostima međunarodne zajednice pre glasanja o međunarodnoj zajednici na plenarnoj sednici.
	Podrška pružaocima zdravstvenih usluga i socijalnim radnicima o nasilju u porodici	2020	Organizovano 5 regionalnih radionica za više od 130 zdravstvenih radnika o procesuiranju slučajeva nasilja u porodici. Pripremljena informativna brošura o poboljšanju odgovora u rešavanju slučajeva "u saradnji sa UNFPA i IFM-om.

UN Women	Tranzicionalna rodno osetljiva pravda	2015-2020	Podrška uspostavljanju i funkcionisanju Vladine komisije za verifikaciju i priznavanje preživelih seksualnog nasilja vezanog za sukobe. Podržani tužioci, istražitelji i advokati koji rade na predmetima.
	Regionalni program za zapadni Balkan i Tursku: Primena normi i promena uma, finansiran od strane EU-a	2017-2020	Podržano 10 OCD-a u držanju vlasti odgovornim, zalažu i se za efikasnu primenu zakona i nadgledajući odgovor institucija na nasilje nad ženama, prema CEDAV i IK, uključujući rešavanje ranih brakova i diskriminacije, posebno za ranjive grupe (npr. žene sa različite sposobnosti, manjinske žene i LGBT osobe). Podržani MP i NCDV, uključujući uspostavljanje prve nacionalne baze podataka o rodno zasnovanom nasilju. Ojačani kapaciteti pružalaca usluga, naime CM-ova, da povećaju lokalnu upravljačku efikasnost slučajeva nasilja u porodici, prema IK. Pružena specijalizovana obuka za ključne institucije. Ojačana uloga Institucije Ombudsmana i znanja ljudi o njoj. Podržane sigurne kuće tokom pandemije COVID-19. Podržano MP za rešavanje praznina u zakonima, politikama i uslugama. Podržani VCSO-ovi koji se zalažu za to da IK bude u KZK-u. Potpisan MoR sa Nezavisnom komisijom za medije da se zalaže za zabranu seksističkih stereotipa. Podržan sporazum između MP-a, MŽK-a i maloprodajne mreže o zapošljavanju žena koje su pretrpele nasilje. Organizovana regionalna konferencija na temu „Pristup pravdi za žrtve porodičnog nasilja i rodno zasnovanog nasilja“ u 2018. godini.
	Zajednički program za pravdu i vladavinu zakona	2019 – 2020	Povećana znanja i veštine za stratešku integraciju rodne ravnopravnosti i nasilja nad ženama i devojka u lokalne strategije i akcione planove. Sastavljen izveštaj o napretku NSZNP-u za NCDV. Obezbeđeno 10 sigurnih kuća sa osnovnim potrebštinama (npr. odećom, laptopima za školovanje na mreži i televizorima) usred COVID-19. Angažovan u kampanji za podizanje svesti o rodno zasnovanom nasilju.

	Pomaganje kosovskim manjinskim zajednicama i preživelim nasilja u porodici tokom pandemije	2020	Mobilna aplikacija PK-a za prijavljivanje slučaja je ažurirana tako da uključuje funkciju za prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici. Informacije o novoj aplikaciji su emitovane u medijima. Podržane kosovske sigurne kuće za ostvarivanje prihoda putem donirane opreme. Povećano razumevanje osoblja sigurnih kuća i rukovodilaca bezbednosnih postupaka tokom vanrednih situacija u javnom zdravlju i razvijeni protokoli o bezbednosti.
	Rodno odgovorni pristupi i napor u borbi protiv izbijanja COVID-19 na Kosovu, podržani od ambasade Kanade u Hrvatskoj i na Kosovu	2020	Obezbeđena neposredna socijalna zaštita i psiho-socijalna podrška marginalizovanim ženama i muškarcima na Kosovu. Isporučeno 800 paketa sa hranom i higijenom ženama iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Organizovane diskusije za 8 OCD-a za žene sa invaliditetom kako bi razgovarali o tome kako pandemija utiče na njihove birače.
	Grupa za bezbednost i rod	2017-2020	Koordinira Grupu za bezbednost i ravnopravnost polova, uključujući zajedničko zagovaranje i druge poslove povezane sa adresiranjem nasilja. Godine 2020. SGG podgrupa za nasilje u porodici je ponovo aktivirana sa ARP-om kao predsedavajućim i UNW-om kao sekretarijatom.
UNDP, UNW, UNFPA	Brza procena socio-ekonomskog uticaja COVID-19 na Kosovu	2020	Sprovedene dve ocene socio-ekonomskog uticaja u maju i novembru 2020 u vezi sa COVID-19, koje su uključivale pitanje o nasilju u porodici, sa informacijama na mreži: Global Tracker . Podržano MF da preduzme rodnu analizu radi rebalansa budžeta radi rešavanja uticaja COVID-19 na žene. Podržani ARP napor za primenu mere COVID-19 povezani sa ekonomskim osnaživanjem žena i inkluzivnim ranim detinjstvom. Obezbeđeno 10 obuka o multisektorskim koordiniranim uslugama u prevenciji i lečenju slučajeva nasilja u porodici tokom COVID-19 na lokalnom nivou. Prisustvovali su pružaoci usluga u opštinama iz 16 opština.
UNDP	Kosovski projekat bezbednosti i sigurnosti	2017-2020	Razvijen relevantni pravni okvir, strategije i akcioni planovi usredsređeni na kontrolu malokalibarskog naoružanja, sigurnije zajednice i sprečavanje nasilnog ekstremizma.

UNICEF, UNFPA, UNW	Anketa višestrukih indikatora na Kosovu (AVIK)	2019-2020	Podržano je sprovođenje nacionalno reprezentativne ankete domaćinstava sa opštom populacijom i odvojene ankete domaćinstava koja se fokusirala na zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, koja je merila stavove o nekim oblicima nasilja, uključujući nasilje u porodici.
UNICEF	Analiza položaja žena i dece na Kosovu	2019	Sprovedena analysisanaliza situacije sa fokusom na decu i žene na Kosovu.
	Živeti pandemiju kao novorođenče, adolescent i mladi	2020	Podržana procena uticaja COVID-19 na decu i žene na Kosovu
UNFPA	Razvoj politike i zalaganje za seksualno i reproduktivno zdravlje, ravnopravnost polova	Mandat	Podržano MZ u razvoju smernica i protokola o rodno zasnovanom nasilju, zdravlju majki, HIV-u i seksualnom nasilju i reviziji zakona o seksualnom i reproduktivnom zdravlju. Podržan MONT u razvoju kurikuluma i izgradnji kapaciteta nastavnika za sveobuhvatno obrazovanje o seksualnosti, uključujući rodnu ravnopravnost i sprečavanje rodno zasnovanog nasilja. Podržane OCD koje se bave rodno zasnovanim pitanjima nasilja kroz promociju zdravlja, pozorišnu edukaciju i podizanje svesti. Podržane sigurne kuće tokom pandemije COVID-19. Podržavano planiranje porodice i seksualno i reproduktivno zdravlje pomoću usluga e-zdravstva na mreži tokom COVID-19 u Prištini.
	Izgradnja kapaciteta pružalaca zdravstvenih usluga u rešavanju rodno zasnovanog nasilja	2016 Trenutno	Izgrađeni institucionalni kapaciteti zdravstvenog sektora za bavljenje rodno zasnovanim nasiljem i pravima na seksualno i reproduktivno zdravlje, uključujući prevenciju raka grlića materice i dojke u primarnoj zdravstvenoj zaštiti kroz obuku, nastavne planove i programe
	Rešavanje rodne ravnopravnosti, rodno zasnovanog nasilja, štetnih praksi i diskriminacije	2016-Trenutno	Angažovan sa muškarcima za promenu socijalnih normi i patrijarhalnog mentaliteta ka rodnoj ravnopravnosti i prevenciji rodno zasnovanog nasilja, u partnerstvu sa verskim organizacijama i organizacijama civilnog društva putem inicijativa Men Engage i Men Care. Doseg u zajednici za povećanje svesti stanovništva o negativnim i štetnim praksama kao što su izbor pola i rani brakovi.

	Istraživanje o pristupu zdravstvenoj zaštiti za osobe sa invaliditetom	2020	Istraženi pristup osoba sa invaliditetom uslugama vezanim za seksualno i reproduktivno zdravlje, uključujući usluge za adresiranje rodno zasnovanog nasilja.
UNMIK	Žene, mir i bezbednost	Mandat	Zalagala se za usvajanje Rezolucije I 325 o ženama, miru i bezbednosti i njenoj primeni na Kosovu. Podržavale su žene koje su preživele seksualno nasilje tokom rata. Promoviše, podržava i zagovara sprovođenje Rezolucije I 325.
	Podrška raznim WCSO-ovima	Mandat	Ojačan kapacitet VCSO-a. Na primer, podržao INJECT da zagovara žensko pravo na nasledstvo imovine i Fondaciju Jahjaga i Medica Ćakovica da osnaže preživele seksualnog nasilja povezanog sa sukobima.
	Podržavanje borbe protiv rodno zasnovanog nasilja	2017-2020 2018-2020	Podržana procena institucionalnih odgovora na slučajeve rodno zasnovanog nasilja; podržao NCDV kroz obuku o integrisanoj bazi podataka; povećalo znanje pravnih profesionalaca u izveštavanju, pružanju podrške žrtvama i odgovornosti počilaca; poboljšali učinak institucija za sprovođenje zakona i popravne ustanove u skladu sa važećim normama i standardima krivičnog pravosuđa i ljudskih prava; podržao pregled SOP-a; i učestvovao u kampanjama. Ojačani kapaciteti Udruženja žena na Kosovu u popravnoj službi u vezi sa promocijom rodne ravnopravnosti i nediskriminacije; podržali osnivanje Legal Aid Centre-a radi pružanja usluga onima kojima je najpotrebnija, uključujući žene i manjinske grupe; podržao policijske istražitelje nasilja u porodici u jačanju njihovih kapaciteta; i podržao uspostavljanje CM-a.
	Zagovaranje imovinskih prava žena	20182020	Povećana svest o vezi između rodno zasnovanog nasilja i pristupa imovinskim pravima kroz dokumentarne filmove i debate, kojima je prisustvovalo preko 1.200 ljudi u 14 opština.
	Podržane sigurne kuće za žrtve porodičnog nasilja	2019-2020	Podržane sigurne kuće u Novom Brdu i Zubinom Potoku pružanjem opreme i obnavljanjem prostorija. Obezbeđene sigurne kuće sa opremom za decu koja mogu pohađati onlajn časove tokom pandemije. Donirani osnovni predmeti.

UNDP, UNFPA, UN Women	Zajednički program UN-a o nasilju u porodici na Kosovu	2013-2017	Podržana uspostava i razvijeni kapaciteti od 10 CM-a. Podržan Kosovski pravosudni institut za unapređenje kapaciteta sudija i tužilaca na polju rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava. Podržano MP za razvoj NSZNP-a. Podržana obuka policijskih istražitelja i policije u zajednici o prevenciji i zaštiti žrtava. Povećana svest žena/devojaka o nasilju u porodici i ženskim pravima u odabranim opštinama. Povećana ekonomska nezavisnost preživelih.
U.S. Embassy	Nedelja žrtava zločina	Mandat	Podržao ZŽ i Državno tužilaštvo da organizuju Nedelju prava žrtava zločina.
	Obuka za pravne službenike	2019-2020	Organizovana obuka za povećanje kapaciteta tužilaca i ZŽ.
	Donacija opreme	2020	Donirala tehničku opremu tužiocima, ZŽ i sigurnim kućama za pomoć u mrežnim uslugama tokom pandemije.
USAID	Podržavanje različitih VCSO u rešavanju rodno zasnovanog nasilja	2017-Trenutno	Povećani kapaciteti VCSO-a za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i ojačani institucionalni odgovor. Takođe podržava programe o pristupu pravdi, uključujući i rodno zasnovano nasilje.
IOM, UN Migration	Različiti programi	2019 - Trenutno	Podržane sigurne kuće sa zaštitnom opremom tokom pandemije. Obezbeđena obuka za sprečavanje seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja za relevantne institucije i partnere. Obezbedili grantove za preduzeća koja vode žene u pravcu rodne ravnopravnosti.